

ІСТОРИЧНА
БІОГРАФІКА
В УКРАЇНІ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

**ІСТОРИЧНА БІОГРАФІКА В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ, ЗАВДАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖЕНЬ, ВИДАВНИЧОЇ
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

Колективна монографія

Київ – 2019

Редакційна колегія

В. І. Попик, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук, проф. (головний редактор), Л. І. Буряк, д-р іст. наук, проф. (заступник головного редактора), Н. І. Любовець, канд. іст. наук, О. М. Яценко, канд. іст. наук, Т. В. Котлярова (відповідальний секретар)

Авторський колектив

В. І. Попик, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук, проф., Л. І. Буряк, д-р іст. наук, проф., С. М. Мішук, д-р іст. наук, проф., О. В. Бугаєва, канд. іст. наук, О. Л. Вернік, канд. псих. наук, Н. І. Любовець, канд. іст. наук, С. М. Ляшко, канд. іст. наук, Н. П. Марченко, канд. іст. наук, І. І. Стамбол, канд. іст. наук, О. М. Яценко, канд. іст. наук, Ю. В. Вернік, Т. В. Котлярова

Рецензенти

Ковальчук Галина Іванівна, доктор історичних наук, професор
Новальська Тетяна Василівна, доктор історичних наук, професор

Друкується за рішенням Ученої ради Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського від 19.12.2018 р., протокол № 2

УДК 930.2:929](477)

Історична біографіка в Україні: проблеми, завдання і перспективи розвитку досліджень, видавничої та інформаційної роботи : колективна монографія / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського; редкол. : В. І. Попик (голов. ред.) та ін. – Київ : НБУВ, 2019. – 364 с.

ISBN 978-966-02-8833-1 (друковане видання)

ISBN 978-966-02-8834-8 (електронне видання)

Колективна монографія Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського містить аналіз сучасного стану, проблемно-тематичного діапазону, здобутків і нерозв'язаних проблем розвитку історико-біографічних досліджень, видавничої та інформаційної діяльності у сфері вітчизняної біографіки, а також завдань і перспектив їх подальшого вдосконалення. Сформульовані в монографії методичні рекомендації адресовані міністерствам і відомствам, науковим установам та закладам освіти, бібліотекам, музеям, видавництвам, редакціям журналів, ЗМІ, інформаційним центрам, громадським осередкам, які працюють у сфері історико-біографічних досліджень, інтеграції й поширення культурологічної інформації та історико-біографічних знань.

ISBN 978-966-02-8833-1
(друковане видання)

ISBN 978-966-02-8834-8
(електронне видання)

© Національна академія наук
України, 2019

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2019

З М І С Т

Передмова

(В. І. Попик) 7

Розділ 1. Досягнення, проблеми і завдання сучасного етапу розвитку історико-біографічної дослідницької, видавничої та інформаційної справи

В. І. Попик 17

Розділ 2. Основні проблемно-тематичні напрями і провідні центри історико-біографічних досліджень та видавничої роботи

.....39

2.1. Біографіка державних та суспільно-політичних діячів

В. І. Попик 47

2.2. Репрезентація персоналій діячів науки минулого, сучасних учених і працівників освіти

В. І. Попик 59

2.2.1. Академічна біографіка 59

2.2.2. Історико-біографічні видання вищих навчальних закладів 78

2.2.3. Біографічна інформація на веб-сайтах наукових установ та закладів вищої освіти 81

2.3. Діячі літератури, культури і мистецтва в сучасній науковій біографіці <i>В. І. Попик, О. В. Бугаєва</i>	84
2.4. Галузева біографіка: управління, військова справа, техніка, господарство, бізнес <i>В. І. Попик</i>	91
2.5. Біографіка у вивченні місцевої історії та краєзнавчих дослідженнях <i>В. І. Попик, С. М. Ляшко, С. М. Міщук</i>	93
Розділ 3. Збагачення творчого арсеналу біографічного письма. Біографічна література non fiction <i>В. І. Попик, Л. І. Буряк, С. М. Ляшко, Н. П. Марченко</i>	99
Розділ 4. Археографічні видання. Мемуари, щоденники та епістолярій <i>В. І. Попик, Н. І. Любовець, С. М. Ляшко</i>	109
Розділ 5. Випуск презентаційних та науково-популярних біографічних видань <i>В. І. Попик, С. М. Ляшко</i>	129
Розділ 6. Довідкова біографіка: енциклопедії, словники, тематичні довідники, історико-меморіальні альманахи <i>В. І. Попик, С. М. Ляшко, О. М. Яценко</i>	137
Розділ 7. Розвиток вітчизняної історико-меморіальної біобібліографії <i>Н. І. Любовець, О. М. Яценко</i>	149

Розділ 8. Зростання ролі бібліотек як центрів інтеграції й поширення історико-біографічних знань	159
8.1. Науково-дослідна та видавнича діяльність бібліотек у галузі біографіки <i>В. І. Попик</i>	162
8.2. Крайова біографіка в роботі бібліотек <i>В. І. Попик, С. М. Ляшко, С. М. Міщук</i>	167
8.3. Застосування новітніх технологій, форм і методів комунікацій як чинник утвердження провідної ролі бібліотек у справі інтеграції та поширення історико-біографічних знань <i>В. І. Попик</i>	172
Розділ 9. Розбудова електронних ресурсів історико-біографічної інформації <i>В. І. Попик, Л. І. Буряк, О. М. Яценко, О. Л. Вернік</i>	175
Розділ 10. Науково-інформаційний проект Інституту біографічних досліджень «Український національний біографічний архів» <i>В. І. Попик, О. М. Яценко, О. Л. Вернік, Ю. В. Вернік</i>	197
Розділ 11. Історична біографіка в житті сучасного українського суспільства	213
11.1. Використання знакових імен вітчизняної історії і культури у справі політичної консолідації українського суспільства <i>В. І. Попик</i>	213

11.2. Історична біографіка в освіті й вихованні, літературі для дітей та юнацтва <i>В. І. Попик, Н. П. Марченко</i>	217
11.3. Політика національної пам'яті і протидія розпалюванню «війни імен» <i>В. І. Попик</i>	225
Розділ 12. Громадська та інформаційна підтримка історико-біографічних досліджень. Організація конкурсів та рейтингів історико-біографічної літератури <i>Н. П. Марченко, І. І. Стамбол, О. Л. Вернік, Ю. В. Вернік</i>	233
Висновки та рекомендації <i>В. І. Попик, Н. П. Марченко, Т. В. Котлярова</i>	245
Додаток. Концепція розбудови електронного «Українського національного біографічного архіву» (п р о е к т) <i>В. І. Попик, О. М. Яценко, О. Л. Вернік</i>	259
Список використаних джерел та літератури	289

Передмова

Задум цієї колективної монографії виник в Інституті біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у зв'язку з назрілою потребою ознайомити широке коло дослідників-біографістів – фахівців і аматорів, науковців академічних інститутів та університетів, бібліотекарів, працівників установ освіти і культури, видавництва, редакцій наукових журналів і збірників, фахівців інформаційних центрів, друкованих та електронних ЗМІ, а також усіх, хто тією чи іншою мірою причетний до визначення напрямів, планування й організаційного та фінансово-економічного забезпечення розвитку історико-біографічної дослідницької, видавничої та інформаційної справи, використання надбань вітчизняної історичної біографіки у навчанні й вихованні, культурологічних та суспільно-політичних акціях, спрямованих на піднесення інтелектуального й духовного життя українського суспільства, його громадянську консолідацію, з реальним станом, найважливішими напрацюваннями, проблемно-тематичним діапазоном, безперечними здобутками й нерозв'язаними проблемами, а також завданнями та перспективами подальшого поступу вітчизняної історико-меморіальної біографіки.

Праця, підготовлена Інститутом біографічних досліджень НБУВ, це спроба теоретично осмислити проблеми розвитку історичної біографіки в Україні за

роки незалежності, а з другого боку – ґрунтовна наукова проблемно-тематична доповідь прикладного, методичного плану, призначена для врахування й практичного використання в роботі для широкого кола науковців, працівників видавничої та інформаційної справи, бібліотечних фахівців, менеджерів. У її основу покладено результати, здобуті в процесі виконання впродовж 2016–2018 рр. у межах відомчої наукової тематики НАН України дослідницького проекту – планової теми НДР **«Біографіка, біобібліографія та біографістика в сучасному науково-комунікаційному просторі України»** (науковий керівник – доктор іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України В. І. Попик), а також напрацювання попередніх років. Загалом, спостереження, оцінки й методичні рекомендації, викладені в монографії, є підсумком тривалого вивчення й прискіпливого аналізу визначальних процесів і тенденцій розвитку історико-біографічних досліджень та поширення біографічних знань в Україні за роки незалежності.

Колективна праця спрямована на безпосереднє впровадження в практику діяльності академічних інститутів, інших наукових центрів, закладів освіти, установ культури, видавничих та інформаційних структур результатів, здобутих у процесі дослідницької роботи: теоретичних узагальнень, науково-аналітичних висновків, методичних рекомендацій, вироблених інститутом. Це визначило характер і стиль подання матеріалів, зосередження на найбільш актуальних, практично значимих завданнях. Обсяг видання свідомо обмежений, оскільки воно призначене для фахівців, а тому зосеред-

жує увагу на основних проблемах та шляхах їх розв'язання.

Наукова й суспільно-політична актуальність звернення Інституту біографічних досліджень НБУВ до співтовариства вчених і фахівців із теоретичними міркуваннями, аналітичними матеріалами та конкретними методичними рекомендаціями щодо подальшого розвитку вітчизняної біографіки, поширення й пропаганди історико-біографічних знань обумовлена помітним зростанням місця й ролі історико-меморіальної біографіки, біографічного знання в житті українського суспільства. Історико-біографічна проблематика стала нині одним із першорядних складників соціально значущої інформації, а її поширення та використання – важливою частиною соціокомунікативних процесів, дієвою гуманітарною технологією підтримки інтелектуального й духовного поступу України, розбудови суверенного національного інформаційного простору та його забезпеченості від деструктивних зовнішніх інформаційних впливів та операцій проти нашої держави.

Щороку в Україні зростає випуск біографічної літератури, стрімко збільшуються обсяги ресурсів історико-біографічної інформації в мережі Інтернет, у мас-медіа. Інститутом біографічних досліджень вже чимало зроблено для систематизації даних про стару й новітню біографіку, друковані видання та електронні ресурси (випуск серії бібліографічних довідників «Джерела української біографістики», формування комп'ютерних баз бібліографічної та вебліографічної інформації).

Водночас ця колективна праця є першою спробою окинути єдиним поглядом всю картину розвитку історико-біографічних досліджень та біографічної інформаційної справи в Україні за роки незалежності. Предметом дослідження стали:

– теоретичне осягнення та практичне науково-методичне й організаційне забезпечення розвитку історико-біографічних досліджень та інформаційної справи, оцінка здобутків, окреслення нерозв'язаних проблем;

– провідні спрямування дослідницької та видавничо-інформаційної роботи, розподіл сфер творчих інтересів центральних і регіональних наукових установ та осередків, видавництва;

– різноманіття проблемно-тематичних напрямів, жанрів, форм і методів біографічного письма, шляхи освоєння досвіду сучасної світової біографіки та збагачення творчого арсеналу вітчизняних дослідників-біографістів;

– місце, роль і завдання бібліотек, удосконалення діяльності видавництва, періодичних видань, ЗМІ, електронних інформаційних центрів у інтеграції та поширенні історико-біографічного знання;

– шляхи підвищення ефективності застосування історико-біографічної інформації у навчанні та вихованні, зокрема в літературі для дітей та юнацтва;

– використання «знакових імен» українського національного пантеону, історико-біографічної тематики в цілому, у розв'язанні завдань консолідації українського суспільства, протистояння так званій «війні імен», яка є небезпечним складником «гібридної війни» проти України.

У такому цілісному комплексі проблематика стану, завдань і перспектив розвитку історико-біографічних досліджень, видавничої та інформаційної роботи у сфері вітчизняної біографіки до цього часу не розроблялася. Тому ознайомлення із запропонованою працею вчених, фахівців бібліотечної, видавничої та інформаційної сфер, на думку авторського колективу, буде корисним тим, що дасть змогу глибше зрозуміти загальний стан, проблеми і актуальні завдання подальшого розвитку вітчизняної біографіки, краще орієнтуватися в тематичному і жанровому діапазоні здійснених дослідницьких та видавничо-інформаційних проектів, виразніше побачити тенденції і напрями, на яких варто зосередити увагу в наступні роки.

Готуючи цю працю, Інститут біографічних досліджень НБУВ зважав на те, що для осягнення сучасної ситуації у сфері історико-біографічних досліджень, видавничої та інформаційної роботи треба ґрунтуватися на розширеному розумінні біографіки, яке комплексно має охоплювати історико-біографічну літературу різних форматів – наукову, інтелектуальну літературу non fiction, літературні біографічні студії всіх жанрів, історико-біографічну публіцистику, персональну бібліографію, біобібліографічні, довідкові та археографічні видання історико-біографічного спрямування (публікації документів, мемуарій, епістолярій), пов'язані з ними джерелознавчі студії, певною мірою – й праці із суміжних з біографікою галузей – генеалогії, іконографії, некрополістики, а також досить різноманітні форми представлення історико-біографічної тематики в електронних інформаційних ресурсах. Звичайно, до-

сягти повноти представлення загальної картини сучасної історичної біографіки майже не можливо, зважаючи на величезні обсяги наявного матеріалу, які стрімко збільшуються, однак у межах уже здійснених напрацювань автори цієї книги намагалися зосередитися на найістотнішому.

У праці, що пропонується на розгляд авторитетного фахового співтовариства, зібрано чималий фактичний матеріал про найважливіші, на думку авторського колективу, напрями історико-біографічних досліджень і публікацій, численні видання, які побачили світ за роки незалежності України. Безумовно, наведений у книзі перелік є далеко не повним. Спеціалісти Інституту біографічних досліджень НБУВ, починаючи роботу, добре розуміли, що представлення у відносно стислому вигляді інформації про здобутки різних напрямів вітчизняної біографіки, а також аналітичних і методичних матеріалів про сучасний стан та проблеми історико-біографічних досліджень, видавничої й інформаційної роботи, пропозицій і рекомендацій стосовно завдань, шляхів та методів її подальшого розвитку є доволі непростим завданням.

Кількість опублікованих упродовж останніх десятиліть книжкових історико-біографічних видань різноманітних жанрів і форматів сягає багатьох тисяч. Лише до завершеного Інститутом біографічних досліджень НБУВ наприкінці 2018 р. четвертого випуску серії бібліографічних покажчиків «Джерела української біографістики», котрий охопив книжкові новинки 2004–2010 рр., увійшло 1317 найменувань енциклопедичних видань, тематичних і крайових, місцевих біографічних

словників та довідників, покажчиків, монографічних історико-біографічних досліджень, публікацій документів, мемуарію й епістолярію, різноманітних історико-біографічних альманахів, збірників статей та нарисів, матеріалів наукових конференцій, краєзнавчих праць. Вони, у свою чергу, ґрунтуються на багатьох тисячах опублікованих статей та нарисів у журналах і збірниках, центральній, обласній та місцевій пресі, а також на великій кількості захищених дисертаційних робіт. Зважаючи на дуже значний кількісний обсяг публікацій, авторський колектив змушений був зосередитися лише на книжкових виданнях.

Крім того, низка важливих напрямів, таких як літературно-художня біографіка, науково-популярна біографічна література, публікації з історико-біографічної тематики в масових друкованих ЗМІ, біографічні сюжети на радіо і телебаченні, у блогах і соціальних мережах поки що чекають на ґрунтовне вивчення. Розробку цієї проблематики в Інституті біографічних досліджень НБУВ уже розпочато, оприлюднення результатів таких досліджень передбачено в найближчі роки.

На думку вчених Інституту біографічних досліджень НБУВ, ознайомлення фахового співтовариства з узагальненою картиною, яка до цього часу в жодній науковій праці ніколи не подавалася, має стати основою для подальшого глибшого колективного осмислення актуальних завдань розвитку вітчизняної біографіки у широкому колі вітчизняних дослідників-біографістів та спеціалістів бібліотечно-інформаційної і видавничої справи.

Насамперед потрібно зосередити спільні зусилля, щоб розв'язати невіршені теоретичні, методичні та організаційні і координаційні проблеми, подолати низку застарілих стереотипів біографічного письма, що стримують поступ вітчизняної біографіки, впровадити нові ефективні підходи до визначення першочергових і перспективних завдань історико-біографічної творчості та інформації, реалізувати великі корпоративні проекти, шукати нові жанрові форми і переконливі творчі засоби та прийоми спілкування з читацькою/користувацькою аудиторією.

Учені Інституту біографічних досліджень НБУВ очікують, що публікація цієї праці та її обговорення стануть важливим інформаційним приводом для налагодження дієвих творчих контактів і співпраці з дослідницькими колективами та окремими вченими, фахівцями й аматорами історико-біографічної справи.

Сформульовані в праці науково-методичні рекомендації є результатом власних напрацювань Інституту біографічних досліджень НБУВ. Авторський колектив цілком усвідомлює, що не може відобразити увесь багатогранний досвід і розмаїття думок широкого дослідницького та видавничо-інформаційного співтовариства. Це, радше, матеріал для подальших роздумів і дискусій. Його осмислення, узагальнення і, у багатьох випадках, творче переформатування, збагачення та конкретизація на основі врахування різних підходів і поглядів, впровадження найціннішого в практику потребує зацікавлених колективних фахових обговорень. Інститут біографічних досліджень НБУВ готовий стати їх модератором і пропонує проведення творчих

зустрічей на своїй базі та створення віртуальної платформи для широкої відкритої дискусії.

Окремого спеціального фахового обговорення потребують методичні, правові, організаційні та технічні проблеми, пов'язані із запропонованим Інститутом біографічних досліджень НБУВ залученням спеціалістів із усіх регіонів України та зарубіжжя до продовження розбудови започаткованого ним масштабного електронного науково-інформаційного проекту «Українського національного біографічного архіву» на корпоративних засадах, на основі розгортання роботи всеукраїнської віртуальної біографічної дослідницької лабораторії. Критичні відгуки, конструктивні зауваження та пропозиції установ і організацій, окремих фахівців із різних міст України та зарубіжжя щодо конкретних засад і форм організації їх участі в реалізації такого масштабного проекту становитимуть значний інтерес для упорядників УНБА і обов'язково будуть враховані в процесі підготовки пакету методичних та регламентних документів щодо розгортання роботи віртуальної лабораторії.

Одержані Інститутом біографічних досліджень НБУВ у результаті виконання завершеної у 2018 р. теми НДР «Біографіка, біобібліографія та біографістика в сучасному науково-комунікаційному просторі України» теоретичні та методичні результати щодо стану, актуальних завдань, проблем і перспектив розвитку історико-біографічних досліджень, видавничої та інформаційної діяльності у сфері вітчизняної біографіки можуть бути враховані, використані та впроваджені у діяльність установ науки й культури,

зокрема, науково-дослідних інститутів і центрів, бібліотек, музеїв та архівів, закладів освіти, видавництв, редакцій журналів, інформаційних центрів, засобів масової інформації, громадських організацій та інших дослідницьких і культурологічних осередків. Наукова думка, теоретичні і методичні напрацювання фахівців мають дієво орієнтувати практиків історико-біографічної дослідницької, видавничої та інформаційної справи, особливо зважаючи на те, що її успіхи і прорахунки безпосередньо впливають на процеси утвердження світоглядних, громадянських і патріотичних переконань наших співвітчизників.

Пропонуючи на розгляд широкого фахового співтовариства колективну працю, Інститут біографічних досліджень НБУВ прагне започаткувати безперервний зацікавлений творчий діалог, організувати плідні наукові дискусії та обговорення, розгорнути тісну творчу й ділову співпрацю з колегами із наукових установ і закладів освіти, бібліотек, архівів і музеїв, видавництв, ЗМІ, інформаційних центрів усіх областей України і зарубіжжя.

Відгуки, зауваження та пропозиції, матеріали щодо організації фахових обговорень та розвитку різноманітних форм співробітництва просимо надсилати на адресу:
01601, Київ–31, вул. Володимирська, 62,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
Інститут біографічних досліджень,
тел.: +380 44 288 13 84,
e-mail: ibd@nbuv.gov.ua

РОЗДІЛ 1.

ДОСЯГНЕННЯ, ПРОБЛЕМИ І ЗАВДАННЯ СУЧАСНОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНОЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ, ВИДАВНИЧОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СПРАВИ

Збереження пам'яті про знаних співвітчизників, історична біографіка як сфера наукових історико-біографічних досліджень, літературної і публіцистичної творчості, видавничої й інформаційної роботи в Україні традиційно є не лише частиною гуманітарної культури, чинником духовного та інтелектуального поступу, а й важливим явищем суспільно-політичного життя, тісно пов'язаним із самою серцевиною національного самоусвідомлення, боротьбою за патріотичну консолідацію українського суспільства.

У минулому і сьогодні в Україні багато славних імен представників політичної, інтелектуальної, наукової і культурної еліти, яким належить помітний внесок у цивілізаційний поступ нашої Батьківщини, а також народів Європи та світу. Сучасна доба з її епохальними політичними, соціокультурними і світоглядними зрушеннями відкрила простір для інтеграції, осмислення і застосування історико-біографічної інформації про

наших славних співвітчизників в інтересах інтелектуального і культурного піднесення українського суспільства, його подальшої консолідації, духовного розвитку людини.

За роки незалежності України вітчизняна історична біографіка з майже згорнутого в попередні десятиліття й утискуваного радянськими ідеологічними органами під приводом «боротьби з буржуазним націоналізмом» дослідницького і видавничого напрямку, відроджуючи свої давні традиції, засвоюючи досвід світової біографіки, перетворилася на яскраве явище національної науки і культури, інтелектуального і духовного життя. Їй належить визначна роль у відновленні історичної пам'яті народу, поверненні до неї величезної кількості забутих і замовчаних імен співвітчизників, утвердженні в суспільстві нової культури історичного мислення, заснованої на гуманістичних, людиноцентричних ідеалах. Пріоритетним напрямом розвитку сучасної української біографіки є сприяння процесові, який одержав у вітчизняній публіцистиці назву «повернення України в Європу», її інтеграції в європейський цивілізаційний, науковий, освітній та культурно-інформаційний простір.

Історична біографіка є нині дієвим знанневим ресурсом, який здатний істотно впливати на суспільну свідомість, сприяти формуванню патріотичних переконань, етичних уявлень та громадсько-політичних ідеалів наших співвітчизників, їхньої світоглядної, інтелектуальної і духовної культури. Знання про представників попередніх поколінь інтенсивно взаємодіє в сучасному суспільстві з особистим, «приватним»

світом культури окремої людини, активно формує її уявлення, інтереси й уподобання, звички, стереотипи соціокультурної поведінки, інформаційні потреби. Розвиток електронного інформаційного середовища, створивши умови для швидкого і зручного доступу до біографічної інформації, особливо сприяє цьому. Даючи життя своєрідному соціокультурному й соціально-психологічному феномену віртуального духовного діалогу сучасних поколінь із попередниками, він стає у наш час важливим чинником самоусвідомлення наших співгромадян у віковичному потоці історії, невід'ємною частинкою нації, яка, за крилатими словами Тараса Шевченка, є сумою «і мертвих, і живих, і ненароджених».

Свідченням повнокровного розвитку вітчизняної біографіки як сфери наукової і літературної творчості, високопрофесійного напрямку дослідницької, видавничої та інформаційної діяльності впродовж останніх десятиліть є її саморефлексія – прагнення до осмислення стану, завдань і перспектив розвитку, відродження традицій і переосмислення досвіду попередників, опанування здобутками європейської й світової біографіки, зміцнення методологічної, теоретичної та методичної бази, формування дослідницьких напрямів та центрів, утвердження нової спеціальної історичної дисципліни теоретико-методологічного плану – біографістики – як самостійного наукового напрямку гуманітарного циклу.

Зазначене має першорядне значення для поступу сучасної української біографіки, оскільки – і це цілком природньо – як і в кожній суспільно затребуваній

справі, яка динамічно зростає, нині в Україні жива практика підготовки наукових і літературних біографічних видань про діячів попередніх поколінь, формування електронних ресурсів, створення теле- і радіопередач, багато в чому все ще випереджає процес її осмислення й методичного забезпечення. Певна недостатність теоретичних і спеціальних методичних напрацювань із широкого кола принципово нових, незанихано раніше питань, які стосуються творчого інструментарію як науковців, так і літераторів, журналістів, краєзнавців, працівників інформаційної та освітньої сфери, примушує їх незрідка поспіхом «вчитися один в одного», або й на власних помилках, спиратися в роботі на непевні аналогії, штовхає на некритичне використання наявних вітчизняних і зарубіжних зразків, часом, особливо у формуванні електронних інформаційних біографічних ресурсів – досить застарілих. Унаслідок цього, далеко не весь створюваний нині інформаційний продукт у сфері історико-біографічного знання справді примножує інтелектуальний і духовний капітал суспільства й, відповідно, сприймається читаючим загалом, бо для цього він має, з одного боку – ґрунтуватися на високих традиціях вітчизняної гуманітаристики, з другого – мати чітко визначену адресну спрямованість, враховувати запити людей різних поколінь і світоглядних переконань, бути цікавим і зрозумілим молоді, яка зростає й проходить етап соціалізації в умовах розбудови незалежної Української держави.

Вагома роль у розробці наукових засад та практично-прикладних проблем розвитку вітчизняної істо-

ричної біографіки належить Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – єдиному спеціалізованому академічному науковому підрозділу, створеному для здійснення комплексних методологічних, теоретичних і методичних досліджень, спрямованих на осмислення та врахування вітчизняного й світового досвіду *біографіки* як сфери біографічної наукової та літературної творчості, публіцистики, видавничої й інформаційної роботи, а також *біографістики* як спеціальної наукової дисципліни. Започаткування його роботи на зорі незалежності, у 1994 році, у структурі головної наукової бібліотеки держави було далекоглядним кроком, який цілком виправдав себе.

Аналіз сучасного світового досвіду переконливо свідчить, що саме провідні зарубіжні бібліотеки, зокрема такі, як Бібліотека Конгресу США, Нью-Йоркська публічна бібліотека, Британська бібліотека, ряд бібліотек сусідніх з Україною країн найбільше опікуються історико-біографічною справою, оскільки вони є основними інтеграторами та систематизаторами фондів біографічної літератури, укладачами її бібліографії, у тому числі персональної, центрами підготовки біобібліографій визначних політиків та діячів науки і культури, формування електронних ресурсів історико-меморіальної, біографічної та суміжної з нею інформації. Саме в цих провідних бібліотеках світу є належні умови для роботи кваліфікованих фахівців, які на основі системного опрацювання нагромаджених фондів *de visu* та великого досвіду опрацювання біобіографічної інформації мають сприятливі можливості

для досягнення розвитку біографіки у світовому масштабі і в окремих країнах в цілому, а отже, й для здійснення теоретичних та методичних розробок. У нашій державі такою установою є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, яка належить до двадцятки найбільших бібліотек світу.

Інститут біографічних досліджень НБУВ є єдиним по цей час в Україні центром, зосередженим на широкому діапазоні проблем у галузі біографістики, біобібліографії та споріднених наукових дисциплін, а також на розв'язанні практичних завдань розвитку довідкової біографічної справи та розбудови електронних ресурсів біографічної інформації.

Інститут започаткував нові для української науки дослідницькі напрями – вивчення історичного досвіду і сучасних проблем світової і вітчизняної біографіки (В. С. Чишко, С. М. Ляшко, В. І. Попик), удосконалення методичних засад довідкової біографістики, її моделей і жанрів (С. М. Ляшко), формування електронних ресурсів біографічної інформації (О. М. Яценко, О. Л. Вернік), розширення джерельної бази біографічних досліджень (С. М. Ляшко, В. І. Попик, О. М. Яценко, Н. І. Любовець, О. В. Бугаєва, Т. І. Ківшар), застосування біографічної інформації для вивчення міжетнічних і міжкультурних взаємодій, патріотичної консолідації українського суспільства (В. І. Попик); одержання за допомогою біографічних досліджень нових знань щодо розвитку широкого кола гуманітарних дисциплін, зокрема бібліології (Т. І. Ківшар). Дано відчутний поштовх розвитку сучасної вітчизняної персональної бібліографії (О. М. Яценко, Н. І. Любовець), бібліотечної (Т. І. Ківшар), гендерної (Л. І. Буряк), регіональної (С. М. Міщук), музичної (О. В. Бугаєва), слов'янознавчої (І. І. Стамбол) біографіки, вивченню методичних проблем створення і використання літератури історико-біографічного спрямування для дітей та юнацтва (Н. П. Марченко); запропоновано нові формати досліджень з «класичних» напрямів гуманітаристики, нерозривно пов'язаних з біографікою – мемуаристики (Н. І. Любовець), біографічної археографії (С. М. Ляшко, Т. І. Ківшар, О. В. Бугаєва), поширення в суспільстві біографічного знання, форм і методів комунікації з читацькою аудиторією та видавничими й інформаційними структурами, піднесення ролі в цій роботі бібліотек усіх рівнів (Л. І. Буряк, Н. П. Марченко, І. І. Стамбол).

Вченими Інституту біографічних досліджень НБУВ опубліковано низку ґрунтовних праць з історичного досвіду розвитку світової та вітчизняної біографіки, теорії та методики біографістики як спеціальної наукової дисципліни гуманітарного циклу, проблем формування масштабних національних ресурсів історико-біографічної інформації – друкованих і електронних, серед яких – «Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України» (В. С. Чишко, 1996), «Постійна комісія УАН-ВУАН для складання біографічного словника діячів України. 1918–1933: Документи. Матеріали. Дослідження» (С. М. Ляшко, 2003), «Українські біографічні довідкові видання: ХІХ–ХХ ст.: історичні та теоретико-методичні засади» (С. М. Ляшко, 2010), «Ресурси довідкової біографічної інформації: історич-

ний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (В. І. Попик, 2013), колективна монографія «Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання» (відп. ред. В. І. Попик, 2016); а також новаторські довідкові та джерельні біографічні видання «Музичне товариство імені М. Д. Леонтовича (1921–1931): біографічний словник» (О. В. Бугаєва, 2015), «Автобіографічні джерела Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України (1918–1933) Всеукраїнської Академії наук» (С. М. Ляшко, 2018). Вагоме значення для забезпечення інформаційних потреб дослідників-біографістів має підготовка продовжуваної серії бібліографічних покажчиків «Книжкові джерела української біографістики» (О. М. Яценко, Н. І. Любовець, видано 3 випуски, підготовлено до друку 4-й).

Першорядне місце в роботі Інституту біографічних досліджень НБУВ посідає розробка теоретичних, методичних та організаційно-технічних засад розвитку вітчизняної довідкової біографіки, створення біографічних словників і довідників, формування якомога більш повного фундаментального українського історико-біографічного зводу, який видатний вчений-гуманітарій, акад. НАН України Я. Д. Ісаєвич ще на зорі незалежності України зараховував до національних пріоритетів¹.

¹ *Ісаєвич Я. Д.* Біографічний словник – національний пріоритет [Текст] / Я. Д. Ісаєвич // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – Київ, 1996. – Вип. 1. – С. 7–9.

На сучасному етапі, із розвитком інформаційних технологій, особливого значення для розкриття людського потенціалу України крізь віки, поширення біографічних знань набуває започаткування Інститутом біографічних досліджень НБУВ фундаментального електронного науково-інформаційного проекту «Український національний біографічний архів», розгортання на його основі діяльності всеукраїнської віртуальної біографічної дослідницької лабораторії, яка дасть змогу об'єднати творчі зусилля наукових установ, дослідницьких центрів і осередків університетів, бібліотек, музеїв, видавництв, окремих фіхівців-біографістів високої кваліфікації з усіх частин України та зарубіжжя.

В Інституті біографічних досліджень НБУВ сформувалася наукова школа, навколо якої, на основі організації щорічних червневих Біографічних читань, присвячених пам'яті засновника і першого директора інституту д-ра іст. наук проф. В. С. Чишка (1951–2003)², спеціалізованих біографічних секцій у межах програм міжнародних наукових конференцій, які проводить Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, творчих зустрічей з ученими різних напрямів гуманітарних наук, а також відомими аматорами біографічних досліджень, літераторами, проведення наукових семінарів для спеціалістів згуртувалося фахове співтовариство кваліфікованих дослідників-біографістів.

² *Бугаєва О. В.* В. С. Чишко – учений-історик, біографіст, організатор науки [Текст] / О. В. Бугаєва // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2005. – Вип. 3. – С. 7–15.

З метою забезпечення розвитку історико-біографічних досліджень Інститутом біографічних досліджень НБУВ з 1996 р. видається (нині – щорічно) продовжуваний науковий збірник «Українська біографістика = Biographistica Ucrainica» (всього на кінець 2018 р. вийшло 16 випусків), який є фаховим з історичних наук та соціальних комунікацій і індексований рядом авторитетних у сфері соціогуманітарних наук зарубіжних наукометричних баз. На його сторінках опубліковано понад 270 теоретичних, методичних, та джерелознавчих статей, ґрунтовних наукових історико-біографічних нарисів і розвідок, оглядів літератури та рецензій, підготовлених науковцями Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та інших академічних установ, викладачами вищих навчальних закладів, аспірантами, здобувачами, фахівцями бібліотек, наукових центрів, краєзнавцями, музейниками з Києва, Львова, Одеси, Харкова, Дніпра, Запоріжжя, Чернігова, Житомира, Херсона, Івано-Франківська, Переяслава-Хмельницького, Кам'янця-Подільського та інших міст України.

Вивчення окремих питань, так чи інакше дотичних до проблем розвитку української історичної біографіки, формування ресурсів історико-біографічної інформації, здійснюються в наш час і вченими інших академічних установ та університетів. Серед дослідницьких проблем на першому плані – осмислення місця біографічної інформації в друкованих енциклопедичних виданнях³, у новітніх електронних інформаційних ресурсах, створюваних установами соціогуманітарного профілю⁴. В Одеському націо-

нальному університеті імені І. І. Мечникова проф. Т. М. Попова створила ґрунтовні праці з проблем сучасного наукового біоісторіописання, теорії, методології та дослідницьких практик біографічного жанру, рецепції постаті вченого крізь призму історіографічних традицій^{5,6}.

* * *

Здійснені Інститутом біографічних досліджень НБУВ у попередній період та в межах завершеної у 2018 р. теми НДР «**Біографіка, біобібліографія та біографістика в сучасному науково-комунікаційному просторі України**» напрацювання дають змогу скласти загальну картину досягнень, нерозв'язаних

³ Черниш Н. І. Нариси з історії української енциклопедичної справи [Текст] / Н. І. Черниш. – Львів : ЛА «Піраміда», 2018. – 348 с.

⁴ Боряк Г. В. До питання про стан і перспективи розвитку мережевих інформаційних ресурсів соціогуманітарних наук [Електронний ресурс]: [за матер. доп. авт. на засіданні Президії НАН України 13 квітня 2011 р.] / Г. В. Боряк. – 29 с. – На правах рукопису. – Режим доступу : http://histans.com/LiberUA/Boriak_stan_persp2012/Boriak_stan_persp2012.pdf, вільний. – Назва з екрана.

⁵ Попова Т. М. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах [Текст]: из истории Новороссийского университета / Т. М. Попова. – Одеса : Астропринт, 2007. – 356 с.

⁶ Попова Т. Н. Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций [Текст]: Теория. Методология. Практика / Т. М. Попова. – Одесса : Бондаренко М. А., 2017. – 456 с.

теоретичних, науково-методичних і організаційних проблем зростання і перспективних завдань подальшого розвитку історико-біографічної дослідницької, видавничої та інформаційної справи, зокрема щодо вдосконалення тематичного планування, координації і реалізації науково-дослідних проєктів, видавничої, інформаційної справи та посилення дієвості інтеграції, поширення й використання історико-біографічних знань.

Нині значно розширюється проблемно-тематичний і жанровий діапазон, зростає загальний методичний рівень вітчизняної біографіки, що обумовлено утвердженням в Україні засад відкритого демократичного суспільства, гуманістичних уявлень про цінність і неповторність кожного окремого людського життя й пов'язаного з тим загального прагнення до «олюднення історії», максимальної персоніфікації подій вітчизняного минулого.

За роки незалежності України спільними зусиллями дослідників біографістів – науковців академічних інститутів і університетів, бібліотек, архівів та музеїв, літераторів і журналістів, видавців, працівників мас-медіа, а також краєзнавців-аматорів із забуття повернуто величезну кількість імен співвітчизників, гідних суспільного вшанування їх пам'яті. Опубліковано численні фундаментальні наукові праці й документальні видання, художні та публіцистичні твори різних жанрів і форматів, які з позицій історичної правди відтворюють замовчувані раніше грані життя й діяльності не лише головних провідників української національної

справи, а й значно більш широкого кола постатей вітчизняної історії. Вийшли друком узагальнювальні видання, що репрезентують сотні найвідоміших персоналій української історії і культури, а також представників етнічних спільнот. Створено фундаментальні енциклопедичні зводи нового покоління, які розкривають минуле і сучасне Батьківщини в тисячах імен співвітчизників. Водночас зусиллями професійних дослідників й аматорів у Києві та в усіх областях України, установами науки і культури, закладами освіти підготовлено чимало цінних історико-біографічних збірників й альманахів, ювілейних видань, галузевих та місцевих, локальних біографічних словників і енциклопедій, що дало змогу на дуже широкому матеріалі відтворити масштабний «колективний портрет» українського суспільства в його ретроспективному та сучасному вимірах.

Усе це дає можливість стверджувати, що здобутки української біографіки років незалежності за своїми масштабами, науковим рівнем, і патріотичною, націєтворчою спрямованістю значно перевищують усе, зроблене в попередні десятиліття і століття. Вони вперше повно розкрили вітчизняну історію й культуру, власне – усі сфери й прояви суспільного життя – у їх «людському обличчі», в іменах і звершеннях співвітчизників, у багатстві людського потенціалу України крізь віки.

На цьому шляху новітня українська біографіка років незалежності пододала чимало нелегких «хвороб зростання», пов'язаних із успадкованими від минулого стереотипами мислення: ідеологізацією і

політизацією оцінок, відбору імен для висвітлення, звичками щодо рангування персоналій відповідно до старих номенклатурних принципів, а також із псевдоелітарністю, яка особливо проявилася на рубежі тисячоліть через прагнення представників новоявлених економічних і політичних «еліт» легімітизувати себе за допомогою випуску розкішних презентаційних біографічних видань, у яких вони одержали змогу долучити свої імена до пантеону дійсних достойників нації.

За роки незалежності вітчизняна історична та літературна біографіка утвердилася у своїх народознавчих, демократичних вимірах, традиційно притаманних українській гуманітаристиці. Водночас вона вже відмовилася від проявів застарілих форм біографічного письма – поверхових стислих нарисів-есеїв, які не додають нічого нового в розуміння персоналій, їх спрощеної одновимірності і романтичної героїзації, а також «забронзовілості» постатей минулого, зосередження уваги переважно лише на постатях діячів громадсько-політичного, національно-визвольного руху, що є вкрай важливим, але все-таки звужує діапазон розмаїтих проявів національного життя України. Значними є здобутки в освоєнні сучасних світоглядних, філософських, методологічних досягнень світової біографіки, що вже нині дає змогу говорити про приєднання вітчизняної історичної біографіки до широкого європейського гуманітарного дискурсу.

У результаті цього герої кращих сучасних біографічних досліджень, художніх та публіцистичних творів постають перед читачами в незнаній для літератури

минулих десятиліть глибині й багатогранності їх особистостей, у внутрішній боротьбі, здобутках і розчаруваннях, у всьому тому, що розкриває правду людського життя, отже, викликає довіру сучасників до створюваних авторами повнокровних образів і сприяє формуванню інтенсивного духовного діалогу нинішніх поколінь українців з попередніми.

Історико-біографічні твори – наукові, художні, публіцистичні, у наш час мають відповідати швидко зростаючим інтелектуальним і духовним запитам розвинутого й вибагливого сучасного читача – людини нової формації, з широким світоглядом, самостійної й відповідальної перед собою, яка покладається на власні сили, свідомо будує своє життя в драматичних умовах сьогодення й шукає духовної опори в життєвому досвіді, моральних цінностях і традиціях попередників. Отже, якісна сучасна історико-біографічна праця має належати до кола високоінтелектуальної літератури, покликаної розкривати образ героя не лише через факти його біографії, певну історичну добу, але обов'язково – і її перегуки з сучасністю, має поповнювати інтелектуальний і духовний капітал людини нового, дуже складного, глобалізованого суспільства. В ідеалі вона повинна ставати помітною подією суспільного й культурного життя, як це було вже у 90-х роках ХХ ст., на початковому етапі відродження історичної пам'яті народу. Сучасний читач очікує від біографічної літератури не шаблонного «ілюстрування» вітчизняної історії, не схематичних образів і моралізаторства, а глибокого розкриття, представлення поста-

тей минулого у всій їх повноті і природності, без статичності та ідеалізації, навпаки – у безперервному русі, у драматизмі життєвих перипетій, у складних суперечностях внутрішнього розвитку особистості, у «розбудові самого себе» – у всьому тому, що є цікавим і важливим саме для нашого часу. Біографічна книжка, позбавлена цих рис, не викликає довіри й інтересу читачької аудиторії і незрідка залишається поза її увагою.

Завдання щодо досягнення нової якості для української біографіки є доволі непростими, особливо враховуючи тяжіння над авторами багатьох досліджень і художніх творів, а також над видавцями, працівниками інформаційної сфери тих чи тих успадкованих від минулого стереотипів. Серед них – сформована ще в останні десятиліття XIX ст. звичка до дещо однобічного, схематизованого й поверхового представлення відомих діячів, їхнього світогляду, вчинків майже виключно крізь призму історії національно-визвольного руху. Через це людина іноді поставала як живе уособлення філософських чи політичних ідей, але безтілесною, по суті – знеособленою. Проблема, яка триває через традиційний консерватизм вітчизняної інтелігенції, це – боязнь торкатися складних і суперечливих сторінок земного шляху, характерів відомих особистостей, надто – їх особистого життя. Справді, сприймати багато речей наше суспільство ще не готове. Між тим, досвід світової біографіки вчить звертатися до найскладніших проявів людського буття, – але обережно й тактовно, співвідносячи їх із масштабом особистості, значенням її звершень. Зразками такого глибокого, вдумливого занурення в складний внутрішній світ героїв, із розкрит-

тям болючих і гірких сторінок їх життєвого шляху в українській біографіці останніх десятиліть є, наприклад, праці про Івана Франка⁷, Агатангела Кримського⁸. Зупиняючись перед розв'язанням таких завдань, дослідники-біографісти тим самим добровільно залишають «поле бою» для примітивної, скандальної за характером і антиукраїнської за своєю спрямованістю друкованої продукції, автори якої відверто намагаються принизити провідників нації.

Подолання в сучасній українській біографіці потребує і зросла на ниві економічних негараздів вимушена, але й безвідповідальна «традиція» заробітчанства окремих журналістів, які, не вносячи нічого нового у вивчення історичних персоналій, не володіючи глибоко навіть уже напрацьованим і опублікованим професійними дослідниками матеріалом, продовжують створювати суто компілятивні тексти для багатьох популярних видань, розрахованих на більш-менш широке коло читачів. Відповідно, за обставин, коли вимоги до видань, а також терміни їх підготовки визначають малокомпетентні замовники, спонсори, не йдеться про новації в методичних підходах. Подібне нерідко задає творчому

⁷ Мельник Я. І остатня часть дороги... Іван Франко: 1908–1916 [Текст] / Я. Мельник. – Дрогобич : Коло, 2006. – 439 с. (перше видання: Мельник Я. І. З останнього десятиліття Івана Франка [Текст] / Я. І. Мельник ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, Ін-т франкознавства, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів : [б. в.], 1999. – 207 с.).

⁸ Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм [Текст] : складний світ Агатангела Кримського / С. Д. Павличко. – Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 328 с.

процесу «холостий хід», призводить до штучної консервації давно застарілих уже прийомів біографічного письма.

Важливою ознакою новітньої української історичної біографіки, її серйозним методологічним досягненням стало визнання «права на біографію» не лише за знайомими представниками різних сфер суспільного життя, яким належить власний оригінальний внесок у їх розвиток. Тим самим вона, на відміну від біографіки багатьох зарубіжних країн, де обстоюються принципи елітарності, утверджує власні оригінальні традиції, відповідні до світобачення українського народу. Заснована на гуманістичних, демократичних, народознавчих засадах, сучасна української біографіка обстоює цінність людського досвіду кожного учасника і свідка буремних подій вітчизняного минулого, необхідність пошанування й збереження пам'яті про них у наступних поколіннях, у тому числі – на місцевому, локальному рівні, у родинному колі, серед нащадків. Вона виходить з права і обов'язку наших співгромадян знати історію свого краю в іменах, підтримує стрімке зростання індивідуальних, приватних зацікавлень у пошуках «родинного коріння».

Діапазон залучених до наукового й культурно-інформаційного обігу персоналій співвітчизників розширився за роки незалежності в десятки разів – не лише за рахунок повернення до національної пам'яті раніше заборонених і замовчуваних імен, а завдяки зміні самої філософії їх «збирання», зростанню уваги до тих, хто

раніше вважалися діячами «другого» плану, «рядовими учасниками» подій минулого.

На сучасному етапі в процесі планування й реалізації дослідницьких, видавничих та електронних інформаційних проектів дуже важливо забезпечити подальше розширення діапазону введених до суспільного обігу імен. Це особливо необхідне для подолання штучно й цілеспрямовано насаджуваних у минулому радянською пропагандою міфів про відносну вузькість кола діячів української історії і культури, розкриття справжньої цілісної, повнокровної й багатогранної картини життя українського суспільства в найрізноманітніших його хронологічних, суспільно-політичних, етнокультурних, етноконфесійних, територіальних та тематичних вимірах. З урахуванням цього, глибокого опрацювання в наукових монографічних дослідженнях та дисертаційних роботах, а також у виданнях літературного й історико-публіцистичного жанрів заслуговують у наш час насамперед постаті, які за звичкою традиційно зараховують до «другого плану», причому не лише тих, хто належав до близького оточення провідних діячів вітчизняної історії і культури, відігравав помітну особисту роль у суспільному русі.

Водночас якомога ширшого висвітлення, у межах наявності документальних і літературних даних, потребують і матеріали щодо значно ширшого кола так званих «рядових» учасників і свідків історичних подій. Особливої уваги потребують маловідомі постаті крайового та іноді суто локального, або галузевого, фахового звучання, через імена й діяльність яких минуле постає у всій його трагічній і суперечливій реальності

та змістовній глибині. У таких випадках основним засобом публікації даних можуть бути не лише книжкові видання та фахові журнали, а й науково-популярні статті та біографічні нариси в місцевих періодичних виданнях, біографічних та краєзнавчих збірниках, працях, присвячених історії міст і сіл, установ і організацій, підприємств.

Тому на увагу заслуговує новітня тенденція наукового дослідницького процесу, яка полягає у висвітленні маловідомих персоналій через реконструкцію діяльності наукових, мистецьких, культурно-освітніх та інших громадських товариств і об'єднань, тобто в жанрі «колективної біографії». Як засвідчив досвід дослідницької роботи, особливою мірою це продуктивно щодо освітнянських і культурницьких осередків, які діяли в Україні у 20–30-ті роки минулого століття, залучаючи до активної участі людей різного професійного рівня, як широко відомих нині представників мистецької і наукової еліти країни, діячів освіти, культури й кооперативного руху, так і майже забутих ентузіастів, які самовіддано робили свою справу, виконуючи, на перший погляд, малопомітні, але потрібні функції в громадських осередках. Прикладом створення такого «колективного портрета» з дослідницької практики Інституту біографічних досліджень НБУВ є праця О. В. Бугаєвої, присвячена персоналіям Музичного товариства імені М. Д. Леонтовича (1921–1931)⁹. Матеріали подібних організацій

⁹ Бугаєва О. Музичне товариство імені М. Д. Леонтовича (1921–1931) [Текст] : біогр. словник / О. Бугаєва ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2015. – 348 с.

минулого сторіччя, де кожна представлена особа гідно відображена на «своєму» місці, мають слугувати найцікавішим матеріалом в освітній діяльності і виховній роботі, оскільки таким чином від далеких років до сьогодення перекидається місток традицій духовного та інтелектуального розкріпачення української нації.

Неабиякого значення в сучасних умовах набуває розкриття крізь життєвий шлях і суспільну діяльність, творчий доробок наших співвітчизників усієї багатогранності й драматичної суперечливості історичних та культурних зв'язків і взаємодій України з народами й державами зарубіжжя. Не менш складним завданням є відображення на історико-біографічному матеріалі міжетнічних стосунків у самій Україні, на етнічному порубіжжі, проблем акультурації, полікультуралізму та культурної асиміляції. Теоретичні й методичні напрацювання Інституту біографічних досліджень визначають необхідність вдумливого й толерантного висвітлення реального внеску українців і вихідців з України в історичний і культурний, політичний та науковий розвиток інших держав, зокрема тих, під чиєю владою перебували українські землі, і безперечно визнання багатьох їхніх здобутків нероздільною спільною спадщиною різних народів. Те саме не меншою мірою стосується представників інших етносів, які плідно працювали в різних сферах життєдіяльності українського суспільства. Такі підходи, рішуче обстоювані в багатьох працях науковців Інституту біографічних досліджень, жорстко протистоять зазіханням на виключне одноосібне привласнення спадщини

наших співвітчизників російською офіційною наукою і пропагандою, які впродовж останніх років набувають характеру суцільної експансії на історичне минуле України. Потрібно продовжувати повернення українській історії і культурі тих імен, які по праву їй належать, всебічно розкривати нерозривні зв'язки наших співвітчизників із Батьківщиною, з українськими громадами за її межами, їх участь і підтримку національного руху – усього того, що всупереч реальним фактам категорично заперечується і замовчується недоброзичливцями України.

РОЗДІЛ 2.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНІ НАПРЯМИ І ПРОВІДНІ ЦЕНТРИ ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ВИДАВНИЧОЇ РОБОТИ

Сучасна українська біографіка позначена багатоманітністю тематичних напрямів та жанровим розмаїттям, формуванням цілої низки авторитетних центрів і осередків біографічних досліджень та біобібліографічної роботи, залученням до біографічних студій відомих вчених-гуманітаріїв.

Провідні позиції в розвитку цього важливого напрямку вітчизняної гуманітаристики належать академічним науковим інституціям, праці яких нині розкривають суспільні процеси крізь виміри людської діяльності знаних і маловідомих співвітчизників. Навколо них групується широке співтовариство дослідників-біографістів – фахівців і аматорів з усіх частин України.

Вагомими є здобутки останніх десятиліть у висвітленні життя й діяльності видатних державців Давньої і Козацької доби, провідників українського національного руху ХІХ – початку ХХ ст. (Інститут історії України НАН України, Інститут українознавства імені

І. П. Крип'якевича НАН України); новому прочитанні біографій політичних і державних діячів минулого в контексті сучасного суспільно-політичного розвитку (Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України). Окремі напрями цієї проблематики, зокрема в регіональному розрізі, вивчають дослідники, які працюють у багатьох вищих навчальних закладах, зокрема – Тернопільському національному педагогічному університеті імені В. Гнатюка, Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя, Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Ужгородському національному університеті та інших наукових центрах.

Біографіка діячів науки і освіти посідає чільне місце в дослідженнях учених Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, інститутів НАН України – історії України, української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського, українознавства імені І. П. Крип'якевича, досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва. Значних результатів у цьому напрямі досягли науковці провідних бібліотек галузевих національних академій наук України – Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України. Чимало ґрунтовних історико-біографічних праць, присвячених провідним ученим України, підготували

науковці академічних установ природничого й технічного профілю, а також установ національних галузевих академій наук України, провідних університетів України.

Основними академічними центрами історико-літературної біографіки є інститути літератури імені Т. Г. Шевченка, українознавства імені І. П. Крип'якевича та Івана Франка НАН України. У галузі академічної культурно-мистецької біографіки провідна роль належить інститутам мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського та народознавства НАН України. Поряд із ними, у цих спрямуваннях біографічних досліджень дуже важливу роль відіграють напрацювання вчених музеїв, підпорядкованих Міністерству культури України, університетів. Важливу роль у їх організації реалізують видавництва, які започаткували чимало історико-біографічних книжкових серій, а також вітчизняні й зарубіжні осередки грантової підтримки культурних ініціатив.

Визнаними центрами інтеграції, опрацювання й публікації архівної документальної спадщини, мемуарів, щоденників та епістолярію діячів науки і культури є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського й Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України. НБУВ є найбільшою бібліотекою України, академічним дослідницьким інститутом і архівною установою НАН України, що зберігає основний масив документів Державного архівного фонду України з історії вітчизняної науки, здійснює дослідження й публікацію документальної спадщини

визначних учених XIX–XX ст., упорядковує і розкриває зміст їх особових архівних фондів.

У галузі довідкової біографіки, формування ресурсів біографічної та біобібліографічної інформації плідно працюють учені Інституту історії України НАН України, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника, Інституту енциклопедичних досліджень НАН України, Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка, історичного факультету Харківського національного університету імені Василя Каразіна, Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського, Бердянського державного педагогічного університету.

Результатом зростання суспільного інтересу до біографіки, загального піднесення біографічних досліджень, утвердження біографіки як одного з провідних напрямів вітчизняної соціогуманітаристики, стало суттєве розширення місця історико-біографічної тематики в дисертаційних працях, які є результатом копіткої пошукової роботи, збагачують науку і теоретичними здобутками і залученням до наукового й інформаційного обігу величезних обсягів фактичних даних, документів, сприяючи тим самим новому прочитанню персоналій діячів минулого. Матеріали цих досліджень відображаються на сторінках фахових видань і в змістовних монографіях, присвячених діячам минулого – як відомим, так і майже забутим.

Розвиткові наукових досліджень, підготовці й публікації наукових і науково-популярних праць історико-біографічного та біобібліографічного характеру сприяє робота провідних вітчизняних видавництв, започаткування ними багатьох видавничих серій різного рівня і спрямованості на запити окремих груп читачів – науковців і освітян, працівників культури, студентів, дітей та юнацтво. До найвідоміших серій історико-біографічної літератури нині належать «Особистість і доба» (видавництво «Альтернативи», Київ), «Історія України в особах», «Українські державники» («Україна», Київ), «Гетьмани України та їхня доба» («Арій», Київ), «Козацька спадщина» (Видавничий дім «KM Academia», Київ), «Українські пропілеї» («Україна модерна», Київ – Львів), «Сто найвідоміших» («Орфей : Автограф», Київ), «Українці у світовій цивілізації» («Пульсари», Київ), «100 знаменитих» та «Знамениті українці», «Історичні досє» («Фоліо», Харків). Історико-біографічні видання виходять у серіях «БУКЛіт» («Ярославів Вал», Київ), «Студія 1+1» («Глобус-Прес», Вінниця). Поза серіями випускають історико-біографічні книги «Академперіодика», «Наукова думка», «Темпора», «Дух і Літера», «Основи», «Світогляд», «Генеза», «Видавництво імені Олени Теліги», «Либідь», «Комора», «Смолоскип», «Книга Пам'яті України», «Laurus», «Київ», «АртЕк». «Арістей», «Фенікс», «Київ. Париж. Дакар», «АДЕФ-Україна», «Жнець», «Літопис–XX» (Київ); «Піраміда», «Тріада Плюс» (Львів); «Верстка» та «Дивосвіт» (Полтава) і багато інших місцевих видавництв. Біографічні видання випускають також Східно-Український біографічний інститут, ВЦ «МЕТР», Український

видавничий консорціум. Київська компанія «Євро-імідж» надрукувала серію презентаційних видань «Золоті імена України». У Харкові побачило світ чимало книжок із серій «Харьковский биографический словарь», «Краєзнавці Слобожанщини». На Полтавщині з середини 90-х рр. ХХ ст. видають книжки в серії «Полтавська родина». Чимало інформативних книжок випущено в серії «Некрополі України». Видавництва України започаткували цікаві серії біографічних видань для дитячого та юнацького читання.

Водночас існує чимало продовжуваних видавничих серій, заснованих науковими установами і провідними бібліотеками. Національна академія наук України з 1968 р. випускає серію «Біобібліографія вчених УРСР» (з 1992 р. – «Бібліографія вчених України»). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського вже багато років видає документальну серію «Історія Національної академії наук України» (Інститут архівознавства) та бібліографічну «Джерела української біографістики» (Інститут біографічних досліджень). Львівська наукова бібліотека імені Василя Стефаника та Центральний державний історичний архів України у м. Львові започаткували видавничу серію «Епістолярій». Відомою багатотомною серією, що видається на корпоративних засадах українськими і зарубіжними науковими установами, є «Епістолярні джерела Грушевськознавства». Інститут історії України НАН України заснував серії «Вчені Інституту історії України» та «Українські історики».

Державна наукова педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського видає книжкові серії «Ви-

датні педагоги світу», «Академіки НАПН України» та «Ювіляри НАПН України». Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України випускає серії «Біобібліографія вчених-аграріїв України», «Академіки Української академії аграрних наук», «Членкореспонденти Української академії аграрних наук», «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії».

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого продовжує біобібліографічну серію «Видатні діячі української книги». Одеська національна наукова бібліотека видає персональні біобібліографічні покажчики серій «Письменники Одеси», «Літературна Одеса», «Вчені Одеси», «Вчені вузів Одеси».

Праці з історичної біографіки – статті, нариси, пошукові розвідки, публікації джерел, роботи, у яких досліджуються ті чи інші проблеми, пов'язані з діячами вітчизняної історії, науки, освіти й культури. інших сфер життєдіяльності українського суспільства, посідають нині чільне місце на сторінках численних наукових журналів і збірників, культурологічних та суспільно-політичних часописів. Тут друкуються і проходять апробацію матеріали, значна частина з яких згодом стає основою для широких узагальнювальних монографічних досліджень, колективних праць. Особливе значення в сучасних умовах для розвитку історико-біографічних досліджень мають публікації «Українського історичного журналу», наукового і документального журналу «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ», журналу «Краєзнавство», альманаху теорії та

історії історичної науки «Ейдос», збірників наукових праць «Історія України. Маловідомі імена, події, факти», «Історіографічні дослідження в Україні» (усі – Інститут історії України НАН України), журналів «Історичний архів» (Чорноморський держ. ун-т ім. Петра Могили, Ін-т укр. археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, Миколаїв), «Питання історії науки і техніки» (Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК), збірника наукових праць «Генеалогічні записки» (Ін-т укр. археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, Львів), електронного наукового фахового видання «Історія науки і біографістика: міжвідомчий тематичний збірник» (Національна наукова сільськогосподарська бібліотека), які залучають до наукового обігу нові документальні матеріали, повному порушують і розглядають проблеми.

Основні напрацювання з теоретичних і методичних проблем біографістики як спеціальної історичної дисципліни зосереджені переважно в збірниках «Українська біографістика» (НБУВ) та «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики» (Ін-т історії України НАН України). Слід окремо зазначити, що деякі інші вітчизняні видання, у назві яких міститься слово «біографістика», насправді не публікують праць з теорії і методики, а присвячені лише проблемам біографіки – у цьому випадку йдеться про не зовсім коректне використання термінології, яка на рубежі століть, у час заснування цих видань, ще не усталилася. Поряд із теоретичними матеріалами в «Українській біографістиці» опубліковано велику кількість біогра-

фічних статей, нарисів, спогадів про відомих і призабутих діячів України.

Історико-біографічній тематиці, у різній постановці дослідницьких проблем належить досить помітне місце в періодичних і продовжуваних фахових виданнях вітчизняних університетів.

2.1. Біографіка державних та суспільно-політичних діячів

Зосередження на поглибленому вивченні життєвого шляху й різних аспектів світоглядних переконань, ідей і звершень державних, політичних та військових діячів минулого на тлі суспільного розвитку попередніх епох потрібне для переосмислення з позицій історичної правди і національних інтересів України як суверенної європейської держави їх здобутків і досвіду, піднесення рівня історичного мислення й гуманітарної культури наших співвітчизників.

Значний внесок у розробку історико-біографічної проблематики, майже закритої для українських дослідників до середини 80-х рр. ХХ ст. за багатьма напрямками, пов'язаними з національно-визвольним рухом, належить академічним установам: Інституту історії України, Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського, Інституту українознавства імені І. П. Крип'якевича, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України. Із перших років незалежності України рисою, якою позначені всі напрацювання їх учених, стало повернення історичному минулому його «людського обличчя», або, використо-

вуючи ще один крилатий вислів 90-х років ХХ ст., – «залюднення історії». Водночас важливим напрямом роботи стало поглиблене дослідження окремих, ключових для розуміння історичного процесу персоналій у спеціальних публікаціях різного формату – наукових статтях, нарисах, монографіях, документальних публікаціях. Створення ґрунтовних, комплексних, з охопленням різних напрямів діяльності персоналій біографічних нарисів поєднується з цілеспрямованим аналізом тих проблемно-тематичних аспектів, які потребують нині спеціального опрацювання.

Біографічна проблематика історико-політичного спрямування досліджується нині майже по всіх хронологічних зрізах вітчизняної історії – від давнини до сьогодення. Водночас окремі книжкові видання присвячені переважно лише найбільш відомим державцям Князівської та Козацької доби та діячам Української революції 1917–1921 рр. Решта імен до цього часу представлена лише в літературі ХІХ – ХХ ст., а з позицій сучасної української історичної науки – у численних статтях у журналах та збірниках, а також у науково-популярній літературі.

Персоналії головних політичних діячів Давнього Києва висвітлені в монографічних працях і науково-популярних виданнях акад. НАН України П. П. Толочка^{10, 11, 12}, д-ра іст. наук В. М. Рички^{13, 14}, Галицької

¹⁰ Толочко П. П. Історичні портрети [Текст] / П. П. Толочко. – Київ : Вид. Київ, 1991. – 270 с.

¹¹ Толочко П. П. Володимир Святий. Ярослав Мудрий [Текст] / П. П. Толочко. – Київ : АртЕк, 1996. – 216 с.

Русі – чл.-кор. НАН України М. Ф. Котляра^{15, 16, 17}, В. С. Александровича та Л. В. Войтовича¹⁸.

Політична й військова діяльність провідників Козацької доби представлена в численних статтях, збірниках біографій, колективних працях та археографічних публікаціях. Центральне місце в них належить знаковій постаті вітчизняної історії – гетьману України Богдану Хмельницькому, життєвий шлях, боротьба, політична діяльність якого висвітлені в кількох монографіях акад. НАН України В. А. Смолія та д-ра іст. наук В. С. Степанкова^{19, 20, 21, 22}. Окремі ґрунтовні спеці-

¹² Толочко П. П. Ярослав Мудрий [Текст] / П. П. Толочко. – Київ : Вид. дім «Альтернативи», 2002. – 271 с. – (Особистість і доба).

¹³ Ричка В. Княгиня Ольга. – Київ: Альтернативи, 2004. – 365 с.

¹⁴ Ричка В. М. Лицар Духу: Володимир Великий в історії та пам'яті [Текст] / В. М. Ричка; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: [б. в.], 2015. – 131 с. – (Бібліотека «Українського історичного журналу»).

¹⁵ Котляр М. Ф. Полководці Давньої Русі [Текст] / М. Ф. Котляр. – Київ : Україна, 1991. – 151 с.

¹⁶ Котляр М. Ф. Данило Галицький [Текст] / М. Ф. Котляр. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2001. – 153 с.

¹⁷ Котляр М. Ф. Данило Галицький [Текст] : біогр. нарис / М. Ф. Котляр. – Київ : Альтернативи, 2002. – 328 с. – (Серія «Особистість і доба»).

¹⁸ Александрович В. С. Король Данило Романович [Текст] / В. Александрович, Л. Войтович ; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича. – Біла Церква : Вид. Олександр Пшонківський, 2013. – 234 с.

¹⁹ Смолій В. А. Богдан Хмельницький: соціально-політичний портрет [Текст] / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – Київ : Либідь, 1993. – 502 с. (Наступні доповнені видання – 1995, 2009).

альні історико-біографічні монографії, опубліковані в роки незалежності, присвячені українським гетьманам Дмитру Вишневецькому²³, Петру Конашевичу-Сагайдачному^{24, 25, 26, 27}, Івану Виговському²⁸, Петрові Дорошенку^{29, 30}, Івану Брюховецькому³¹, Івану Мазепі^{32, 33} та

²⁰ *Смолій В. А.* Богдан Хмельницький: хроніка життя та діяльності [Текст] / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – Київ : Наук. думка, 1994. – 262 с.

²¹ *Смолій В.* Богдан Хмельницький [Текст] / В. Смолій, В. Степанков. – Київ : Альтернативи, 2003. – 400 с. – (Особистість і доба).

²² *Смолій В. А.* Богдан Хмельницький [Текст] / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – Київ : Арій, 2013. – 656 с. – (Сер. Гетьмани України та їхня доба).

²³ *Сергійчук В. І.* Дмитро Вишневецький / В. І. Сергійчук. – Київ : Україна, 2003. – 188, [4] с.: іл. – (Українські державники).

²⁴ *Гуржій О. І.* Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний [Текст] / О. І. Гуржій, В. В. Корнієнко. – Київ : Україна, 2004. – 192 с.

²⁵ *Сас П. М.* Петро Конашевич-Сагайдачний: молоді роки [Текст] / П. М. Сас ; Ін-т історії України НАН України. – Київ, 2006. – 287 с.

²⁶ *Сас П. М.* Чесний рицар Петро Конашевич-Сагайдачний [Текст] / П. М. Сас ; Ін-т історії України НАН України. – Київ, 2012. – 350 с.

²⁷ *Сас П.* Полководець Петро Сагайдачний [Текст] / П. М. Сас. – Київ : ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2014. – 280 с.

²⁸ *Мицик Ю. А.* Гетьман Іван Виговський [Текст] / Ю. Мицик ; Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.», Ін-т укр. археографії та джерелознав. ім. М. С. Грушевського НАН України. – Київ : КМ Академія, 2004. – 83 с.

²⁹ *Смолій В.* Петро Дорошенко: політичний портрет [Текст] / В. Смолій, В. Степанков – Київ : Темпора, 2011. – 632 с.

його найближчому оточенню³⁴, Івану Скоропадському^{35, 36, 37}, Кирилові Розумовському³⁸.

Водночас персоналіям діячів Українського національного відродження від кінця XVIII до останніх десятиліть XIX ст. окремих спеціальних книжкових видань

³⁰ *Смолій В. А.* Петро Дорошенко [Текст] / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – Київ : Арій, 2013. – 608 с. – (Серія «Гетьмани України та їхня доба»).

³¹ *Горобець В.* Гетьман Руїни [Текст]: Іван Брюховецький та Москва / В. Горобець. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2017. – 247 с.

³² *Павленко С. О.* Іван Мазепа [Текст] / С. О. Павленко. – Київ : Альтернативи, 2003. – 414, [1] с. : іл. – (Особистість і доба).

³³ *Павленко С. О.* Іван Мазепа як будівничий української культури [Текст] / С. О. Павленко. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2005. – 300, [2] с.

³⁴ *Павленко С. О.* Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники [Текст] / С. О. Павленко. – Київ : КМ Академія, 2004. – 602 с.

³⁵ *Гуржій О. І.* Гетьман Іван Скоропадський [Текст] / О. І. Гуржій ; Ін-т історії України НАН України. – Київ : [б. в.], 1998. – 207 с.

³⁶ *Гуржій О. І.* Іван Скоропадський [Текст] / О. І. Гуржій. – Київ : Альтернативи, 2004. – 312 с.

³⁷ *Гуржій О. І.* Іван Скоропадський [Текст] / О. І. Гуржій, О. П. Реєнт. – Київ : Арій, 2013. – 384 с. – (Серія «Гетьмани України та їхня доба»).

³⁸ *Путро О. І.* Гетьман Кирило Розумовський та його доба (з історії українського державотворення XVIII ст.) [Текст] : монографія : в 2 ч. / О. І. Путро ; М-во культури і туризму України, Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – Київ : ДАК-ККіМ, 2008. – Ч. 1–2.

«класичного» історико-біографічного характеру за роки незалежності присвячено порівняно менше, хоча вони широко представлені в багатьох ґрунтовних історичних працях, а ще більшою мірою в статтях і документальних публікаціях. Це пояснюється насамперед тим, що проблематику Українського національного відродження й дослідження різних аспектів життя і діяльності провідних діячів українського національно-культурного та національно-визвольного руху досліджують переважно літературознавці й культурологи. Це відображено в багатотомній Шевченківській енциклопедії, у численних наукових виданнях, присвячених творчості Тараса Шевченка, інших класиків української літератури.

Вагомим здобутком у вивченні життєвого шляху, суспільно-політичної діяльності і творчої спадщини діячів Українського національного відродження ХІХ ст. стало видання створеного М. О. Морозом багатотомного літопису життя і творчості Івана Франка³⁹. Продовженням і розвитком цього проекту є робота над фундаментальною багатотомною «Франківською енциклопедією»⁴⁰, яка має на дуже широкому матеріалі, зокрема біографічному, розкрити панораму суспільно-політичного життя і плеяду діячів України, насамперед її західних земель.

³⁹ *Мороз М.* Літопис життя і творчості Івана Франка [Текст] : у 3 т. / М. Мороз ; Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Ін-т Івана Франка НАН України, Ін-т франкознавства Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. – Львів : АРТОС, 2016–2017. – Т. 1–3.

⁴⁰ *Франківська енциклопедія* [Текст] : у 7 т. / Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Ін-т Івана Франка НАН України. – Львів : Світ. – Т. 1: А–Ж., 2016. – 680 с.

Значними є здобутки в дослідженні інших ключових постатей Українського національного відродження, особливо – останніх десятиліть ХІХ – початку ХХ ст. Книжки про них написані переважно в річищі розвитку вітчизняної літератури, видавничої справи, журналістики, науки і освіти⁴¹. Чимало праць про діячів українського руху опубліковані на сторінках наукової періодики. Серед книжкових видань варто відзначити ґрунтовні історико-біографічні дослідження про формування світогляду, громадсько-політичну діяльність та людську долю яскравих представників покоління «тарасівців» – М. І. Міхновського (1873–1924)⁴² і нещодавно видану працю наукового співробітника Інституту біографічних досліджень НБУВ канд. іст. наук. І. І. Стамбола про Івана Липу (1865–1923)⁴³, а також монографію про відомого українського громадського діяча і мецената Є. Х. Чикаленка (1861–1929)⁴⁴.

⁴¹ *Романюк С. Д.* Олександр Барвінський – публіцист, редактор, видавець [Текст] : монографія / С. Д. Романюк ; Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. – Львів, 2009. – 373 с.

⁴² *Турченко Ф. Г.* Микола Міхновський [Текст] : Життя і Слово / Ф. Г. Турченко. – Київ : Генеза, 2006. – 320 с.

⁴³ *Стамбол І. І.* Іван Львович Липа в українському національному русі: лікар, письменник, тарасівець [Текст] / І. І. Стамбол ; наук. ред. і вступ. ст. В. М. Хмарський ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Одес. нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова. – Київ ; Одеса, 2017. – 296 с.

⁴⁴ *Старовойтенко І.* Євген Чикаленко: людина на тлі епохи [Текст] : монографія / І. Старовойтенко ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ : Темпора, 2009. – 544 с.

Наступним історичним періодом, діячам якого присвячено чимало окремих історико-біографічних монографічних досліджень, є доба Української революції 1917–1921 рр. та її відгомін у подальші роки «Розстріляного Відродження». Ґрунтовні праці істориків висвітлюють суспільно-політичну діяльність у цю добу, а також у ширшому часовому діапазоні М. С. Грушевського^{45, 46}, В. К. Винниченка^{47, 48} (поза їх науковою і літературною творчістю). Значний інтерес становить порівняльний політичний портрет В. К. Винниченка та С. В. Петлюри⁴⁹. Новим явищем стало звернення дослідників до постатей державницького спрямування українського політичного життя – гетьмана Павла Скоропадського^{50, 51}, мислителя і політика Вячеслава Ли-

⁴⁵ *Верстюк В. Ф.* М. С. Грушевський: коротка хроніка життя та діяльності [Текст] / В. Ф. Верстюк, Р. Я. Пиріг. – Київ : Либідь, 1996. – 144 с.

⁴⁶ *Пиріг Р. Я.* Михайло Грушевський [Текст] : біоґр. нарис / Р. Я. Пиріг, В. В. Тельвак. – Київ : Либідь, 2016. – 576 с.

⁴⁷ *Кульчицький С.* Володимир Винниченко [Текст] / С. Кульчицький, В. Солдатенко. – Київ : Альтернативи, 2005. – 376 с. – (Серія «Особистість і доба»).

⁴⁸ *Солдатенко В. Ф.* Три Голгофи: політична доля Володимира Винниченка [Текст] / В. Ф. Солдатенко. – Київ : Світогляд, 2005. – 349 с.

⁴⁹ *Солдатенко В. Ф.* Винниченко і Петлюра. Політичні портрети революційної доби [Текст] / В. Ф. Солдатенко. – Київ : Світогляд, 2008. – 621 с.

⁵⁰ *Реєнт О.* Павло Скоропадський [Текст] / О. Реєнт. – Київ : Альтернативи, 2003. – 304 с. – (Серія «Особистість і доба»).

⁵¹ *Папакін Г.* Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина [Текст] : історико-архівний нарис / Г. В. Папакін. – Київ : [б. в.], 2003. – 282 с.

пинського⁵², яким було присвячено також чимало археографічних публікацій праць і документів^{53, 54}. Уперше українській громадськості було представлено ім'я австрійського ерцгерцога, учасника українських визвольних змагань Вільгельма Габсбурга – Василя Вишиваного⁵⁵. Науковий і громадсько-політичний інтерес становить також видання, присвячене полковнику П. Ф. Болбочану, з діяльністю і загибеллю якого пов'язана трагічна сторінка внутрішньопартійної боротьби в УНР⁵⁶.

Значний інформаційний потенціал мають засновані на документальних матеріалах видання довікового характеру, які створюють «колективний портрет» діячів Української Центральної Ради⁵⁷, Уряду Західно-Української Народної Республіки⁵⁸.

⁵² *В'ячеслав Липинський та його доба* [Текст] : у 2-х кн. / упоряд. : Т. Осташко, Ю. Терещенко. – Київ : Темпора, 2010. – Кн. 1–2.

⁵³ *Гуржій О. І.* Іван Скоропадський [Текст] / О. І. Гуржій, О. П. Реєнт. – Київ : Арій, 2013. – 384 с. – (Серія «Гетьмани України та їхня доба»).

⁵⁴ *Скоропадські.* Родинний альбом [Текст] : у 2-х кн. / упорядн. : Т. Осташко, Ю. Терещенко. – Київ : Темпора, 2014. – Кн. 1–2.

⁵⁵ *Осташко Т. С.* Український патріот з династії Габсбургів [Текст] / Т. С. Осташко, Ю. І. Терещенко. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 1999. – 165 с. (друге, доп. видання: – Київ : Темпора, 2011. – 408 с.: іл.).

⁵⁶ *Сідак В.* Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника [Текст] / В. Сідак, Т. Осташко, Т. Вронська. – Київ : Темпора, 2004. – 416 с.

Широке розгортання досліджень соціально-політичних процесів міжвоєнних десятиліть – часу становлення більшовицького тоталітарного режиму, голодомору і політичних репресій, знайшло в біографіці відображення в інтересі істориків до ключових постатей доби «Розстріляного Відродження», їхнього спротиву і трагічної долі. З'явилися ґрунтовні праці, присвячені яскравим представникам українського націонал-комунізму М. О. Скрипнику (1872–1933)⁵⁹, О. Я. Шумському (1890–1946)⁶⁰.

За роки незалежності побачили світ численні наукові праці про замовчуваних раніше визначних діячів Української Церкви. Серед них монографії про першого митрополита Української автокефальної православної церкви Василя Липківського (1864–1937)⁶¹, митрополита Української греко-католицької церкви Андрея

⁵⁷ *Верстюк В. Ф.* Діячі Української Центральної Ради [Текст] : біогр. довідн. / В. Ф. Верстюк, Т. С. Осташко ; НАН України, Укр. міжнар. комітет з питань науки і культури, Ініціативний комітет «Універсал». – Київ : [б. в.], 1998. – 254 с.

⁵⁸ *Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923.* Уряди. Постаті [Текст] / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2009. – 350 с.

⁵⁹ *Солдатенко В. Ф.* Незламний. Життя і смерть Миколи Скрипника [Текст] / В. Ф. Солдатенко. – Київ : Книга Пам'яті України, 2002. – 352 с.

⁶⁰ *Шаповал Ю.* Олександр Шумський [Текст]: життя, доля, невідомі документи: дослідження, архівні матеріали / Ю. Шаповал. – Київ ; Львів : Україна модерна, 2017. – 742 с. – (Серія «Українські пропілеї»).

⁶¹ *Зінченко А. Л.* Життя і служіння митрополита Василя Липківського [Текст] / А. Л. Зінченко. – Київ : Дуліби, 2017. – 335 с.

Шептицького (1865–1944)^{62, 63, 64}, релігійного і політичного діяча Карпатської України Августина Волошина (1874–1945)⁶⁵, священника УГКЦ, людину легендарної долі о. д-ра Йосифа Кладочного (1906–1994)⁶⁶, біографічні нариси про військових капеланів УГКЦ XIX – XX ст.⁶⁷. Вийшла у світ книга патріарха-предстоятеля Української греко-католицької церкви Любомира Гузара «Андрей Шептицький митрополит Галицький (1901–1944) провісник екуменізму»⁶⁸.

Чимало історико-біографічних праць – і наукових, і публіцистичних, присвячено нині провідникам та активним учасникам українського національно-визвольного

⁶² *Лещук І.* Митрополит Андрей Шептицький [Текст] / І. Лещук. – Львів, 2014. – 172 с.

⁶³ *Королевський К.* Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944) [Текст] / К. Королевський. – Львів: Свічадо, 2014. – 489 с.

⁶⁴ *Сергійчук В.* Українські державники: Андрей Шептицький [Текст] / В. Сергійчук. – Вишгород, 2015. – 440 с. – (Серія «Українські державники»).

⁶⁵ *Басараб В.* Дві постаті з історії української церкви: Андрей Шептицький і Августин Волошин [Текст] / В. Басараб. – Ужгород : Говерла, 2011. – 210 с.

⁶⁶ *Шкраб'юк П.* Виноградник Господній [Текст]: історія життя о. д-ра Йосифа Кладочного / П. Шкраб'юк. – Львів : Вид. Отців Василян «Місіонер», 1995. – 280 с.

⁶⁷ *Лицарі духа: військово-капеланство УГКЦ XIX – XX століть у біографіях* [Текст] / Департамент військ. капеланства Патріаршої курії УГКЦ ; упоряд. о. Михайло Забанджала. – Львів : Свічадо, 2018. – 310 с.

⁶⁸ *Гузар Любомир.* Андрей Шептицький митрополит Галицький (1901–1944) провісник екуменізму [Текст] / Любомир Гузар. – Вид. 2-е. – Жовква : Місіонер, 2015. – 495 с.

руху на Галичині у міжвоєнні роки⁶⁹ та Визвольних змагань часів Другої світової війни й післявоєнного періоду. Слід зазначити, що перші ґрунтовні книжкові видання у цій низці, зокрема про постать Тараса Бульби-Боровця були підготовлені вченими академічних установ^{70, 71} та університетів⁷². З'явилися й дослідження науковців про маловідомих учасників буремних подій вітчизняної історії⁷³.

Одним з новітніх напрямів академічних наукових досліджень є висвітлення політичної історії останніх десятиліть радянської влади та сучасної України крізь призму біографій її провідних, знакових постатей, зокрема П. Ю. Шелеста⁷⁴. Цікавою спробою створення історико-публіцистичного «колективного портрета» діячів ХХ ст. є розраховані на широкий загал книжки

⁶⁹ *Безжук О.* Ольга Басарабова з Левицьких: життя і чин [Текст] / О. Безжук – Львів : Укр. ін-т «Євросоціум», 2017. – 428 с.

⁷⁰ *Дзьобак В. В.* Отаман Тарас Бульба-Боровець (штрихи до політичного портрета) [Текст] / В. В. Дзьобак ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : [б. в.], 1995. – 91 с.

⁷¹ *Дзьобак В. В.* Тарас Бульба-Боровець і його військові підрозділи в українському русі Опору (1941–1944 рр.) [Текст] / В. В. Дзьобак ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : [б. в.], 2002. – 261 с.

⁷² *Стельникович С. В.* Український національний рух опору Тараса Бульби-Боровця [Текст]: іст. нарис / С. В. Стельникович. – Житомир : Житомир. обл. друк., 2007. – 217 с.

⁷³ *Науменко К. Є.* Олекса Кожан. Портрет на тлі епохи [Текст] / К. Є. Науменко. – Львів : [б. в.], 2009. – 152 с.

⁷⁴ *Шаповал Ю.* Петро Шелест [Текст] / Ю. Шаповал. – Харків : Фоліо, 2013. – 127 с. – (Серія «Знамениті українці»).

Ю. І. Шаповала «Особи та події в контексті важкої історії»⁷⁵ та «Доля як історія»⁷⁶. Побачило світ підготовлене вченими Інституту історії України НАН України узагальнювальне видання, у якому широко предсталені діячі українських урядів ХХ століття⁷⁷.

2.2. Репрезентація персоналій діячів науки минулого, сучасних вчених і працівників освіти

2.2.1. Академічна біографіка

Оснвою цього традиційного для вітчизняної гуманітаристики та наукознавства потужного наукового напрямку складає сукупність глибоких фахових напрацювань провідних установ соціогуманітарного профілю НАН України – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, інститутів історії України, української археографії імені М. С. Грушевського, літератури імені Т. Г. Шевченка, сходознавства імені А. Ю. Кримського, енциклопедичних досліджень, держави і права імені В. М. Корецького, досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва. Значну роботу для вивчення спадщини вітчизняних діячів науки минулого та популяризації

⁷⁵ *Шаповал Ю.* Україна ХХ століття [Текст]: особи та події в контексті важкої історії / Ю. Шаповал. – Київ : Генеза, 2001. – 560 с.

⁷⁶ *Шаповал Ю.* Доля як історія [Текст] / Ю. Шаповал. – Київ : Генеза, 2006. – 448 с.: іл.

⁷⁷ *Уряди України у ХХ ст.* [Текст] : наук.-док. вид. / НАН України, Ін-т історії та ін. ; Н. П. Барановська, В. Ф. Верстюк, С. В. Кульчицький та ін. – Київ : Наук. думка, 2001. – 607 с.

здобутків провідних вчених сучасної України здійснюють також Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України та Державна наукова педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського НАПН України, провідні вищі навчальні заклади.

Національна академія наук України вже тривалий час публікує довідники її персонального складу, які охоплюють імена усіх дійсних членів, членів-кореспондентів та іноземних членів від часу заснування УАН до наших днів. У роки незалежності до них повернуто імена відновлених у складі Академії репресованих учених⁷⁸. Більш докладно персоналії вчених розкрито в серії бібліографій, які випускаються до їх ювілеїв вже піввіку. Новий етап у цій роботі було започатковано виданням у 1990 р. посмертної біобібліографії визначного українського вченого-історика і правознавця М. П. Василенка (1866–1935), здається, так і не реабілітованого повністю ще на той час радянською владою⁷⁹. Значний інтерес як джерело становить також довідкове видання, присвячене нагородам та преміям, присуджуваним НАН України⁸⁰.

100-річчя Національної академії наук України, активне обговорення оптимальних моделей подальшого поступу науки в Україні, що здійснюється нині на державному й суспільному рівні, у науковому спів-

⁷⁸ Палій В. М. Національна академія наук України, 1918–2013 [Текст] : персон. склад / В. М. Палій, Ю. О. Храмов. – 6-те вид., допов. і випр. – Київ : Фенікс, 2013. – 441 с.

⁷⁹ Микола Прокопович Василенко [Текст] : біобібліогр. покажч. – Київ : Наук. думка, 1990. – 55 с. – (Біобібліографія вчених УРСР).

товарстві, особливою мірою ставить перед дослідниками-біографістами завдання глибоко і яскраво розкрити внесок учених у розбудову інтелектуального, науково-технічного й духовного потенціалу України, а водночас – захисту пріоритетів, пропаганди досягнень НАН України.

Визначальна роль у цьому належить спеціалістам Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), яка є головним в Україні центром інтеграції, опрацювання й публікації джерел та матеріалів з історії вітчизняної науки, архівних документів визначних вчених.

Здобутком НБУВ є численні фундаментальні археографічні видання, насамперед підготовлена Інститутом архівознавства НБУВ багатотомна документальна серія «Історія Національної академії наук України», в опублікованих на цей час книгах якої (від 1918 до 1960 р.) містяться дані про кілька тисяч відомих учених і рядових науковців академічних установ, а також численні бібліографічні та біобібліографічні довідники, путівники по особових архівних фондах визначних вчених, монографії, присвячені спадщині діячів вітчизняної науки.

Особливе місце в дослідженнях вчених-істориків НАН України посідає розробка проблеми «Володимир Івано-

⁸⁰ Цибань В. О. Нагороди Національної академії наук України [Текст] : Золота медаль імені В. І. Вернадського, Премії імені видатних учених України, Премії для молодих учених і студентів вищих навчальних закладів, відзнаки, Почесний доктор / В. О. Цибань ; НАН України. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ : Академперіодика, 2013. – 493 с.

вич Вернадський і Україна», актуальність якої полягає в поверненні Україні імені її великого сина – одного з найбільших учених ХХ століття та в новому осмисленні його досвіду й концептуального бачення завдань розвитку наукового і освітнього потенціалу України як незалежної європейської держави. Основи такої постановки дослідницьких завдань були визначені ще напередодні здобуття Україною незалежності в підготовленій до 125-річчя від дня народження вченого під керівництвом тодішнього голови академічної комісії з вивчення наукової спадщини В. І. Вернадського акад. К. М. Ситника колективній праці «В. І. Вернадський. Життя і діяльність на Україні»⁸¹. Подальший розвиток ці ідеї здобули в книжці К. М. Ситника «Володимир Вернадський: Людина. Громадянин. Учений»⁸² та праці, присвяченій проблемі «Вернадський і Академія»⁸³.

Серед книг фундаментальної історико-біографічної Вернадськіани, створеної до 150-річчя від дня народження В. І. Вернадського вченими НБУВ під керівництвом акад. НАН України О. С. Онищенко та чл.-кор. НАН України Л. А. Дубровіної за участі чл.-кор. НАН України Г. В. Боряка та інших колег з Інституту історії

⁸¹ *Ситник К. М.* В. И. Вернадский: жизнь и деятельность на Украине [Текст] / К. М. Ситник, Є. М. Апанович, С. М. Стойко. – Киев : Наук. думка, 1988. – 382 с.

⁸² *Ситник К.* Володимир Вернадський [Текст]: Людина. Громадянин. Учений / К. Ситник, Т. Бевз. – Київ : Наук. думка, 2017. – 368 с.

⁸³ *Ситник К. М.* Володимир Вернадський і Академія [Текст] / К. М. Ситник, В. В. Шмиговська. – Київ : Наук. думка, 2006. – 312 с. – (Президенти АН України).

України НАН України – томи ювілейної серії «Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського», присвячені зв'язкам вченого зі своєю Батьківщиною, земляками, його науково-організаційній діяльності у 1918–1921 рр., насамперед, створенню Української академії наук⁸⁴, а також публікація листування з українськими вченими, щоденників, бібліографії праць⁸⁵. Життю і творчості В. І. Вернадського в Україні присвячена також видана до ювілею ґрунтовна монографія чл.-кор. НАН України В. М. Даниленка⁸⁶.

Важливе місце в біографіці діячів академічної науки посідають праці, присвячені соратникам і однодумцям В. І. Вернадського, ученим, які організовували і очолювали Академію, відіграли особливу роль у становленні і розвитку визначальних наукових напрямів. До 80-річчя від часу заснування НАН України в 1998 р. вперше було опубліковано збірник біографічних нарисів про дванадцятьох академіків-засновників УАН, зокрема й про тих, чиї імена раніше замовчувалися⁸⁷. У роки незалежності вийшли друком нові ґрунтовні біографічні дослідження майже про всіх президентів

⁸⁴ *Володимир Іванович Вернадський і Україна* [Текст] : у 2 кн. / редкол. : О. С. Онищенко (голова) та ін. ; НАН України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України. – Київ, 2011–2012. – (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 1).

⁸⁵ *Вернадський В. І.* Листування з українськими вченими [Текст] / В. І. Вернадський. – Київ, 2011–2012. – (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 2).

⁸⁶ *Даниленко В.* Володимир Вернадський: віхи життя і творчості [Текст] / В. Даниленко. – Київ ; Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 298 с.

Академії, для підготовки яких використано чимало раніше не відомих матеріалів. Особливий інтерес становлять праці про О. І. Левицького (1848–1922), президенство якого в Академії за радянської влади взагалі суворо замовчувалося⁸⁸.

Упродовж останніх десятиліть опубліковано низку ґрунтовних праць та брошур, написаних відомими вченими, присвячених багатолітньому очільникові НАН України, видатному українському вченому, академікові Б. Є. Патону, які глибоко розкривають історію і сучасний етап розвитку вітчизняної науки^{89, 90, 91, 92}. До 100-ювілею вченого підготовлено колективну працю «Життєвий і творчий шлях Бориса Євгеновича Патона: До сторіччя від дня народження» та суттєво доповнене

⁸⁷ *Члени-засновники* Національної академії наук України [Текст] : зб. нарисів / Ін-т історії України НАН України. – Київ : [б. в.], 1998. – 375 с.

⁸⁸ *Сарбей В. Г.* Академік УАН Орест Іванович Левицький (1848–1922 рр.) [Текст] : життєпис, бібліографія його праць і праць про нього / В. Г. Сарбей, Л. Г. Москвич ; Ін-т історії України НАН України. – Київ : [б. в.], 1998. – 150 с.

⁸⁹ *Малиновський Б. М.* Академік Борис Патон – праця на все життя [Текст] / Б. М. Малиновський. – Київ : Наук. думка, 2002. – 338 с.

⁹⁰ *Біобібліографія* президента НАН України, академіка НАН України Б. Є. Патона [Текст] / уклад. : Л. В. Беляєва, Т. Б. Корольова, О. М. Лавриненко ; відп. ред. І. К. Походня. – Київ : Наук. думка, 2008. – 623 с.

⁹¹ *Походня І. К.* Борис Євгеньевич Патон [Текст] / І. К. Походня. – Київ : ТОВ КММ, 2008. – 40 с.

⁹² *Галузинская В. С.* Феномен Патона [Текст]: портрет в інтер'єрі двох столетий / В. С. Галузинская. – Київ : Наук. думка, 2010. – 261 с.

друге видання історико-генеалогічного дослідження про родівід Патонів⁹³.

Підсумком багатолітньої праці науковців НБУВ стало видання ґрунтовних путівників «Видатні вчені Національної Академії наук України. Особові архівні та рукописні фонди академіків і членів-кореспондентів у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (1918–1998)»⁹⁴, «Особові архівні фонди Інституту рукопису»⁹⁵ та «Особові архівні фонди вчених НАН України в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»⁹⁶.

Значний внесок зроблено вченими інститутів рукопису та архівознавства НБУВ, які опрацювали і опублікували документальну спадщину діячів вітчизняної науки. Упродовж останнього десятиліття вийшли друком наукові каталоги архівної спадщини П. Я. Стеб-

⁹³ *Томозов В. В.* Патони : родинна хроніка [Текст] / В. В. Томозов, М. Ф. Дмитрієнко. – Київ : Академперіодика, 2018. – 316 с.

⁹⁴ *Видатні вчені* Національної академії наук України [Текст]: особові арх. та рукоп. фонди акад. і чл.-кор. у Нац. б-ці України ім. В. І. Вернадського (1918–1988) [Текст] : путівник / уклад. : О. С. Боляк, Т. І. Воронкова, С. Г. Даневич та ін. ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол. : О. С. Онищенко (голова) та ін. – Київ : [б. в.], 1998. – 307 с.

⁹⁵ *Особові архівні фонди* Інституту рукопису [Текст] : путівник / НБУ ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису ; уклад. : О. С. Боляк та ін. ; відп. ред. О. С. Онищенко. – Київ : [б. в.], 2002. – 768 с.

⁹⁶ *Особові архівні фонди вчених НАН України в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* [Текст] : путівник / авт. та упоряд. : М. В. Старовойт, А. І. Шаповал, Ю. Б. Булгаков [та ін.]. – Київ : [б. в.], 2017. – 772 с.

ницького (1862–1923)⁹⁷, С. Я. Парамонова (1894–1967)⁹⁸, Г. С. Писаренка (1910–2001)⁹⁹, М. Ю. Брайчевського (1924–2001)¹⁰⁰, А. О. Білецького (1911–1995) і Т. М. Чернишової (1928–1993)¹⁰¹, Б. С. Бутника-Сіверського (1901–1983)¹⁰² у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Спільно з Інститутом історії України НАН України НБУВ було підготовлено і видано збірники документів та маловідомих, неопублікованих, а

⁹⁷ *Степченко О. П.* Архівна спадщина П. Я. Стебницького у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] : каталог / О. П. Степченко; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського ; Ін-т рукопису. – Київ : [б. в.], 2014. – 461 с.

⁹⁸ *Шаповал А. І.* Документи С. Я. Парамонова у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] : джерелознавче дослідження : наук. каталог / А. І. Шаповал. – Київ : [б. в.], 2016. – 352 с.

⁹⁹ *Бойко Ю. О.* Архівна спадщина академіка Георгія Степановича Писаренка [Текст] / Ю. О. Бойко, Т. В. Брязкало. – Київ : [б. в.], 2017. – 382 с.

¹⁰⁰ *Бодак О. П.* Архів Михайла Брайчевського у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] : каталог / О. П. Бодак. – Київ : [б. в.], 2007. – 410 с.

¹⁰¹ *Архів українських філологів А. О. Білецького і Т. М. Чернишової у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] : біографічне дослідження. Науковий каталог / Є. К. Чернухін, Т. С. Горбач, О. М. Купченко-Гринчук, В. Е. Лось. – Київ : [б. в.], 2014. – 303 с.*

¹⁰² *Клименко І. В.* Архів українського мистецтвознавця Б. С. Бутника-Сіверського (1901–1983) у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] : біогр. дослідження : наук. каталог / І. В. Клименко. – Київ : [б. в.], 2015. – 464 с.

також заборонених свого часу радянською цензурою праць визначного українського історика Ф. П. Шевченка (1914–1995)^{103, 104}.

В академічній біографіці розвитку набув також напрям, пов'язаний зі створенням збірників біографій відомих учених з різних галузей наук та ґрунтовних праць, присвячених їх окремим персоналіям. Зокрема, відділення наук про Землю¹⁰⁵, фізико-технічних проблем енергетики¹⁰⁶, механіки¹⁰⁷, економіки¹⁰⁸, літератури, мови та мистецтвознавства¹⁰⁹ НАН України підготували й випустили у світ узагальнювальні праці щодо розвитку відповідних наукових напрямів з біографічними нарисами про їхніх видатних представників.

¹⁰³ *«Істину встановлює суд історії» [Текст] : зб. на пошану Ф. П. Шевченка : [в 2-х т.]. – Київ : [б. в.], 2004. – Т. 1–2. – (Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки ; вип. 10).*

¹⁰⁴ *Шевченко Ф.* Історичні студії [Текст] : зб. вибр. пр. і матер.: до 100-річчя від дня народж. / Ф. Шевченко ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : [б. в.], 2014. – 700 с.

¹⁰⁵ *Відділення наук про Землю Національної академії наук України [Текст]. – Київ : [б. в.], 2003. – 271 с.*

¹⁰⁶ *Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України. Історія та сьогодення [Текст]. – Київ ; Чорнобиль : Ін-т проблем безпеки АЕС, 2008. – 216 с. : іл.*

¹⁰⁷ *Відділення механіки НАН України [Текст] : іст.-біогр. довід. / НАН України. – Київ : Академперіодика, 2015. – 341 с.*

¹⁰⁸ *Відділення економіки НАН України [Текст] : іст.-біогр. довід. – Київ : Академперіодика, 2014. – 242 с.*

¹⁰⁹ *Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України [Текст] : іст.-біогр. довід. – Київ : Академперіодика, 2015. – 298 с.*

Останніми роками зусиллями цілого ряду профільних наукових установ підготовлено і видано чимало книг, присвячених визначним вченим у галузі природничих і точних наук: академіку Петербурзької академії наук О. М. Ляпунову (1857–1918)¹¹⁰, академікам НАН України О. Ю. Шмідту (1891–1956)¹¹¹, К. Д. Синельникову (1901–1966)¹¹², С. Я. Брауде (1911–2003)¹¹³, ученому в галузі низьких температур Л. В. Шубникову (1901–1937)¹¹⁴. Унікальні матеріали про творців вітчизняної обчислювальної техніки зібрані в праці чл.-кор. НАН України Б. Н. Малиновського¹¹⁵. Постатям визначних вчених України належить чільне місце й у ґрунтовних працях, присвячених становленню й розвитку провідних наукових напрямів і шкіл, що підготовлені більш ніж за чверть століття Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії

¹¹⁰ *Академик* Александр Михайлович Ляпунов [Текст]: к 150-летию со дня рождения : монография / Л. Л. Тovaжнянский [и др.]. – Харьков : НТУ «ХПИ», 2007. – 268 с.

¹¹¹ *Матвеева Л. В.* Отто Юльевич Шмидт. 1891–1956 [Текст] / Л. В. Матвеева. – Киев : Стило, 2006. – 228 с.

¹¹² *Академик* АН УССР Кирилл Дмитриевич Синельников [Текст]: воспоминания близких и соратников (к 100-летию со дня рождения). – Харьков, ННЦ ХФТИ, 2001. – 261 с.

¹¹³ *Академик* С.Я. Брауде в воспоминаниях современников [Текст] / НАН Украины, Радиоастрономический ин-т. – Харьков, 2005. – 328 с.

¹¹⁴ *Шубников Л. В.* Избранные труды. Воспоминания [Текст] / Л. В. Шубников. – Киев : Наук. думка, 1990. – 352 с.

¹¹⁵ *Малиновский Б. Н.* История вычислительной техники в лицах [Текст] / Б. Н. Малиновский. – Киев : фирма «КИТ» : ПТОО «А.С.К.», 1995. – 384 с.

науки ім. Г. М. Доброва (з 2015 р. – Державна установа «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України»). Серед видань, створених ученими інституту, монографії, присвячені М. І. Андрусову (1861–1924)¹¹⁶, М. М. Боголюбову (1909–1992)¹¹⁷. Одним із напрямів досліджень інституту є вивчення внеску вчених-вихідців з України у світову науку¹¹⁸.

Найбільш широко у новітній історико-біографічній літературі представлено біографії вчених-істориків. У роки незалежності України увага академічних вчених зосередилася на поглибленому вивченні і переосмисленні життєвого шляху й історіографічної спадщини кількох попередніх поколінь українських істориків – проблематиці, малодоступній для опрацювання в радянські часи.

Чи не найрізноманітнішим за проблематикою і дослідницькими жанрами є доробок учених Інституту історії України НАН України у висвітленні життя й діяльності визначного українського і російського вче-

¹¹⁶ *Оноприенко В. И.* Николай Иванович Андрусов: 1861–1924 [Текст] / В.И. Оноприенко. – Изд. 2-е, доп., перераб. – Киев : Информ.-аналит. агентство, 2013. – 311 с.

¹¹⁷ *Литвинко А. С.* Микола Миколайович Боголюбов та статистична фізика в Україні [Текст] / А. С. Литвинко ; Центр досліджень наук.-техн. потенціалу та іст. науки ім.Г.М. Доброва. – Київ : Академперіодика, 2009. – 304 с.

¹¹⁸ *Зарубіжні* вчені-вихідці з України в галузі фундаментальних і технічних наук [Текст] : біогр. енцикл. сл. / Ю. О. Храмов, В. М. Гамалія, С. С. Довганюк [та ін.]. – Київ : Фенікс, 2017. – 304 с.

ного-історика та громадського діяча, одного з основоположників українського національного руху ХІХ ст. М. І. Костомарова (1817–1885)^{119, 120, 121, 122, 123}. Оpubліковано також низку монографічних досліджень та комплексних праць про цілу плеяду відомих істориків ХІХ–ХХ ст.¹²⁴. зокрема, О. М. Лазаревського (1834–1902)¹²⁵, О. І. Левицького (1848–1922)¹²⁶, М. Є. Слабченка (1882–1952)¹²⁷, М. І. Яворського (1885–1937)¹²⁸, М. Н. Петровського (1894–1951)¹²⁹; Ф. П. Шевченка (1914–1995)¹³⁰, життя і творча спадщина яких у мину-

¹¹⁹ *Енциклопедія життя і творчості Н. І. Костомарова (1817–1885)* [Текст] / Ін-т історії України. – Київ ; Донецьк : Юго-Восток, 2001. – 570 с.

¹²⁰ *Смолій В. А.* Микола Костомаров: віхи життя і творчості [Текст] : енцикл. довідник / В. А. Смолій, Ю. А. Пінчук, О. В. Ясь. – Київ : Вища шк., 2005. – 543 с.

¹²¹ *Пінчук Ю. А.* Мемуари про Миколу Костомарова графині Катерини Юнге, Надії Білозерської, Аліни Костомарової [Текст]: історіограф. нариси з дод. спогадів Олександри Куліш, Віри Мордовцевої та статті Ольги Багалій / Ю. А. Пінчук. – Київ : Вища шк., 2005. – 142 с.

¹²² *Гончар О.* Микола Костомаров: постать історика на тлі епохи [Текст] / О. Гончар. – Київ : Ін-т історії України, 2017. – 274 с.

¹²³ *Ясь О. В.* Багатоликий Микола Костомаров [Текст] : до 200-річчя від дня народження Миколи Костомарова / О. В. Ясь. – Київ : Либідь, 2018. – 304 с.

¹²⁴ *Ясь О.* Історик і стиль [Текст]: визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок ХІХ – 80-ті роки ХХ ст.): у 2 ч. / О. Ясь ; Ін-т історії України НАН України. – Київ : [б. в.], 2014. – Ч. 1–2.

¹²⁵ *Герасименко Н.* Олександр Лазаревський: життя і творчість (1834–1902 рр.) [Текст] / Н. Герасименко ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : [б. в.], 2012. – 180 с.

лому замовчувалися чи перекручувалися, а отже, в умовах здобуття Україною незалежності потребувала нового, вільного і неупередженого прочитання.

Вийшли друком численні дослідження про видатних вітчизняних вчених – представників інших напрямів гуманітарних наук, зокрема, етнографа, літературознавця, фольклориста, академіка ВУАН М. Ф. Сумцова (1854–1922)¹³¹, історика і збирача козацької старовини академіка Д. І. Яворницького (1855–1940)¹³², історика мистецтва й бібліографа О. П. Новицького (1862–

¹²⁶ *Сарбей В. Г.* Академік УАН Орест Іванович Левицький (1848–1922 рр.) [Текст] : життєпис, бібліографія його праць і праць про нього / В. Г. Сарбей, Л. Г. Москвич ; Ін-т історії України НАН України. – Київ : [б. в.], 1998. – 150 с.

¹²⁷ *Санцевич А. В.* Видатний український історик М. Є. Слабченко [Текст] / А. В. Санцевич ; АН України, Ін-т історії України. – Київ : [б. в.], 1993. – 70 с.

¹²⁸ *Санцевич А. В.* М. І. Яворський: нариси життя і творчості [Текст] / А. В. Санцевич ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : [б. в.], 1995. – 61 с.

¹²⁹ *Удод О. А.* Микола Неонович Петровський (1894–1951) [Текст]: життя і творчий шлях історика / О. А. Удод, А. Ю. Шевченко. – Київ : Генеза, 2005. – 192 с.

¹³⁰ *Апанович О. М.* Федір Павлович Шевченко: історик, архівіст, історіограф, джерелознавець, археограф, організатор науки, людина [Текст] : спогади та історіографічний аналіз / О. М. Апанович. – Київ : Ін-т історії України НАНУ, 2000. – 179 с.

¹³¹ *Мандебура О.* Микола Сумцов і проблеми соціокультурної ідентичності [Текст] / О. Мандебура. – Київ : ПіЕНД, 2011. – 276 с.

¹³² *Світленко С.* Дмитро Яворницький: вчений та педагог в українському інтелектуальному співтоваристві [Текст] / С. Світленко. – Дніпро : Ліра, 2015. – 312 с.

1934)^{133, 134}, народознавця, етнографа, фольклориста, діалектолога, теоретика етнографічної музейної справи В. Г. Кравченка (1862–1945)¹³⁵, ученого-літературознавця, письменника і перекладача М. М. Мочульського (1875–1940)¹³⁶, славетних учених-жінок, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної гуманітаристики і згуртування наукового співтовариства у нелегкі для нього десятиліття – історика і громадського діяча Н. Д. Полонську-Василенко (1884–1973)¹³⁷, історика Н. Ю. Мірзу-Авак'янц (1888–1940?)¹³⁸, фольклориста, етнографа та культуролога, дочку М. С. Грушевського Катерину Грушевську (1900–1943)^{139, 140}.

¹³³ Бонь О. І. Академік Олекса Петрович Новицький: наукова та громадська діяльність [Текст] / О. І. Бонь. – Київ: Рідний край, 2004. – 219 с.

¹³⁴ Іваннікова Л. Яків Новицький [Текст]: фольклорист, історик, педагог / Л. Іваннікова. – Запоріжжя: АА ТанDEM, 2010. – 388 с.

¹³⁵ Лобода Т. М. Василь Кравченко: громадська, наукова та просвітницька діяльність [Текст] / Т. М. Лобода. – Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – 238 с.

¹³⁶ Ощипок Н. Повернення із забуття. Михайло Мочульський у літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття [Текст] / Н. Ощипок; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2015. – 252 с.

¹³⁷ Верба І. В. Життя і творчість Н. Д. Полонської-Василенко (1884–1973) [Текст] / І. В. Верба; НАН України, Ін-т укр. археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Центр держ. арх.-музей л-ри і мистец. України. – Київ: [б. в.], 2000. – 340 с.: фото.

¹³⁸ Петренко І. Історик Наталія Мірза-Авак'янц (1888–1940?): життя і наукова спадщина [Текст] / І. Петренко; Вищ. навч. закл. Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі» (ПУЕТ). – Полтава: ПУЕТ, 2014. – 181 с.

Побачили світ ґрунтовні праці про замовчуваних у попередні десятиліття визначних вчених-філологів, мовознавців, які були організаторами української академічної науки – С. Й. Смаль-Стоцького (1859–1938)¹⁴¹, філолога-сходознавця й історика А. Ю. Кримського (1871–1942)¹⁴². Відомий дослідник історії архівної справи д-р іст. наук, проф. І. Б. Матяш опублікувала комплексне історико-біографічне дослідження про роль особи в українській архівістиці¹⁴³. Значний внесок у відновлення пам'яті і дослідження спадщини українських сходознавців та візантиністів минулих поколінь В. В. Дубровського (1897–1966)¹⁴⁴, Ф. І. Успенського (1845–1928)¹⁴⁵, Ю. А. Кулаковського (1855–1919)¹⁴⁶, В. М. Зуммера (1885–1970)¹⁴⁷ зроблено вченими Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського.

¹³⁹ Матяш І. Б. Зірка першої величини. Життєпис К. М. Грушевської [Текст] / І. Б. Матяш; Ін-т укр. археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 2002. – 231 с.

¹⁴⁰ Матяш І. Катерина Грушевська [Текст]: життя і діяльність / І. Б. Матяш. – Київ: Україна, 2004. – 240 с. – (Життя видатних людей).

¹⁴¹ Даниленко В. М. Академік Степан Смаль-Стоцький: життя і діяльність, 1859–1938 рр. [Текст] / В. М. Даниленко, О. В. Добржанський. – Київ; Чернівці, 1996. – 207 с.

¹⁴² Агатангел Кримський: нариси життя і творчості [Текст] / Ін-т сходознавства ім. А. Кримського. – Київ: СтилоС, 2006. – 563 с.: іл. – (Серія «Наукова спадщина сходознавців»).

¹⁴³ Матяш І. Б. Особа в українській архівістиці [Текст]: біогр. нариси / І. Б. Матяш; Держкомархів України, УДНДІАСД, Ін-т укр. археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 2001. – 226 с.

¹⁴⁴ Кочубей Ю. М. В. В. Дубровський (1897–1966) як сходознавець [Текст] / Ю. М. Кочубей. – Київ, 2011. – 544 с.

Біографіка діячів сільськогосподарської та медичної науки, педагогіки і школи розробляється переважно зусиллями провідних галузевих бібліотек та окремих вчених вищих навчальних закладів.

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України (акад. НААН України В. А. Вергунов) повернула до національного пантеону цілий ряд майже забутих імен учених минулих поколінь, зокрема С. Л. Франкфурта (1866–1954) – одного з організаторів сільськогосподарської дослідної справи в Україні¹⁴⁸. Значного поширення в біографіці аграрної галузі набув випуск брошур та книг, присвячених життю й внеску у розвиток аграрної науки України відомих вчених, зокрема, в історико-бібліографічній серії «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». Останніми роками видано праці, присвячені академіку Є. В. Оппокову (1869–1937)¹⁴⁹, Б. К. Єнкену (1873–1943)¹⁵⁰, М. В. Зубцю (1938–2014)¹⁵¹ та іншим.

¹⁴⁵ *Матвеева Л. В.* Византинист Фёдор Успенский (1845–1928) [Текст] / Л. В. Матвеева ; НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського. – Київ, 2013. – 244 с.

¹⁴⁶ *Матвеева Л. В.* Юлиан Кулаковский [Текст] / Л. В. Матвеева. – Киев : Стилос, 2002. – 484 с.

¹⁴⁷ *Кочубей Ю. М.* Орієнтальне мистецтво в Україні в 20–30 рр. ХХ ст. В. М. Зуммер (1885–1970) [Текст] / Ю. М. Кочубей, Е. Г. Циганкова. – Київ, 2005. – 314 с.

¹⁴⁸ *Вергунов В. А.* С. Л. Франкфурт та Україна [Текст]: (до 150-річчя від дня народження / В. А. Вергунов ; НААН, ННСГБ, Ін-т історії аграрної науки, освіти та техніки. – Київ, 2016. – 260 с. – (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 95).

Наукове і практичне значення для забезпечення інформаційних потреб широкого освітянського співтовариства мають публікації та, особливою мірою, формування електронних біобібліографічних баз, здійснюване Державною науковою педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського (директор – чл.-кор. НАПН України Л. Д. Березівська). Бібліотека видає книжкову серію «Видатні педагоги світу». До сторіччя від дня народження В. О. Сухомлинського в ній вийшов друком фундаментальний біобібліографічний покажчик із біографічним нарисом¹⁵².

Національна медична наукова бібліотека України – провідний науково-інформаційний заклад медичної науки і охорони здоров'я – започаткувала низку біогра-

¹⁴⁹ *Вергунов В. А.* Академік Є. В. Оппоков (1869–1937) та становлення й розвиток сільськогосподарської меліоративної дослідної справи в Україні (до 145-річчя від дня народження) [Текст] : наук. доп. / В. А. Вергунов ; Нац. наук. с.-г. б-ка. – Київ, 2014. – 28 с.

¹⁵⁰ *Вергунов В. А.* Професор Борис Карлович Єнкен (1873–1943) [Текст] : нарис життя та творчої діяльності / В. А. Вергунов ; Нац. наук. с.-г. б-ка. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. – 432 с. – (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 74).

¹⁵¹ *Вергунов В. А.* Академік М. В. Зубець (1938–2014) – учений, організатор, новатор, політичний і громадський діяч, особистість [Текст] : наук. доп. / В. А. Вергунов ; Нац. наук. с.-г. б-ка. – Київ: [б. в.], 2014. – 16 с.

¹⁵² *Василь Олександрович Сухомлинський* [Текст]: до сторіччя від дня народження : біобібліогр. покажч. / упоряд. : О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська та ін. ; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : Твори, 2018. – 395 с. – (Серія «Видатні педагоги світу» ; вип. 12).

фічних серій. Серед них – «Медична біографістика», яка відтворює процес становлення та розвитку галузі в історичних портретах її діячів. У ній вийшло друком кілька книжок біобібліографічного словника «Медицина в Україні. Видатні лікарі»^{153, 154, 155, 156}, а також видання, присвячені окремим видатним медикам ХХ ст. – терапевту професору А. П. Пелешуку (1913–2010), патоморфологу та історичному лікарю С. М. Старченку (1912–2012). У зачаткованій в 2011 р. Національною медичною науковою бібліотекою України серії «Товариство київських лікарів в особах» опубліковано біобібліографічні покажчики, присвячені визначним лікарям, ученим і організаторам медичної науки професорам В. О. Караваєву (1811–1892), В. П. Образцову (1849–1920), В. К. Високовичу (1854–1912), академіку ВУАН Т. Г. Яновському (1860–1928) та оригінальний за своєю побудовою збірник стислих біографічних нарисів та матеріалів «Незабутні лікарі Києва», що містить персоналії професорів Університету Св. Володимира – Ю.-Ф. І. Мазона (1817–1885), Ф. Ф. Мерінга (1822–1887), Є. І. Афанасьєва (1837–1897), К. Г. Трітшеля

¹⁵³ *Медицина в Україні. Видатні лікарі* [Текст]. Вип. 1. Кінець XVII – перша половина XIX ст. : біобібліогр. сл. / авт.-упоряд. С. М. Булах [та ін.]. – Київ : Телеоптик, 1997. – 239 с.

¹⁵⁴ *Медицина в Україні. Видатні лікарі* [Текст]. Дод. вип. 1. XVIII – перша половина XIX ст. : біобібліогр. сл. / авт.-упоряд. М. М. Гайдучок. – Київ : [б. в.], 2002. – 136 с.

¹⁵⁵ *Медицина в Україні. Видатні лікарі* [Текст]. Вип. 2. Друга половина XIX століття. Літери А-К : біобібліогр. сл. / авт.-упоряд. С. М. Булах [та ін.]. – Київ, 2003. – 447 с.

¹⁵⁶ *Медицина в Україні. Видатні лікарі* [Текст]. Дод. вип. 2 / авт.-упоряд. М. М. Гайдучок. – Київ : [б. в.], 2007. – 99 с.

(1842–1914)¹⁵⁷. На веб-сайті Національної наукової медичної бібліотеки України також розгорнуто електронні біобібліографії вчених у галузі медицини.

Вивчення постатей провідних діячів академічної науки здійснюють і вчені українських університетів. Зокрема, ґрунтовні праці про О. В. Корчака-Чепурківського (1857–1947)¹⁵⁸, О. Г. Черняхівського (1869–1939)¹⁵⁹, М. В. Птуху (1884–1961)¹⁶⁰ підготували вчені Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

Помітними є досягнення у висвітленні життя й творчої спадщини вчених, які працювали у різних напрямках «відомчої» науки або поєднували науковий пошук із практичною діяльністю. Особливо це сто-

¹⁵⁷ *Незабутні лікарі Києва* [Текст] : до ювіл. дат проф. Ун-ту Св. Володимира Ю. Мазона, Ф. Мерінга, Є. Афанасьєва, К. Трітшеля : біобібліогр. нарис / Нац. наук. мед. б-ка України ; [уклад.: Г. І. Мамедова, Л. Є. Корнілова]. – Київ : Нац. наук. мед. б-ка України, 2018. – 100 с. – (Серія «Товариство київських лікарів в особах»).

¹⁵⁸ *Коцур Н. І. О. В. Корчак-Чепурківський (1857–1947): шлях від земського лікаря до академіка УАН–ВУАН* [Текст] / Н. І. Коцур. – Переяслав-Хмельницький : [б. в.], 2013. – 601 с.

¹⁵⁹ *Коцур Н. І. Наукові студії професора Олександра Григоровича Черняхівського (1869–1939)* [Текст] / Н. І. Коцур, В. А. Галах. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2014. – 346 с.

¹⁶⁰ *Шпиталь М. І. Академік М. В. Птуха (1884–1961)* [Текст]: життєпис: вершини та обриви / М. І. Шпиталь, Н. І. Коцур. – Житомир : Вид-во О. О. Євенок, 2018. – 436 с.

сується медичної галузі. У царині дослідження персоналій медичної науки чільне місце посідає праця Я. Ганіткевича, присвячена постатям першої половини ХХ ст.¹⁶¹.

2.2.2. Історико-біографічні видання вищих навчальних закладів

Вітчизняні університети традиційно здійснюють роботу, спрямовану на репрезентацію своїх наукових і освітніх досягнень та імен визначних учених, із якими пов'язана їхня історія, професорсько-викладацьких кадрів минулих часів і наших днів. Таким виданням належить значна роль в утвердженні позицій та іміджу вищих навчальних закладів та у вихованні студентської молоді.

Серед опублікованих упродовж останніх десятиліть історико-меморіальних праць слід виокремити енциклопедичні видання «Києво-Могилянська академія в іменах»¹⁶², «Київська духовна академія в іменах»¹⁶³ та окремий том, присвячений ректорам Києво-Могилянської академії¹⁶⁴; енциклопедію «Острозька академія», електронний варіант якої побачив світ на чотири роки

¹⁶¹ Ганіткевич Я. Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи [Текст] : біогр. нариси та бібліогр. / Я. Ганіткевич. – Львів : [б. в.], 2002. – 544 с.

¹⁶² Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. [Текст] : енцикл. вид. / ред. В. С. Брюховецький ; наук. ред., упоряд. З. І. Хижняк. – Київ : КМ Академія, 2001. – 735 с.

¹⁶³ Київська духовна академія в іменах: 1819–1924 [Текст] : у 2-х т. / упоряд. М. Ткачук. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2017. – Т. 1–2.

раніше від друкованого. Низку нових біографічних словників та історико-меморіальних видань, у яких містяться біографії визначних вчених, опублікували Київський¹⁶⁵, Харківський^{166, 167, 168}, Одеський^{169, 170}, Дніпропетровський¹⁷¹, Таврійський¹⁷² національні уні-

¹⁶⁴ Хижняк З. І. Ректори Києво-Могилянської академії. 1615–1817 рр. [Текст] : наук.-попул. л-ра / З. І. Хижняк. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2002. – 192 с.

¹⁶⁵ Київський національний університет імені Тараса Шевченка [Текст]: незабутні постаті / авт.-упор. О. Матвійчук, Н. Струк. – Київ : Світ Успіху, 2005. – 464 с.

¹⁶⁶ Харьковский государственный университет [Текст] : библиогр. сл. ученых Харьков. ун-та / гл. ред. В. А. Савич. – Харьков, 1995. – Т. 1 : Ректоры (1805–1919), (1933–1995) / сост. В. Д. Прокопова [и др.] ; ред. В. К. Михеев. – 127 с.

¹⁶⁷ Біобібліографічний словник учених Харківського університету [Текст]. Т. 2. Історики (1905–1920, 1933–2000 рр.) / [уклад. Б. П. Зайцев та ін.] ; голов. ред В. С. Бакіров ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Бізнес Інформ, 2001. – 328 с.

¹⁶⁸ Вихованці Харківського університету [Текст] : біобібліогр. довідн. : до 200-річчя Харків. ун-ту / авт.-уклад. : Б. П. Зайцев, В. І. Кадеєв, С. М. Куделко та ін. ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Авто-Енергія, 2004. – 250 с.

¹⁶⁹ Професори Одеського (Новоросійського) університету [Текст] : біогр. сл. : у 4 т. / відп. ред. В. А. Сминтина. – Одеса : Астропринт, 2005. – Т. 1–4.

¹⁷⁰ Випускники Одеського (Новоросійського) університету [Текст] : енцикл. сл. / уклад. М. О. Подрезова ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова ; ред. В. А. Сминтина. – Одеса : Астропринт, 2005. – Вип. 1. – 264 с. : іл., портр.

¹⁷¹ Професори Дніпропетровського національного університету [Текст] : біогр. довідн. / упоряд. Г. М. Книш [та ін.] ; голов. ред. М. В. Поляков ; Дніпроп. нац. ун-т. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпроп. ун-ту, 2003. – 320 с.

верситети. Персоналії відомих учених, пов'язані з Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут імені І. Сікорського», відображені в загальних працях, присвячених його історії, а також у окремих біографічних публікаціях. На базі Державного політехнічного музею НТУУ КПІ з 2001 р. проводяться читання «Видатні конструктори України». За їх матеріалами вийшли книги, присвячені О. К. Антонову, А. М. Люльці, В. М. Глушкову, І. М. Францевичу, С. О. Лебедеву, Б. М. Вулу (за редакцією академіків НАН України Б. Є. Патона та М. З. Згуровського).

Почесне місце історико-біографічним матеріалам про визначних вчених і педагогів належить у виданнях, які готуються до ювілеїв закладів вищої освіти.

Наприклад, Житомирський національний агроєкологічний університет до ювілейних дат обов'язково готує нові, доповнені та уточнені видання^{173, 174}. Житомирський державний університет імені Івана Франка у 2009 р. опублікував ювілейне видання¹⁷⁵ та нині

¹⁷² *Профессора* Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. 1918–2000 [Текст] / ред. Н. В. Багров [и др.]. – Киев : Либідь, 2000. – 152 с.

¹⁷³ *Житомирський* національний агроєкологічний університет [Текст] / [авт.-упоряд. Я. Білейчук ; редкол. : Микитюк В. М. та ін.] – Київ : ТОВ «Вид-во Логос Україна», 2009. – 197 с.

¹⁷⁴ *Малиновский А.С.* Університету – 85 років : сучасне, майбутнє [Текст] / А. С. Малиновский. – Житомир : Вид-во ДВНЗ «Держ. агроєкол. ун-т», 2007. – 204 с.

¹⁷⁵ *Житомирський* державний університет імені Івана Франка / [авт.-упоряд. Я. Білейчук ; редкол.: П. Ю. Саух та ін.] – Київ : ТОВ «Вид-во Логос Україна», 2009. – 197 с.

готує подібну працю до свого 100-річного ювілею. До 130-річного ювілею Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича випустив довідково-біографічне видання¹⁷⁶. Факультет історії, політології та міжнародних відносин цього університету підготував фундаментальне видання до свого 70-річчя¹⁷⁷.

2.2.3. Біографічна інформація на веб-сайтах наукових установ та закладів вищої освіти

Принципового значення в сучасних умовах набуває представлення історико-біографічної та, в комплексі з нею, актуальної поточної інформації про відомих вчених і широкий загаль науковців на веб-сайтах наукових установ і організацій, закладів освіти. Вона конче потрібна для репрезентації їх діяльності і здобутків, представлення науково-педагогічного потенціалу, розширення «горизонтальних» зв'язків підрозділів і окремих науковців із вітчизняним фаховим співтовариством, успішної інтеграції до європейського і світового науково-інформаційного простору.

Для цього в Україні впродовж останніх років зроблено і робиться нині чимало, хоча в цілому недостат-

¹⁷⁶ *Чернівецький* національний університет імені Юрія Федьковича. Імена славетних сучасників [Текст] / авт.-упоряд. : Н. Струк, О. Матвійчук ; редкол. : С. В. Мельничук (голова) [та ін.] . – Київ : Світ Успіху, 2005. – 288 с.

¹⁷⁷ *Факультет* історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940-2011 рр.) [Текст] / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича ; редкол. : Ботушанский В. М., Добржанский О. В. та ін. – Чернівці : Наші книги, 2012. – 600 с.

ність представлення в електронних ресурсах наукових установ і закладів вищої освіти біографічної інформації про вчених минулого (і про сучасників теж) ще відчувається.

Особливо це стосується репрезентації відомих вчених минулого, чий імена пов'язані з історією провідних наукових установ і закладів освіти. Винятком є хіба що Київський національний університет імені Тараса Шевченка, на головному порталі якого вміщено персоналії більш ніж п'ятдесяти визначних учених, чие життя, наукова і освітня діяльність були пов'язані з університетом («Галерея видатних особистостей Київського Університету», режим доступу в Інтернеті: <http://www.univ.kiev.ua/ua/geninf/osobystosti>).

Проблема репрезентації сучасного людського потенціалу науки і освіти, хоча й виходить за межі історичної біографіки, заслуговує тут на згадку. Більше того, вона є дуже актуальною, тому що минуле завжди цікаве і повчальне саме в його нерозривній єдності з сьогоденням. Для наукової сфери, де безпосередній зв'язок поколінь, продовження традицій є одним з першорядних чинників розвитку, це набуває особливого значення.

Окрім того, прискорене розгортання мережевої інформації про людський потенціал вітчизняної науки інститутами і університетами є в наш час украй важливим для формування принципово нової системи функціонування наукового співтовариства, розвитку горизонтальної координації досліджень й наукової кооперації, зміцнення зв'язків науки з галузями економіки, діловими колами, для забезпечення успішного

входження вітчизняної науки до простору світового наукового співробітництва.

Зусилля, здійснені Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського у формуванні загальнонаціональних науково-інформаційних та наукометричних баз персоналій української науки мають знаходити додаткову підтримку інформаційними заходами дослідницьких центрів усіх рівнів – установ, їх структурних підрозділів, університетів, факультетів, кафедр, наукових бібліотек, а також окремих науковців, які мають створювати свої сайти, сторінки, наукові блоги, у тому числі англійські. Науковці жодним чином не мають обмежуватися присутністю в соціальних мережах, які нині можуть слугувати лише засобом оперативного обміну інформацією з колегами, а не способом репрезентації серйозного вченого.

На сторінках офіційних веб-сайтів наукових установ і закладів освіти, присвячених нашим сучасникам, поки що переважає досить різноманітна й хаотично побудована інформація. Цю ситуацію конче потрібно виправляти, тому що статичні матеріали про окремих осіб поза її зв'язками з електронними каталогами бібліотек, повнотекстовими ресурсами, наукометричними базами даних, можливостями швидкого переходу від окремих персоналій до змістовних матеріалів про дослідницькі установи та заклади освіти, їх наукові підрозділи, кафедри і лабораторії, а також до даних про колег, учнів і партнерів у наш час виглядають вже архаїчними.

Нині ж на більшості персональних сторінок вчених в електронних ресурсах наукових установ і універси-

тетів не систематизовано весь комплекс потрібної інформації, зокрема докладних переліків праць, відомостей про вчителів, колег, учнів, участь у реалізації вітчизняних і зарубіжних наукових проєктів, членство у наукових товариствах тощо.

2.3. Діячі літератури, культури і мистецтва в сучасній науковій біографіці

За роки незалежності України біографіка діячів вітчизняної літератури, культури і мистецтва – дослідження життя, діяльності, світогляду, масштабу творчого обдарування, вивчення мистецької і літературної спадщини українських поетів, письменників, драматургів, композиторів, диригентів, музикантів-виконавців, артистів балету, акторів театру і кіно досягла небачених у попередні десятиліття результатів і здобула гідну оцінку суспільства. За своїми визначальними рисами це – самостійний, надзвичайно широкий і багато в чому відмінний від власне історичної біографіки напрям наукових досліджень.

Грунтовні наукові дослідження, присвячені відомим постатям вітчизняної культури і мистецтва, нині демонструють новий рівень переосмислення їхньої спадщини й місця у вітчизняному та світовому культурному процесі з позицій сучасного досвіду, у контексті тенденцій розвитку духовної культури, відмови від тенденційного ставлення до творчої індивідуальності митця. В умовах здобуття Україною незалежності вітчизняні вчені чи не вперше здобули можливість вільно і неупереджено проаналізувати національні, європейські, демократичні

світоглядні засади діяльності, мистецькі пошуки визначних українців. Високий теоретичний рівень цьому напрямку наукової біографіки задали своїми працями визначні вчені-гуманітарії сучасності – академіки НАН України М. Г. Жулинський, у працях якого із забуття постала ціла плеяда українських письменників доби «Розстріляного відродження», М. В. Попович та І. М. Дзюба, які майже одночасно опублікували глибокі дослідження про Григорія Сковороду¹⁷⁸ та Тараса Шевченка¹⁷⁹.

Велике значення для збагачення джерельної бази досліджень мало видання фундаментальних путівників по фондах відділу рукописів Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України¹⁸⁰ та Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України¹⁸¹, також каталогів архівів, особових фондів і покажчиків творів окремих діячів культури і мистецтва^{182, 183}.

¹⁷⁸ Попович М. В. Григорій Сковорода [Текст]: філософія свободи / М. В. Попович. – Київ : Майстерня Білецьких, 2008. – 256 с.

¹⁷⁹ Дзюба І. М. Тарас Шевченко [Текст] : життя і творчість / І. М. Дзюба. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2008. – 720 с.

¹⁸⁰ Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури [Текст] / упоряд. М. Л. Гончарук та ін. ; ред. : М. Г. Жулинський, А. М. Полотай, С. А. Гальченко. – Київ : [б. в.], 1999. – 863 с.

¹⁸¹ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України [Текст] : путівник / редкол. Г. Боряк (голова) та ін. ; упоряд. : М. Крячок, С. Куш, З. Сендикта та ін. – Київ, 2003–2005. – Вип. 1–2.

¹⁸² Нотографічний покажчик видань музичних творів М. В. Лисенка [Текст] / НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаніка ; укл. і авт. передм. О. П. Осадця ; ред. С. П. Костюк. – Львів : [б. в.], 2001. – 418 с.

Серед наукових праць минулих десятиліть, позначених глибокою постановкою дослідницьких проблем – монографія Л. С. Генералюк про нерозривну єдність творчої природи Тараса Шевченка, його художнього мислення і реалізації таланту¹⁸⁴; двотомник Є. К. Нахліка, присвячений дослідженню особистості Пантелеймона Куліша¹⁸⁵. Побачила світ суттєво розширена і «перепрочитана» з сучасних позицій праця М. М. Ільницького про поета Богдана-Ігоря Антонича¹⁸⁶. Вийшов друком ґрунтовний науковий біографічний нарис Н. І. Миронець про Олену Телігу, який розкрив чимало раніше невідомих або сфальсифікованих у виданнях попереднього часу сторінок її життя, творчості і боротьби¹⁸⁷.

Значне зацікавлення дослідників упродовж тривалого часу викликає неординарна й багато у чому загадкова

¹⁸³ *Музичний архів М. Д. Леонтовича* [Текст] : каталог / НБУ ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису, М-во культури і мистецтв України, Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського ; уклад. : Л. П. Корній, Е. С. Клименко ; відп. ред. Л. А. Дубровіна. – Київ : НБУВ, 1999. – 114 с. – (3 іст. муз. спадщини України).

¹⁸⁴ *Генералюк Л.* Універсалізм Шевченка [Текст]: взаємодія літератури і мистецтва / Л. Генералюк. – Київ : Наук. думка, 2008. – 544 с.

¹⁸⁵ *Нахлік Є. К.* Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель [Текст] : у 2 т. / Є. К. Нахлік. – Київ : Укр. письменник, 2007. – Т. 1–2.

¹⁸⁶ *Ільницький М.* Формули осягання Антонича [Текст] / М. Ільницький. – Львів : ЛА «Піраміда», 2015. – 236 с.

¹⁸⁷ *Миронець Н.* «І злитись знову зі своїм народом» [Текст] : біогр. нарис // Теліга О. О краю мій...: твори, документи, біогр. нарис. — 2-ге вид., випр. і допов. — Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2006. – С. 311–400.

постать вченого і письменника Віктора Петрова-Домонтовича. Предметом ґрунтовних досліджень В. П. Агеєвої (Київ, НаУКМА) стала його інтелектуальна проза¹⁸⁸, В. М. Андреева (Херсонський державний університет) – інтелектуальна біографія вченого¹⁸⁹, а М. Гірняк (Львівський національний університет імені Івана Франка) – авторська свідомість¹⁹⁰.

Окремий інтерес становить підготовлена співробітницею Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського О. К. Супрунюк праця, яка систематизувала дані про викладачів та вихованців Ніжинської гімназії, котрі утворили літературне оточення молодого М. В. Гоголя¹⁹¹.

Дослідження й публікації у галузі біографіки діячів культури і мистецтва, зважаючи на їх специфіку, багато в чому потребують окремого теоретичного осмислення та науково-методичного забезпечення фахових спеціалістів – мистецтвознавців, музикознавців, літературознавців і культурологів, а тому певною мірою виходять за межі проблематики, що розглядається в цій праці.

¹⁸⁸ *Агеєва В.* Поетика парадокса. Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича [Текст] / В. Агеєва. – Київ : Факт, 2006. – 429 с.

¹⁸⁹ *Андреев В. М.* Віктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого [Текст] / В. М. Андреев. – Дніпропетровськ : Герда, 2012. – 476 с.

¹⁹⁰ *Гірняк М.* Таємниця роздвоєного обличчя [Текст]: авторська свідомість в інтелектуальній прозі Віктора Петрова-Домонтовича / М. Гірняк. – Львів : Літопис, 2008. – 286 с.

¹⁹¹ *Супрунюк О. К.* Н. В. Гоголь и его окружение в Нежинской гимназии [Текст] : биобиблиогр. сл. / О. К. Супрунюк. – Киев : Академперіодика, 2009. – 252 с.

У тій площині, де власне історична біографіка тісно перетинається з мистецькою, на особливу увагу заслуговує поповнення її здобутків у ґрунтовних працях довідкового характеру – енциклопедіях, довідниках^{192, 193, 194, 195}, а також у монографічних дослідженнях, літературно-біографічних збірниках, нарисах, опублікованих у фахових та культурологічних виданнях.

Вагомий внесок у вивчення персоналій діячів вітчизняного мистецтва, музичної культури та народної творчості зробили вчені Інституту мистецтвознавства, фольклористики і етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. За роки незалежності в опублікованих ними численних монографіях, нарисах, творчих портретах повернуто з забуття величезну кількість імен, які не можна було згадувати понад півсторіччя, мистецька спадщина яких перебувала в запасниках музеїв, музичні твори яких не виконувалися. На основі цієї роботи, зокрема, було сформовано творчий колектив і обґрунтовано засади видання фундаментальної багатотомної «Української музичної енциклопедії», випуск якої розпочався з 2006 року¹⁹⁶.

¹⁹² Муха А. Композитори України та української діаспори [Текст] : довідник / А. І. Муха. – Київ : Музична Україна, 2004. – 352 с.

¹⁹³ Лисенко І. М. Співаки України [Текст] : енцикл. вид. / І. М. Лисенко. – Київ : Знання, 2012. – 639 с. : іл.

¹⁹⁴ Лисенко І. М. Українські співаки XI–XVIII ст. [Текст] : енцикл. сл. / І. М. Лисенко. – Київ : Рута, 2015. – 143 с.

¹⁹⁵ Національна опера України [Текст] : енциклопедія : у 3-х т. – Київ : Музична Україна, 2018. – 352 с. – Т. 1.

Біографічна література про майстрів образотворчого мистецтва поповнилася змістовними працями, присвяченими українським мотивам творчості відомого пейзажиста Наполеона Орди^{197, 198}, книжками І. А. Павельчук про мистецькі пошуки художника Федора Кричевського¹⁹⁹, Л. О. Купчинської про художника і реставратора Т. Д. Копистинського²⁰⁰.

Чимало історико-біографічних праць різного формату про професійних музикантів та народних виконавців^{201, 202, 203, 204, 205} підготували і опублікували вчені

¹⁹⁶ Українська музична енциклопедія [Текст] / редкол. Г. А. Скрипник (гол.) та ін. ; НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Київ, ІМФЕ, 2006–2018. – Т. 1–5.

¹⁹⁷ Україна в літографіях з акварелей Наполеона Орди [Текст] : альбом-каталог / укл. Л. Гутник ; вступ. ст. Г. Юхимець ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – 96 с.

¹⁹⁸ Наполеон Орда і Україна [Текст] / авт. проекту : П. Сачек, Я. Кравченко ; ред. : А.-М. Волосацька, А. Кроха. – Київ : Оранта ; Львів : [б. в.], 2014. – 202 с.

¹⁹⁹ Павельчук І. А. На перехресті модерну: Федір Кричевський на шляху до постімпресіонізму [Текст] / І. А. Павельчук. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2018. – 99 с.

²⁰⁰ Купчинська Л. Творчість Теофіла Копистинського у контексті розвитку образотворчого мистецтва західноукраїнських земель другої половини XIX – початку XX століть [Текст] / Л. Купчинська. – Львів, 2009. – 314 с.

²⁰¹ Галицька концертмейстерська школа [Текст] : енцикл. довідник / укл. Т. Молчанова. – Львів : Сполом, 2014. – 174 с.

²⁰² Чеські музиканти в Україні [Текст] : біобібліогр. сл. / уклад. В. М. Щепакін ; М-во культури і туризму України, Харк. держ. акад. культури. – Харків : ХДАК, 2005. – 248 с.

освітніх інституцій та музеїв з усіх регіонів України, а особливо – у Львові, Дрогобичі, Чернівцях, Ужгороді, Кам'янці-Подільському, Хмельницькому, Рівному, Тернополі.

Цікавим є зв'язок і співвідношення наукових історико-біографічних праць та літературно-художніх біографічних творів, які демонструють розмаїття жанрів і творчих прийомів. Звертаючись значною мірою до тих самих персонажів вітчизняної історії і культури, ці напрями вітчизняної біографіки відтворюють їх по-різному: історики – за допомогою точного викладу фактів, літератори – значною мірою за рахунок живої, образної мови та емоційного викладу матеріалу. При цьому різкої, непереборної грані між науковою історико-біографічною літературою та літературно-художньою біографікою не існує, особливо якщо врахувати її літературно-публіцистичне та журналістське спрямування – характер і призначення цих досліджень так само спрямовані на вивчення й репрезентацію персоналій.

²⁰³ Жеплинський Б. М. Українські кобзарі, бандуристи, лірники [Текст] : енцикл. довід. / Б. М. Жеплинський, Д. Б. Ковальчук. – Львів : Галиц. вид. спілка, 2011. – 315 с.

²⁰⁴ Печенюк М. А. Музиканти Кам'янецьчини [Текст] : біограф.-репертуар. довідник / М. А. Печенюк ; Кам'янець-Подільський держ. ун-т. – Хмельницький : Поділля, 2003. – 479 с.

²⁰⁵ Столярчук Б. Й. Митці Рівненщини [Текст] : енциклопед. довід. / Б. Столярчук. – Вид. 2-ге, доповн. й перероб. – Рівне : О. Зень, 2011. – 386 с.

2.4. Галузева біографіка: управління, військова справа, техніка, господарство, бізнес

На тлі значних здобутків у розгортанні історико-біографічних досліджень та публікацій, присвячених державним та громадсько-політичним діячам, представникам різних напрямів науки і освіти, митцям, певним дисонансом є вкрай нерівномірне висвітлення в історичній біографіці постатей, пов'язаних з іншими важливими сферами життєдіяльності суспільства, зокрема, державним управлінням, військовою справою, технікою, промисловістю, сільським господарством, бізнесом, усім тим, що традиційно зараховують до галузевої біографіки. Така непропорційність тим більше вражає, якщо врахувати, що переважна більшість видань та інформаційних ресурсів, присвячених нашим сучасникам, репрезентує представників саме цих спрямувань людської діяльності. Зазначена сфера поточної інформації давно вже набула достатнього розвитку для того, щоб в Україні і за її межами всі бажаючі могли знайомитися з нашими впливовими сучасниками саме за допомогою українського інформаційного продукту. Це є природним і свідчить, з одного боку, про зростання відкритості суспільства, з другого, про прагнення нових еліт до утвердження свого іміджу і легітимізації. Однак численні презентаційні та довідкові видання, присвячені нашим впливовим сучасникам, зокрема, промисловцям та підприємцям початку ХХІ ст., зокрема, видані Східно-Українським біографічним інститутом, ВЦ «МЕТР», Українським видавничим консорціумом та іншими осередками, те-

матичної лакуни, що стосується діячів минулого, заповнити, звичайно, не можуть. Інформацію про них можна здобути переважно лише в енциклопедіях, окремих галузевих словниках і довідниках. Цим наша вітчизняна історична біографіка і, зокрема, її довідкова частина суттєво різниться від зарубіжної – у розвинутих країнах Заходу саме інформація про промисловців, підприємців, фінансистів і успішних менеджерів посідала суттєве місце навіть у національних біографічних словниках, які видавалися у ХІХ ст., у численних галузевих словниках і довідниках.

Серйозних монографічних досліджень по окремих персоналіях обмаль (звісно, окрім тих присвячених відомим ученим, які працювали у різних практичних галузях). Щоправда, біографічних розвідок та більш докладних нарисів у науковій періодиці стає з часом все більше і це вселяє оптимізм. Історико-біографічна тематика посідає певне місце насамперед у фаховому збірнику наукових праць «Дослідження з історії техніки», який видає Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені І. Сікорського».

Потребує подальшого розвитку галузь вітчизняної біографіки, присвячена військово-політичним і, власне, військовим діячам України. Часи після Козаччини, полководцям якої присвячено чимало праць, висвітлені значно менше. Персоналії командного складу Збройних сил України часів Української революції та Визвольних змагань 40-х років ХХ ст. знайшли висвітлення поки що переважно в окремих біографічних збірниках та біографічних словниках, хоча матеріалів

про них у книжкових виданнях²⁰⁶ та статтях у науковій періодиці зібрано вже чимало. Першим системним дослідженням біографій командирів Армії Української Народної Республіки та Української Держави став підготовлений Я. Ю. Тинченком двотомний довідник²⁰⁷.

Останнім десятиліттям з'явилося чимало публікацій історико-біографічного спрямування на межі політичної і воєнної історії, присвячених учасникам Визвольних змагань часів Другої світової війни²⁰⁸.

Нині провідну роль у дослідженні персоналій українських військовиків має перебрати на себе створена за сприяння Інституту історії України НАН України Всеукраїнська громадська організація «Інститут воєнної історії».

2.5. Біографіка у вивченні місцевої історії та краєзнавчих дослідженнях

Численні наукові установи, заклади освіти, товариства і громадські осередки розробляють чимало важливих галузевих напрямів біографіки у річищі регіональних та краєзнавчих досліджень. Велике зна-

²⁰⁶ Литвин М. Р. Збройні сили України першої половини ХХ ст.: генерали та адмірали [Текст] / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів ; Харків : Вид-во Сага, 2007. – 244 с.

²⁰⁷ Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921) [Текст] : у 2 кн. / Я. Тинченко. – Київ : Темпора, 2007–2011. – Кн. 1–2.

²⁰⁸ Веденеев Д. Одиссея Василя Кука [Текст]: воєнно-політичний портрет последнего командующего УПА / Д. Веденеев. – Киев : К.І.С., 2008. – 208 с.

чення мали заходи, здійснені у роки незалежності науковою і освітянською громадськістю для відродження гуманістичних, народознавчих традицій вітчизняного краєзнавства, спрямування його на розкриття «людського обличчя» минулого. Величезну кількість імен співвітчизників повернуто з забуття або вперше введено до наукового та інформаційного обігу в численних регіональних збірниках, у журнальній періодиці, на шпальтах газет. З'явилися й ґрунтовні праці, присвячені історичному досвіду та спадщині краєзнавства доби «Розстріляного Відродження», трагічній долі його діячів²⁰⁹.

Сталі традиції дослідницької й видавничої краєзнавчої біографіки сформувалися на Полтавщині, Прикарпатті, Волині, Поліссі, Чернігівщині, в Одесі, Харкові, інших містах і регіонах. Багато в чому вони завдячують на сучасному етапі імпульсу, наданому в попередні десятиліття відомими дослідниками-біографістами і краєзнавцями П. П. Ротачем (1925–2007), В. Т. Полеком (1924–1999), М. Ю. Кострицею (1942–2014), Д. П. Калібабою (1925–2005), Г. В. Самойленком (нар. 1935).

Унікальним явищем на загальному тлі розвитку біографічних краєзнавчих досліджень в Україні є діяльність Житомирського науково-краєзнавчого товариства, утвореного ще 1900 р. як Товариство дослідників Волині і відновленого у 1990 р. зусиллями палкого ентузіаста, д-ра географічних наук, проф. М. Ю. Костриці (1942–

²⁰⁹ *Бабенко С. С.* Репресоване краєзнавство (20–30-і роки) [Текст] / С. С. Бабенко, Г. П. Білоус, Б. М. Біляшівський ; редкол. П. Т. Тронько та ін. – Київ : Рідний край, 1991. – 492 с.

2014). На сторінках наукового збірника товариства «Велика Волинь» опубліковано майже 500 біографічних статей і розвідок про житомирян та інших осіб, діяльність яких пов'язана з Волинським краєм. М. Ю. Костриця став автором багатьох історико-біографічних праць краєзнавчого плану²¹⁰. Продовженням старої традиції, започаткованої українськими університетами ще в ХІХ ст., є також випуск підготовленого на основі широкого кола джерел історико-біографічного видання, присвяченого випускникам Житомирського державного університету імені Івана Франка²¹¹.

У Полтаві відомий літератор і краєзнавець П. П. Ротач, який ще у 60-і роки ХХ ст. започаткував публікацію матеріалів до біографічного словника «Літературна Полтавщина», за роки незалежності видав цілу низку оригінальних за формою біографічних праць історико-літературного жанру, розрахованих на широкий загал читачів^{212, 213, 214}. Він же підготував істо-

²¹⁰ *Костриця М. Ю.* Постаті землі Бердичівської [Текст] : іст.-краєзн. нариси : у 2-х т. / М. Ю. Костриця ; Житомир. наук.-краєзн. т-во дослідників Волині, Житомир. обл. орг. Нац. спілки журн. України, Бердичів. міська рада. – Житомир : [б. в.], 2005. – Т. 1–2.

²¹¹ *Лутай М. Є.* Гордість Житомирського державного університету імені Івана Франка – його випускники [Текст] / М. Є. Лутай. – Житомир : Вид-во ПП «Рута», 2011. – 308 с.

²¹² *Ротач П. П.* Колоски з літературної ниви [Текст] : короткий літературний календар Полтавщини / П. П. Ротач. – Полтава : Полтавський літератор, 1999. – 560 с.

²¹³ *Ротач П. П.* Від Удаю до Орелі. Сторінки полтавської Шевченкіани [Текст] / П. П. Ротач. – Полтава : Рік, 2000. – 230 с.: іл.

рико-біографічне дослідження про легендарного полтавського краєзнавця, вченого-орнітолога, в'язня сталінських таборів М. І. Гавриленка (1889–1971)²¹⁵.

Одним з провідних в Україні центрів історико-краєзнавчої роботи, особливо щодо вивчення історії та культури Полісся, персоналій учених і педагогів, відомих вихованців ніжинської вищої школи, є Ніжинський державний університет імені М. В. Гоголя, результати історико-біографічних студій науковців якого опубліковані в кількох серіях науково-довідкових та біобібліографічних видань^{216, 217}. Із цією школою була тісно пов'язана творчість Д. П. Калібаби – автора багатьох історико-біографічних видань про знаних людей Придесення²¹⁸, Чернігівщини²¹⁹.

Упродовж останнього десятиліття на Чернігівщині особлива увага приділяється знаковій постаті земляка,

²¹⁴ Ротач П. П. Від Яготина до Полтави [Текст] : Тарас Шевченко і Полтавщина / П. Ротач. – Полтава : Верстка, 2002. – 260 с.: іл.

²¹⁵ Гавриленко Микола Іванович (1889–1971) [Текст] : матер. до біогр. відомого вченого-орнітолога, краєзнавця і педагога / збір. і впоряд. П. П. Ротач. – Полтава : Верстка, 2004. – 86 с.: іл.

²¹⁶ Література та культура Полісся [Текст] : зб. / ред. Г. Самойленко ; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 1990–2009. – Вип. 1–51.

²¹⁷ Викладачі Ніжинської вищої школи [Текст] = Преподаватели Нежинской высшей школы : біобібліогр. покажч. : у 3-х ч., 5 кн. / уклад. : Л. В. Гранатович, Т. П. Скатерина ; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя, Фундаментальна б-ка. – Ніжин, 1998–2002. – Кн. 1–5.

²¹⁸ Калібаба Д. П. Відомі діячі культури, науки, політики Придесення [Текст] / Д. П. Калібаба. – Чернігів : Просвіта, 1995. – 144 с. – (Бібліотека «Сіверянського літопису»).

громадсько-політичного і культурного діяча І. Л. Шрага (1847–1919). Науковці Інституту історії, етнології та правознавства імені О. М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, Літературно-меморіального музею-заповідника імені М. М. Коцюбинського спільно з Чернігівською обласною універсальною науковою бібліотекою імені В. Г. Короленка та краєзнавцями за сприяння Чернігівської ОДА (за програмами «Українська книга» та підтримки місцевих авторів) проводять Шрагівські читання та випускаються збірники статей і матеріалів (2011, 2012, 2014). Канд. іст. наук Т. П. Демченко опублікувала монографію, присвячену І. Л. Шрагу²²⁰ та два джерелознавчих видання^{221, 222}. Велика роль у популяризації інформації про І. Л. Шрага належить часопису «Сіверянський літопис».

Цікавим для наслідування досвідом формування розподіленого друкованого довідкового ресурсу стала

²¹⁹ Калібаба Д. П. Відомі діячі культури, науки, політики Чернігівщини [Текст] / Д. П. Калібаба ; ред. : І. Каганова, О. Астаф'єв. – Чернігів : Ред.-вид. від. комітету інформації, 1998. – 256 с.

²²⁰ Демченко Т. П. Батько Шраг [Текст] : монографія / Т. П. Демченко. – Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2008. – 264 с.

²²¹ Демченко Т. П. Листи Олександра Кониського до Іллі Шрага [Текст] / упоряд., передм., прим. Т. П. Демченко, О. О. Мисюра. – Чернігів : Просвіта, 2011. – 210 с.

²²² Могилянський М. М. Листи Михайла та Марії Могилянських до Іллі Шрага (1907–1917 роки) [Текст] / М. М. Могилянський, М. М. Могилянська ; упоряд., передмова, примітки Т. П. Демченко, С. Г. Іваницької. – Чернігів : Просвіта, 2014. – 144 с.

серія, яка одержала назву «Харківський біографічний словник». Створена зусиллями відомих діячів освіти і культури Слобожанщини В. І. Астахової та С. І. Посохова за участю кількох видавництв, вона увібрала в себе окремі видання, присвячені представникам широкого спектру життя Харкова як визначного центру науки, освіти і культури впродовж останніх століть, зокрема, очільникам міста^{223, 224}, попечителям Харківського навчального округу²²⁵, церковним ієрархам, ректорам Харківського університету та інших навчальних закладів²²⁶, визначним педагогам²²⁷.

²²³ *Посохов С. И.* Губернаторы и генерал-губернаторы [Текст] / С. И. Посохов, А. Н. Ярмыш. – 2-е изд., испр. и доп. – Харьков : Ун-т внутр. дел, 1997. – 163 с. : ил. – (Харьковский биографический словарь).

²²⁴ *Головка А. Н.* Сделал, что мог... [Текст]: харьк. городской голова Александр Константинович Погорелко / А. Н. Головка, А. Н. Ярмыш. – Харьков : Основа, 1998. – 138 с. – (Серия «Харьковский биографический словарь»).

²²⁵ *Зайцев Б. П.* Попечители Харьковского учебного округа [Текст] / Б. П. Зайцев, С. И. Посохов ; редкол. А. Н. Ярмыш [и др.]. – Харьков : Ун-т внутренних дел, 2000. – 124 с. – (Серия «Харьковский биографический словарь»).

²²⁶ *Служение* Отечеству и долгу [Текст] : очерки о жизни и деятельности ректоров харьк. вузов (1805–2004 гг.) / Народ. укр. акад. ; общ. ред. : В. И. Астахова, Е. В. Астахова. – Харьков : Золотые страницы, 2004. – 747 с. : фотоил. – (Серия «Харьковский биографический словарь»).

²²⁷ *Выдающиеся* педагоги высшей школы г. Харькова [Текст] : биограф. сл. / В. И. Астахова [и др.] ; Харьк. гуманитарный ин-т «Народная укр. акад.». – Харьков : Глобус, 1998. – 732 с. – (Серия «Харьковский биографический словарь»).

РОЗДІЛ 3.

ЗБАГАЧЕННЯ ТВОРЧОГО АРСЕНАЛУ БІОГРАФІЧНОГО ПИСЬМА. БІОГРАФІЧНА ЛІТЕРАТУРА NON FICTION

Кардинальні зрушення у суспільному житті та світогляних орієнтаціях наших співвітчизників, загальне піднесення рівня їхньої гуманітарної культури, швидке зростання інтересу до біографічного знання серед читаючого загалу, становлення принципово нового рівня читацьких запитів і уподобань зобов'язують дослідників-біографістів, видавців, працівників інформаційної сфери по-новому осмислювати досвід і традиції української біографіки, здобутки та прорахунки перших двох десятиліть розвитку її історичного, наукознавчого, літературного, галузевого та краєзнавчого, документального, публіцистичного напрямів у незалежній Україні.

Знаменням часу стають намагання вийти з-під впливу застарілих стереотипів, які перешкоджають комунікації з читачем, пошук нових форм біографічного письма. Значну роль у цьому процесі відіграє зокрема ознайомлення українських дослідників – науковців, літераторів, журналістів – із новітніми досягненнями світової біографіки, її сучасними філософськими заса-

дами, творчими методами та прийомами конструювання біографічних наративів.

Усе це прискорює впродовж останнього десятиліття відхід від дискурсу «колоніальної» біографіки (що змушена була лише ілюструвати постатями минулого історичний процес та подавати інформацію про особу в річищі певних доміантних ідеологічних канонів), власне, від традиційного «лінійного», описового та схематичного біографічного письма, до нових ефективних засобів донесення біографічного знання до різних читацьких аудиторій, розкриття образів достойників шляхом впровадження раніше не використовуваних у вітчизняній практиці оригінальних авторських прийомів. Цьому сприяло стрімке поширення в Україні впродовж останніх років перекладної літератури *non fiction*, що не лише задало принципово вищу планку вітчизняній біографіці, довгий час обмеженій імперськими стандартами різних кштів, а й суттєво збагатило наукову лексику гуманітаристики, відкрило українським авторам вільне поле інших смислів у осягненні постатей вітчизняної та світової культури. Постколоніальні та гендерні дискурси, пояснення особи крізь призму розуміння «свій / чужий / інший», інтелектуальна біографія як біографія духовна та життєпис як алгоритм, постать як симулякр і частина «пантеону» спільноти – ці та багато інших способів відображення людського життя за короткий час стали звичними в Україні, що також формує потребу в перепрочитанні узвичайних життєписів вітчизняного пантеону задля збереження їх упізнаваності новими поколіннями.

Водночас помітно вплинула на розвиток наукових та літературних біографічних студій, книговидання та читання і загальносвітова тенденція утвердження завдяки Інтернету нової інформаційної парадигми. Легкість і доступність різнобічної інформації про будь-яку персону знецінила в очах користувача лінійний, «одновимірний», із претензією на «остаточність» і «єдиноправильність» життєпис як вердикт. Сучасна інформаційна парадигма потребує всебічного осмислення постатей діячів минулого, представлення свого роду «стереоскопічного» погляду на особу, факти й події її біографії, звучання їх на тлі реалій певної доби, а також із висоти набутого суспільством історичного досвіду. Такі підходи надають можливість одночасно ознайомити читачів друкованих видань і користувачів електронних ресурсів із відмінними, іноді доволі суперечливими поглядами та оцінками в межах різних дискурсів, залучаючи їх цим до співтворення багатовимірного образу особистості. Біографіка з панегірика (у кращому разі «лекції») перетворилася на діалог.

Аналіз новітніх видань, зокрема, присвячених визначним діячам вітчизняної історії, культури, науки й освіти, свідчить про плідність підготовки комплексних наукових і науково-популярних книжок, які органічно поєднують у собі історико-біографічні нариси, аналітичні розділи, публікацію документів і матеріалів, спогадів, досить різноманітних за своїм характером і оцінками особи сучасниками. Застосування такої мозаїчної структури дає змогу авторам і упорядникам видань вибудовувати з різнорідних за змістом і харак-

тером «пазлів» цілісні образи діячів минулого, репрезентувати особистості у всій притаманній їм багатогранності.

Такі видання є досить ефективними, зокрема, для популяризації науки та її провідних діячів (про яких писати для широкого читачького загалу дуже важко через специфічність занять людини, котрі можуть бути мало зрозумілими поза вузькою фаховою аудиторією). Не принижуючи науковий рівень публікацій, сучасний автор отримав змогу вести своєрідний «діалог із читачами», психологічно залучати їх до співтворчості в конструюванні образів визначних особистостей, крізь власні емоції пропустити сенс абстрактних «академічних» конструктів тощо.

Важливим напрямом вдосконалення творчого інструментарію дослідників-біографістів, літераторів, журналістів є впровадження нових форм і методів біографічного письма, які суголосні сучасній інформаційній парадигмі, запитам читачів щодо проблемного подання матеріалів, неординарної розстановки смислових акцентів, виокремлення основних, суттєвих моментів, фактів, які найбільшою мірою розкривають особистість, іноді досить складні й суперечливі перипетії життєвого і творчого шляху особи, її доробок як у плінні історичної доби, так і з висоти сучасного досвіду.

Спроби теоретичного обґрунтування впровадження нових творчих методів, які дали б змогу рішуче відійти від проявів притаманного впродовж багатьох десятиліть вітчизняній біографіці лінійного, описового письма, здійснюються вже тривалий час. В Інституті біографіч-

них досліджень НБУВ цій проблемі були присвячені публікації кандидатів іст. наук С. М. Ляшко та Н. П. Марченко²²⁸, в Одесі – проф. Т. М. Попової²²⁹. Йдеться, зокрема, про застосування так званого «тезаурсного» методу, відомого у світовій літературній практиці здавна, коли життєпис будується як лінгвокультурна конструкція, що є сумою біограм, організованих за принципом їх смислової близькості, асоціативних і концептуальних зв'язків, які наближені до одного семантичного гнізда («культурного гнізда» в літературознавстві) – «дитинство», «друзі» тощо.

У контексті розвитку таких підходів відповідно до сучасної інформаційної парадигми, що тяжіє до активного інформаційного діалогу з читачем, значний теоретичний і науково-методичний інтерес становить обґрунтування провідним науковим співробітником Інституту біографічних досліджень НБУВ д.і.н., проф. Л. І. Буряк ефективності запровадження в науковий дискурс прийому так званої «біографічної інсталяції» як оригінальної форми та методу реконструкції біографії, розкриття її читачеві в найсуттєвіших рисах і проявах. Багато у чому він ґрунтується на згадуваному вище «тезаурсному» методі подання матеріалів про

²²⁸ Ляшко С. М. Довідкова біографістика в контексті соціогуманітарного знання ХХІ ст. [Текст] / С. М. Ляшко, Н. П. Марченко // Наук. пр. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – Вип. 34. – С. 465–476.

²²⁹ Попова Т. Н. Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций [Текст]: Теория. Методология. Практика / Т. Н. Попова. – Одесса : Бондаренко М. А., 2017. – 456 с.

особу. Однак, «біографічна інсталяція» – прийом принципово більш динамічний, який дає змогу сфокусуватися на найістотнішому. Така інсталяція, подібно до мистецької, передбачає створення багатовимірної й досить рухливої композиції, що складається з окремих часових, тематичних, смислових фрагментів, які висвітлюють постать ученого, громадського чи культурного діяча у найрізноманітніших ракурсах, разом утворюючи при цьому цілісну картину особистості. На прикладі колажного подання фактів біографії Гната Житецького (1866–1929), Л. І. Буряк продемонструвала великі потенційні можливості побудови в межах наукового дослідження біографічного конструкту, що яскраво демонструє мережеве переплетіння й плинність, трансформацію різнорідних світоглядних, психологічних, поведінкових елементів у житті людини, яка опинилася в екстремальних умовах років Української революції²³⁰ – тобто в ситуації доволі типовій, знаковій для біографій кількох поколінь українських інтелектуалів ХХ століття.

Дослідженню життя й діяльності відомих співвітчизників присвячено нині чимало творів, які за типологією зараховують до жанру інтелектуальної біографії, що набуває нині все більшого розповсюдження, а також до літератури «non fiction». Цей напрям сучасної біографіки виходить далеко за межі усталеного в класичній історичній біографіці, виявляється значно ширшим за своїми потенційними можливос-

²³⁰ Буряк Л. І. Інсталяція як біографічний конструкт: Гнат Павлович Житецький [Текст] / Л. І. Буряк // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2017. – Вип. 15. – С. 13–42.

тями комунікації з читацькою аудиторією, ніж власне наукові історико-біографічні дослідження у їх традиційних за формою і вимогами працях учених-істориків. Придатність до гнучкого поєднання викладу документально достовірних історичних фактів з філософськими роздумами, дослідницькими гіпотезами і, певною мірою, авторським суб'єктивним поглядом на постаті минулого, мотивацію їх вчинків, робить нині жанр біографічної літератури non fiction все більш принадним для талановитих авторів, серед яких чимало і вчених-гуманітаріїв вищої кваліфікації, і для вибагливих читачів. Завдяки цьому українська біографіка впродовж останніх років збагатилася цілою низкою книжок, присвячених найбільш яскравим і цікавим для наших сучасників постатям української культури, які стали помітною подією інтелектуального життя.

Значний інтерес становить книжка відомого письменника-культуролога Валерія Шевчука, що поєдує погляд на постать гетьмана Івана Мазепи як визначного державця і, водночас, як літературного героя²³¹. Помітним внеском в інтелектуальну біографіку останнього десятиліття стали спроби того ж В. О. Шевчука²³², а згодом також Л. В. Ушкалова²³³ філософсько-культуроло-

²³¹ Шевчук В. О. Просвічений володар : Іван Мазепа як будівничий Козацької держави і як літературний герой [Текст] / В. О. Шевчук ; НТШ в Америці. – Київ : Либідь, 2006. – 461, [1] с.

²³² Шевчук В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс. Григорій Сковорода сучасними очима [Текст] / В. Шевчук. – Київ : Пульсари, 2008. – 528 с. – (Серія «Українці у світовій цивілізації»).

²³³ Ушкалов Л. Ловитва невловного птаха [Текст]: життя Григорія Сковороди / Л. Ушкалов. – Київ : Дух і Літера, 2017. – 368 с.

гічно осмислити постать Григорія Сковороди з висоти нашого часу; книжка М. Ф. Слабошпицького про долю художниці Марії Башкірцевої (1858–1884)²³⁴, колективна праця вчених Інституту українознавства імені І. П. Крип'якевича, присвячена різним граням постаті Остапа Луцького (1883–1941)²³⁵. До цього кола видань належать дослідження С. В. Тримбача, у центрі якого проблема ідентифікації Олександра Довженка у національному часопросторі²³⁶; Максима Тарнавського, присвячене сучасному осмисленню творчого методу письменника-реаліста І. С. Нечуя-Левицького²³⁷; есеї Р. Д. Горак про Ірину Вільде (1907–1982)²³⁸, П. В. Шкраб'юка про подружжя шістдесятників–поетів, політв'язнів, громадських діячів Ігоря та Ірину Калинців²³⁹, В. П. Агеєвої, яка по-новому прочитала постать «(не)радянського» поета Миколи Бажана²⁴⁰,

²³⁴ *Слабошпицький М.* Марія Башкірцева [Текст] : життя за гороскопом / М. Слабошпицький. – Київ : Ярославів вал, 2008. – 272 с.

²³⁵ *Муза і чин Остапа Луцького* [Текст] / упоряд. : В. Деревінський, Д. Ільницький, П. Ляшкевич, Н. Мориквас. – Київ : Смолоскип, 2016. – 936 с.; іл.

²³⁶ *Тримбач С.* Олександр Довженко. Загибель богів [Текст]: ідентифікація автора в національному часопросторі / С. Тримбач. – Вінниця : Глобус-Прес, 2007. – 800 с. – (Серія «Студія 1+1»).

²³⁷ *Тарнавський М.* Нечуваний Нечуй [Текст] / М. Тарнавський. – Київ : Laugus, 2015. – 288 с.

²³⁸ *Горак Р.* Кинути каменем [Текст]: есеї про Ірину Вільде / Р. Горак. – Львів : Апріорі, 2016. – 540 с.

²³⁹ *Шкраб'юк П.* Попід Золоті Ворота: шість елегій про родину Калинців [Текст] / П. Шкраб'юк ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 1997. – 520 с.

збірник, укладений Л. В. Череватенком про легендарного українського перекладача і лексикографа М. О. Лукаша (1919–1988)²⁴¹, а також новітня книга Б. О. Жолдака про М. О. Лукаша²⁴².

Серед біографічних видань, що належать до літератури non fiction, все більше таких, що написані на перетині документальних досліджень і публіцистики і порушують актуальні для сучасності питання, іноді навіть з певною провокативною інтригою. Такими є книжки М. Ф. Слабошпицького про Михайла Коцюбинського в колі його сучасників і однодумців (власне, за заявленим самим автором жанром – роман – «Біографія, оркестрована на дев'ять голосів» про «випробування української людини історією на прикладі екзистенційної свідомості і неубієнної надії, яка оживає в кожному поколінні»²⁴³; П. М. Кралюка «Таємний агент Микола Гоголь»²⁴⁴, спрямовані на те, щоб вивільнити постаті, усім знайомі зі шкільної лави, від ідеологічних муляжів, старих і нових міфів.

²⁴⁰ *Агеєва В.* Візерунок на камені. Микола Бажан: життєпис (не)радянського поета [Текст] / В. Агеєва. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2018. – 496 с.

²⁴¹ *Наш Лукаш* [Текст] : в 2-х кн. / уклад. Л. В. Череватенко. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2009–2011. – Кн. 1–2.

²⁴² *Жолдак Б.* Під зіркою Лукаша [Текст] / Б. Жолдак. – Київ : Дух і Літера, 2018. – 320 с. – (Серія «Постаті культури»).

²⁴³ *Слабошпицький М.* Що записано в книгу життя [Текст]: Михайло Коцюбинський та інші / М. Слабошпицький. – Київ : Ярославів Вал, 2012. – 496 с. – (Серія «БУКЛіт»).

²⁴⁴ *Кралюк П.* «Таємний агент микола Гоголь, або про що розповідає «Тарас Бульба» [Текст] / П. Кралюк. – Львів : Вид. Старого Лева, 2016. – 176 с.

Внесок у розвиток сучасної інтелектуальної біографії зроблено і Інститутом біографічних досліджень НБУВ. Вдалою спробою застосувати нові форми і методи для створення портрета нашого сучасника стала монографія старшого наукового співробітника канд. істор. наук Н. П. Марченко, присвячена видатному українському дитячому письменнику Володимирі Рутківському (нар. 1937)^[245]. Вона продемонструвала нові синтетичні форми біографічного дослідження, побудовані на перетині ґрунтовної наукової біографіки, літературознавчих студій, літературної критики, філософської есеїстики та авторської публіцистики, щедрого використання в тексті «усної історії» й неопублікованого епістолярію. Творчі підходи, застосовані у цій книжці, багато в чому обумовлені тим, що це праця про нашого сучасника, створена автором у живому спілкуванні з ним. З погляду теорії і методики біографістики, такий досвід у наш час є важливим і корисним для репрезентації постатей визначних діячів науки, освіти, культури, інших сфер життя українського суспільства – потреба у цьому є дуже значною.

---

²⁴⁵ *Марченко Н. П.* Володимир Рутківський: тексти долі [Текст] : біоґр. нарис / Н. П. Марченко ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2014. – 414 с.

РОЗДІЛ 4.

АРХЕОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ. МЕМУАРИ, ЩОДЕННИКИ ТА ЕПІСТОЛЯРІЙ

«Золотим фондом» сучасної української біографіки стали археографічні видання, що містять унікальні документи – живі свідчення епохи про долі наших відомих співвітчизників, а також публікації багатющого вітчизняного мемуарію, щоденників та епістолярію, важливі для розуміння нелегких шляхів суспільно-політичного розвитку, українського культурного і національно-визвольного руху, поглядів, думок, діяльності його визначних діячів і учасників.

До числа створених у роки незалежності України перших глибоких досліджень документальної спадщини діячів минулого належить праця д-ра іст. наук, проф. Г. В. Папакіна, присячена фамільним архівам Скоропадських та інших представників старої української еліти²⁴⁶.

---

²⁴⁶ *Папакін Г. В.* Архів Скоропадських: фамільні архіви української еліти другої половини XVII–XX ст. та архівна спадщина роду Скоропадських [Текст] / Г. В. Папакін ; Держ. к-т архівів України, Центр. держ. істор. архів України м. Київ, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2004. – 417 с.

Значний внесок у публікацію документальної спадщини зробили вчені провідних наукових бібліотек України. У 2010 р., вже після смерті автора – науковця Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Є. В. Рукавіциної-Гордзієвської (1951–2006) була опублікована її фундаментальна праця, присвячена дослідженню великого комплексу архівних документів видатного вітчизняного історика Церкви, богослова, бібліографа митрополита Київського і Галицького Євгенія Болховітінова (1767–1837)²⁴⁷. Подією наукового життя став початок публікації Львівською національною науковою бібліотекою імені Василя Стефаника документів і матеріалів, зібраних видатним українським вченим-бібліографом та біографістом І. О. Левицьким (1850–1913) для задуманого ним біографічного словника діячів України²⁴⁸.

Значний науковий і суспільний інтерес становлять здійснені за роки незалежності комплексні археографічні публікації невідомих раніше громадськості документів і матеріалів, спогадів сучасників про видатних діячів української культури з фондів архівів та бібліотек, зокрема, М. В. Лисенка²⁴⁹, Б. Д. Грінченка²⁵⁰,

²⁴⁷ *Рукавіцина-Гордзієвська Є. В.* Київський митрополит Євгеній (Є. О. Болховітінов) [Текст] : Біобібліографія. Бібліотека. Архів / Є. В. Рукавіцина-Гордзієвська. – Київ : НБУ ім. В. І. Вернадського, 2010. – 856 с.

²⁴⁸ *Матеріали до біографічного словника І. О. Левицького* [Текст] : анот. покажч. арх. док. / упоряд., передм. та наук.-дов. апарат М. М. Трегуб ; вступ. ст. М. М. Романюка ; наук. ред. М. М. Романюк ; вип. ред. Л. В. Сніцарчук ; наук. консулат. Л. І. Ільницька. – Львів, 2012. – Т. 1 : А – Б. – 355 с.

О. П. Довженка²⁵¹, а також про багатьох інших творчих особистостей, людей неординарної долі, у яких поєднано статті, спогади, документальні матеріали^{252, 253}. Музикознавці Р. М. Скорульська та М. Чуєва підготували унікальні книжки про М. В. Лисенка – визначного українського композитора і діяча національно-культурного руху, у яких на широкій документальній основі розкрито масштабну панораму його творчого життя, громадської діяльності і внутрішнього світу^{254, 255}. У них в хронологічному порядку подано в документах факти біографії і творчості композитора, залучено широкий спектр архівних матеріалів, епістолярію, мемуарів, музично-критичної літератури і творів композиторської

²⁴⁹ *Микола Лисенко у спогадах сучасників* [Текст] : у 2-х т. / упоряд. Р. Я. Пилипчук. – Київ : Муз. Україна, 2003–2007. – Т. 1–2.

²⁵⁰ *Б. Д. Грінченко.* Документи і матеріали з фондів Інституту рукопису ЦНБ ім. В. І. Вернадського НАН України [Текст] : покажчик. Вип. 1. Віршовані твори / упоряд. Н. М. Зубкова ; ЦНБ ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. археографії. – Київ, 1994. – 240 с. – (Науково-довідкові видання з історії України ; вип. 38).

²⁵¹ *Довженко без гриму* [Текст] : листи, спогади, архівні знахідки / упоряд. і коментарі В. Агеєвої, С. Тримбача. – Київ : Комора, 2014. – 472 с. – (Серія «Persona»).

²⁵² *Історик Олена Компан* [Текст] : матер. до біогр. / упоряд. Я. Компан. – Київ, 2007. – 532 с.

²⁵³ *Український історик Сергій Заремба* [Текст] : документи та матеріали до біографії / упоряд., життєпис, бібліогр. Т. І. Ківшар. – Київ : Жнець, 2007. – 204 с.

²⁵⁴ *Лисенко М.* Листи [Текст] / М. Лисенко ; упоряд., комент. Р. Скорульська ; ред. А. П. Лашенко. – Київ : Муз. Україна, 2004. – 680 с.

²⁵⁵ *Скорульська Р.* Микола Лисенко. Дні і роки [Текст] / Р. Скорульська, М. Чуєва. – Київ : Муз. Україна, 2015. – 744 с.

спадщини. У Інституті біографічних досліджень НБУВ д-р істор. наук проф. Т. І. Ківшар підготувала засновану на широкому колі невідомих раніше громадськості різноманітних матеріалів документальну публікацію, присвячену пам'яті дочки С. В. Петлюри Лесі²⁵⁶. Важливим здобутком стала опублікована славетним українським істориком Я. Р. Дашкевичем (1926–2010) книжка спогадів і нарисів про його батьків – активних учасників визвольної боротьби України: матір Олену-Марію Степанів (1892–1963) – хорунжу Українських січових стрільців і чотаря Української Галицької Армії та батька Романа Дашкевича (1892–1975) – генерал-хорунжого армії Української Народної Республіки²⁵⁷.

Серед численних документальних публікацій останнього десятиліття варто особливо виокремити оприлюднені матеріали архівно-слідчих справ українських письменників 1920–1930-х рр.²⁵⁸, «полювання» радянських спецслужб за Миколою Хвильовим²⁵⁹ та Олександром Довженком²⁶⁰. Став надбанням суспільства

²⁵⁶ *Петлюра Л.* Народе мій, улюблений / Л. С. Петлюра ; підгот., перед. сл., упоряд., життєпис та комент. Т. І. Ківшар ; ред. кол. О. С. Онищенко [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2009. – 668 с.

²⁵⁷ *Олена Степанів* — Роман Дашкевич [Текст] : спогади, нариси / упоряд. : Г. Сварник, А. Фелонюк. – Львів, 2009. – 638, XLVIII с., іл.

²⁵⁸ *Архів Розстріляного Відродження* [Текст] : матеріали архівно-слідчих справ українських письменників 1920–1930-х років / упоряд. Л. В. Ушкалов. – Київ : Смолоскип, 2010. – 456 с.

²⁵⁹ *Шаповал Ю.* Полювання на «Вальдшнепа». Розсекречений Микола Хвильовий [Текст] / Ю. Шаповал. – Київ : Темпора, 2009. – 296 с.

величезний архів документів, зібраних органами держбезпеки про Романа Шухевича²⁶¹.

Суспільний резонанс здобули багаті різноманітними матеріалами книжки, присвячені пам'яті й творчій спадщині талановитих художниць і громадських діячів-правозахисників – майстрині народного килимарства, учасниці Української Гельсинської групи, багатолітнього політв'язня Стефанії Шабатури (1938–2014)^{262, 263}, а також Алли Горської (1929–1970), яку називали «душею українського шістдесятництва»²⁶⁴.

До кола документальних видань належать археографічні публікації наукової історико-біографічної та бібліографічної спадщини відомих українських учених – істориків, літературознавців, культурологів, наукознавців, представників природничих і технічних наук, присвячені дослідженню – на високому рівні осмислення і у найрізноманітніших ракурсах та проблемних постановках – великої кількості персоналій вітчизняного минулого з усіх часів і сфер суспільного життя. Такою

²⁶⁰ *Безпучко О.* Олександр Довженко: розсекречені документи спецслужб [Текст] / О. Безпучко. – Київ: Сучасний письменник, 2008. – 232 с.

²⁶¹ *Роман Шухевич* у документах радянських архівів державної безпеки (1940–1950) [Текст]: у 2 т. – Київ: Сергійчук М.І., 2008–2009. – Т. 1–2.

²⁶² *Стефанія Шабатура.* Вибрана палітра кольорів з мозаїки життя і творчості [Текст] / упоряд. С. Дяків. – Київ : Смолоскип, 2016. – 256 с.

²⁶³ *Стефанія Шабатура.* Нескорений дух творчості [Текст] / упоряд. С. Дяків. – Київ : Смолоскип, 2017. – 168 с.: іл.

²⁶⁴ *Алла Горська.* Душа українського шістдесятництва [Текст] / упоряд. Л. Огнева. – Київ : Смолоскип, 2015. – 712 с.

була видана до 80-річчя відомого вченого-історика Я. Р. Дашкевича (1926–2010) книжка «Постаті», яка збрала його праці про майже шістьдесят досліджуваних ним у різні часи персоналій діячів історії, політики, культури²⁶⁵.

Українська мемуаристика як культурно-історичне явище, що виконує в суспільстві важливі комунікаційні функції, набуває нині особливого звучання в контексті формування національної свідомості українського суспільства та боротьби за його консолідацію.

Нові методичні підходи до сучасного прочитання вітчизняного мемуарію в контексті формування історичної свідомості суспільства, утвердження національної самосвідомості громадян та збереження національної пам'яті, окреслені в низці публікацій завідувача відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень канд. істор. наук Н. І. Любовець. Вони засвідчують, що мемуари, через живе поєднання в них фактів минулого з їх глибоким авторським осмисленням – одночасно і громадянським, і філософським, і емоційним, перетворилися на культурно-історичний феномен, стали для широкого кола наших співвітчизників чи не основним джерелом знайомства з подіями й персоналіями всесвітньої та вітчизняної історії, а тому виконують важливі пізнавальні і виховні функції²⁶⁶. З другого боку, для фахів-

²⁶⁵ Дашкевич Я. Постаті [Текст] : нариси про діячів історії, політики, культури / Я. Дашкевич ; Львів. від-ня ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України. – 2-ге доп. вид. – Львів : Літ. агенція «Піраміда», 2007. – 808 с.

ців, дослідників буремних подій вітчизняної історії, до яких належить Українська революція 1917–1921 рр., сторіччя якої нині відзначається нашим суспільством, опрацювання мемуарного спадку широкого кола її учасників, які належали до різних політичних течій та суспільно-політичних таборів, відкриває необмежені перспективи щодо нового прочитання сторінок минулого. Йдеться, за визначенням Н. І. Любовець, про можливість на основі зіставлення позицій і трактувань авторів мемуарів глибше зрозуміти об'єктивні та суб'єктивні мотиви й спрямування дій основних політичних «гравців», оцінити можливості усіх запропонованих ними альтернатив суспільно-політичного поступу, причини поразки одних та перемоги інших²⁶⁷.

Науковими установами, закладами освіти, видавництвами, мережевими інформаційними центрами за роки незалежності зроблено дуже багато для того, щоб найважливіші надбання українського мемуарію та епістолярію увійшли до національного інформаційного простору.

Найбільш масштабною подією останніх років у цьому контексті стала підготовлена вченими НБУВ в складі багатотомного ювілейного видання вибраних

²⁶⁶ Любовець Н.І. Український мемуарій в інформаційному просторі : досвід та перспективи [Текст] / Н.І.Любовець // Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації/ НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2016. – С.199–221.

²⁶⁷ Любовець Н. І. Мемуарій Української революції (1917–1921 рр.): автори та жанри [Текст] / Н. І. Любовець // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2017. – Вип. 15. – С. 260–286.

наукових праці академіка В. І. Вернадського публікація його щоденників часів Української революції 1917–1921 рр., у яких з перших уст розкрито ставлення вченого до проблем становлення незалежної України, розбудови її науки, культури і освіти, організації Української академії наук²⁶⁸.

Відбулося повернення українському читачеві багатьох фактами, думками і спостереженнями мемуарів та щоденників діячів українського національного руху, науки і культури, опублікованих у ХХ ст. за кордоном. Їх наукові, забезпечені ґрунтовними коментарями перевидання підготовлені переважно вченими академічних установ. Помітну роль у випуску спогадів і щоденників відіграли видавництва «Наукова думка», «Академперіодика», «Альтернативи», «Темпора», «Фоліо», «Смолоскип», «Дух і Літера», Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», «Факт» (яке свого часу започаткувало серію «Українські мемуари») та багато інших майже з усіх регіонів України.

Особливо цінною, актуальною у наш час, частиною мемуарної літератури є спогади активних учасників суспільно-політичних подій кінця ХІХ – початку ХХ ст., Української революції 1917–1921 рр., діячів науки і культури доби Розстріляного відродження 20 – початку 30-х рр., а також ті, що висвітлюють історію політичної еміграції, яка за межами України чимало зробила для збереження вогнища національної само-

²⁶⁸ Вернадський В. І. Щоденники (1917–1921) [Текст] / В. І. Вернадський ; авт.-уклад. : С. М. Кіржаєв, О. В. Мемелова, В. С. Неополітанська, М. Ю. Сорокіна. – Київ, 2011. – 660 с. – (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 9).

свідомості, науки і культури у період між двома світовими війнами та, частково, й у другій половині ХХ ст. Побачили світ академічні перевидання спогадів та щоденників діяча українського національного руху і мецената Є. Х. Чикаленка (1861–1929)^{269, 270, 271, 272} ученого, політичного і державного діяча М. С. Грушевського (1866–1934)²⁷³, гетьмана Павла Скоропадського (1873–1945)²⁷⁴, письменника і політичного діяча В. К. Винниченка (1880–1951), видання якого було розпочате українською діаспорою у США ще 1980 р.²⁷⁵, історика Н. Д. Полонської-Василенко (1884–1973)²⁷⁶. З'явилися

²⁶⁹ Чикаленко Є. Щоденник (1907–1917) [Текст] / Є. Чикаленко ; передм. та прим. Т. Осташко. – Київ : Темпора, 2011. – 480 с.

²⁷⁰ Чикаленко Є. Щоденник (1918–1919) [Текст] / Є. Чикаленко ; передм. та прим. Т. Осташко. – Київ: Темпора, 2011. – 424 с.

²⁷¹ Чикаленко Є. Щоденник, 1919–1920 [Текст] / Є. Чикаленко ; за ред. В. Ф. Верстюка та М. Антоновича. – Київ ; Нью-Йорк : Вид-во ім. Олени Теліги, 2005. – 639 с.

²⁷² Чикаленко Є. Щоденник. 1925–1929 [Текст] / Є. Чикаленко. – Київ : Темпора, 2016. – 448 с.

²⁷³ Грушевський М. С. Щоденник (1888–1894 рр.) [Текст] / підгот. до вид., передне слово, упоряд., комент. і післямова Л. Зашкільняк ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 1997. – 261 с.

²⁷⁴ Скоропадський П. Спогади (кінець 1917 – грудень 1918) [Текст] / П. Скоропадський. – Київ ; Філадельфія, 1995. – 493 с.

²⁷⁵ Винниченко В. Щоденник [Текст] / В. Винниченко. – Київ ; Едмонтон ; Нью-Йорк : Смолоскип, 1980–2012. – Т. 1–4.

²⁷⁶ Полонська-Василенко Н. Спогади [Текст] / упор., автор вступ. статті В. Шевчук. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2011. – 600 с.

в українському перекладі й спогади молодшої дочки Павла Скоропадського Олени (1919–2014), які містять не лише розповідь про життя гетьманської родини у вигнанні, а й роздуми та історичні екскурси²⁷⁷. Значною мірою спогади та щоденники, зокрема й першопублікації в численних збірниках та періодичних виданнях, представлені в електронних бібліотеках «Діаспоріана» та «Чтиво». Серед них є чимало таких, які варто перевидати в Україні, наприклад, «Сторінки минулого» О. Г. Лотоцького (1870–1939).

Поступово здійснюється публікація на рівні вимог сучасної археографії, з належним текстологічним опрацюванням та науковими коментарями, старої мемуарної літератури попередніх століть, яка свого часу видавалася в Україні нерідко з цензурними вилученнями, а також спогадів, написаних за часів радянської влади, але не оприлюднених раніше, або ж опублікованих лише частково, зі значними цензурними ввічками.

Здобутками останніх десятиліть у виданні спогадів і щоденників, які яскраво розкривають невідомі раніше широкому читачеві пласти суспільно-політичного і культурного розвитку України, стали публікації щоденників 1923–1929 рр. академіка С. О. Єфремова (1876–1939), віднайдених в архівах каральних органів²⁷⁸, що-

²⁷⁷ *Отт-Скоропадська О.* Остання з роду Скоропадських [Текст] / О. Отт-Скоропадська ; пер. з нім. Г. Сварник. – Львів : Літопис, 2004. – 472 с.

²⁷⁸ *Єфремов С. О.* Щоденники. 1923–1929 [Текст] / С. О. Єфремов ; упоряд. О. С. Путро [та ін.]. – Київ : ЗАТ «Газета “Рада”», 1997. – 834 с. : ил. – (Серія «Мемуари»).

денників письменника Олеса Гончара (1918–1995)²⁷⁹, представниці знаної в історії Галичини родини, археолога й бібліотекознавця Л. І. Крушельницької (1928–1917)²⁸⁰, відомої письменниці і в'язня радянських таборів Зинаїди Тулуб (1890–1964)²⁸¹, учасниці подій Української революції, активного діяча міжнародного жіночого руху, журналістки Н. В. Суровцової (1896–1985), якій так само довелося пережити сталінські репресії²⁸², учасниці руху шістдесятників М. Х. Коцюбинської (1931–2011)²⁸³.

Окремо треба відзначити публікацію в Україні спогадів талановитих представниць української еміграції – акторки, свідка і учасника подій Української революції Ганни Совачової (1876–1954)²⁸⁴, письменниці Наталени Королевої (1888–1966)²⁸⁵, журналістки

²⁷⁹ *Гончар О. Т.* Щоденники [Текст] : у 3 т. / упоряд., підгот. текстів, іл. матеріалу В. Гончар. – Київ : Веселка, 2002–2004. – Т. 1–3.

²⁸⁰ *Крушельницька Л. І.* Рубали ліс... [Текст]: спогади галичанки / Л. І. Крушельницька. – Львів : Астролябія, 2008. – 252 с.

²⁸¹ *Тулуб З.* Моя жизнь [Текст] / З. Тулуб; сост. Б. В. Клименко. – Київ ; Париж ; Дакар, 2012. – 432 с.

²⁸² *Суровцова Н.* Спогади [Текст] / Н. Суровцова. – Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 1996. – 432 с.

²⁸³ *Коцюбинська М.* Книга споминів [Текст] / М. Коцюбинська. – Харків : Акта, 2006. – 288 с.

²⁸⁴ *Совачева Г.* Україна таки буде! [Текст] : спогади, ст. й замітки, листи / Г. Совачева ; упоряд. О. П. Ротач. – Полтава : Дивосвіт, 2017. – 431 с.

²⁸⁵ *Королева Н.* Без коріння [Текст] ; Во дні они ; Quid est Veritas? / Н. Королева ; упоряд. наук. ред. О. Баган ; Наук.-ідеолог. центр ім. Д. Донцова. – Дрогобич : Відродження, 2007. – 672 с. – (Український модерн).

і однієї з ключових постатей українського жіночого руху Мілени Рудницької (1892–1976)²⁸⁶, журналістки і педагога, діячки української громади у США Тетяни Кардиналовської (1899–1993)²⁸⁷, визначної діячки українського визвольного руху Дарії Ребет (1913–1992)²⁸⁸, активної учасниці боротьби ОУН і УПА Марії Савчин (1925–2013)²⁸⁹.

На особливу увагу заслуговує здійснена видавництвом «Смолоскип» публікація в Україні мемуарів відомого літературознавця, сучасника М. Зерова, М. Куліша, М. Хвильового, П. Тичини та інших представників літературного об'єднання ПРОЛІТФРОНТ, Григорія Костюка – «Зустрічі і прощання», написаних і виданих свого часу на еміграції без жодних цензурних втручань²⁹⁰. «Смолоскип» плідно працює і над випуском мемуарів шістдесятників, учасників правозахисного руху. Опубліковані, зокрема, спогади письменниці Ірини Жиленко (1941–2013)²⁹¹, письмен-

ника, літературного критика й публіциста Леоніда Кореневича (1935–2004)²⁹². Спогадам належить значне місце у виданих «Смолоскипом» випусках альманаху «Молода нація». Винятковий інтерес для розуміння минулих десятиліть становлять мемуари наших сучасників – видатного вченого-літературознавця і культуролога, громадського діяча акад. НАН України І. М. Дзюби²⁹³, відомого громадсько-політичного діяча Б. М. Гориня²⁹⁴, поета і громадського діяча Дмитра Павличка²⁹⁵.

Опубліковано низку книг, які поєднують у собі наукові праці, спогади, біографічні портрети сучасників, що належать відомим діячам науки і культури, зокрема, В. Г. Щурату (1871–1948)²⁹⁶, М. М. Ільницькому²⁹⁷, К. Науменку²⁹⁸.

²⁹² Кореневич Л. Як по струні в безодню... [Текст] : кілька особистих сторінок до біогр. шістдесятництва / Л. Кореневич ; передм. Є. Гуцала. – Київ : Смолоскип, 2004. – 260 с.

²⁹³ Дзюба І. М. Спогади і роздуми на фінішній прямій [Текст] / І. М. Дзюба. – Київ : Криниця, 2008. – 926 с.

²⁹⁴ Горинь Б. Не тільки про себе [Текст] : у 3 кн. / Б. Горинь. – Київ : Пульсари, 2006–2010. – Кн. 1–3.

²⁹⁵ Павличко Д. Спогади [Текст] : у 3 т. / Д. Павличко. – Київ : Ярославів вал, 2015–2017. – Т. 1–3.

²⁹⁶ Франкіяна Василя Щурата: листи, статті, спогади / упоряд., передм., комент. та покажч. Л. Козак ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Укр. вільний ун-т ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2013. – 212 с.

²⁹⁷ Ільницький М. У фокусі віддзеркалень [Текст] : статті; портрети; спогади / М. Ільницький ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2005. – 552 с.

²⁹⁸ Науменко К. Спогади. Постаті. Вибране [Текст] / К. Науменко. – Львів, 2010. – 488 с.

²⁸⁶ Рудницька М. Статті. Листи. Документи [Текст] / М. Рудницька ; упоряд. М. Дядюк. – Львів, 1998. – 844 с.

²⁸⁷ Кардиналовська Т. Невідступне минуле [Текст] : спогади / Т. Кардиналовська. – Харків : Майдан, 2005. – 171 с.

²⁸⁸ Ребет Д. Спогади. [Текст] / Д. Ребет. – Львів : Манускрипт, 2013. – 176 с.

²⁸⁹ Савчин М. Тисяча доріг [Текст]: спогади жінки учасниці підпільно-визвольної боротьби під час і після Другої світової війни / М. Савчин. – Київ : Смолоскип, 2017. – 546 с.

²⁹⁰ Костюк Г. Зустрічі і прощання [Текст] : спогади у 2-х кн. / Г. Костюк ; Ін-т л-ри НАН України, Канад. ін-т укр. студій, Укр. вільна акад. наук (США). – Київ : Смолоскип, 2008. – Кн. 1–2.

²⁹¹ Жиленко І. Ното feriens [Текст] : спогади / І. Жиленко ; передм. М. Коцюбинської. – Київ : Смолоскип, 2011. – 816 с.

Окремий тематичний напрям становить видання мемуарів партійних і державних діячів. Серед них справжній інтерес становлять спогади і щоденники П. Ю. Шелеста (1908–1996)²⁹⁹.

Новизною творчого наукового задуму позначена здійснена в Інституті біографічних досліджень НБУВ провідним наук. співр. канд. істор. наук С. М. Ляшко археографічна публікація колекції автобіографій, зібраних свого часу академічною комісією зі створення Біографічного словника діячів України³⁰⁰.

За роки незалежності здійснено велику роботу з публікації епістолярію діячів історії та культури з вітчизняних архівних фондів та наукового перевидання в Україні документів, що вперше побачили світ за кордоном. Вагомим здобутком Інституту історії України НАН України стало видання епістолярної спадщини гетьмана Івана Мазепи (1639–1709)^{301, 302}. Чималий інтерес стано-

²⁹⁹ Шелест П. «Справжній суд історії ще попереду» / П. Шелест ; заг. ред. та вступ Ю. Шаповала. – Київ : АДЕФ-Україна, 2011. – 1120 с.

³⁰⁰ Ляшко С. М. Автобіографічні джерела Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України (1918–1933) Всеукраїнської Академії наук [Текст] / С. М. Ляшко, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2018. – 532 с.

³⁰¹ *З епістолярної спадщини гетьмана Івана Мазепи* / упоряд. та авт. передм. В. В. таніславський. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 1996. – 191 с.

³⁰² *Мазепа І. Листи Івана Мазепи* [Текст] : у 2 т. / І. Мазепа ; упоряд. та авт. передм. В. Станіславський ; відп. ред. В. А. Смолій ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – Київ, 2002–2010. – Т. 1–2.

вить праця П. П. Ротача «Іван Котляревський у листуванні»³⁰³. Значну археографічну роботу здійснено для видання і перевидання в Україні листування провідних діячів національно-визвольного та національно-культурного руху кінця ХІХ – перших десятиліть ХХ ст. Особливою мірою це стосується епістолярію М. С. Грушевського (1866–1934)^{304, 305, 306, 307, 308, 309} та відомого громадського діяча і українського мецената Є. Х. Чикаленка (1861–1929), який добре зберігся. Зусиллями

³⁰³ *Ротач П. П. Іван Котляревський у листуванні* [Текст] / П. П. Ротач ; Полтав. обл. упр. культури. – Опішне : Вид-во Нац. музею-заповідника укр. гончарства в Опішному «Українське Народознавство», 1994. – 313 с.: іл. – (Серія «Полтавська родина» ; вип. 1).

³⁰⁴ *Грушевський М. С. Листування Михайла Грушевського* / М. С. Грушевський ; упоряд. Г. Бурлака ; ред. Л. Винар ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ : [б. в.] ; Нью-Йорк : [б. в.], 1997. – 399 с. – (Серія «Епістолярні джерела грушевськознавства» ; т. 1).

³⁰⁵ *Грушевський М. С. Листування Михайла Грушевського* [Текст] / М. С. Грушевський ; упоряд., коментарі, вступ. ст. Р. Майборода [та ін.] ; ред. Л. Винар ; Укр. істор. т-во, НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського. – Київ [та ін.] : [б. в.], 2001. – 412 с. – (Серія «Епістолярні джерела грушевськознавства» ; т. 2).

³⁰⁶ *Грушевський М. С. Листування Михайла Грушевського* [Текст] : листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори / М. С. Грушевський, І. М. Джиджора ; упоряд. С. Панькова, В. Пришляк ; ред. Л. Винар [та ін.] ; Укр. істор. т-во, НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського, Історико-мемор. музей Михайла Грушевського, Центр. держ. істор. арх. України, м. Київ. – Київ [та ін.] : УІТ : Простір, 2008. – 552 с. – (Серія : епістолярні джерела грушевськознавства ; т. 4).

вчених Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського опубліковано його листування з П. Я. Стебницьким (1962–1923)³¹⁰, А. В. Ніковським (1865–1942)³¹¹, С. О. Єфремовим (1875–1939)³¹², В. К. Винниченком (1880–1951)³¹³, листи до Чикаленка Л. М. Жебуньова (1851–1919)³¹⁴. Надбанням громадськості стало листування діячів української політичної еміграції –

³⁰⁷ *Грушевський М. С.* Листування Михайла Грушевського [Текст] : листування Михайла Грушевського та Євгена Чикаленка / М. Грушевський, Є. Чикаленко ; ред. Л. Винар ; упоряд. : І. Старовойтенко, О. Тодійчук ; Укр. іст. т-во [та ін.]. – Київ [та ін.] : УІТ : Простір, 2010. – 296 с. : портр. – (Серія : епістолярні джерела грушевськознавства» ; т. 5).

³⁰⁸ *Грушевський М. С.* Листи Михайла Грушевського до Михайла Мочульського (1901–1933) [Текст] / М. С. Грушевський ; упоряд. Р. Дзюбан ; наук. ред. Г. Сварник ; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Центр. держ. іст. арх. України, м. Львів. – Львів : [б. в.], 2004. – 158 с. : іл. – (Серія «Епістолярій»).

³⁰⁹ *Грушевський М. С.* Листування Михайла Грушевського [Текст] : листування Михайла Грушевського та Юрія Тищенка / ред. : Л. Винар, І. Гирич ; упоряд. О. Мельник ; Укр. іст. т-во [та ін.]. – Київ [та ін.] : УІТ, 2012. – 637, [3] с. – (Серія : епістолярні джерела грушевськознавства ; т. 6).

³¹⁰ *Чикаленко Є.* Листування, 1901–1922 роки [Текст] / Є. Чикаленко, П. Стебницький ; упоряд. Н. Миронець [та ін.] ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ : Темпора, 2008. – 628 с.

³¹¹ *Чикаленко Є.* Листування, 1908–1921 роки [Текст] / Є. Чикаленко, А. Ніковський ; упоряд. : Н. Миронець [та ін.] ; Ін-т укр. археографії та джерелознав. ім. М. С. Грушевського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ : Темпора, 2010. – 447 с.

В. К. Липинського (1882–1931) з прибічниками державницького напрямку в українській політиці³¹⁵, митрополита Іларіона (Огієнка) (1882–1972)³¹⁶.

Активізувався процес систематизації, опрацювання та публікації листування видатних діячів науки і культури, письменників і митців України. Великий читацький інтерес викликає опубліковане видавництвом «Комора» повне тритомне зібрання листування Лесі Українки³¹⁷.

Подією наукового і суспільного життя стала публікація Національною бібліотекою України імені

³¹² *Чикаленко Є.* Листи Євгена Чикаленка з еміграції до Сергія Єфремова (1923–1928 рр.) [Текст] / Є. Х. Чикаленко ; упоряд., вступ та комент. І. Старовойтенко ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 2003. – 107 с.

³¹³ *Чикаленко Є.* Листування. 1902–1929 роки [Текст] / Є. Чикаленко, В. Винниченко ; упоряд., авт. передм. та комент. Н. Миронець ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського [та ін.]. – Київ : Темпора, 2010. – 448 с.

³¹⁴ *Жебуньов Л. М.* Листи Леоніда Жебуньова до Євгена Чикаленка 1907–1919 роки [Текст] / Л. М. Жебуньов, Є. Х. Чикаленко ; упоряд. І. Старовойтенко ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ : [б. в.], 2005. – 252 с. : фотоіл.

³¹⁵ *Липинський В.* З епістолярної спадщини [Текст] : листи до Д. Дорошенка, І. Кривецького, Р. Метика, О. Назарука, С. Шелухіна / В. Липинський ; упоряд., авт. вступ. статті і коментарів : Т. Осташко, Ю. Терещенко. – Київ : Ін-т історії України, 1996. – 199 с.

³¹⁶ *Іларіон*, митрополит. Листування Митрополита Іларіона (Огієнка) [Текст] / митрополит Іларіон (Огієнка) ; упоряд. Ю. Мицик. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2006. – 566 с.

³¹⁷ *Українка Леся.* Листи [Текст] : у 3 т. / Леся Українка. – Київ : Комора, 2016–2018. – Т. 1–3.

В. І. Вернадського за участі вчених Інституту історії України НАН України листування великого вченого ХХ ст., засновника і першого президента Української академії наук В. І. Вернадського з українськими вченими і громадськими діячами³¹⁸. Започатковане у межах підготовки до 150-річчя В. І. Вернадського, у серії його Вибраних праць, і продовжене окремими додатковими томами³¹⁹, у яких публікуються ще нові, невідомі раніше громадськості документи, видання епістолярію вченого і листів земляків до нього вперше розкриває його особистість як відданого сина українського народу, турботу про розвиток науки і культури України.

Стала надбанням громадськості й епістолярна спадщина видатного українського сходознавця академіка А. Ю. Кримського³²⁰.

Водночас усе більше відчувається необхідність збирання і публікації спогадів, щоденників та епістолярію не лише відомих діячів минулого й сучасності, а й значно ширшого кола свідків і учасників подій вітчизняної історії. Із цього погляду вже багато зроблено

³¹⁸ *Вернадський В. І.* Листування з українськими вченими [Текст] / В. І. Вернадський. – Київ, 2011–2012. – (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 2):

³¹⁹ *В. І. Вернадський і Україна* [Текст]: з листування. Кн. 1 : А – І / авт. та упоряд. : С. М. Кіржаєв, К. Є. Новохатський, Л. М. Яременко [та ін.] ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. – Київ, 2018. – 572 с.

³²⁰ *Епістолярна спадщина А. Кримського* [Текст] : у 2 т. / гол. ред. Л. В. Матвєєва. – Київ, 2005–2006. – Т. 1–2.

щодо збирання так званої «усної історії». Оpubліковано чимало свідчень очевидців про Голодомори, політичні репресії, спогадів та листів про поневіряння в Третьюму рейху українських оstarбайтерів. Але проблемно-тематичний діапазон свідчень померлих і живих іще очевидців подій минулого має бути значно розширений. У цьому плані назрілою є потреба організації, з урахуванням зарубіжного досвіду, так званих «народних архівів», які б акумулювали рукописи та записи спогадів, зокрема на електронних носіях. Підтримці таких ініціатив могла б прислужитися організація конкурсів на кращі спогади громадян про їх життєвий шлях, особисте сприйняття багатьох важливих подій минулих десятиліть за участю громадських організацій та установ науки і культури.

Важливі завдання з пропаганди вітчизняної мемуарної та епістолярної спадщини, заохочення різних категорій громадян до її читання постають перед бібліотеками. Одне з них полягає в систематичному цільовому інформуванні читачів про цікаві видання, пов'язані з їх пізнавальними та професійними інтересами, а також місцевими, краєзнавчими сюжетами в мемуаристиці, опублікованими щоденниками, епістолярієм, що є значимими для людей усіх поколінь.

Дуже важливо, щоб життєві свідчення як відомих, так і місцевих діячів краю не «губилися» у загальному обширі бібліотечних фондів, були максимально наближені до читачів, активно пропагувалися бібліотечними працівниками. Мемуарій та епістолярій, особливо тих діячів історії та культури, чиє життя було пов'язано з певною місцевістю, заслуговують на виокремлення на

спеціальних сторінках електронних ресурсів (веб-сайтів) бібліотек усіх рівнів. Бібліотеки, громадські осередки та дослідницькі центри, місцеві видавництва і редакції ЗМІ можуть і повинні організувати роботу зі збирання спогадів громадян, формування їх колекцій.

Історична цінність українського мемуарію та епістолярію, його масштабність, а водночас розпорошеність численних видань, опублікованих як в Україні, так і, значною мірою, за кордоном окремими книжками, а також на сторінках найрізноманітніших періодичних видань, частково відтворених і в електронних ресурсах, обумовлюють потребу здійснення вже найближчим часом бібліографічної систематизації цих надбань історичної пам'яті народу. Зважаючи на це, завідувач відділу Інституту біографічних досліджень канд. істор. наук Н. І. Любовець виступила в ряді публікацій з ініціативою створення на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за дієвої участю Інституту біографічних досліджень електронного всеохоплюючого ретроспективного Реєстру українських мемуарів, щоденників, епістолярію, поєданого в міру можливого з повнотекстовими публікаціями, який би забезпечив орієнтацію у ньому читацької аудиторії, дослідників.

РОЗДІЛ 5.

ВИПУСК ПРЕЗЕНТАЦІЙНИХ І НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ БІОГРАФІЧНИХ ВИДАНЬ

Ще з останніх років ХХ ст. українські видавництва розгорнули підготовку численних презентаційних історико-біографічних збірників, альманахів, популярних біографічних словників. За умов, коли ще майже не існувало академічних енциклопедичних видань нового покоління, які б розкривали вітчизняну історію і культуру в іменах достойників з позицій утвердження української національної державності, коли потрібно було ознайомити широкий загал читаючих українців з повернутими із забуття іменами, ця робота набула високої актуальності. Пік її припав на час підготовки до відзначення десятої річниці незалежності України та кілька наступних років.

Лідерами у цій справі стали видавництва «Альтернативи»³²¹, «Фоліо»³²², «Орфей», «Автограф»³²³, «Віче»,

³²¹ Шаров І. Ф. 100 видатних імен України [Текст] : навч. посіб. / І. Ф. Шаров. – Київ : Вид. Дім «Альтернативи», 1999. – 496 с.

³²² 100 знаменитых людей Украины [Текст] / В. М. Складенко, Т. Н. Харченко, О. Ю. Очкурова, И. А. Рудычева. – Харьков: Фолио, 2005. – 511 с. – (Серия «100 знаменитых»).

«Арістей»³²⁴, «Фенікс», «Лілея»^{325, 326}, «Літопис–ХХ»³²⁷, а також компанія «Євроімідж» та Східно-Український біографічний інститут, які випустили у світ цілі серії видань, присвячених відібраним, на їх суб'єктивний розсуд, першим ста, трьомстам, п'ятис-там найбільш відомих співвітчизників попередніх поколінь. Видавалися часом і довідники дуже великого обсягу³²⁸.

Зрозуміло, кращими серед них виявилися ті, які висвітлювали в іменах найбільш важливі сфери життєдіяльності українського суспільства, а не штучно відбирали персоналії за кількістю, кратною ста. Популярні збірники біографій відомих українців, на зразок «100 великих українців» і нині зберігають просвітницьке значення – для першого, початкового ознайомлення широкого загалу читачів з постатями

³²³ 100 найвідоміших українців [Текст] / ред. Ю. Павленко. – Київ : Орфей : Автограф, 2005. – 636 с. : іл. – (Серія «Сто найвідоміших»).

³²⁴ Ткаченко А. Ф. Знаменитые украинцы [Текст] / А. Ф. Ткаченко. – Київ : Арістей, 2005. – 444 с.

³²⁵ Генік С. М. 150 великих українців [Текст] / С. М. Генік. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. – 300 с.

³²⁶ Генік С. М. 150 видатних українців [Текст] / С. М. Генік. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. – 236 с.

³²⁷ Лазаренко А. І. Світло у вікнах [Текст]: життя видатних людей : у 2 ч. / А. І. Лазаренко. – Київ : Літопис–ХХ, 2000–2003. – Ч. 1–2.

³²⁸ Видатні постаті України [Текст] : біогр. довідн. / [авт. кол. : О. В. Бабкіна, Г. К. Базильчук, Г. Ю. Барчан та ін. ; редкол. : Г. В. Щокін (голова) та ін.]; Міжрегіон. акад. упр. персоналом, Кн. палата України. – Київ : МАУП : Кн. палата України, 2004. – 871 с.: портр.

вітчизняного минулого. Вони слугують для неспішного читання, мають чимало переваг порівняно з інформацією, яку можна почерпнути про відомих діячів України з Інтернету, часто різномірною, випадковою і неточною, а то й сенсаційно-скандальною. Однак недоліком таких видань часто є компліативність матеріалів, яка походить від недостатньої обізнаності самих авторів текстів з новітніми науковими напрацюваннями. Крім того, варто враховувати, що принцип подання 100, 200 чи 500 імен запозичений з зарубіжних зразків комерційного книговидання. Він не відображає суті проблеми. Річ у тому, що «ядро» найбільш важливих для осягнення історії і культури України знакових імен, складає десь близько 30–40. Це – постаті, які обов'язково треба залучати до подібних видань. Далі ж постає «проблемна ситуація»: кого саме з «рівних» за своїм значенням діячів вносити, кого – ні. За досвідом напрацювань Інституту біографічних досліджень НБУВ, вийти з такої ситуації вдається, лише оперуючи вибіркою не меншою, як 350–500 осіб.

Особливе місце серед видань рубежу тисячоліть за своїм розмахом і поліграфічним виконанням посів меморіальний альманах «Видатні діячі України минулих століть»³²⁹, невдовзі доповнений і перевиданий вдруге

³²⁹ Видатні діячі України минулих століть [Текст] = Outstanding Ukrainian Personalities of the Past : мемор. альманах / редкол. : В. Смолій, І. Драч, О. Шокало (голов. ред.) та ін. ; Компанія «Євроімідж», Ін-т історії України НАН України, Т-во «Україна-Світ», Ін-т біогр. досліджень НБУВ. – Київ : Компанія «Євроімідж», 2001. – 623 с. : іл. – («Золоті імена України»). – Укр. та англ. мовами.

як перший том багатотомної «Золотої книги української еліти», а потім, у більш розширеному вигляді, як двотомний меморіальний альманах «Народжені Україною»³³⁰. Дороговизна і малі накладки зробили чимало подібних видань майже невідомими широкому громадському загалові і недоступними для читачів. Власне, вони і створювалися як престижні подарунки для обраних. У більшості видань парадно-презентаційного характеру суттєво переважала орієнтація на представлення персоналій впливових сучасників, що цілком зрозуміло з урахуванням комерційних засад їх підготовки. Лише незначна кількість їх збереглася нині в електронних версіях в мережевому інформаційному просторі.

Із залученням до історико-біографічних студій відомих вчених і розгортанням підготовки ґрунтовних наукових праць час презентаційних видань, які в цілому вже виконали своє завдання, минув, і їх випуск поступово скорочується. Одночасно з цим процесом до інформаційного простору увійшли численні видання, спеціалізовані на поданні ділової довідкової інформації про сучасних політичних діячів, урядовців, політологів і журналістів. Історико-меморіальна і сучасна, поточна біографіка роз'єдналися між собою. Остання є нині цілком окремим напрямом довідкової біографіки, який покликаний до життя становленням в Ук-

³³⁰ *Народжені Україною* [Текст] = Рожденные Украиной = Born by Ukraine : меморіальний альманах : у 2 т. – Київ : ЄВРОІМІДЖ, 2002. – (Серія «Золоті імена України»). – Укр., англ. та рос. мовами.

раїні відкритого суспільства. Він пройшов за останні десятиліття складні етапи еволюції і заслуговує на окремі студії. Його аналіз не належить до теми цього дослідження.

Місце презентаційних видань парадного, подарункового типу, але часто підготовлених з явно недостатнім науково-методичним забезпеченням, у інформаційному просторі впевнено зайняла науково-популярна біографіка, розрахована на широкий загал читачів, насамперед, молодь. Її розвиток пов'язаний з діяльною участю у пропаганді історико-біографічних знань провідних вчених академічних установ і університетів, які задали їй високий методологічний рівень і наукову культуру. Головними героями популярної історико-біографічної літератури стали знакові постаті вітчизняного минулого, які є безперечними для жителів усіх регіонів України, людей різних політичних переконань, етнокультурних і конфесійних уподобань.

Однією серед перших у цьому ряду є спільна книжка акад. НАН України В. А. Смолія і чл.-кор. НАН України М. Ф. Котляра «Історія в життєписах»³³¹. Тоді ж видавництво «Україна» розгорнуло випуск великої серії збірників біографій провідних діячів України від давнини до сьогодення «Історія України в особах», до підготовки якої долучилося чимало найвідоміших учених^{332, 333, 334, 335}. Побачили світ і тематичні збірники науково-популярних біографій українських гетьманів і

³³¹ *Котляр М. Ф. Історія в життєписах* [Текст] / М. Ф. Котляр, В. А. Смолій : пер. з рос. Н. Г. Сидяченко. – К. : Час, 1994. – 328 с.

полководців, видані у серії «Козацька спадщина» та поза серіями^{336, 337, 338, 339, 340, 341}. Значний пізнавальний інтерес для широкого кола читачів становлять брошури серії «Знамениті українці» видавництва «Фоліо» (Харків). Випущено низку цікавих біографічних нарисів історико-просопографічного характеру³⁴².

Ґрунтовним є підготовлений від керівництвом акад. НАН України І. Ф. Кураса збірник біографій «Провід-

³³² *Історія України в особах: IX—XVIII ст.* [Текст] / В. Замлинський та ін. – Київ : Україна, 1993. – 396 с.

³³³ *Історія України в особах. Давньоруська держава. Литовсько-польська доба* [Текст] / авт. кол. : О. В. Русина (керівник) та ін. – Київ: Україна, 2012. – 440 с.

³³⁴ *Історія України в особах: Козаччина* [Текст] / В. М. Горобець та ін. – Київ : Україна, 2000. – 302 с.

³³⁵ *Історія України в особах. XIX – XX ст.* [Текст] / авт. : І. Войцехівська, В. Волковинський, М. Дмитрієнко та ін. – Ктїв : Україна, 1995. – 480 с.

³³⁶ *Котляр М. Ф.* Полководці Давньої Русі [Текст] / М. Ф. Котляр. – 2-е вид. – Київ : Україна, 1996. – 151 с.

³³⁷ *Полководці Війська Запорозького* [Текст] : іст. портрети: у 2 кн. / відп. ред. В. Смолій та ін. – Київ : Вид. дім «KM Academia», 1998–2004. – Т. 1–2. – (Серія «Козацька спадщина»).

³³⁸ *Володарі гетьманської булави* [Текст] : іст. портр. / авт. передм. В. А. Смолій. – Київ : Варта, 1994. – 560 с.

³³⁹ *Реснт О. П.* Усі гетьмани України : легенди, міфи, біографії [Текст] / О. П. Реснт, І. А. Коляда. – Харків : Фоліо, 2008. – 414, [1] с. – (Серія «Історичне досьє»).

³⁴⁰ *Чухліб Т. В.* Гетьмани України-Русі [Текст] / Т. В. Чухліб. – Донецьк : ТОВ «ВКФ “БАО”», 2012. – 304 с.

³⁴¹ *Журавльов Д. В.* Усі гетьмани України [Текст] / Д. Журавльов. – Київ : Гетьман, 2012. – 507, [1] с. : іл., портр.

³⁴² *Журавльов Д. В.* Мазепа. Людина. Політик. Легенда [Текст] / Д. В. Журавльов. – Харків: Фоліо, 2007. – 205 с.

ники духовності в Україні», у якому зібрано воєдино імена великої плеяди найвидатніших державотворців, діячів культури, науки, освіти, церкви, які на різних історичних етапах пробуджували суспільну свідомість, спрямовували свої зусилля на духовне відродження і розбудову Української держави³⁴³.

У регіонах та містах України видано чимало популярних, розрахованих на широкий читацький загал, історико-біографічних словників, а також збірників, які розповідають про відомих людей краю³⁴⁴.

Окрему групу складає ціла низка видань наукового і, переважно, науково-популярного характеру, випущених різними видавництвами та окремими авторами, які спеціально висвітлюють через персоналії наших співвітчизників внесок українців у світовий економічний, суспільно-політичний та культурний поступ, зв'язки закордонного українства з Батьківщиною, творче життя діаспори^{345, 346, 347, 348}. З видань останніх років

³⁴³ *Провідники духовності в Україні* [Текст] : довідник / голова ред. кол. І. Ф. Курас. – Київ : Вища шк., 2003. – 782 с.

³⁴⁴ *Чорновол І.* 100 видатних львів'ян [Текст] / І. Чорновол. – Львів : Тріада плюс, 2009. – 448 с.

³⁴⁵ *Енциклопедія української діаспори* [Текст]. Т. 4. Австралія – Азія – Африка / Наук. т-во ім. Шевченка, НАН України ; голов. ред. В. Маркусь. – Київ та ін., 1995. – 250 с.

³⁴⁶ *Абліцов В.* Галактика «Україна». Українська діаспора: видатні постаті [Текст] / В. Абліцов. – Київ : КИТ, 2007. – 436 с.

³⁴⁷ *Сергійчук В. І.* Що дала Україна світові [Текст] / В. Сергійчук. – Київ : ПП Сергійчук М. І., 2008. – 478 с.

³⁴⁸ *Українська діаспора* [Текст] : літ. постаті, твори, біобібліогр. відомості / упоряд. В. А. Просалова. – Донецьк : Східний вид. дім, 2012. – 516 с.

звертає на себе особливу увагу великий біографічний словник, присвячений відомим українським діячам, які в різні часи жили і працювали у Санкт-Петербурзі, Петрограді, Ленінграді, що завжди залишався важливим центром українського життя за межами Батьківщини³⁴⁹.

---

³⁴⁹ *Українці Санкт-Петербурга, Петрограда, Ленінграда...* [Текст] / вступ. ст., упоряд., заг. ред. В. Сергійчук ; упоряд. Пасько І. В. – Вишгород : Сергійчук М. І., 2013. – 711 с.

РОЗДІЛ 6.

ДОВІДКОВА БІОГРАФІКА: ЕНЦИКЛОПЕДІЇ, СЛОВНИКИ, ТЕМАТИЧНІ ДОВІДНИКИ, ІСТОРИКО-МЕМОРІАЛЬНІ АЛЬМАНАХИ

Зі здобуттям Україною незалежності для довідкової біографічної справи почався принципово новий етап поступу, позначений свободою і широтою охоплення матеріалів, прагненням до створення масштабного «колективного портрета» нації, поверненням до народної пам'яті з небуття величезної маси забутих і замовчених раніше постатей. Першочерговим завданням вітчизняної довідкової біографіки, на відміну від цієї сфери наукової інформації в інших країнах, які давно мали можливості для її вільного розвитку, була нагальна необхідність підготовки довідкової літератури нового покоління, вільної від ідеологічних штампів минулого, спрямованої на утвердження національних пріоритетів, призначеної розкрити через імена співвітчизників всю широчінь діапазону проблем вітчизняної історії, культури, науки освіти, економіки, інших сфер життєдіяльності українського суспільства.

За роки, що минули, у розв'язанні цього завдання здобуто значних результатів. Підготовка й випуск у світ

академічними установами насичених персоналіями фундаментальних енциклопедичних зводів – «Енциклопедії історії України» (Інститут історії України НАН України), «Юридичної енциклопедії» (Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України), «Шевченківської енциклопедії» (Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України), реалізація продовжуваних проєктів створення «Енциклопедії сучасної України» (Інститут енциклопедичних досліджень НАН України), «Української музичної енциклопедії» (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України) та інших видань дали змогу репрезентувати кілька десятків тисяч відомих і менш відомих співвітчизників, що загалом забезпечує першочергові інформаційні потреби сфер науки, освіти, культури, управління. В цілому про розмах сучасної вітчизняної довідкової справи свідчить те, що вже на 2015 рік нараховувалося понад 100 ґрунтовних, підготовлених на наукових засадах енциклопедій та енциклопедичних словників, виданих з часу здобуття Україною незалежності, на той час як за радянської доби їх було випущено не більше 30³⁵⁰.

Персоналію великих універсальних та газузових енциклопедій суттєво примножують опубліковані впродовж останніх десятиліть численні тематичні видання. Серед них слід виокремити вичерпний за використанням наявної джерельної бази згадуваний уже довідник «Діячі Української Центральної Ради» (Київ, 1998); ви-

³⁵⁰ *Смолій В. А.* Сучасна історична енциклопедистика: здобутки і перспективи розвитку [Текст] / В. А. Смолій, Г. В. Боряк // Вісник Нац. акад. наук України. – 2015. – № 3. – С. 56.

даний Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України разом з Галузевим державним архівом Служби безпеки України біографічний довідник «Репресовані діячі Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1939)»³⁵¹. На замовлення Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України було підготовлено і видано довідник «Тарас Шевченко і Крим», у якому досить повно висвітлено тему «Кримсько-татарське письменство і Шевченко»³⁵².

Видавництво «Смолоскип» підготувало друге, доповнене видання енциклопедичного довідника «Рух опору в Україні: 1960–1990»³⁵³. Вийшла друком серія (4 книги) біобібліографічних словників «Медицина в Україні. Видатні лікарі», що охоплює час від XVII до кінця XIX ст. (Київ, 1997–2007)³⁵⁴. Опубліковано ґрунтовні біобібліографічні довідники митців України³⁵⁵, українських архівістів³⁵⁶, стислий довідник етнологів та народознавців³⁵⁷.

У галузі біографічної регіоналістики особливе місце посідають праці відомого краєзнавця другої половини

³⁵¹ *Репресовані діячі Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1939)* [Текст] : біогр. довідник / І. В. Бухарева, В. М. Даниленко, В. М. Окіпнюк, І. М. Преловська ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Галуз. держ. арх. Служби безпеки України. – Київ : Смолоскип, 2011. – 184 с.

³⁵² *Тарас Шевченко і Крим* [Текст] : енцикл. довідник / упоряд. Г. А. Рудницький. – Сімферополь : Таврія, 2001. – 288 с.

³⁵³ *Рух опору в Україні: 1960–1990* [Текст] : енцикл. довідник / Музей-архів і документаційний центр укр. самвидаву при видві “Смолоскип” ; гол. ред. О. Зінкевич. – 2-ге вид., допов. – Київ : Смолоскип, 2012. – 895 с., [64] с. : кольор. іл., фото..

XX ст., дослідника Прикарпаття В. Т. Полека, можливість публікації яких з'явилася тільки зі здобуттям Україною незалежності^{358, 359}. Важливу роль для розкриття людського потенціалу окремих регіонів України має підготовка й видання різного формату друкованих, а тепер вже і електронних енциклопедій, місцевих довідників і словників, історико-меморіальних альманахів і збірників. Цікавий досвід зокрема нагороджено на Полтавщині, де створено енциклопедії літературного і мистецького плану^{360, 361}. Чекає на ви-

³⁵⁴ *Медицина* в Україні. Видатні лікарі [Текст]. Вип. 1. Кінець XVII – перша половина XIX ст. : біобібліогр. сл. / авт.-упоряд. С. М. Булах [та ін.]. – Київ : Телеоптик, 1997. – 239 с.; *Медицина* в Україні. Видатні лікарі [Текст]. Дод. вип. 1. XVIII – перша половина XIX ст. : біобібліогр. сл. / авт.-упоряд. М. М. Гайдучок. – Київ : [б. в.], 2002. – 136 с.; *Медицина* в Україні. Видатні лікарі [Текст]. Вип. 2. Друга половина XIX століття. Літери А-К : біобібліогр. сл. / авт.-упоряд. С. М. Булах [та ін.]. – Київ, 2003. – 447 с.; *Медицина* в Україні. Видатні лікарі [Текст]. Дод. вип. 2 / авт.-упоряд. М. М. Гайдучок. – Київ : [б. в.], 2007. – 99 с.

³⁵⁵ *Митці* України [Текст] : енцикл. довідн. / ред. А. В. Кудрицький. – Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1992. – 848 с.

³⁵⁶ *Українські архівісти (XIX–XX ст.)* [Текст] : біобібліогр. довідн. / Держ. комархів України, УНДІАСД ; упоряд. : І. Б. Матяш (кер.), С. Л. Зворський, Л. Ф. Приходько та ін. – Київ, 2007. – 752 с.

³⁵⁷ Матеріали до біографій етнологів та народознавців України [Текст] / упоряд. : С. М. Ляшко, С. П. Залозна. – Київ ; Запоріжжя : Дике поле, 2001. – 174 с.

³⁵⁸ *Полек В. Т.* Біографічний словник Прикарпаття [Текст]: зош. 1–17 / В. Т. Полек. – Івано-Франківськ, 1993. – 272 с.

³⁵⁹ *Полек В.* Відомі педагоги Прикарпаття (до 1939 року) [Текст] : біогр. довідн. / В. Полек [та ін.] ; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997–1999. – Т. 1–2.

пуск започаткована відомим полтавським літератором і краєзнавцем П. П. Ротачем ще в 60-х роках XX ст. багатотомна «Полтавщина літературна», доопрацьована і суттєво доповнена його сином О. П. Ротачем. Опубліковано ґрунтовні довідкові видання про діячів історії, науки та культури Закарпаття³⁶², дослідників та краєзнавців Поділля³⁶³, Гуцульщини³⁶⁴. Видано енциклопедичний біографічний словник «Николаевцы»³⁶⁵. Під керівництвом чл.-кор. НАН України Г. Ю. Івакіна створено енциклопедичний історико-біографічний довідник міста Києва³⁶⁶.

Меншою мірою в науковій довідковій літературі представлені діячі української діаспори, хоча науково-

³⁶⁰ *Ротач П. П.* Полтавська Шевченкіана: спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії [Текст] : у 2-х кн. / П. П. Ротач. – Полтава : Дивосвіт, 2005–2009. – Кн. 1–2.

³⁶¹ *Ханко В. М.* Енциклопедія мистецтва Полтавщини [Текст] : у 2 т. / В. М. Ханко ; Ін-т історії України, Центр культурологічних студій. – Полтава : ТОВ «АСМІ»; 2014–2015. – Т. 1–2.

³⁶² *Павленко Г. В.* Діячі історії, науки та культури Закарпаття [Текст] : малий енцикл. сл. : 270 біо-бібліографій / Г. В. Павленко ; Закарпат. обл. т-во охорони пам'яток історії та культури, Ужгород. спілка чеської культури ім. Я. А. Коменського. – 2-е вид., доп. і перероб. – Ужгород, 1999. – 196 с.

³⁶³ *Баженов Л. В.* Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX–XX ст. [Текст] : Історіографія. Біобібліографія. Матеріали / Л. В. Баженов. – Кам'янець-Подільський : [б. в.], 1993. – 480 с.

³⁶⁴ *Арсенич П. І.* Дослідники та краєзнавці Гуцульщини [Текст] : довідник / П. Арсенич, І. Пелипейко. – Косів : Писаний Камінь, 2002. – 280 с.

³⁶⁵ *Николаевцы* [Текст] : енцикл. сл. / гл. ред. В. А. Карнаух. – Николаев : Возможности Кимерии, 1999. – 374 с.

³⁶⁶ *Івакін Г. Ю.* Київ [Текст] : іст.-біогр. енцикл. довідник / Г. Ю. Івакін. – Київ : Фенікс, 2007. – 1120 с.

популярних видань є вже чимало. У цьому плані на відродження заслуговує давно вже розпочатий українськими вченими спільно з зарубіжними колегами проєкт створення багатотомної «Енциклопедії української діаспори».

Помітне місце у вітчизняній довідково-біографічній справі років незалежності належить і перевиданню малодоступних читачам пам'яток старої української біографіки. Серед них найбільший інтерес викликають біографічні словники відомого полтавського історика-архівознавця і краєзнавця І. Ф. Павловського (1851–1922)^{367, 368}, хоча через відсутність у томах, випущених репринтним способом, сучасного наукового огляду та коментарів вони багато програють і є суто комерційним перевиданням.

Важливою для забезпечення розвитку біографічних досліджень та поширення історико-біографічних знань справою є вивчення та публікація матеріалів із генеалогії українських родів. У цій сфері значним досягненням стало наукове перевидання зусиллями кількох академічних інститутів чотирьох томів «Малоросій-

³⁶⁷ Павловский И. Ф. Полтавцы: иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители [Текст]: опыт краткого биограф. сл. Полтав. губ. с пол. XVIII в. с 182 портр. / И. Ф. Павловский. – Харьков : САГА, 2009. – 298 с. – Репринт. воспроизв. изд. (Полтава: Т-во Печатн. Дела (тип. бывш. Дохмана), 1914).

³⁶⁸ Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь ученых и деятелей Полтавской губернии с половины XVIII в. [Текст] : первое дополнение к краткому биограф. сл. ученых и писателей Полтав. губ. с пол. XVIII в. / И. Ф. Павловский. – Харьков : САГА, 2009. – Репринт. воспроизв. изд. (Полтава: Типо-литограф. приемника Дохмана, 1913. – 236, 88 с.).

ського родословника» В. Л. Модзалевського (1882–1920) та публікація матеріалів, підготовлених ним до незавершеного п'ятого тому, які збереглися у фондах Інституту рукопису НБУВ³⁶⁹.

Невід'ємною частиною довідково-інструментарію сучасного вченого є ресурси даних про спеціалістів певної наукової галузі – учених попередніх поколінь і сучасників. У докомп'ютерну добу в різні часи здійснювалися спроби видання і перевидання друкованих довідників, на жаль, майже завжди неповних і неточних. Цю роботу було відновлено в роки незалежності. Найбільшими за розмахом подібними інформаційними проєктами стали підготовлені Інститутом історії України НАН України біобібліографічні довідники «Вчені інституту історії України» (серія започаткована у 1996 р.)³⁷⁰ та «Українські історики ХХ ст.»³⁷¹. Значну частину (понад 200 сторінок) підготовленої до 70-річчя Інституту історії України НАН України ювілейної праці становить біобібліографічний довідник наукових співробітників³⁷². У частині, що стосується науковців

³⁶⁹ Модзалевський В. Л. Малоросійський родословник [Текст] / Укр. генеалогічне т-во ; НАН України, Ін-т рукопису НБУ ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Ін-т історії України ; ред. кол. Г. В. Боряк, В. В. Томазов ; упоряд. : В. В. Томазов, С. В. Шурляков. – Київ ; СПб. : Изд. ВИРД, 1996–2004. – Т. 5, вип. 1–5.

³⁷⁰ Вчені Інституту історії України [Текст] : біобібліогр. довідник. – Київ, 1996–2010. – Вип. 1–2. – (Сер. «Українські історики»).

³⁷¹ Українські історики ХХ ст. [Текст] : бібліогр. довід. / голов. ред. В. А. Смолій ; Ін-т історії України НАН України. – Київ ; Львів, 2003–2006. – Вип. 2, ч. 1–3. – (Серія «Українські історики»).

попередніх поколінь, подібні видання є дуже цінними з інформаційного погляду і повністю виправдовують себе, а щодо наших сучасників, зрозуміло, потребують постійного доповнення і уточнення для врахування їх новітнього доробку. Усе це свідчить про необхідність перенесення центру ваги в цій справі із застиглих у своїй завершеності книжкових видань на формування постійно поповнюваних баз даних науковців різних галузей і проблемно-тематичних напрямів у електронному вигляді – певною мірою, на зразок тих універсальних баз персоналій української науки, які створено в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Дуже важливою, але, на жаль, зовсім недостатньо опрацьованою вітчизняною наукою цариною, безпосередньо пов'язаною з історичною біографікою, є іконографія діячів минулого – збирання, систематизація, атрибуція і науковий опис їх історично достовірних документальних і сучасних художніх зображень. Наслідком цього є наявність у багатьох виданнях прикрої плутанини. Цю проблему науковці усвідомили давно і визначили шляхи її розв'язання^{373, 374, 375}. Але лише

³⁷² *Інститут історії України НАН України* [Текст]. 1936–2006 / НАН України, Ін-т історії України; [відп. ред. В. А. Смолій]. – Київ : [Ін-т історії України НАН України], 2006. – 815, [3] с., [24] арк. фот.

³⁷³ *Походяща О. Б.* Історичні портрети кінця XVII–XVIII ст. у збірці Національного музею історії України [Текст] : іконограф. огляд / О. Б. Походяща // Спеціальні іст. дисципліни: питання теорії та методики. Історіографічні дослідження в Україні : зб. наук. пр. – Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2000. – Число 5, ч. 1. – С. 191–200.

останніми роками з цієї проблематики з'явилися ґрунтовні дослідження, серед яких – праця О. О. Ковалевської з іконографії козацької старшини³⁷⁶.

Інститут біографічних досліджень спільно з Відділом образотворчого мистецтва НБУВ планують найближчим часом розпочати реалізацію великого дослідницького проекту з вивчення і систематизації української іконографії.

Безпосередньо пов'язані з історичною біографікою дослідження з генеалогії старої князівської і козацької еліти України, а також вивчення родоводів відомих діячів науки, освіти і культури нової та новітньої доби. Ця традиційна галузь гуманітаристики, яка належить до спеціальних історичних дисциплін, розвивається нині зусиллями вчених академічних установ, насамперед інститутів української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського й історії України НАН України, бібліотек, університетів, а також архівів і музеїв. Напрацювання наукового співтовариства відображені в

³⁷⁴ *Походяща О. Б.* Методи дослідження історичних портретів XVII–XVIII ст. як джерела інформації [Текст] / О. Б. Походяща // Спеціальні іст. дисципліни: питання теорії та методики : зб. наук. пр. – Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2003. – Число 10, ч. 1. – С. 136–160.

³⁷⁵ *Галькевич Т. А.* Фонди національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерельна база вітчизняної іконографії [Текст] / Т. А. Галькевич, І. І. Цинковська, Г. М. Юхимець // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2009. – Вип. 7. – С. 306–333.

³⁷⁶ *Ковалевська О. О.* Зображення крізь віки: іконографія козацької старшини XVII–XVIII ст. [Текст] : в 2-х ч. / О. О. Ковалевська. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2014. – Ч. 1–2.

«Генеалогічних записках», які видаються нині у Львові. До найбільш вагомих праць, створених на перетині генеалогії з історичною біографікою, належать великі серії фундаментальних видань Л. В. Войтовича з генеалогії князівських родів на теренах України^{377, 378, 379, 380} та В. В. Кривошеї, присвячені родовам козацької еліти і шляхти^{381, 382, 383, 384, 385}, які стали результатом їх багато-

³⁷⁷ *Войтович Л. В.* Генеалогія династії Рюриковичів [Текст] / Л. В. Войтович ; АН УРСР, Археограф. комісія, Ін-т суспільних наук. – Київ, 1990. – 227 с.

³⁷⁸ *Войтович Л. В.* Генеалогія династій Рюриковичів і Геди́миновичів [Текст] / Л. В. Войтович. – Київ : Наук. думка, 1992. – 119 с.

³⁷⁹ *Войтович Л.* Удільні князівства Рюриковичів і Гедеміновичів у XII–XVI ст. [Текст] : іст.-генеалогічне дослідження / Л. Войтович. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 1996. – 256 с.

³⁸⁰ *Войтович Л.* Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.) : склад, суспільна і політична роль [Текст] : іст.-генеалогічне дослідження / Л. Войтович. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. – 649 с.

³⁸¹ *Кривошея В. В.* Національна еліта Гетьманщини: персональний склад і генеалогія. 1648–1782 рр. [Текст] / В. В. Кривошея. – Київ : ІПіЕНД НАНУ, 1998. – Ч. 1–2.

³⁸² *Кривошея В. В.* Козацька старшина правобережних полків (1648–1678 рр.) [Текст] / В. В. Кривошея, М. П. Корнієнко. – Київ : ІПіЕНД НАНУ, 2000. – 104 с.

³⁸³ *Кривошея В. В.* Українська шляхта напередодні визвольної війни середини XVII століття [Текст] : істор.-геогр. та іст.-генеалог. матер. / В. В. Кривошея, В. Орел. – Київ : ІПіЕНД НАНУ, 2000. – 138 с.

³⁸⁴ *Кривошея В. В.* Генеалогія українського козацтва [Текст] : нариси історії козацьких полків / В. В. Кривошея. – 2-ге вид., доп. – Київ : Вид. дім «Стилос», 2002. – 389 с.

річних пошукових напрацювань. Значний інтерес становлять здійснені В. В. Томозовим та М. Ф. Дмитрієнко згадувані вже дослідження генеалогії славетної наукової династії Патонів.

Не можна не відзначити й чималий довідковий потенціал тієї частини вітчизняної наукової й науково-популярної літератури, що пов'язана із історичною некрополістикою й розвивається як зусиллями дослідників-професіоналів – істориків, літературознавців, так і, переважно, ентузіастів у багатьох регіонах України. Засновником цього напрямку в Україні по-праву вважають Л. А. Проценко (1927–2000). Науковці Українського товариства охорони пам'яток історії та культури й Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України плідно працюють над історією некрополів України. Результатом їх роботи стали серії «Некрополі України» (11 випусків) та «Некрополістика в Україні» (6 випусків), що містять великий обсяг біографічних довідок. З числа найбільш цінних за своїми даними видань слід особливо відзначити праці Л. А. Проценко^{386, 387}, І. В. Дивного (Одеса)³⁸⁸, В. А. Жадько (Київ)^{389, 390, 391}, Р. Ю. Кондратюка (Житомир)³⁹², Т. М. Губської (Миколаїв)³⁹³. Д-ром іст. наук

³⁸⁵ *Кривошея В. В.* Українська козацька старшина [Текст]. Ч. 1. Урядники гетьманської адміністрації / В. В. Кривошея. – 2-ге вид., доп. – Київ : Вид. дім «Стилос», 2005. – 257 с.

³⁸⁶ *Проценко Л. А.* Київський некрополь [Текст] : путівник-довідник / Л. А. Проценко. – Київ : Укр. письменник, 1994. – 334 с.

³⁸⁷ *Проценко Л.* Лук'янівське цивільне кладовище [Текст] : путівник / Л. Проценко, Ю. Костенко. – Вид. 2-ге. – Київ : Інтерграфік, 2001. – 192 с.

С. П. Сегедою започатковано серію науково-популярних видань про місця останнього спочинку визначних діячів вітчизняної історії від часів Київської Русі до поч. ХХ ст. в Україні і за її межами^{394, 395}. Принципово інші – проблемно-тематичні підходи покладені в основу праць, присвячених визначним постатям окремих галузей науки³⁹⁶.

³⁸⁸ Дивный И. В. Страницы военного некрополя Старой Одессы [Текст] : биогр. справ. / И. В. Дивный. – Киев, 1996–2001. – Кн. 1–3. – (Серия «Некрополи Украины»).

³⁸⁹ Жадько В. А. Украинский некрополь [Текст] / В. А. Жадько. – Киев, 2005. – 346 с.

³⁹⁰ Жадько В. О. У пам'яті Києва [Текст] : наук. фотоіл. довідник-посібник / В. О. Жадько. – Київ : Фенікс, 2007. – 478 с.

³⁹¹ Жадько В. А. Некрополь на Байковой горе [Текст] / В. А. Жадько. – Киев : Фенікс, 2008. – 310 с.

³⁹² Кондратюк Р. Некрополь старого Житомира [Текст] : биогр. довідник / Р. Кондратюк ; УТОПІК, Укр. центр биогр. некрополістики, Житомир. наук.-краєзнав. т-во дослідників Волині, Держ. архів Житомир обл. – Київ, 2001. – 136 с. – (Сер. «Некрополі України»).

³⁹³ Губская Т. Н. Город мраморных ангелов [Текст]: (некрополь города Николаева) / Т. Н. Губская. – Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2010. – 488 с.

³⁹⁴ Сегеда С. П. Український пантеон [Текст] / С. Сегеда. – Київ : Балтія-Друк, 2013. – 181 с.

³⁹⁵ Сегеда С. Пантеон України. Місця поховань визначних діячів української історії та культури Х – початку ХІХ ст. [Текст] / С. Сегеда. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2016. – 474 с.

³⁹⁶ Некрополь філологів — викладачів Київського Свято-Володимирового та Шевченкового університету [Текст] : биогр. довід. / авт. ст. та упоряд. : Г. Семенюк [та ін.] ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філології. – Київ : Логос, 2018. – 290 с.

РОЗДІЛ 7.

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРИКО-МЕМОРІАЛЬНОЇ БІОБІБЛІОГРАФІЇ

У працях науковців Інституту біографічних досліджень НБУВ доведено, що центром тяжіння, навколо якого обертається вся дослідницька та видавнича робота у галузі історичної та літературної біографіки, є бібліографічна діяльність бібліотек, яка становить серцевину їх інформаційних функцій. Важливо пам'ятати, що власне *бібліографія*, як і наукова *біографіка* мають спільне коріння – вони історично виростили з *персональної бібліографії* (або *біобібліографії діячів науки і освіти*), що зародилася ще в Середньовіччі та розвинулася за Нової і Новітньої доби. Цей органічний зв'язок зберігається впродовж століть, оскільки лише розвинута система бібліографії в змозі пов'язати воєдино численні напрацювання різних жанрів біографіки: наукові праці, літературні біографічні твори, публікації документів і матеріалів – друковані, а нині вже й електронні.

У наш час Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського продовжує давню традицію персональної бібліографії, започатковану більш як півстоліття тому її участю в підготовці численних рекомендаційних бібліографій та серії «Біобібліографія

вчених УРСР», що видається з 1992 р. під назвою «Бібліографія вчених України». Упродовж останніх десятиліть, позначених бурхливим піднесенням в Україні біографічного книговидання, Інститут біографічних досліджень НБУВ нагромадив значний досвід розвитку біобібліографічної роботи, розгорнув програму систематичного виявлення всього репертуару українських книжкових й електронних біографічних та біобібліографічних публікацій, персональної бібліографії³⁹⁷. Зусиллями завідувачів відділів інституту кандидатів історичних наук О. М. Яценка та Н. І. Любовець до цього часу опубліковано три випуски бібліографічного покажчика «Джерела української біографістики»^{398, 399, 400}

³⁹⁷ Яценко О. М. Досвід біобібліографічної діяльності Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] / О. М. Яценко // Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2016. – С. 156–170.

³⁹⁸ Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського : матер. до бібліогр. (середина XIX–XX ст.) [Текст] / авт.-уклад. : Т. В. Курilenko, Н. І. Любовець, О. М. Яценко. – Київ : [б. в.], 2004. – 365 с. – (Джерела української біографістики ; вип. 1).

³⁹⁹ Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського : матер. до бібліогр. (2001–2003 рр.) [Текст] / авт.-уклад. : Н. І. Мельник-Любовець, О. М. Яценко. – Київ : НБУВ, 2006. – 204 с. – (Джерела української біографістики ; вип. 2).

⁴⁰⁰ Яценко О. М. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013) / О. М. Яценко, Н. І. Любовець. – Київ : [б. в.], 2015. – 469 с. – (Серія «Джерела української біографістики» ; вип. 3).

й підготовлено четвертий (видання 2004–2010 рр.), що охоплюють довідкову біографічну літературу та персональну бібліографію діячів науки, освіти і культури від середини XIX ст. майже до наших днів. Особливий інтерес становить третій випуск цієї серії – «Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013 рр.)», до якого увійшло 3604 проанотованих видання, серед яких не лише друковані, а й електронні персональні бібліографічні покажчики. Певною мірою зібрані Інститутом біографічних досліджень НБУВ матеріали доповнюються даними довідника «Науковці України XX–XXI століть», підготовленого співробітницями Бібліотеки Л. М. Гутник та Т. А. Галькевич, учасницями видавничого проекту Інституту енциклопедичних досліджень НАН України⁴⁰¹.

Важливим напрямом роботи НБУВ є створення біобібліографій визначних вчених України. Ще на початку століття під керівництвом д-ра іст. наук В. Ю. Омельчука відділом національної бібліографії НБУВ було укладено бібліографічний покажчик, присвячений великому вченому XX століття В. І. Вернадському⁴⁰², який став на той час надійним орієнтиром у наступних

⁴⁰¹ Науковці України XX – XXI століть [Текст] : метабібліографія / уклад. : М. Г. Железняк, Л. М. Гутник, Т. А. Галькевич ; Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України. – Київ, 2010. – 472 с.

⁴⁰² В. І. Вернадський: Вчений. Мислитель. Громадянин [Текст] : праці вченого та література про нього з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : бібліогр. покажч. / уклад. : Л. В. Беляєва, Л. С. Новосьолова та ін. ; наук. ред. В. Ю. Омельчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2003. – 260 с.

наукових пошуках. Згодом, до 150-річчя від дня народження В. І. Вернадського, бібліографію літератури про його життя й діяльність було перевидано у втричі збільшеному обсязі як 10-й том його «Вибраних наукових праць»⁴⁰³. До 90-річчя від дня народження президента НАН України академіка Б. Є. Патона провідні науковці-бібліографи НБУВ підготували фундаментальний біобібліографічний довідник, випущений у світ Інститутом електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України⁴⁰⁴.

Значними є здобутки у галузі довідкової біографіки та біобібліографії Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника. Йдеться, зокрема, про створену Центром дослідження періодики (нині — Науково-дослідний інститут пресознавства) під керівництвом чл.-кор. НАН України М. М. Романюка багатотомну біобібліографічну серію «Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника» (з 1994 р. до 2013 р. вийшло 20 випусків), дослідження М. М. Романюком персоналій діячів української журналістики⁴⁰⁵. Не менше значення мають численні бібліографічні покажчики, присвячені видатним діячам освіти, науки і

⁴⁰³ *Бібліографія праць В. І. Вернадського* [Текст] : література про життя та діяльність / уклад. : О. С. Онищенко, Л. В. Беляєва, С. А. Дзюбич, Л. С. Новосолова, В. Ю. Омельчук, Д. В. Устиновський. — Київ, 2012. — 603 с. — (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 10).

⁴⁰⁴ *Біобібліографія президента НАН України, академіка НАН України Б. Є. Патона* [Текст] / уклад. : Л. В. Беляєва, Т. Б. Корольова, О. М. Лавриненко ; відп. ред. І. К. Походня. — Київ : Наук. думка, 2008. — 623 с.

культури, суспільно-політичного життя західноукраїнських земель^{406, 407, 408, 409}.

Дослідницькі напрацювання інших провідних наукових бібліотек України, представлені як друкованими виданнями, так і їх електронними версіями, поступають зробленому у НБУВ та ЛННБУ за масштабами та видовим різноманіттям, але так само позначені високим науковим рівнем і цільовим спрямуванням, що дуже важливо для забезпечення інформаційних потреб окремих газузей знань і суспільної практики.

Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського вже тривалий час видаються бібліографічні серії «Видатні педагоги світу», «Академіки НАПН України» та «Ювіляри НАПН України». Разом із ними на сайті бібліотеки розміщений структурований ресурс «Педагоги-новатори України» та переліки всіх біобібліографічних покажчиків, під-

⁴⁰⁵ *Романюк М. М.* Оратаї журналістської ниви: українські редактори, видавці, публіцисти [Текст] / М. М. Романюк. — Львів, 2002–2004. — Кн. 1–2.

⁴⁰⁶ *Іван Калинович (1884–1927) : бібліогр. покажч. / уклад. Т. Ю. Кульчицька ; ЛННБ України ім. В. Стефаника. — Львів, 2015. — 94 с.*

⁴⁰⁷ «Руська трійця»: Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький [Текст] : бібліогр. покажч. (1834–1990) / уклад. Л. І. Ільницька. — Львів : ЛНБ ім. В. Стефаника, 1993. — 379 с.

⁴⁰⁸ *Кульчицька Т.* Мирон Кордуба (1876–1947) [Текст] : іст.-біобібліогр. дослідження / Т. Кульчицька ; Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. — Львів, 2012. — 236, [5] с.

⁴⁰⁹ *Хміль О. І.* Зенон Кузеля (1882–1952) [Текст] : бібліогр. покажч. / О. І. Хміль ; Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. — Львів, 2016. — 442 с.

готовлених установами мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

Значну роботу з підготовки біографічних нарисів та біобібліографій відомих учених-аграріїв розгорнуто в роки незалежності Національною науковою сільськогосподарською бібліотекою НААН України (серії «Біобібліографія вчених-аграріїв України», «Академіки Української академії аграрних наук», «Члени-кореспонденти Української академії аграрних наук», «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії») й разом інших бібліотек установ сільськогосподарської науки і освіти (серії «Біобібліографія вчених-аграріїв України», «Біобібліографія діячів сільськогосподарської науки України» (Херсонський державний аграрний університет). Серед видань останніх років звертає на себе увагу своєю ґрунтовністю біобібліографія проф. В. О. Поггенполя (1854–1938)⁴¹⁰.

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого з 1993 р. випускає серію біобібліографічних покажчиків «Видатні діячі української книги». Їх біобібліографія відображена також в електронній «Українській бібліотечній енциклопедії», організатором і координатором підготовки якої є НБУЯМ (адреса в Інтернеті : <http://ube.nplu.org/>). Історико-меморіальний інтерес становлять також видання серії біобібліографічних посібників «Шістдесятництво: профілі на тлі

⁴¹⁰ Професор Поггенполь Вільгельм Олександрович (1854–1938) [Текст] : біобібліогр. покажч. наук. праць за 1875–1937 рр. / уклад. : В. А. Вергунов, Л. І. Страйгородська ; Нац. наук. с.-г. б-ка НААН. – Київ, 2014. – 118 с. – (Серія «Біобібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 57).

покоління», які випускалися Національною парламентською бібліотекою України спільно з Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України у 2001–2013 рр.

Надбанням вітчизняної науки і культури став започаткований у 1999 р. Науковою бібліотекою Львівського національного університету імені Івана Франка випуск довідників «Українська біобібліографія: Нова серія». Серед понад 30 виданих книжок, більшість присвячені діячам, яких нині вже немає з нами і які склали окрасу української гуманітаристики – письменникам, етнографам і фольклористам, літературознавцям, слов'янознавцям, громадським діячам різних поколінь – В. О. Шухевичу (1849–1915), І. С. Свенцицькому (1876–1956), Н. А. Королевій (1888–1965), М. О. Лукашу (1919–1988), О. В. Чичеріну (1899–1989), Т. І. Комаринцю (1927–1991), Д. С. Григорашу (1921–1992), К. К. Трофимовичу (1923–1993), Г. П. Кочуру (1905–2004), С. М. Злупку (1931–2006), Н. Х. Копистянській (1924–2013), Р. І. Іваничуку (1929–2015), В. А. Моторному (1929–2015), Р. П. Зорівчак (1934–2018). Дуже важливо, що серія ця, позначена високим рівнем наукової і видавничої культури, представлена у вільному доступі на сайті Наукової бібліотеки ЛНУ.⁴¹¹

Широке визнання здобула серія біобібліографічних покажчиків «Вчені Одеси», яку випускає з 1957 р. Оде-

⁴¹¹ Українська біобібліографія: нова серія [Електронний ресурс] // Наук. б-ка Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. – Режим доступу : http://library.lnu.edu.ua/bibl/index.php?option=com_content&view=article&id=81:2008-10-14-12-17-28&catid=54:2008-10-14-12-09-48&Itemid=133, вільний. – Назва з екрана.

ська національна наукова бібліотека. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека підготувала фундаментальний біобібліографічний покажчик, присвячений композитору Миколі Леонтовичу⁴¹².

Підготовка біобібліографій визначних діячів минулого активно здійснюється науковими установами за профілем їх дослідницької роботи. Перше місце тут посідають видання, присвячені вченим-історикам. Прикладами можуть бути підготовлені Інститутом історії України НАН України ґрунтовні видання з бібліографії Мазепіани⁴¹³, літератури, присвяченої життю і спадщині відомого українського і російського історика М. І. Костомарова⁴¹⁴. На жаль, у спеціальних біобібліографічних серіях, заснованих багатьма академічними установами, персоналії вчених попередніх поколінь ще не здобули належного висвітлення, можливо, через те, що їм присвячуються інші види публікацій – монографії, статті у наукових збірниках та журналах, ювілейні видання.

Помітний внесок у розвиток сучасної української біобібліографії належить також окремим ентузіастам – як відомим вченим високої кваліфікації, так і бібліографам-аматорам. Це стало традицією ще з ХІХ ст., відколи

⁴¹² *Микола Леонтович* — славетний український композитор [Текст] : біобібліогр. покажч. / уклад. О. І. Кізян ; Управління культури і мистецтв Вінн. облдержадміністрації, Вінн. ОУНБ ім. К. А. Тимірязєва. – Вінниця, 2017. – 412 с.

⁴¹³ Мазепіана [Текст] : матер. до бібліогр. (1688–2009) / упоряд. та авт. передм. О. О. Ковалевська ; Ін-т історії України. – Київ: Темпора, 2009. – 248 с.

⁴¹⁴ *Микола Іванович Костомаров (1817–1885)* : матер. до бібліогр. [Текст] / відп. ред. Ю. А. Пінчук. – Запоріжжя ; Чернігів : Сіверянська думка, 2002. – 124 с.

всі відомі вчені-гуманітарії в процесі своєї дослідницької діяльності збирали й упорядковували бібліографічні та біобібліографічні матеріали. У наш час величезний обсяг даних зібрав докт. істор. наук С. І. Білокінь у робочих матеріалах до метабібліографії культурної спадщини України⁴¹⁵. Значний інтерес становлять також бази біобібліографічної інформації, зібрані аматором – дослідником української старовини, київським науковцем-природознавцем і програмістом М. І. Жарких. Найбільш повно вони нині представлені на його авторському сайті «Знання про Україну: що і де читати» (адреса : <https://www.uknol.info/uk/>). Чимало позицій створеної ним бази даних «Особи», яка містить рубрики «Українські діячі» та «Історики України», поєднані з повними текстами друкованих видань.

Значного розмаху набув за останні десятиліття випуск книжкових персональних біобібліографій учених попередніх поколінь і наших сучасників – працівників академічних установ та університетів. Ці видання мають неоціненне значення для орієнтування у напрацюваннях учених, зокрема і у галузі біографіки та теоретичної біографістики й суміжних з нею напрямів. Перелічити їх майже не можливо. На нашу думку, до найбільш важливих за своїм інфомаційним потенціалом, з погляду виокремлення тих авторів, які доклали свої зусилля й до розвитку історичної біографіки, є біб-

⁴¹⁵ *Білокінь С. І.* Довідкова книга з культурної спадщини України [Текст] : метабібліографія, зміст біографічних та інших словників тощо : робочий зошит / С. І. Білокінь. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2009. – 514 с.

ліографії праць академіків НАН України М. Ф. Біляшівського (1867–1926), М. П. Василенка (1866–1935), М. С. Грушевського (1866–1934), А. Ю. Кримського (1871–1942), Я. Д. Ісаєвича (1936–2010), чл.-кор. НАН України В. І. Солдатенка; відомих вчених істориків і літературознавців, Л. В. Матвеевої (1930–2012), Ю. А. Пінчука (1937–2012), В. І. Гориня, В. С. Чишка (1951–2003), Т. І. Ківшар, С. В. Кульчицького, С. М. Ляшко, Є. К. Нахліка, літературознавця і краєзнавця П. П. Ротача (1925–2007).

РОЗДІЛ 8.

ЗРОСТАННЯ РОЛІ БІБЛІОТЕК ЯК ЦЕНТРІВ ІНТЕГРАЦІЇ Й ПОШИРЕННЯ ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ

Результати здійснених Інститутом біографічних досліджень НБУВ упродовж останнього десятиліття досліджень світового та вітчизняного досвіду діяльності бібліотек із інтеграції й поширення біографічних знань переконливо довели, що справа біографічної інформації завжди була, є і залишатиметься одним із найважливіших напрямів бібліотечно-інформаційної роботи. Більше того, бібліотекам належить помітна роль у цій галузі гуманітаристики. Як провідні центри соціальних комунікацій, вони є ключовими осередками у сфері інтеграції та поширення історико-біографічної інформації, оскільки об'єднують у своїй діяльності збереження та поповнення інформаційної бази біографіки (рукописні, книжкові та газетні фонди, інші документи на традиційних і сучасних електронних носіях), її систематизацію та розкриття змістового наповнення (каталоги, картотеки, колекції, бази даних), здійснюють біобібліографічне забезпе-

чення біографічних досліджень та підготовки довідкових видань, значною мірою зосереджують вивчення й публікацію творчої спадщини, архівів і бібліотек діячів науки, освіти та культури, формують електронні ресурси біографічної інформації, все більше пов'язані останнім часом із повнотекстовим представленням документів і літератури за персоналіями. Нарешті, саме бібліотеки, завдяки науковій і краєзнавчій роботі, вивченню регіональної і місцевої історії, родинної історії, є дієвими центрами об'єднання зусиль установ і організацій, а також громадських осередків, окремих фахівців і аматорів біографічної дослідницької роботи, пропаганди спадщини та досягнень видатних співвітчизників, використання біографічних знань у культурно-освітній діяльності, у реалізації суспільно значущих історико-меморіальних проектів.

У цьому напрямі з застосуванням багатьох форм і методів роботи плідно працюють провідні національні, регіональні та університетські бібліотеки зарубіжних країн, зокрема, такі найбільші науково-інформаційні центри світу, як Бібліотека Конгресу США, Нью-Йоркська публічна бібліотека, Британська бібліотека.

Біографічно-інформаційна та наукова дослідницька діяльність бібліотек позначена широтою, у багатьох випадках — універсальністю проблемно-тематичного діапазону, у той час як наукові установи академічного профілю, університети та інші навчальні заклади, архіви, музеї, наукові товариства і громадські організації, котрі здійснюють історико-біографічні, літературно-біографічні та краєзнавчі біографічні дослідження в межах пріоритетної для них тематики, зосереджу-

ються переважно на постатях відомих діячів історії та культури, представниках суспільно-політичних рухів, окремих професій та сфер діяльності, регіонів, установ та організацій.

Аналіз інформаційно-комунікативних процесів засвідчує, що насамперед бібліотеки є тими установами науки та культури, які в змозі дати суспільству найповніші науково вивірені уявлення про людські обриси світової і національної історії та культури, науки, освіти, зрештою — усіх сфер життєдіяльності суспільства, охоплюючи матеріали, дуже значні за чисельністю представлених персоналій. У цьому вони дещо подібні до архівних установ. Однак фонди архівів містять первинну, доступну для опрацювання лише фахівцям інформацію, тоді як фонди бібліотек поєднують інформацію всіх рівнів і доступні широкому загальному читачів, а тепер, усе більше, і віддалених користувачів їхніх електронних ресурсів. Жодні інші наукові, освітні, культурні, інформаційні інституції не виконують і не можуть виконувати зазначених широких науково-інформаційних, комунікативних функцій, та й не ставлять перед собою подібних завдань, оскільки профіль їхньої діяльності інший.

Зазначені висновки є для дослідників-біографістів і фахівців бібліотечно-інформаційної сфери вагомим аргументом проти побутування в українському суспільстві рецидивів давно відкинутих у зарубіжному світі уявлень, ніби за доби інформаційної революції інтеграція та поширення знань (зокрема гуманітарних, біографічних) може успішно здійснюватися цілком поза бібліотечною системою, зусиллями суто електронних,

переважно недержавних, комерційних інформаційних центрів і осередків. Насправді, на пріоритетну підтримку держави та інституцій громадянського суспільства заслуговують саме бібліотеки, чия систематична робота в напрямі інтеграції, опрацювання та поширення біографічної інформації в загальнонаціональному, галузевих і регіональних розрізах не лише задовольняє інформаційні запити, а й має магістральним завданням розвиток гуманітарної культури та зміцнення громадянської згуртованості суспільства.

8.1. Науково-дослідна та видавнича діяльність бібліотек у галузі біографіки

Важлива роль у розвитку вітчизняної біографіки належить науково-дослідній та видавничій роботі бібліотек. Вона розгортається у наш час за кількома взаємопов'язаними напрямками: на ниві біобібліографії; розкриття власних фондів і колекцій; публікації документів та матеріалів, присвячених визначним діячам науки, освіти і культури, окремих галузей господарської й суспільної діяльності (педагогіка, медицина, сільське господарство та ін.); формування на цій основі електронних ресурсів наукової біографічної та біобібліографічної інформації. Особливо значні здобутки в цій царині мають Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Національна наукова медична бібліотека України, Державна наукова архітек-

турно-будівельна бібліотека України імені В. Г. Заболотного та ряд провідних регіональних публічних і університетських бібліотек України⁴¹⁶. Раніше вже йшлося про репрезентацію у їх виданнях постатей діячів науки минулих поколінь.

Нині комплекс перспективних напрямів біографіки, що охоплює весь її видовий і проблемно-тематичний діапазон, найповніше представлений в Україні насамперед розробками та публікаціями Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Це повністю відповідає універсальному спрямуванню діяльності найбільшої бібліотеки України, багатству та цінності її фондів і колекцій, зокрема архівних і рукописних, наявності розвинутих наукових шкіл у галузі національної бібліографії, архівознавства, досліджень рукописної спадщини, а також історичної біографістики. Багато в чому напрацювання НБУВ є в сучасних умовах орієнтиром для широкого кола бібліотек-партнерів і як поле експерименту щодо можливих спрямувань розвитку вітчизняної бібліотечної біографіки.

Окремим важливим спрямуванням наукових досліджень провідних бібліотек України все більше стає бібліотекознавча біографіка — вивчення історичної спадщини та досвіду визначних вітчизняних діячів бібліотечної справи — бібліотекознавців, бібліографів. Цей напрям має давні традиції в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, Харківській дер-

⁴¹⁶ Докладно див.: Попик В. І. Здобутки та перспективні завдання бібліотечної біографіки [Текст] / В. І. Попик // Укр. біографістика. – Київ : [б. в.], 2015. – Вип. 12. – С. 9–41.

жавній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка, Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого. Значний внесок в обґрунтування й розвиток його сучасних теоретико-методологічних засад було зроблено в першому десятилітті ХХІ ст. вченою Інституту біографічних досліджень НБУВ д-ром іст. наук, проф. Т. І. Ківшар⁴¹⁷.

Упродовж останнього десятиліття науковцями НБУВ підготовлено ґрунтовні історико-біографічні й джерелознавчі дослідження про вчених, яким належить вагомий внесок у вивчення книжкової та рукописної спадщини, розвиток бібліотечної справи в Україні. Серед них особливий інтерес становлять біографічна монографія О. П. Степченко, присвячена вченим – фундаторам спеціалізованих відділів НБУВ, створена на основі матеріалів їх особових фондів, що зберігаються в Інституті рукопису НБУВ⁴¹⁸, книга канд. істор. наук С. В. Сохань про визначного вченого-гуманітарія, одного з дванадцяти академіків-фундаторів Української академії наук М. І. Петрова (1840–1921)⁴¹⁹ та колективна

⁴¹⁷ *Ківшар Т. І.* Українська бібліотечна біографіка ХХ – поч. ХХІ ст.: етапи й тенденції розвитку [Текст] / Т. І. Ківшар // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2011. – Вип. 8. – С. 98–147.

⁴¹⁸ *Степченко О. П.* Українські вчені — фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (1918–1934) [Текст] / О. П. Степченко ; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського; Ін-т рукопису. – Київ, 2008. – 217 с.

⁴¹⁹ *Сохань С. В.* Микола Петров: життя серед книг і рукописів [Текст] : монографія / С. В. Сохань ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ, 2015. – 412 с.

праця, присвячена творчій спадщині відомого сходознавця, бібліотекознавця та книгознавця В. Ф. Іваницького (1881–1955)⁴²⁰. У 2018 р. в НБУВ вийшла друком підготовлена канд. істор. наук Л. В. Гарбар фундаментальна праця «Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець ХІХ ст. – 1941 р.): матеріали до біобібліографічного словника»⁴²¹. Слід окремо відзначити монографічне дослідження Т. І. Ківшар, присвячене вивченню бібліологічної спадщини визначного бібліотекознавця, бібліографознавця, бібліографа й книгознавця С. О. Сірополка (1872–1959) в контексті біографії ученого, що дало змогу виявити потенціал біографічного методу та важливість персоніфікованого підходу у виявленні специфіки бібліологічного аналізу⁴²³. Розвитку джерелознавчої спрямованості бібліотекознавчої біографістики сприяла підготовка Т. І. Ківшар персонального біобібліографічного покажчика, присвяченого С. Сірополку⁴²³.

Національна наукова медична бібліотека України 2007 р. започаткувала серію «Славні імена української

⁴²⁰ *Віктор Федорович Іваницький (1881–1955).* Життя, віддане книзі [Текст] / упоряд., наук. ред. Г. І. Ковальчук ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2018. – 312 с.

⁴²¹ *Гарбар Л. В.* Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець ХІХ ст. – 1941 р.) [Текст]: матер. до біобібліогр. сл. / Л. В. Гарбар. – Київ : НБУВ, 2018. – 616 с.

⁴²² *Ківшар Т. І.* Бібліологічна спадщина Степана Сірополка (1872–1959) [Текст] : монографія / Т. І. Ківшар ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НВЦ Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського, 2015. – 530, [1] с. : іл. – Бібліогр. : с. 434–464.

медичної книги: медичні бібліотеки України в особах, документах, бібліографії», присвячену подвижникам бібліотечної справи та медикам, чиє життя пов'язане з медичною книгою. У серії випущено, зокрема, книгу, присвячену відомому вченому, члену-кореспонденту НАН України і НАМН України В. Д. Братусю (1916–2008)⁴²⁴

Упродовж 2008–2011 рр. Національною парламентською бібліотекою України (нині Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого) видано три випуски біографічного довідника «Українські бібліографи: Біографічні відомості. Професійна діяльність. Бібліографія». Вчені Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка підготували праці, присвячені відомим вітчизняним бібліотекознавцям Л. Б. Хавкіній (1871–1949)⁴²⁵, С. Б. Шоломовій (1940–2010)⁴²⁶.

⁴²³ *Ківшар Т. І.* Степан Онисимович Сірополко (1872–1959) [Текст] : біобібліогр. покажч. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад., життєпис, хронологія життя та діяльності Т. І. Ківшар. – Київ, 2012. – 197 с.

⁴²⁴ *Братусь Василь Дмитрович* (26.12.1916–11.10.2008) [Текст] : біобібліогр. покажч. / уклад. : М. І. Гулівець, Г. М. Зубченко ; Нац. наук. мед. б-ка України. – Київ : [б. в.], 2008. – 42 с. : іл., портр. – (Славні імена української медичної книги: медичні бібліотеки України в особах, документах, бібліографії).

⁴²⁵ *Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна* [Текст]: харк. період діяльності (1888–1918) : зб. матеріалів / уклад. : А. М. Перепеча, Н. І. Капустіна ; Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Харків, 2004. – 128 с.

8.2. Крайова біографіка в роботі бібліотек

Зростання суспільної уваги до крайової та локальної місцевої історії, краєзнавчої проблематики, а крізь призму їх – до краєзнавчої історичної й сучасної біографіки, а також до родинної історії й генеалогії стало явищем, характерним для більшості країн світу. Причому воно й Україні, що пов'язане з процесами демократизації та гуманізації суспільного життя, прагненням людей до відродження втраченого в буремних подіях ХХ ст. зв'язку поколінь. Новітні інформаційно-комунікаційні можливості і суспільна динаміка сприяють поєднанню в свідомості громадян одночасно різних рівнів відчуття своєї ідентичності – національної, регіональної (наприклад – Західна Україна, Слобожанщина, Поділля, Донбас), обласної та районної – відповідно до нині існуючого адміністративного поділу України, який увійшов вже в свідомість кількох поколінь, міської, а нині, значною мірою завдяки становленню нової системи місцевого самоврядування, на рівні територіальних громад, сіл та селищ.

Ці процеси закономірно створюють нові інформаційні запити щодо інтеграції, систематизації та поширення історико-біографічної інформації в ключі краєзнавства та історичної регіоналістики – як для дослідницьких, так і для пізнавальних цілей. Над розв'язанням цих проблем працює Національна історична

⁴²⁶ *Софія Богданівна Шоломова* [Текст] : (до 70-річчя від дня народження) : біобібліогр. покажч. / ДЗ «Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка» ; уклад. В. О. Ярошик ; наук. ред. І. Я. Лосієвський]. – Харків : [ХДНБ ім. В. Г. Короленка], 2010. – 99 с. – (Серія «Краєзнавці Слобожанщини»).

бібліотека України, яка є всеукраїнським депозитарієм історичної літератури та методичним центром у галузі історичної краєзнавчої діяльності й наукової бібліографії з історії України. У її фондах зберігається і продовжує поповнюватися зведена картотека з історичного краєзнавства, зокрема матеріали з історії міст і сіл України, які містять величезну за обсягом інформацію про діячів крайового, місцевого рівня, рядових учасників і свідків драматичних подій історії. Частково вони вже відображені у відкритих для віддалених користувачів електронних інформаційних ресурсах НІБ.

Водночас бібліотеки усіх рівнів активно долучилися до цієї роботи. Її основною ланкою стала мережа обласних універсальних наукових бібліотек. Вони формують історико-біографічні та біобібліографічні ресурси наукового, освітнього, культурно-інформаційного й пізнавального характеру, переважно в розрізі краєзнавства, висвітлення місцевої історії, представлення персоналій відомих і незаслужено забутих земляків. Форми організації їхньої діяльності досить різні: читацькі форуми, тематична біобібліографія, підготовка добірок матеріалів про визначних діячів науки, освіти та культури, книжково-документальних виставок, календарів пам'ятних дат тощо.

Нині обласні універсальні наукові бібліотеки України мають досвід створення високоінтелектуальних інформаційних продуктів у галузі біографіки – баз даних, бібліографій та біобібліографій, каталогів і путівників по книжкових та рукописних фондах і колекціях, тематичних картотек, що оприлюднені в електронному інформаційному просторі.

Широко використовується організація тематичних виставок з історико-біографічної тематики – персональних та ювілейних (нині все більшою мірою – й віртуальних), проведення наукових круглих столів, літературних читань, конференцій, семінарів, презентацій історико-біографічних видань. При цьому впроваджуються нові оригінальні форми подання матеріалів, які становлять неабиякий інтерес для читачів та віддалених користувачів бібліотечних ресурсів. Наприклад, Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка за підтримки громадських ініціатив підготувала і у 2008 р. опублікувала, а також оприлюднила в Інтернеті повну версію видання, присвяченого автографам відомих діячів науки і культури на книгах із своїх фондів⁴²⁷, започаткувавши серію «Харківська колекція».

Водночас у представленні своїх книжкових і рукописних багатств, досліджень та в інформаційній просвітницькій роботі бібліотек є ціла низка завдань і проблем, на розв'язанні яких фахівцям обласних універсальних наукових бібліотек, а так само й міських, районних, а також наукових бібліотек вищих навчальних закладів, потрібно зосередитися. Те саме значною мірою стосується й бібліотек для дітей та юнацтва.

⁴²⁷ *Автографи* діячів науки і культури на книгах із фондів Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка [Текст]: тексти, факсиміле, біобібліогр. матер. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; упоряд. І. Я. Лосієвський. – Харків : Харк. приватний музей міської садиби, 2008. – 324 с. – (Харківські колекції ; вип.1). – Електронна версія : <http://ru.calameo.com/read/000632945d4d7c436b696>, вільний.

Нині чимало робиться для подання інформації до ювілеїв та пам'ятних дат, призначеної для освітніх цілей та забезпечення інформаційних інтересів читачів і користувачів бібліотечних веб-ресурсів. Однак, нерідко такі матеріали є занадто загальними, запозиченими з видань, які висвітлюють ту чи іншу персоналію з позицій загальноукраїнських історичних та культурних процесів. Дуже важливо знаходити оригінальні можливості доповнення цієї інформації тим, що безпосередньо стосується окремих місцевостей. Наприклад, показати, яким чином ім'я та спадщина того чи того достойника знайшли відгук у свідомості й житті відомих і мало відомих краян.

Якомога більше потрібно подавати у спеціальних постійно діючих книжково-документальних виставках (на лише до ювілеїв) та на сторінках віртуальних ресурсів бібліотек інформації про діячів, імена яких носять бібліотеки. На жаль, нині вона присутня там далеко не завжди. Так само заслуговують на широке оприлюднення матеріали про засновників бібліотек, знаних бібліотекознавців, книгознавців, бібліографів та бібліотекарів, які працювали у бібліотеках, ветеранів бібліотечної справи, а також довідкові та біобібліографічні, методичні й інші видання, підготовлені ними – усе це підвищує авторитет бібліотек в очах громадськості, партнерів і колег з інших установ, престиж бібліотечної професії. Вивчення історії бібліотек та бібліотечної справи в рідному краї, відомих її персоналій як невід'ємної частки історії області, району, міста, села має бути одним з напрямів постійної пошуково-практичної дослідницької діяльності бібліотек.

Потрібно підвищувати роль бібліотек у підтримці громадських пошукових краєзнавчих ініціатив, значну роль у яких традиційно посідають історико-біографічні студії. Одним з напрямів цієї роботи має бути збирання спогадів, щоденників, епістолярію активних учасників і свідків історичних подій, формування у бібліотеках на обласному та місцевому рівнях реєстрів і колекцій друкованих і рукописних матеріалів.

Йдеться також про оцифрування (у межах можливостей, визначених законодавством з охорони інтелектуальної власності) та публікацію на веб-сайтах бібліотек повних текстів мемуарів діячів історії, культури окремої території та спогадів осіб, життя та діяльність яких була пов'язані з цією місцевістю. Реалізація подібних проектів потребує допомоги читачього активу бібліотек, залучення до справи віддалених користувачів, а отже – застосування ефективних алгоритмів роботи, створення тематичних форумів та блогів. Прикладом подібного успішного проекту є організація Херсонською обласною універсальною науковою бібліотекою імені Олеся Гончара розділу на її веб-сайті «Херсонщина в мемуарах та спогадах її мешканців» (адреса в Інтернеті : <http://krai.lib.kherson.ua/memyaru.htm>)⁴²⁸.

⁴²⁸ Любовець Н. І. Мемуарний потенціал ресурсів бібліотечного краєзнавства [Текст] / Н. І. Любовець // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2015. – Вип. 12. – С. 359–376.

8.3. Застосування новітніх технологій, форм і методів комунікацій як чинник утвердження провідної ролі бібліотек в інтеграції та поширенні історико-біографічних знань

Визначальним напрямом подальшого розвитку діяльності бібліотек усіх рівнів в інтеграції й поширенні історико-біографічної інформації (так само – і сучасної, поточної), є впровадження у практику їх роботи новітніх інтелектуальних технологій для створення і оперування великими масивами знань, дистанційних сервісів, потрібних для розбудови системи швидкісного цільового забезпечення читачів і віддалених користувачів потрібною їм інформацією.

Слід особливо звернути увагу на те, що хоча значна маса електронних ресурсів біографічної інформації (про які йтиметься далі) формується нині поза межами бібліотечних установ — інформаційними компаніями, державними, громадськими, науковими, діловими організаціями та об'єднаннями, справді вдалими з погляду інформаційного наповнення та структурної організації вони стають лише за умови якомога ґрунтовнішого використання теоретичних та методичних напрацювань бібліотекарів (інколи навіть незалежно від того, чи усвідомлюють це повною мірою їхні упорядники, котрі часто не задумуються над джерелом походження тих чи інших практичних підходів і методичних приписів). І навпаки, ігнорування нагромадженого бібліотеками досвіду науково-інформаційної роботи призводить на практиці до прикрих помилок і недоробок, які суттєво знижують пізнавальне значення створюваних упорядниками-амато-

рами електронних ресурсів біографічної інформації. Зазначене є особливо відчутним у біографічних розділах численних комерційних електронних бібліотек, де немає систематизації, надійних пошукових систем, випадково або й певною мірою тенденційно дібрано контент. Бібліотекарі-професіонали називають їх «звалищами книжок». Подолання таких явищ потребує поширення методичного впливу бібліотек на всю інформаційну сферу, власне, з огляду на сучасні реалії інформаційного простору — спільного просування вперед скоординованими зусиллями. Бібліотеки можуть ефективно орієнтувати і авторів, і читацьку аудиторію в актуальній тематиці, надавати кваліфіковану бібліографічну і джерельно-документальну підтримку дослідницьким проектам, рекламувати і пропагувати біографічні видання, організовуючи творчі зустрічі і презентації нових книжок.

Ці обставини відкривають перед бібліотеками, які за своїм призначенням мають бути провідними центрами соціальних комунікацій, потенційні можливості, відходячи від парадигми «бібліотекоцентризму» — певної самоізоляції від процесів розвитку інформаційного середовища поза їх стінами, інтенсивно впливати на організацію дослідницького, видавничого та інформаційного процесу в галузі поширення історико-біографічних знань. Бібліотекам, насамперед спеціалізованим науковим, потрібно виробити і реалізувати на практиці таку модель інтеграції й кооперації зусиль з усіма іншими учасниками інформаційного процесу в Україні, яка б забезпечила їх об'єднання саме навколо них.

Аналіз здобутків і новітніх тенденцій розвитку біографічно-інформаційної діяльності переконливо свідчить про те, що українським бібліотекам потрібно всебічно розбудовувати партнерську співпрацю з науково-дослідними установами, закладами освіти, музеями, архівами, видавничими та інформаційними центрами, редакціями наукових періодичних видань, ЗМІ, державними установами та громадськими організаціями, приватними ініціативами, до кола інтересів яких входить збирання та поширення історико-біографічної та актуальної сучасної біографічної інформації, застосування її в суспільно-політичному житті, навчальній і виховній роботі.

РОЗДІЛ 9.

РОЗБУДОВА ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Цей напрям роботи набуває нині першорядного значення для задоволення інформаційних потреб сфер науки, освіти, культури, державного управління і всіх громадян, які цікавляться минулим України. Електронні ресурси історико-біографічної інформації поєднують у собі відкритість, доступність з ефективними засобами пошуку й оперування, використання матеріалів. Їх формування було розпочате ще в перші роки ХХІ ст. з розгортання в Інтернеті електронних версій друкованих енциклопедій та історико-біографічних видань, підготовлених академічними інститутами та університетами. Особливе значення мало оприлюднення на веб-сайті Інституту історії України НАН України «Енциклопедії історії України» (ЕІУ) (адреса в Інтернеті: <http://history.org.ua>) як у вигляді повного відтворення книжкового видання в форматі PDF, так і в режимі подання окремих статей. Останнє відкрило шлях перетворенню електронних версій друкованих біографічних праць на самостійні інформаційні продукти з постійно поповнюваним контентом.

Нині веб-сайт Інституту історії України НАН України завдяки поєднанню на ньому довідкової інформації, бібліографії й повнотекстової електронної бібліотеки монографій, документальних видань та історичних збірників і журналів став одним із основних джерел наукової історико-біографічної інформації.

Значним внеском у розвиток довідкового ресурсу біографічної інформації, насамперед щодо XIX – початку XXI ст., є також розгортання в Інтернеті ресурсу «Енциклопедії сучасної України» – в міру видання її чергових томів.

Серед перших, на початку XXI ст. в Україні на основі рухомих поповнюваних баз даних, які йшли на зміну статичним відтворенням друкованих видань, почали формуватися Віртуальний музей «Дисидентський рух в Україні» (адреса в Інтернеті: <http://archive.khpg.org>), авторський сайт, присвячений жертвам політичних репресій Вахтанга Кіпіані (2001) та інші подібні ресурси.

Принципово новим явищем для українського гуманітарного інформаційного простору став створений під керівництвом акад. НАН України П. Т. Тронька (1915–2011) «Національний банк даних жертв політичних репресій радянської доби в Україні» (адреса в Інтернеті: <http://www.reabit.org.ua/nbr>).

З 2002 р. творча група «Мисленого древа» на чолі з М. І. Жарких започаткувала розбудову однойменного порталу (адреса в Інтернеті: <https://www.myslenedrevo.com.ua/>), який декларував себе як «Українські інформаційні ресурси для освіти і науки». Серед новаторських для українського інформаційного простору напрацювань «Мисленого древа» – публікації

надбань української біографіки та біобібліографії, представлені в режимі он-лайн та на компакт-дисках. На базі цього порталу чи «навколо нього» створено окремі електронні енциклопедії життя і творчості Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки та Михайла Грушевського.

У перші роки XXI ст. почала формуватися ціла низка популярних, розрахованих на широке коло користувачів, зокрема, учнівську та студентську молодь, літературних та культурологічних ресурсів, насичених історико-біографічною інформацією. Серед них – «Бібліотека української літератури» («УкрЛіб») зі спеціальним розділом «Біографії письменників та поетів» (адреса в Інтернеті : <https://www.ukrlib.com.ua/bio/>), електронна бібліотека «Українська література : все для вивчення української літератури» (адреса в Інтернеті : <http://ukrclassic.com.ua/>) та інші їм подібні. У 2008 р. було започатковано досить вдалий популярний інформаційний проект «Українці в світі» (адреса в Інтернеті: <http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr/peoples/>), цінний і добором імен, і залученим іконографічним матеріалом.

У різні роки було сформовано кілька масштабних ресурсів, присвячених Тарасові Шевченку. Ще у 2002 р. ТОВ «Кобзар» (Київ) започаткувало Шевченківський інтернет-портал (адреса в Інтернеті: www.kobzar.info). Згодом Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України створив перший сайт «Шевченківської енциклопедії» (адреса в Інтернеті: <http://www.shevchcycl.kiev.ua>). На його основі до 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря спеціаліс-

тами НАН України разом з Малою академією наук розбудовано фундаментальний «Портал Шевченка» (адреса в Інтернеті: <http://kobzar.ua/site/intro>).

Серед останніх багатопланових проєктів, запроваджених вітчизняним Інтернет ресурсом «Україна модерна», є серія біографічних інтерв'ю з відомими науковцями гуманітаріями під рубрикою «Життєписи історії» (адреса в Інтернеті: <http://uamoderna.com/jit-tepis-istory>). Запропонований формат біографічних реконструкцій відображає поліваріативність та креативність форм біографіки, мистецтво її презентації в сучасних умовах, а також є платформою, що створює умови для багатовекторної соціокультурної комунікації та інтеграції вітчизняної наукової спільноти у світове наукове середовище. Основною відмінністю «життєписів історії» є принцип гендерної паритетності, відповідної до якої читачеві пропонуються інтерв'ю з представниками вченого середовища, серед яких Наталія Яковенко, Марта Богачевська-Хом'як, Марсі Шор, Кетрін Ваннер, Гелінада Грінченко, Оля Гнатюк, Наталія Пушкарьова, Регіна Мюльхайзер, Марина Гримич, а також Станіслав Кульчицький, Андреас Каппелер, Сергій Плохій, Ентоні Полонський, Федір Турченко, Марк фон Гаген, Іван-Павло Химка, Гжегож Мотика, Ярослав Грицак, Йоханан Петровський-Штерн та інші. Вибудована з дотриманням принципів гендерної теорії, концепція «життєписів» містить широкий спектр біографічних практик, у яких базовими маркерами є родина, освіта, оточення, статус, вік, етнічна приналежність, (само)ідентифікації, емоційні рефлексії, наукові інтереси тощо.

Набуло поширення формування багатих на історико-біографічну інформацію електронних ресурсів, що позиціонують себе як галузеві або крайові енциклопедії. У 2003 р. було розгорнуто оригінальну за своїм задумом електронну «Енциклопедію української літератури». Довідковий інтерес становлять сайти Бориса Тристанова «Історія Полтави» (адреса в Інтернеті: <http://histpol.pl.ua/ru/>), хоча з деякими концептуальними засадами його можна і не погодитись, енциклопедія «Одессика» (адреса в Інтернеті: <http://odessa.club.com.ua/man/>). Водночас оприлюднені в Інтернеті енциклопедії міст – Києва (адреса в Інтернеті: <http://wek.kiev.ua/uk/>), Львова (адреса в Інтернеті: <http://litopys.lviv.ua/katalog/lviv.html>) та деякі їм подібні відтворюють друковані видання, що, з погляду сучасних реалій, знижує їх інформаційний потенціал, не дає йому розвиватися. Змістовну енциклопедію, насичену рідкісними, забутими іменами, створили вчені Національного університету «Острозька академія». Згодом, після виходу у світ друкованого видання, вона перетворилася на відтворення його електронної версії (адреса в Інтернеті: https://www.oa.edu.ua/ua/important/akademija_encyklopedija).

Активну участь у розбудові вітчизняних ресурсів історико-біографічної інформації бере Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Багаторічний досвід і напрацювання систематизованої бібліотечно-інформаційної роботи в поєднанні з застосуванням сучасних технологій дали їй змогу поєднати вичерпну за обсягом біобібліографічну матрицю зі створенням пер-

сональних біографічних колекцій і представленням повнотекстових бібліотек документів і матеріалів.

Зазначені можливості повною мірою реалізовано в розгортанні у 2013 р., у період підготовки до 150-річчя від дня народження В. І. Вернадського, зусиллями Інституту інформаційних технологій НБУВ (д-р наук із соціальних комунікацій К. В. Лобузін) принципово нової, порівняно з існуючою раніше, моделі електронного архіву великого вченого ХХ століття (адреса в Інтернеті: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_eav/cgiirbis_64.exe). У 2014 р. за її зразком створено меморіальну колекцію Тараса Шевченка (адреса в Інтернеті: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_eash/cgiirbis_64.exe) на основі матеріалів із фондів НБУВ. Започаткування, спільно з Інститутом історії України НАН України, Канадським інститутом українських студій, Історико-меморіальним музеєм Михайла Грушевського у м. Києві, Центральним державним історичним архівом України у м. Києві масштабного корпоративного проекту – електронного архіву М. С. Грушевського (адреса в Інтернеті: <http://hrushevsky.nbuv.gov.ua/>) дає змогу говорити про створення дієвої системотехнічної основи й моделі змістового наповнення, які з успіхом можуть бути практично використані для формування цілої низки подібних електронних архівів та колекцій видатних діячів науки, освіти і культури.

Одночасно зі створенням персональних електронних архівів і колекцій Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського активно використовує можливості оперативного представлення проміжних результатів опрацювання особових фондів вчених НАН

України на своєму головному інформаційному порталі. На середину 2018 р. електронний каталог особових фондів академіків і членів-кореспондентів НАН України, які зберігаються в Інституті архівознавства НБУВ, розкриває зміст 232 фондів, містить наукові біографічні довідки про вчених та архівні описи їх фондів, Тематичний діапазон 432 особових фондів Інституту рукопису НБУВ значно ширший, він охоплює документальну спадщину діячів науки і культури усієї України, які працювали в установах різного відомчого підпорядкування.

Поряд зі згаданими вище масштабними науково-інформаційними проектами заслуговує на увагу й така ефективна в сучасних умовах форма популяризації історії та персоналій вітчизняної науки для широкої аудиторії, як організація тематичних електронних книжково-документальних виставок, присвячених ученим, науковим установам та школам. Серйозні напрацювання з цього погляду зроблено Інститутом рукопису НБУВ. Створені, як правило, до певного ювілею, такі виставки назавжди поповнюють електронний ресурс бібліотеки, більше того, можуть постійно доповнюватися новими документами, поступово трансформуватися у складно структуровані історико-меморіальні колекції або архіви, інтегруватися до інших великих комплексних ресурсів.

У Цифровій бібліотеці історико-культурної спадщини, що розбудовується за технічного забезпечення Інституту інформаційних технологій НБУВ, у ресурсі «Історико-культурні фонди» та у «Репозитарії НБУВ», на сторінках окремих науково-дослідних інститутів та

підрозділів на веб-порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського представлено численні електронні версії праць науковців Бібліотеки в галузі біографіки та споріднених з нею дисциплін, зокрема біографічного джерелознавства: історико-біографічні дослідження, археографічні видання праць видатних учених, описи і каталоги їхніх архівів, колекцій та бібліотек, документальних матеріалів, довідники й путівники по персональних архівних фондах, починаючи з тих, що побачили світ ще в 60-х рр. ХХ ст.

Усі наукові та науково-довідкові, бібліографічні електронні публікації підрозділів з біографічної та суміжної з нею проблематики є складниками єдиної електронної бібліотеки, вони доступні також через загальний електронний алфавітний каталог НБУВ, як і всі інші оцифровані видання.

Важливим внеском у формування загальнонаціонального довідкового біобібліографічного ресурсу, присвяченого діячам бібліотечної справи минулих поколінь та нашим сучасникам, є розгортання рубрики «Персоналії» в електронній «Українській бібліотечній енциклопедії», організатором підготовки якої є Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (адреса в Інтернеті: <http://ube.nplu.org/>). Потенційні можливості формування виокремлених тематичних розділів персоналістики та біобібліографії закладено й у проекті електронної бібліотеки «Культура України», яка з 2011 р. розбудовується спільними зусиллями ряду бібліотек та наукових установ на веб-сайті НБУАМ. Фактично вони вже деякою мірою реалізу-

ються в межах створюваних тематичних колекцій, хоча самою Концепцією електронної бібліотеки «Культура України» це, на жаль, безпосередньо не передбачено. Зокрема в межах колекції «Теорія культури. Культурологія. Історія культури» наповнюється повнотекстовими версіями книг розділ «Персоналії», в інших колекціях також уже представлено чимало книжок, присвячених видатним діячам культури і мистецтва. Однак бази їхніх персональних даних, яка б розкривала все коло охоплених імен, у цьому ресурсі немає, хоча потреба її в електронній бібліотеці, покликаний виконувати просвітницьку функцію поширення знань про культуру України, є цілком очевидною. Можна сподіватись, що це недолік тимчасовий, оскільки Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого має великий досвід створення біобібліографічних праць та біографічних довідок, присвячених відомим діячам вітчизняної культури і мистецтва, книжкової та бібліотечної справи.

Характерним для нашого часу явищем стало створення бібліотеками усіх рівнів власних електронних інтелектуальних продуктів у галузі біографіки та біобібліографії. Інтегровані в електронні бібліотеки, вони стають частиною їх універсального інформаційного ресурсу, а водночас – сприяють розвиткові біографічного знання.

Цінні для читачів численні ретроспективні біобібліографічні покажчики та тематичні біографічні інформаційні ресурси, рекомендаційні бібліографії,

підготовлені фахівцями бібліотек, оприлюднено в електронній формі впродовж останніх років на веб-сайтах провідних галузевих бібліотечних установ України. Вони досить різні за характером і рівнем науково-методичного та системотехнічного забезпечення, але єднає їх зосередження на представленні людського потенціалу України через імена професіоналів найбільш високого рівня. Наприклад, на веб-сайті Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (адреса в Інтернеті: www.library.edu-ua.net) виставлено електронні версії видань біобібліографічних серій «Видатні педагоги світу», «Академіки АПН України» та «Ювіляри АПН України» (з 2010 р., відповідно, «Академіки НАПН України» та «Ювіляри НАПН України»), структурований ресурс «Педагоги-новатори України», а також переліки всіх біобібліографічних покажчиків, підготовлених установами мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України від 2003 р. До цього часу розгорнуті на веб-сайті ДНПБУ бази даних «Видатні педагоги України та світу» та «Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу» (адреса в Інтернеті : http://www.library.edu-ua.net/scientific_information_work/exelent_pedagog/) залишаються чи не єдиним комплексним ресурсом (з довідковими біографічними відомостями, базою біобібліографічної інформації, доданими повнотекстовими матеріалами, різноманітною додатковою інформацією), розбудованим на рівні, максимально наближеному до реальних потреб освітянської практики.

Національна наукова медична бібліотека України, одним із науково-дослідних напрямів якої є розвиток медичної біографіки, оприлюднила на своєму веб-сайті (адреса в Інтернеті: <http://www.library.gov.ua>) електронні біобібліографії – серію біобібліографічних словників «Медицина в Україні. Видатні лікарі». Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека України імені В. Г. Заболотного (адреса в Інтернеті: www.dnabb.org) представила на власному веб-сайті повнотекстові версії підготовлених у минулі десятиліття біобібліографій, зокрема серії «Видатні зодчі України».

Однак, ознайомлюючись зі змістовим наповненням електронних ресурсів провідних галузевих бібліотек України, не можна не зазначити, що напрацювання їх бібліографів є значно більшими, ніж ті, що опубліковані в електронному просторі. Поки що не реалізує можливості Національна наукова сільськогосподарська бібліотека України. Давно існує потреба в оприлюдненні на її веб-сайті (адреса в Інтернеті: <http://www.dnsgb.kiev.ua>) електронних версій багатьох десятків випусків біобібліографій відомих діячів вітчизняної аграрної науки, що вже тривалий час видаються в Україні одразу кількома продовжуваними серіями: «Біобібліографія вчених України» (НАН України), «Біобібліографія вчених-аграріїв України» (ННСБ), «Біобібліографія діячів сільськогосподарської науки України» (Херсонський державний аграрний університет).

Оригінальні інформаційні продукти персонологічного та біобібліографічного характеру представлені на

веб-сайтах інших найбільших бібліотек України. В електронній книгозбірні Одеської національної наукової бібліотеки (адреса в Інтернеті: <http://www.odnb.odessa.ua>) розміщено, зокрема, підготовлені бібліотекою електронні версії персональних біобібліографічних покажчиків серій «Письменники Одеси», «Літературна Одеса», «Вчені Одеси», «Вчені вузів Одеси».

Специфіка діяльності університетських бібліотек в галузі електронної біобліографії та історичної біографіки полягає у її спрямованості передусім на розкриття наукових здобутків професорсько-викладацького складу, створення віртуальних ресурсів, присвячених засновникам вищих навчальних закладів, їх відомим вихованцям, провідним вченим. При цьому увага приділяється як постатям визначних діячів минулих поколінь, так і нашим сучасникам – професорсько-викладацькому складу в цілому. Характер цієї роботи, її результати, застосовані підходи є доволі різними. Багато в чому вони залежать від уваги, яка приділяється роботі бібліотеки керівництвом певного університету, а також від наявності лідерів-організаторів та спеціалістів інформаційної справи, належного наукового потенціалу, згуртованості навколо бібліотеки ентузіастів – університетських викладачів.

Найбільш вагомими досягненнями в представленні історико-біографічної проблематики позначена діяльність бібліотек навчальних закладів, з якими пов'язані імена багатьох визначних діячів вітчизняної науки і культури. Зокрема, Науковою бібліотекою імені М. Максимовича Київського національного універси-

тету імені Тараса Шевченка сформовано на її веб-сайті електронні зібрання творів першого ректора М. О. Максимовича, а також М. П. Драгоманова. Оригінальні за своїм творчим задумом історико-біографічні ресурси оприлюднено на сайті бібліотеки Ніжинського державного університету імені М. В. Гоголя, який є одним з провідних в Україні центрів історико-краєзнавчої роботи⁴²⁹.

Здебільшого ж бібліотеки українських університетів обмежуються представленням електронних версій біографічних словників професорів та біобібліографій.

Роботу з представлення в електронних мережах персоналій професорсько-викладацького складу – минулих і сучасних поколінь і, насамперед, бібліографії їх наукових та навчально-методичних праць провадять наукові бібліотеки не тільки провідних столичних університетів України, а й в окремих областях, – Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, Житомирського державного університету імені Івана Франка, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк). Прикметним явищем нашого часу є об'єднання зусиль бібліотек закладів освіти і створення зональних бібліотечно-інформаційних систем для координації діяльності, зокрема у сфері біографіки та, насамперед, бібліографії та біобібліографії. Зокрема, Центральна наукова бібліотека Харківського націо-

⁴²⁹ *Наукова* спадщина Миколи Яковича Грота в фондах Бібліотеки імені академіка М. О. Лавровського Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя [Текст] : бібліогр. покажч. – Ніжин, 2011. – 40 с.

нального університету імені В. Н. Каразіна є зональним методичним центром бібліотек вищих навчальних закладів Полтавської, Сумської та Харківської областей⁴³⁰.

Значною мірою проблема з браком ґрунтовної біографічної інформації про вчених вже почала успішно розв'язуватися – у загальнонаціональному масштабі – зусиллями Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Розбудована Інститутом інформаційних технологій НБУВ (д-р наук із соціальних комунікацій К. В. Лобузін) на головному інформаційному порталі НБУВ на високому системотехнічному рівні база даних «Персоналії НАН України» (режим доступу в Інтернеті: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/person_nas_ua/). репрезентує нині понад 500 дійсних членів НАН України – від часу започаткування Української академії наук до наших днів. Найближчим часом передбачається внести до неї персоналії іноземних членів та членів-кореспондентів НАН України за 100 років. У подальшому база даних буде безперервно поповнюватися новими іменами, охоплюючи всі категорії науковців минулих поколінь і наших сучасників.

Персональні сторінки вчених у базі «Персоналії НАН України» містять бібліографію, пов'язану з повнотекстовими електронними версіями їхніх праць

⁴³⁰ Міщук С. М. Біографічні інформаційні ресурси університетських бібліотек України [Текст] / С. М. Міщук, Г. А. Міщук // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2018. – Вип. 16. – С. 238–251.

та літератури про них, галереї фото- та, в окремих випадках, фоно- і відеоматеріалів, а також посилання на інші вітчизняні й зарубіжні електронні ресурси Інтернет. Суттєвою перевагою бази даних «Персоналії НАН України» є те, що вона функціонує в режимі постійного автоматичного поповнення контенту, і кожна персоналія у ній безпосередньо пов'язана з іншими створеними НБУВ біографічними, бібліографічними, наукометричними та повнотекстовими ресурсами загальнонаціонального значення, а саме: біобібліографічною базою «Науковці України», фундаментальною національною книжковою колекцією «Електронна бібліотека “Україніка”», базами даних «Рукописний фонд» та «Архівний фонд НАНУ» (які розкривають зміст документів, що зберігаються у інститутах рукопису та архівознавства НБУВ). У подальшому можливо є розбудова більш тісних зв'язків зазначеної бази даних і з іншими створеними у НБУВ ресурсами – репозитарієм «Наукова періодика України», реферативною базою даних «Україніка наукова» та базою «Бібліометрика української науки».

Принагідно слід зазначити, що одночасно з представленням імен, із якими пов'язаний історичний поступ вітчизняної науки, у сучасних умовах все більшого значення набуває репрезентація в електронних інформаційних мережах, у єдиному інформаційному комплексі, що відображає нерозривну тріаду – минуле-сучасне-майбутнє – наших сучасників, як провідних українських вчених, так і більш широкого загалу представників дослідницьких установ.

Уже згадана біобібліографічна база «Науковці України» становить один із головних блоків великого комплексного інформаційного проекту – тематичного порталу «Наука України: доступ до знань» (режим доступу в Інтернеті: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/suak/). На середину 2018 р. база вже увібрала дані про більш як 130 тис. науковців із дослідницьких установ і організацій різного відомчого підпорядкування, а також закладів освіти і продовжує поповнюватися за рахунок самостійної реєстрації в ній фахівців. Вона стала принципово новою за широтою охоплення матеріалу і функціональними можливостями формою репрезентації кадрового потенціалу вітчизняної науки і являє собою систематизований за галузями знань, науковими ступенями і званнями, регіонами, відомчим та інституційним підпорядкуванням зведений реєстр науковців України, призначений для проведення пошуку наукових видань і публікацій українських учених, пов'язаний з електронними бібліотечно-інформаційними ресурсами. Інформаційні можливості системи надають користувачам «Науковців України» змогу: вести пошук фахівців, які працюють у відповідних напрямках наукових досліджень; добирати списки науковців за місцем їх роботи, захисту дисертації, установою, відомством, містом; переглядати списки публікацій науковців: автореферати, дисертації, книги, наукові статті; завантажувати наявні в електронних ресурсах НБУВ повні тексти наукових публікацій; отримувати інформацію щодо інформаційних джерел довідкового та біографічного характеру; визначати коло науковців, пов'язаних науковими та родинними зв'язками; переглядати ін-

формацію бібліометричних профілів учених; користуватись автоматично створеними списками співавторів їх публікацій. Формування ретроспективної частини цієї бази технічно цілком можливе і має бути справою зацікавлених наукових колективів.

Зазначені можливості з погляду дослідників-біографістів є надзвичайно важливими для збору матеріалів і розкриття наукових біографій учених – наших попередників і сучасників, для розуміння шляхів сучасного розвитку започаткованих корифеями науки дослідницьких шкіл і напрямів, а з погляду наукознавців – для докладного аналізу стану науки в Україні за багатьма прийнятими у світовому наукознавстві параметрами, вивчення внутрішніх взаємозв'язків у науковому середовищі, становлення, результативності діяльності окремих наукових установ і колективів, у підсумку – для обґрунтування науково-технічної політики держави з визначення та підтримки пріоритетних наукових напрямів.

Розгортання Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського бази даних «Науковці України» значною мірою розв'язало питання представлення Україні і світові людського потенціалу сучасної вітчизняної науки, її напрацювань, територіальної та структурної організації. Зазначене, однак, не применшує важливості репрезентації галузевими академіями наук, міністерствами і відомствами, науковими установами їх учених і спеціалістів, що теж є конче потрібним для розвитку горизонтальних зв'язків між вченими, інтеграції вітчизняних наукових установ у світовий науково-інформаційний простір.

Значний внесок у формування ресурсів пізнавальної інформації про співвітчизників належить в Україні також Національній бібліотеці України для дітей (режим доступу в Інтернеті: <http://www.chl.kiev.ua>) та Державній бібліотеці України для юнацтва (режим доступу в Інтернеті: <http://www.4uth.gov.ua>). Їхній роботі притаманні сміливі новаторські підходи, які становлять інтерес для розвитку вітчизняних бібліотечних ресурсів біографічної інформації в цілому.

У окремих областях України, районах, містах значні можливості поширення історико-біографічних знань серед читачів та користувачів мережеских ресурсів мають бібліотеки різних рівнів. Поширеним є формування на їх веб-сайтах невеличких за обсягами тематичних історико-біографічних та біобібліографічних ресурсів освітнього, пізнавального, культурно-інформаційного характеру. Вони розбудовуються переважно в аспекті краєзнавства, висвітлення місцевої історії, представлення персоналій відомих і незаслужено забутих земляків. Форми організації їх досить різні: добірки матеріалів про визначних діячів культури, тематична біобібліографія, календарі пам'ятних дат, віртуальні книжкові виставки, читацькі форуми. Слід зазначити однак, що на бібліотечних веб-сайтах здебільшого використовуються загальновідомі матеріали, але організація бібліотеками зручного доступу до них, безперечно, дуже корисна для інформаційного забезпечення потреб таких масових категорій читачів, як учні, студенти, шкільні педагоги.

На веб-сайтах більшості обласних універсальних наукових бібліотек, зокрема постійно оновлюються ори-

гінальні, підготовлені в результаті копіткої дослідницької праці, матеріали історико-біографічного характеру та біобібліографія, присвячена відомим землякам. Важливо те, що вона поповнюється зі скрупульозним урахуванням рідкісних місцевих видань, публікацій у пресі. Хоча, у той же час, далеко не всі бібліотеки розгорнули ресурси, присвячені діячам, імена яких їм присвоєно.

Українська електронна біографіка розвивається також у «малих формах», які найбільше відповідають досить обмеженим ресурсам і можливостям її творців. Поширеною є публікація популярних біографічних статей та актуальної біобібліографії, організація віртуальних біобібліографічних виставок на веб-сайтах не лише бібліотек, а й музеїв, архівів, інформаційних агенцій, здебільшого – до ювілеїв визначних діячів вітчизняної культури та пам'ятних дат. Ці матеріали, навіть не будучи результатом глибокого наукового пошуку і цілеспрямованого формування біографічних інформаційних ресурсів, є все ж важливим складником культурно-просвітницької роботи і у цьому плані, безумовно, теж заслуговують на схвалення.

Неоціненне значення для ознайомлення наших співгромадян із надбаннями української культури, із посталями її провідних діячів має розбудова ефективно організованих і насичених якісною і доступною для сприйняття інформацією веб-сайтів музеїв, насамперед історико-меморіальних. Сьогодні найбільш досконалим – і концептуально, і в практично-інформаційному плані, є модернізований до 200-річчя від дня народ-

ження Кобзаря веб-сайт Національного музею Тараса Шевченка у Києві (адреса в Інтернеті: <http://museum-shevchenko.org.ua/>). Він побудований у чіткій відповідності до функціональних завдань роботи Музею як культурно-просвітницької установи загальнонаціонального значення, цікаво і змістовно відображає його експозиції, фондів колекції, повсякденну діяльність. Водночас ресурс ґрунтовно розкриває широкий діапазон Шевченківської проблематики, зручний у використанні для віртуальних відвідувачів Шевченкового музею саме завдяки тому, що увібрав у себе величезний досвід культурно-просвітницької роботи, напрацьований колективом Музею.

До цього часу одним із кращих зразків інформаційного літературно-меморіального ресурсу залишається функціонуючий на українському хостінгу сайт Музею Лесі Українки у Ялті⁴³¹ (діяльність самого музею фактично призупинена російськими окупантами). Значні можливості зростання інформаційного потенціалу мають веб-сайти Музею Михайла Грушевського у Києві (адреса в Інтернеті: <http://immh.kiev.ua/history/>) та Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові (адреса в Інтернеті: <http://dmh.lviv.ua/>). У більшості ж меморіальних музеїв України, на жаль, веб-сайти все ще формально розкривають зміст експозицій і далеко не використовують усіх можливостей інтелектуального спілкування з віддаленими користувачами.

⁴³¹ *Музей Лесі Українки у Ялті* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lesiaukrainka.crimea.ua/vstup.html>, вільний. – Назва з екрана.

Розбудовують історико-культурологічні ресурси, насичені персоналіями українських діячів, як широко відомих, так і місцевих, а також вивчають родинну, генеалогічну інформацію також аматори з різних областей України. Результати їх роботи за своїм інформаційним і методичним рівнем досить різняться. До кращих прикладів таких ресурсів належить створений краєзнавцем Валерієм Лисенком різнопрофільний за змістом веб-сайт «1000 років української культури»⁴³².

Відповіддю на посилення інтересу наших співвітчизників до родинної історії, власних родоводів, стало започаткування в Україні зусиллями ентузіастів електронного пошукового проекту «Родовід»⁴³³, який згодом перетворився на міжнародний, багатомовний.

Важливим джерелом першопочаткового ознайомлення з персоналіями для користувачів історико-біографічної інформації залишається і український сегмент «Вікіпедії». Однак звертає на себе увагу, що в міру швидкого розростання обсягів представленого в ньому контенту, дані «Вікіпедії» стають все більш вразливими з погляду їх достовірності, новизни та наукового рівня. Звичайно, корисною є пов'язаність інформації «Вікіпедії» з іншими ресурсами, однак, на жаль, у багатьох випадках виявляється, що посилань на найбільш важливі джерела по персоналіях діячів

⁴³² *1000 років української культури* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://1000years.uazone.net>, вільний. – Назва з екрана.

⁴³³ *Багатомовне генеалогічне древо* [Електронний ресурс] // Родовід. – Режим доступу : <http://uk.rodovid.org/wk/>, вільний. – Назва з екрана.

минулого там немає. Це свідчить про потребу пошуку ефективних форм залучення на громадських засадах до формування ресурсів «Вікіпедії» і здійснення науково-методичного контролю представників кваліфікованого наукового співтовариства.

РОЗДІЛ 10.

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОЕКТ ІНСТИТУТУ БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ «УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ БІОГРАФІЧНИЙ АРХІВ»

(режим доступу в Інтернеті:
<http://biography.nbu.gov.ua/>)

Електронному науково-інформаційному проекту «Український національний біографічний архів» (УНБА), розбудову якого здійснює Інститут біографічних досліджень НБУВ, належить особливе місце серед вітчизняних ресурсів історико-біографічної інформації – за масштабами та інформаційними можливостями.

Він створюється як фундаментальний загальнонаціональний історико-біографічний звід академічного рівня, покликаний відобразити у всій широті й різноманітності людський потенціал України крізь віки, презентувати її як суверенну державу з власною історією і культурою, самостійний суб'єкт європейського і світового цивілізаційного поступу, забезпечити зростаючі потреби сфер науки, освіти, культури, державного управління в опрацьованій, достовірній біо-

графічній інформації, відповідній за своїм науково-методичним рівнем вимогам часу і новітнім досягненням соціогуманітарних наук. Важливою місією УНБА є також представлення взаємозв'язків та взаємодії України з іншими народами і державами; внеску українців у їх економічний, політичний і культурний розвиток. У цьому розумінні він мислиться як невід'ємний складник сучасних європейських і світових інформаційно-біографічних ресурсів.

УНБА має увібрати в себе меморіальні відомості про кількості тисяч наших співвітчизників і зарубіжних діячів, пов'язаних з Україною. Вже нині його база даних «Персоналії» охоплює загалом понад 77 тисяч імен. Бібліографічна база, на основі якої здійснюється відбір персоналій – «Джерела української біографістики» – на кінець 2018 р. складалася з 7 523 позицій. До сторінок-персоналій діячів минулого нині вже під'єднано близько 45 тисяч повнотекстових документів (статей, матеріалів), понад 3 600 персональних бібліографічних покажчиків.

В умовах сучасної інформаційної революції, розвитку комп'ютерних технологій та мережових комунікацій, формування електронного УНБА, безперечно, є продовженням давньої європейської традиції підготовки й видання багатотомних національних біографічних словників, але в принципово нових формах, на нових інформаційно-технологічних засадах, які відкривають перед УНБА незнані раніше можливості, значно розширюють його інформаційний потенціал, способи оперування нагромадженою інформацією. Порівняно із вже існуючими у світі національними й

міжнародними ресурсами історико-біографічної інформації, УНБА – це інформаційний продукт нового покоління.

Стрімкий розвиток і впровадження в практику інформаційно-бібліотечної діяльності новітніх високоінтелектуальних інформаційних технологій, швидкий перехід до широкого використання у електронних мережах інтерактивних зв'язків з пов'язаними ресурсами, обумовлюють постійне розширення уявлень про інформаційні можливості і завдання УНБА, спонукають до перегляду засадничих принципів його формування.

Бачення концептуальних засад розбудови УНБА за час розгортання роботи над ним пройшло кілька законодавчих етапів розвитку і еволюції – від уявлень про потребу створення на базі Інституту біографічних досліджень НБУВ своєрідного єдиного централізованого електронного загальнонаціонального історико-біографічного зводу широкого функціонального призначення до розуміння його як інформаційного продукту високого академічного рівня, орієнтованого насамперед на сучасні професійні інформаційні та дослідницькі потреби працівників науки, освіти й культури, що інтегрує напрацювання дослідників-біографістів України та українського зарубіжжя, зв'язує їх у єдине інформаційне поле і слугує одночасно довідковим засобом, і електронною бібліотекою повнотекстових публікацій праць з біографічної та суміжної проблематики, а також віртуальним науково-методичним та координаційним центром і, крім того, може використовуватися

як потужний дослідницький інструмент для оперування великими масивами наукової інформації і здобування на цій основі нового знання.

Ця еволюція розуміння мети розбудови і завдань функціонування УНБА обумовлена як зростанням і урізноманітненням інформаційних запитів науки й суспільства в цілому, формуванням нової дослідницької та інформаційної парадигми у сфері соціогуманітарних наук, зокрема, біографістики, невпинним розширенням проблемно-тематичного діапазону і масштабів залученої до наукового й суспільного ужитку історико-біографічної інформації, появою цілої мережі галузевих та крайових ресурсів історико-біографічної інформації різного рівня та призначення, процесами становлення і все більш швидкого розгортання українського національного електронного інформаційного простору, що постійно спонукають до переосмислення місця і ролі УНБА у ньому, так і появою у бібліотечно-інформаційній галузі, особливо з останніх років першого десятиліття XXI ст., принципово нових технологічних рішень і можливостей.

Науково-інформаційний проект розбудови УНБА був започаткований Інститутом біографічних досліджень НБУВ на основі нагромаджених, починаючи з 90-х рр. XX ст., електронних баз історико-біографічної інформації та бібліографії. Первісним призначенням зазначених службових, науково-допоміжних за своїм характером баз, були збирання та систематизація довідкових матеріалів для забезпечення підготовки на їх основі друкованого фундаментального

багатотомного «Українського біографічного словника» (УБС).

Під час зародження в середині першого десятиліття XXI ст. ідеї формування УНБА були все ще генетично пов'язані з виробленою науковцями Інституту біографічних досліджень НБУВ наприкінці XX ст. під керівництвом засновника і першого директора інституту д-ра істор. наук, проф. В. С. Чижка (1951–2003) Концепцією створення друкованого національного історико-біографічного зводу – багатотомного «Українського біографічного словника» (УБС). Вона передбачала підготовку УБС з використанням матеріалів та наявних технічних можливостей започаткованої в Інституті біографічних досліджень НБУВ комп'ютерної бази даних «Персоналії», на основі текстів оригінальних біографічних статей, які мали бути спеціально написані для цього видання колективом авторів відповідно до вимог методичних рекомендацій – «Редакційної інструкції УБС».

Нині такі підходи видаються вже значною мірою архаїчними, але для років, коли словниково-енциклопедична справа в незалежній Україні тільки-но починала відроджуватися на гуманістичних, демократичних засадах, коли інтенсивно йшов процес нагромадження раніше невідомих матеріалів, який одержав у публіцистиці назву «повернення до історичної пам'яті народу забутих і замовчуваних імен», вони були цілком закономірними і відповідали вимогам часу. Особливо слід зважити на те, що на рубежі століть належна джерельна база для формування фундаментального національного історико-біографічного зводу в його друкованому чи електронному варіантах на ос-

нові новітніх напрацювань українських вчених була ще цілком відсутня. Видання словників та енциклопедій нового покоління в Україні лише розгорталося. Біографічні статті зі словників та енциклопедій радянської доби незрідка були позначені негативними ідеологічними стереотипами «боротьби проти українського буржуазного націоналізму», тому їх не можна було безпосередньо використовувати як основу національного біографічного архіву, створюваного в незалежній державі. Крім того, діапазон імен, які заслуговували на внесення до біографічного архіву, зріс порівняно з радянськими часами в десятки разів. Тому роботу доводилося розпочинати з елементарного «збирання імен», заснованого на розбудові постійно поповнюваних структурованих баз біографічних даних, а не на механічному відтворенні в електронній версії текстів друкованих видань.

Отже, повторимо, електронний інформаційний ресурс, що почав формуватися Інститутом біографічних досліджень НБУВ – єдиним в Україні академічним підрозділом, який спеціалізувався в галузі довідкової історико-біографічної справи, розумівся попервах його упорядниками як головний, «центральний» і, значною мірою, безальтернативний інтегратор довідкових біографічних даних загальнонаціонального значення. Тим більше, що інших масштабних ресурсів універсальної за своїм діапазоном електронної історико-біографічної інформації, які б представляли в іменах усю Україну, на той час не існувало. Під впливом панівної у вітчизняному інформаційному просторі на рубежі тисячоліть ідеології Web 1.0, УНБА мислився як цілком самостій-

ний, ізолюваний від інших ресурсів веб-сайт, змістове наповнення якого передбачалося здійснювати на основі матеріалів, спеціально підготовлених або відібраних для нього з різних джерел насамперед зусиллями спеціалістів Інституту біографічних досліджень НБУВ, без можливості організації інтерактивного нагромадження інформації за участю сторонніх фахівців, залучених до реалізації проекту на корпоративних засадах.

Водночас, із позицій сучасного досвіду слід зазначити, що важливою перевагою УНБА, яка відкривала шлях до його подальшого безперервного розвитку, стало формування постійно поповнюваних електронних баз біографічної та бібліографічної інформації. Для свого часу це було оригінальним і, з огляду на подальшу перспективу, дуже прозорливим рішенням. Варто наголосити, що УНБА за характером своєї організації не входить до створеної ще наприкінці ХХ ст. німецьким видавничим домом «Заур» Всесвітньої біографічної інформаційної системи (World Biographical Information System, WBIS) і не наслідує її модель, засновану на застарілій уже у перших роках ХХІ ст. практиці упорядкування електронних біографічних ресурсів – словників, довідників та біографічних архівів на основі суто механічного запозичення вже готових текстів окремих статей з одного чи кількох друкованих видань, як правило, без урахування сучасного бачення, новітніх досягнень науки.

Побудова УНБА, від початку роботи над проектом, засновувалася на принципово більш нових і досконаlih системотехнічних, структурних і змістових засадах, які роблять його рухливим, динамічним за змістом

і дають змогу системно нарощувати науково-інформаційний потенціал. Він є самостійним і оригінальним, інноваційним за своїм задумом вітчизняним науково-інформаційним продуктом нового покоління.

Завдяки виробленим, на підставі положень *Концепції програмно-комп'ютерного забезпечення підготовки та видання УБС*, науково-методичним, організаційним і технічним рішенням, електронна база даних «Персоналії», взята пізніше за основу УНБА, від початку формувалася як така, що за кількістю імен співвітчизників мала набагато перевищувати уявні (прогнозовані) на той час параметри майбутнього друкованого УБС. Вона «відокремилася» від нього і мислилася як основа для створення великого, цілком самостійного за значенням, масиву біобібліографічних даних, необхідних для забезпечення найрізноманітніших потреб науково-пошукової та бібліотечно-інформаційної роботи, у тому числі й для підготовки галузевих, крайових, проблемно-тематичних біографічних та біобібліографічних словників, енциклопедій, довідників та інших видань, що можуть створюватися у майбутньому з використанням її матеріалів⁴³⁴. Таким чином уже в останні роки ХХ ст. було закладено можливості для успішної трансформації в подальшій перспективі суто службової бази даних як автономного, незалежного від по-

⁴³⁴ Чижко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України [Текст] / В. С. Чижко. – Київ : БМТ, 1996. – С. 149–159.

треб підготовки окремих конкретних друкованих довідкових видань ресурсу, у відкритий для користувачів потужний загальнонаціональний історико-біографічний архів.

Саме завдяки наявності зазначених потенційних можливостей пізніше, зважаючи на відсутність достатніх фінансових, матеріально-технічних та кадрових ресурсів, потрібних для роботи зі створення друкованого біографічного зводу великого масштабу, реалізацію проекту було поступово трансформовано в напрямі розбудови електронного інформаційного ресурсу відкритого доступу. Визрівання такого рішення ґрунтувалося на врахуванні визначальних тенденцій розвитку науково-інформаційної справи, обумовлених широким розгортанням процесів інформаційної революції, особливо впровадженням у практику з першого десятиліття ХХІ ст. мережевих технологій нових поколінь.

Значну роль у переході до розбудови національного біографічного зводу у електронній формі відіграло також докладне ознайомлення зі здобутим досвідом і нерозв'язаними проблемами формування в зарубіжних країнах масштабних друкованих та електронних ресурсів біографічної інформації – біографічних словників й енциклопедій, біографічних, генеалогічних і тематичних інформаційних систем, персональних історико-меморіальних архівів визначних діячів. Стало зрозуміло, що суттєвою перевагою електронних ресурсів біографічної інформації є не лише можливість представити у них електронні версії мало доступних широкому загалу читачів друкованих словників і енциклопедій, а насамперед динамізм віртуальних про-

ектів, можливість оперативного «асиметричного» (на усі літери абетки в різних обсягах, залежно від наявності матеріалів) поповнення їх контенту з використанням найрізноманітніших джерел (що є особливо важливим в умовах швидкого нагромадження нових дослідницьких результатів). В останньому десятилітті до цього додалася і можливість зручного поєднання з іншими, пов'язаними ресурсами. Водночас ретельне вивчення світової науково-видавничої практики засвідчило кризовий стан підготовки багатотомних книжкових національних біографічних словників (наприклад, в Італії, Польщі та деяких інших країнах вони перетворилися на «довгобуду», робота над якими триває ще з 20–30-х рр. ХХ ст.). У сучасних умовах друковані видання виявляються все більш неконкурентоспроможними порівняно з електронними ресурсами не лише через свою високу вартість, а й тому, що інформація нерідко застаріває ще до виходу чергових абеткових томів у світ.

Отже, цілий комплекс об'єктивних умов закономірно поставив перед Інститутом біографічних досліджень НБУВ завдання шукати перспективи принципово вищого порядку і поставив на перший план актуальне науково-технічне завдання – формувати спеціально призначені для широкого доступу користувачів електронних мереж в Україні і світі масиви біографічної та біобібліографічної інформації.

Загальні концептуальні засади розбудови електронного «Українського національного біографічного архіву», його структурної побудови були розроблені

наприкінці першого десятиліття ХХІ ст. у серії статей В. І. Попика і в підсумковому вигляді викладені в окремому розділі «Концепція та реалізація проекту «Українського національного біографічного архіву» (С. 373–406) монографії «Ресурси довідкової біографічної інформації : історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (Київ, НБУВ, 2013). Системотехнічне забезпечення УНБА, внутрішня організація його основного складника – бази даних персоналій, технічні та методичні принципи наповнення її інформаційного ресурсу напроцьовані О. М. Яценком, О. Л. Верніком, Ю. В. Вернік спільно з науковцем Українського мовно-інформаційного фонду НАН України Н. М. Сидорчук і становлять їхній інтелектуальний доробок^{435, 436}. Розробка і впровадження у 2011–2012 рр. принципово нової версії програмного забезпечення фактично перетворила базу даних УНБА на комплекс із трьох функціонально взаємопов'язаних баз: «Персоналії», «Джерела», «Іконографія».

⁴³⁵ Яценко О. М. Методичні та змістові засади формування персоналій в «Українському національному біографічному архіві» [Текст] / О. М. Яценко // Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2016. – С. 190–198.

⁴³⁶ Вернік О. Л. Системотехнічне забезпечення організації інтегрованої системи ресурсів біографічної інформації «Українського національного біографічного архіву» [Текст] / О. Л. Вернік // Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2016. – С. 171–189.

У 2018 р. О. М. Яценком та О. Л. Верніком розпочато ще один важливий етап модернізації системотехнічної організації УНБА. До останнього часу його бази даних функціонували як суто службові, ізольовані від зовнішнього середовища. Інтеграція і опрацювання матеріалів УНБА здійснювалися виключно фахівцями Інституту біографічних досліджень, після чого їх повністю підготовлені сегменти переносилися до відкритої для доступу через мережу Інтернет частини УНБА. Нині всі технологічні процеси розбудови УНБА переміщуються у мережеве середовище. Це, з одного боку, відкриває шлях до віддаленого доступу фахівців, з іншого – створює необхідні умови для організації взаємодії УНБА з численними тематично пов'язаними ресурсами, як тими, що створені у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, так і багатьма іншими установами, організаціями і дослідницькими осередками в Україні і за її межами.

Відкритий доступ до УНБА здійснюється на порталі НБУВ через головну сторінку ресурсу: <http://biography.nbu.gov.ua/>.

«Реєстр імен» (або «Словник») УНБА, призначений для користувачів, містить матеріали, відредаговані й підготовлені для перегляду і слугує основою простого і розширеного пошуку, який забезпечує унікальні можливості систематизації даних по персоналіях за різними параметрами (дати життя, імена, освіта, місце навчання, сфера діяльності особи, її етнічна приналежність, географічні виміри, звання, нагороди тощо).

Основними інформаційними складниками УНБА є *сторінки-персоналії*, за допомогою яких здійсню-

ється представлення користувачам даних про сутність і заслуги історичної особи, а також забезпечується зв'язок та імпорт розширеного комплексу даних із баз бібліографічної, іконографічної інформації, електронних бібліотек текстів наукових праць, документальних матеріалів та публікацій різних жанрів і форматів, а також зі сторонніх інформаційних ресурсів. Зокрема, головна сторінка персоналії містить інтерактивні посилання для переходу до *біографічних статей із довідкових видань; бібліографії та архівних матеріалів; іконографії; аудіо- та відеоматеріалів; повнотекстових версій видань з електронних ресурсів НБУВ, зовнішніх електронних ресурсів та коментарів* спеціалістів.

Стрімкий розвиток наукових досліджень, інформаційних запитів та технологій обумовлює потребу постійного оновлення і удосконалення концептуального бачення УНБА, стратегії його розбудови з урахуванням зростання і диверсифікації інформаційних потреб науки, освіти та культури, а також розгортання у вітчизняному та зарубіжному інформаційному просторі низки актуальних для України баз та архівів історико-біографічної інформації, змін характеру інформаційних інтересів користувачів електронних ресурсів.

На нинішньому етапі визначилася нагальна потреба в оновленні концептуальних засад розбудови УНБА відповідно до сучасних запитів науки і суспільства, гуманітарної культури, практики інформаційної діяльності та реалій технологічного розвитку й формування національного інфомаційного про-

стору, а також досвіду, здобутого в попередній роботі. Зокрема, відчувається необхідність відмовитися від деяких застарілих стереотипних підходів, успадкованих УНБА від початкових етапів роботи. Серед проблем, які в сучасних умовах вимагають принципового розв'язання на концептуальному рівні і вироблення на цій основі нових підходів, слід виокремити, зокрема:

– потребу суттєвого переосмислення самого призначення, місця і ролі УНБА у вітчизняному науково-інформаційному та культурно-інформаційному просторі, а отже, й засадничих принципів його формування і функціонування. Перехід від первісного розуміння УНБА як головного, домінантного в інформаційному просторі загальнонаціонального ресурсу історико-біографічної інформації до такого, що позначений орієнтацією на кваліфіковану цільову аудиторію, високі академічні стандарти і запити фахового наукового й освітянського співтовариства;

– важливість досягнення якомога більш повної інтеграції УНБА до системи електронних бібліотечних інформаційних ресурсів, що в сучасних реаліях стає найважливішою умовою його ефективного формування та використання;

– визначення оптимального співвідношення між фундаментальністю повністю завершених підготовкою даних (на зразок тих, що призначені для публікації в друкованих виданнях) і оперативністю подання в УНБА «робочих матеріалів», які, хоча й потребують подальшого доповнення і уточнення, становлять першорядну цінність і забезпечують реальні дослідницькі

пошукові потреби фахівців. Запровадження, відповідно до цього, гнучкої системи подання багатоваріантних даних та коментарів до них;

– вироблення гнучко орієнтованих на запити споживачів наукової інформації підходів до відбору й використання джерельної бази та змістового наповнення УНБА. Перехід від наповнення баз даних персоналій за абетковим принципом, який переважав до цього часу, до орієнтації на актуальні інформаційні потреби науковців, а також значущість тих чи інших персоналій для представлення історії і культури України;

– досягнення дієвої інтеграції УНБА до інформаційного ресурсу НБУВ, з оперативним використанням, з метою подання широкого спектру даних за персоналіями, доступу до електронного каталогу, електронних картотек спеціалізованих фондів, баз даних архівних документальних та рукописних фондів, персональних біографічних архівів видатних діячів науки і культури, цифрових колекцій та електронних виставок, електронної бібліотеки «Україніка», репозитарію наукової періодики, реферативних баз наукової інформації, а також інституційного репозитарію праць вчених і спеціалістів НБУВ, порталу «Наука України: доступ до знань»;

– забезпечення широких інтерактивних зв'язків УНБА з ресурсами біографічної, бібліографічної та біобібліографічної інформації, створюваними провідними бібліотеками, установами науки і культури, закладами освіти, книготоргівельними організаціями, недержавними дослідницькими та інформаційними осередками;

– важливість розвитку науково-інформаційного співробітництва в розбудові УНБА з вітчизняними та зарубіжними установами й організаціями різних форм власності, зокрема, на засадах підписання НБУВ договорів про співпрацю з ними;

– назріла необхідність розгортання на базі УНБА всеукраїнської Віртуальної біографічної дослідницької лабораторії (ВБДЛ) із персональним залученням вітчизняних фахівців-біографістів високої кваліфікації з усіх куточків України до участі в наповненні, вивірненні даних та науковому редагуванні інформаційних масивів. Використання при цьому пов'язаних з принципами Web 2.0 та Web 3.0 комплексних підходів до організації і підтримки проекту. Розв'язання методичних, технічних, організаційних і кадрових проблем забезпечення функціонування ВБДЛ.

З урахуванням викладеного, Інститут біографічних досліджень НБУВ розробив і пропонує для розгляду фахового наукового співтовариства дослідників-біографістів, спеціалістів бібліотечно-інформаційної сфери проект оновленої Концепції розбудови «Українського національного біографічного архіву» (додається).

РОЗДІЛ 11.

ІСТОРИЧНА БІОГРАФІКА В ЖИТТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

11.1. Використання знакових імен вітчизняної історії і культури у справі політичної консолідації українського суспільства

У боротьбі за досягнення національного консенсусу, консолідацію українського суспільства, зміцнення позицій України як самостійного суб'єкта європейського і світового цивілізаційного поступу питома місце належить завданням утвердження у свідомості широкого загалу населення всіх українських земель яскравих і незаперечних національних символів, навколо яких можливе духовне і патріотичне громадянське згуртування на основі загального згоди і незаперечного визнання.

До них належать вікопомні події минулого та пов'язані з ними *знакові імена* достойників нації як важливі складники національної пам'яті. За ними стоїть певний усталений і легко упізнаваний широким загалом співвітчизників символічний зміст. Знакові імена діячів національної історії і культури у свідомості наших співгромадян є своєрідними константами, символами, що єднають націю, уособлюють її патріотичні

і моральні ідеали, інтелектуальні й духовні цінності, досвід та традиції народу, його національне самоусвідомлення^{437, 438}.

У свідомості наших співвітчизників особливе місце посідають постаті великих провідників української національної ідеї, борців за утвердження національної державності, геніїв української культури. Першими серед них традиційно є імена Богдана Хмельницького, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, які вже для кількох поколінь українців давно набули значення головних символів нації, її духу й прагнення до самоствердження. Ці першорядні для українства імена становлять основу національного пантеону героїв – на Батьківщині і в українській діаспорі по всьому світові.

Знаковим є також те, що однією з найважливіших основ українського націотворчого міфу (без якого не може існувати жодна нація), є трагізм людської долі Великого Кобзаря, його жертвне служіння Батьківщині. Національна свідомість багатьох поколінь українців вихована саме на цьому. Віддзеркалюючись у драматизмі життєвого шляху інших наших великих

⁴³⁷ Попик В. І. Знакові постаті національної історії та культури [Текст] / В. І. Попик // Укр. біографістика. – 2016. – Вип. 14. – С. 8–28.

⁴³⁸ Попик В. І. Проблема знакових постатей національної історії та культури в консолідаційних процесах інформаційного простору України [Текст] / В. І. Попик // Особливості інформаційного забезпечення національного консенсусу в сучасній Україні: [монографія] / [В. Попик (кер. проекту), О. Онищенко, В. Горючий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 155–186.

співвітчизників, це створило ситуацію, коли життєписи провідників нації набули в українській культурі значення більшого, ніж просто опис їхнього життєвого шляху – відчутно сакралізованого змісту. Закономірно, що згодом, вже у ХХ столітті, людські трагедії мільйонів українців ще більш посилили таке героїко-трагічне розуміння, взагалі притаманне українському національному світосприйняттю.

В утвердженні *знакових імен* у свідомості українських громадян велика роль належить політиці держави, тому, наскільки цілеспрямовано і послідовно вона здійснює широкі публічні акції. Питання про формування загальноприйнятого для різних таборів розбурханого політичними пристрастями українського суспільства пантеону великих українців досить гостро постало з самих перших років незалежності. Саме тоді, як наголошення на тисячолітніх традиціях українського державотворення, до кола великих українців, які є символами української нації і держави, поряд із Богданом Хмельницьким, Тарасом Шевченком, Іваном Франком, Лесею Українкою увійшли Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Іван Мазепа та Михайло Грушевський, про вшанування яких як знакових постатей української національної історії у попередні часи, зрозуміло, не могло бути й мови. Таке самоствердження нації в іменах її достойників підтримало суспільство і відобразило на державному, науковому та громадському рівнях.

Важливим офіційним публічним проголошенням суспільно-політичної «канонізації» великих провідників нації в масштабах цілої держави став випуск у вересні 1996 р., під час проведення грошової реформи,

банкнот із портретними зображеннями Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Івана Франка, Михайла Грушевського та Тараса Шевченка, а з 2001 р. – Лесі Українки. З 2006 р. на 500-гривневій банкноті з'явилося зображення Григорія Сковороди. Щодо нього – цей демонстративний акт розширення кола першорядних знакових імен України не викликав заперечень у суспільстві завдяки тому, що постать великого філософа не мала в собі конфронтації, навпаки, була добре відома співвітчизникам кількох поколінь зі шкільної лави. Хоча питання – а чому саме Сковорода? – серед громадськості виникало.

Вагоме консолідуюче значення для суспільства має відзначення на високому державному рівні ювілейних дат, пов'язаних з іменами великих українців. Упродовж першого десятиліття незалежності України для цього було багато зроблено – тоді ювілеї багатьох із них, наприклад, М. С. Грушевського, святкували взагалі вперше. На жаль, доводиться констатувати, що в пізніший час, особливо в останнє десятиліття, влада не раз втратила для цього важливі можливості, що ніяк не можна виправдати складною політичною та економічною ситуацією. Разючими прикладами з недавнього минулого є відчутний «вакуум» уваги з боку держави і політикуму, громадських організацій під час відзначення 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського, 100-річчя від дня смерті Івана Франка.

Йдеться зовсім не про необхідність організації помпезних урочистих акцій, не про обсяги їх фінансування, а саме про публічне віддання шани пам'яті великим співвітчизникам, продемонстроване владами

всіх рівнів, політикумом, авторитетними громадськими діячами і організаціями, про максимальне привернення засобами ЗМІ уваги усього суспільства до ювілейних наукових конференцій, художніх виставок, мистецьких акцій. Вшанування пам'яті великих геніїв України не може обмежуватися порівняно вузьким колом науковців, гуманітарної інтелігенції, – це має бути справою державною і всенародною.

11.2. Історична біографіка в освіті й вихованні, літературі для дітей та юнацтва

Для розвитку історичної біографіки, пропаганди знакових імен національного пантеону більшої уваги потребують сфери шкільного навчання й виховання, створення і видання сучасної літератури для дітей та юнацтва.

Тематику біографіки в шкільній освіті, дитячому і юнацькому читанні у її різних смислових ракурсах вже багато років розробляє ст. наук. співроб. Інституту біографічних досліджень НБУВ канд. істор. наук Н. П. Марченко, яка опублікувала низку проблемних статей із питань біографіки дитинства, методичних особливостей подання біографічних сюжетів у дитячій художній та навчальній літературі^{439, 440}.

За висновками Н. П. Марченко, процес формування стійких позитивних уявлень про знакові імена України

⁴³⁹ *Марченко Н. П.* Біографічна інформація в колі дитячого читання [Текст] / Н. П. Марченко // Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2016. – С. 131–147.

в дітей та юнацтва потребує нині значної уваги. Йдеться як про традиційні сфери шкільництва та організацію дитячого читання, так і про інформаційну сферу вітчизняного дитинства та родини загалом (книговидання та програмні продукти для дітей, кіноіндустрія, індустрія розваг тощо). Адже стійке, емоційно забарвлене уявлення про Батьківщину та співвітчизників, зокрема знакові постаті як символічний поведінковий алгоритм, формується в людини в юному віці і його основа залишається незмінна. Як і «зразковість» певних цілепокладань і алгоритмів вибудовування долі, закладених у життєписах достойників, та самоідентифікація (зокрема щодо розрізнення свій/інший/чужий) і самооцінка (як представника «успішної» чи ні спільноти). Тому дитинство та юність українців нині мають бути часом формування зрілої, свідомої себе та свого народу особистості, здатної критично осмислювати досвід попередників і сучасників та гідно реалізувати себе як громадянина Української держави.

У цьому сенсі в навчально-виховній роботі зроблено вже чимало, найперше, щодо переорієнтації навчальних програм і підручників загальноосвітньої школи на осягнення учнями минулого України в межах людиноцентричної концепції (крізь призму особистого внеску

⁴⁴⁰ *Марченко Н. П.* Книга для дітей як індикатор транскордонних взаємовідносин культур (на прикладі новітньої книги для дітей в Україні) [Текст] / Н. П. Марченко // *Historia kluczem do zrozumienia współczesnych relacji międzysąsiedzkich / redakcja naukowa Teresa Maresz i Katarzyna Grysińska-Jarmuła.* – Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2016. – S. 409–422.

провідних діячів і шляхом залучення імен багатьох знаних співвітчизників). Фахове співтовариство нині розбудувало значний хрестоматійний ряд знакових постатей усіх історичних епох (від доби Київської Русі, Козаччини, Національного відродження до провідників і учасників Визвольних змагань ХХ ст., борців за утвердження незалежної України) та, що важливо, усіх сфер діяльності. Якщо в перше десятиліття Незалежності (завдяки своїй символічності та усталеній традиції шкільного вивчення творів) виняткову роль в освітній парадигмі поряд із історичними діячами відігравали знакові імена українських письменників-класиків і «повернуті імена», то нині на сторінках посібників для шкільництва доволі широко представлені також майстри народних промислів, митці й діячі народного господарства, спортсмени, вчені, інженери. Але цей ряд має постійно збагачуватися та розширюватися, зокрема, за рахунок постатей місцевого, локального (зокрема родинного) плану, найближчого оточення як безпосередньо наближеного до реалій життя молодого покоління. Адже для широкого людського загалу символами України є як видатні діячі загальнонаціонального масштабу, так і знані, гідні на вшанування новими поколіннями постаті земляків – із рідного краю, області, міста, району, села чи навіть вулиці. Зважаючи на це, варто інтенсивніше вивчати та впроваджувати досвід зарубіжних країн, зокрема Польщі, де системно досліджують взаємодію освітньої парадигми з процесами формування історичної та національної пам'яті, розробляючи дієві методики, відповідно оновлюючи навчальні матеріали й посібники

(скажімо, Т. Мареш). Особливої ваги ця проблема набуває нині, на переході української історичної свідомості від перебування в зоні впливу колишньої радянської системи до новітніх цінностей Євросоюзу. Час перейти від застосування аксіології в оцінці подій і зневаги до національної історичної традиції сусіда та «регіональної специфіки» до свідомого системного осмислення шляхів і принципів навчання історії, зокрема пантеону та потрактування спільних із нами імен, у різних країнах. І одним із ключових етапів на цьому шляху є осмислення життєписів вітчизняних достойників, які в більшості своїй тісно пов'язані з культурою та історією багатьох народів і є своєрідною «матрицею» для досягнення дітьми нової, постколоніальної, звільненої від упереджень і комплексів постаті українця як представника гідного народу та великої держави. Будь-яким іншим шляхом значно важче подивитися на долю власного народу крізь призму бачення історії його сусідів. А тільки так з'являється можливість перебороти спільні історичні травми і дати змогу наступним поколінням будувати взаємовідносини без ненависті та засторог один щодо іншого.

Значною, але все ще недостатньою мірою згідно з вимогами часу, постаті вітчизняного минулого представлені в сучасній книзі для дітей і юнацтва. А саме це є конче потрібним для формування «діалогу поколінь» у суспільстві, оскільки читання з дітьми/дитяче читання суттєво впливає і на старші покоління родини. Зазначена проблематика заслуговує на подальше глибоке комплексне опрацювання педагогами та методистами шкільної та позашкільної освіти, керівниками

дитячого читання, психологами, соціологами, істориками та літературознавцями.

Дослідження Н. П. Марченко довели, що характерною прикметою інтелектуальної та духовної інтеграції українського суспільства в європейський і світовий простір у перші роки незалежності стало видання та ліцензійне перевидання різного роду популярних ілюстрованих енциклопедій для дітей, зокрема біографічних чи таких, що містили значні за обсягом біографічні розділи. Згодом до такого роду видань почали додавати розділи чи окремі постаті з вітчизняного дискурсу. Поступово перекладна біографіка для дітей відчутно змінилася. На український ринок прийшла низка найвідоміших популярних біографій вчених і митців (як от, мотивувальні біографії Стіва Джобса, Ніколи Тесли, Коко Шанель та ін.), автобіографічних творів і енциклопедій нового зразка («Енциклопедія неуків» тощо), знані серії та видання з гендерної проблематики (скажімо, серія «Маленьким про великих» М. І. С. Вегара чи «Казки на ніч для дівчат-бунтарок» Е. Фавілли та Ф. Кавалло).

Проте захоплення «європеїзацією», за спостереженнями Н. П. Марченко, вже відчутно врівноважили талановито написані та оригінально ілюстровані книжки про Україну та українців. Низка вітчизняних біографічних видань для дітей навіть стали взірцями для наших зарубіжних колег (як ось, енциклопедія «Український космос» «А-Ба-Би-Га-Ла-Ма-Ги» чи серія біографічних абеток «Від А до Я» «Видавництва Старого Лева» в модерному оформленні всесвітньо знаної «Аграфки»). Хоча, звичайно, здебільшого вітчизняні автори та видавці втілюють в Україні вже усталені в країнах Заходу

моделі біографіки для дітей. Саме такими є серії «Життя видатних дітей» («Грані-Т»), «Видатні особистості для дітей» (ІРІО), серія книжок про видатних жінок «Міранда» видавництва Nebo BookLab Publishing, проект «Це зробила вона» («Видавництво») та «Сила дівчат: маленькі історії великих вчинків» М. Лівіна й К. Бабкіної, «Лялька» (автобіографії дитинства, зібрані ВСЛ), енциклопедії та довідники зразка «Видатні ...» («Ранок», «Vivat»), «Дітям про митців» («Мистецтво») тощо. Радую, що всі ці проекти, хоч і створені за зарубіжними аналогами, але набули в Україні питомо національних рис і є яскравим оригінальним художнім продуктом, а не прямим наслідуванням/пристосуванням до умов українського ринку запозиченої комерційної ідеї.

Водночас виникло й чимало власне українських унікальних проектів біографіки для дітей. Окрім уже згадуваних знакових для вітчизняного книговидання біографічних абеток «Від А до Я», що вперше представили видатних діячів України дітям поза оціночним контекстом і в межах загальноєвропейського дискурсу, та «Українського космосу», де чи не вперше були рівноправно представлені діячі однієї галузі з України та діаспори, різних часових площин та ідеологій, варто згадати серію «12+» видавництва «Зелений пес», де вперше широко йшлося про С. Бендеру, І. Мазепу та ін., енциклопедичні дані сусідять із детективними сюжетами, а читач стає дослідником щодо певної постаті. Так само оригінальними є «Козацька абетка» (авт.-упоряд. О. Яремійчук, «Веселка», 2013) із унікальними ілюстраціями А. Пшінки та наукомісткими текстами, серія пізнавальних казок, що містять значні масиви фактичної біографії Є. Білоусова

(«Тарасові шляхи», «Лесина пісня» та ін.), книжки-картонки про Михайла Сороку та Миколу Лемика, створені художницею Х. Лукашук як мистецька єдність тексту та зображувально-виражальних елементів книжкового дизайну тощо.

Чимало біографічних сюжетів з'явилося і в художній літературі для дітей. Зокрема, це повісті класика сучасної дитячої літератури В. Рутківського «Сторожова застава» та «Сині води», героями яких є билинні богатири (Ілля, Добриня та Олексій Попович) та князі Литовської доби, зокрема Дмитро Боброк-Волинський; книжки про легендарних закарпатців Олександра Гавроша («Неймовірні пригоди Івана Сили»), про українського силача на прізвисько «Кротон»; «Пригоди тричі славного розбійника Пинті», про знаного ватага опришків); діалогія Марії Морозенко про Івана Сірка тощо.

Оскільки становлення і соціалізація сучасної дитини-читача відбувається в умовах глобалізованого інформатизованого світу, розвитку економіки знань, у сучасній дитячій біографіці, значно випереджаючи в цьому сенсі дорослий сегмент ринку, фактично зникла постколоніальна романтизація постатей і лінійний дидактичний виклад життєпису. Активно відбувається як пошук нових імен, так і творення новітніх форм подання матеріалу, сприйнятних для дитячої і юнацької читацької аудиторії. Скажімо, яскраво в біографічній книжці для дітей виокремилася гендерна проблематика. Безпрецедентний для України літературний проект під назвою «Це зробила вона» покликаний переконати читачів у тому, що в нашій історії є багато успішних жінок, і що кожна дівчинка може йти своїм шляхом і вибудовувати

його за власними інтересами, не зважаючи на ті чи ті ідеології чи соціальні стереотипи. Цей проект уже розповів про сто непересічних персоналій, яких об'єднує поряд із Україною найперше – унікальність життєвого досвіду (тут сусідять Роксолана, Марко Вовчок, Софія Налепинська-Бойчук, Соня Делоне, Ізидора Косач, Марія Вязьмітіна, Валентина Саніна-Шлеє, Ладя Могиланська, Марія Литвиненко-Вольгемут, Надія Пучківська, Наталія Чмутіна, Паша Ангеліна, Алла Горська, Квітка Цісик, Ада Роговцева, Емма Андіївська та ін.). Цікаво, що й так само розмаїтим є спектр технік, у яких виконані ілюстрації у виданні: поряд із різними техніками живопису та графіки тут є скульптура, мозаїка, художнє скло, витинанка, пластилін, колажі.

Привертає увагу також поява історичних персонажів серед героїв вітчизняних коміксів (скажімо, Грушевський, Скоропадський, Сікорський та ін. – у «Волі») та мультиплікаційних фільмів (Гоголь, Городецький та ін. у виданні «Книга-мандрівка «Україна»).

Окремо слід сказати про успіх книг-альбомів для створення власного родоводу «Росит-рости моє дерево» та «Книга мого роду» І. Мацко, що стали бестселерами в Україні та за її межами.

Розв'язання завдань створення новітньої біографічної літератури для дітей та юнацтва потребує насамперед формування на рівні державних інституцій, видавничих і громадських центрів, творчого співтовариства спільного бачення нових форм і засобів, а головне – системності та систематичності творення цього біографічного масиву. Зазначені зрушення можуть базуватися лише на постійному вдумливому спостереженні й осмисленні

творчого, видавничого, інформаційного процесу, безперервному зацікавленому фаховому проговорюванні, розробці та впровадженні ґрунтовних теоретичних і методичних напрацювань, певній загальній скоординованості процесу. Значну спрямовуючу роль у цій справі можуть і повинні відігравати творчі зустрічі та фахові обговорення, проведення наукових і науково-практичних заходів – конференцій, практичних семінарів і майстер-класів, а також організація конкурсів і рейтингів біографічних видань. Вагому, чи не визначальну роль у забезпеченні організації та координації творчого процесу, об'єднанні зусиль різних його учасників, мають взяти на себе бібліотеки всіх рівнів, насамперед провідні бібліотеки для дітей та Національна секція Міжнародної ради з дитячої книги (ІВВУ). Водночас, важливим почином із боку держави, співтовариства видавців і творчих спілок могло б стати започаткування постійних книжкових серій біографічних видань для дитячого і молодіжного читання (насамперед для поповнення фондів дитячих і шкільних бібліотек) із чіткою наукоємною стратегією формування та розвитку, єдиними, сталими, науково виваженими принципами творення.

11.3. Політика національної пам'яті і проти-дія розпалюванню «війни імен»

Для України проблема знакових імен історії і культури є давньою, вистражданою, але багато в чому і нині досить болючою. Треба постійно зважати на те, що на її розумінні гостро позначилися політичні реалії минулого, суттєві соціальні й культурні відмінності та традиції окремих частин України, ментальні особли-

вості, а ще більшою мірою – стереотипи упередженого мислення, що їх століттями формувала серед населення пропаганда чужинецьких держав, до складу яких входили українські землі. Ці негативні чинники продовжують діяти й нині, в умовах утвердження незалежної Української держави, штучно привносячи конфліктність у розв'язання проблем політичної консолідації суспільства, його патріотичного згуртування.

Сприйняття історичних подій і імен як символів завжди і скрізь відображає певні суспільно-політичні дискурси, їхню проекцію на минуле й майбутнє нації. З цього погляду, прикре явище відоме нині як «війна імен», що то вщухає, то знову розгоряється у наші дні, є невід'ємним складником боротьби навколо самого проекту України XXI століття, її суспільних ідеалів, цивілізаційного вибору.

Так звану «війну імен» як частину «гібридної війни» нині продовжують підступно і заповзятливо нав'язувати Україні її недоброзичливці. Її метою є «привласнення» ззовні людського потенціалу, імен і здобутків наших визначних співвітчизників, або протиставлення їх між собою, а отже – розмивання національної ідентичності, заперечення самостійного внеску українців у світову цивілізацію і культуру, підрив відчуття цілісності українського історичного і культурного процесу, а з другого боку – активне розпалювання політичного, міжрегіонального, міжетнічного, міжконфесійного протистояння. Ці проблеми стали нещодавно предметом спеціального вивчення, оскільки подолання проявів «війни імен» безпосередньо стосується захисту національної безпеки та інформаційного суверенітету України,

її позицій у світовому співтоваристві⁴⁴¹, ⁴⁴². Вона потребує не лише здійснення активних і цілеспрямованих інформаційних контрпропагандистських заходів, а й системного вдосконалення гуманітарної політики держави в цілому.

Не слід, зокрема, забувати, що пропагандистський наступ Росії на Сході і Півдні України починався ще наприкінці ХХ ст. значною мірою з цілеспрямованого поширення в цих регіонах історико-біографічної літератури проімперського і «малоросійського» спрямування. Кремлівська пропагандистська машина вже тривалий час надавала дуже великого значення поширенню на українському книжковому ринкові історичної та, зокрема, історико-біографічної літератури, зрозуміло, у комплексі з іншими системними засобами ведення підривної інформаційної війни. Історико-біографічна література в цьому виявилася дуже зручним і зовні – «нейтральним» жанром, який давав змогу в прихованій формі просувати

⁴⁴¹ Попик В. І. Організація протистояння використанню історико-культурної проблематики в інформаційній агресії проти України [Текст] / В. І. Попик // Соціокультурні механізми формування ментального імунітету проти зовнішніх маніпуляцій свідомістю населення України : монографія / [В. Горювий (кер. проекту), О. Онищенко, В. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ, 2015. – С. 19–56.

⁴⁴² Попик В. І. Інформаційне протистояння пропаганді російського нарративу історії Сходу і Півдня України [Текст] / В. І. Попик // Інформаційні чинники системи інтеграторів Донбасу і Криму в загальноукраїнській єдності : [монографія] / [В. Горювий (кер. проекту), О. Онищенко, В. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 145–170.

усе те коло ідей, із яких потім «проросло» агресивне відкриття нав'язування міфологем «єдиного народу», «єдиного історичного простору», «визначального значення імперської (як наднаціональної) російської культури для сусідніх народів», і далі – заперечення права України як нібито «штучного утворення» виступати самостійним суб'єктом європейського і світового цивілізаційного поступу. Поширення такої літератури, безперечно, відіграло свою роль у плеканні сепаратистських настроїв, пропаганді провокаційних гасел «Русского мира» та «Новороссии».

І нині серйозною проблемою залишається те, що російська історико-біографічна література в комплексі з російськими та проросійськими (в самій Україні) ресурсами Інтернету для багатьох наших співвітчизників середнього й старшого віку, особливо на Сході і Півдні, ще й досі значною мірою окреслює простір головних знакових постатей та цінностей їхнього приватного, глибоко особистісного світу історії і культури. Зрозуміло, ці стереотипи свідомості почали змінюватися з настанням часу духовного, інтелектуального й соціального становлення молоді, яка виросла вже в умовах суверенної Української держави, виховувалася в новій школі, має можливість ознайомитися з широким діапазоном європейської і світової культури. Однак остаточне довершення й закріплення результатів цього процесу ще потребує значних послідовних зусиль громадянського суспільства, наукового, освітянського співтовариства, представників видавничої та інформаційної справи, а також відповідальної, цілеспрямованої підтримки держави.

Особливого значення в сучасних умовах набуває формування і здійснення дієвої й всебічно виваженої державної політики національної пам'яті. Вона має бути спрямована на консолідацію суспільства, розрахована на тривалу перспективу, на поетапне утвердження й закріплення досягнутих позитивних змін, забезпечення їх незворотності.

Із висоти досвіду сьогодення очевидно: символічні акти публічного очищення від імен, які нині сприймаються як символи віджилого політичного режиму, що їх у ЗМІ назвали «ленінопадом», перейменування міст і населених пунктів, установ і організацій стали рішучим кроком у «розчищенні завалів минулого» у свідомості людей, допомагають вивільнитися від тягіння над ними стереотипів радянської ідеологічної системи, загалом сприяють швидшому і успішному просуванню до розбудови відкритого демократичного суспільства з його гуманістичними цінностями і демократичними ідеалами. Водночас усе зрозумілішим стає, що в цьому процесі дуже важливо уникати суто ситуативних необґрунтованих кроків, які не спрацьовують на тривалу перспективу, більше того, потенційно здатні створити в майбутньому нові проблеми за принципом «зворотнього руху маховика».

По-перше, йдеться про важливість відійти від практики відкидання багатьох знакових постатей минулого, можливо, неодноразових й суперечливих за тією спадщиною, яку вони залишили Україні. Це стосується, насамперед, імен багатьох діячів радянського часу, яким належить незаперечний внесок у розбудову України ХХ століття з її потужною промисловістю, високим на-

уково-технічним, освітнім, культурним потенціалом. Про них треба говорити, зокрема, з урахуванням того, що в реаліях своєї діяльності вони працювали задля своєї Батьківщини, нерідко вступаючи в гострий чи прихований перманентний конфлікт з політикою і ідеологією тоталітарної держави. Прикладів тому є чимало.

По-друге, у процесі давно назрілого, а тому й вимушеного гострого «діалогу» з минулим, конче важливо на ниві «війни імен» уникати кроків, які можуть призводити до ситуативної радикалізації настроїв у частині українського суспільства, а з другого боку, не створювати простір для загострення політичних пристрастей серед політично дезорієнтованого населення, що можуть використати ворожі Україні сили.

По-третє, руйнування віджилих символів тоталітарного минулого неодмінно має супроводжуватися активною розбудовою якісно нової за своїми ціннісними принципами знакової системи сучасної України, як суверенної, демократичної, європейської держави. У цій справі вагоме місце належить й пропаганді імен її достойників, які прославили Батьківщину, боролися за її національне самоствердження, постатей, які символізують гуманістичну сутність українського світу, демократизм і свободолобство українського духу, які можуть бути прикладами для патріотичного виховання людей різних поколінь. Це важливе спрямування просвітницької і пропагандистської роботи потребує як значних інтелектуальних зусиль, так і постійної уваги й підтримки держави та інституцій громадянського суспільства, засобів масової інформації.

По-четверте, попри усе політичне напруження на-

ших днів, яке примушує дбати насамперед про найбільш злободенні справи, суспільство і держава мають дбати про майбутнє, вибудовуючи його перспективи на основі досягнення широкої ідейної і політичної консолідації, пошуків шляхів до громадянського примирення на засадах порозуміння й, обов'язково, прийнятних для широкого громадянського загалу компромісів.

Це безпосередньо стосується проблеми знакових для України імен співвітчизників: вони мають об'єднувати суспільство, а не слугувати протиставленню одних ідей іншим. Творення України майбутнього потребує не пошуків «прямих» шляхів і застосування «простих» рішень, а глибокого усвідомлення складності й драматизму суспільного розвитку, потреби оберігати й розвивати у свідомості людей розуміння цілісності національної історичної й культурної спадщини – в усій її суперечливості, багатовекторності, політичному, поліетнічному і мовно-культурному розмаїтті. Увесь досвід минулого вчить, що з нього не можна безболісно вилучати імена і події, не створюючи при цьому непростих проблем для майбутнього. Роблячи нові спроби відкинути у забуття цілі пласти вітчизняного минулого й пов'язані з ними імена замість того, щоб дати їм справді глибоку, збалансовану і прийнятну для розбурханого українського суспільства інтерпретацію, ми ризикуємо знову залишитись нацією з «частковою», «неповною» пам'яттю. Слід, наприклад, розуміти, що «загубивши» інтерес до наших співвітчизників – діячів революційного руху, партійних і радянських працівників комуністичної доби, ветеранів воєн, суспільство все-таки необачно втрачає частину свого важливого історичного, політичного і

соціального досвіду, нехай гіркою й трагічною, але й повчальною, який упродовж тривалого часу акумулювався саме в діяльності тих людей радянської доби, реалізувався через їхні людські долі.

Отже, на нашу думку, з урахуванням нинішніх непростих суспільно-політичних і культурних реалій України, розв'язувати складну і багатопланову проблему визначення і пропаганди знакових імен не можна занадто прямолінійно. У конкретних умовах наших днів в інформаційній та культурно-просвітницькій роботі варто ґрунтуватися на тому, що знакові імена, які уособлюють для співвітчизників Батьківщину, можуть бути як спільними для усього обширу нашої держави (й до досягнення цього слід докладати максимум зусиль), так і виразно окресленими певними історично сформованими крайовими особливостями менталітету, культури та традицій населення.

Подібний досвід гнучкого поєднання загального і місцевого у визначенні й пропаганді знакових імен співвітчизників досить ґрунтовно в теоретичному й методичному плані напрацьований у багатьох зарубіжних країнах і широко застосовується в освітній та виховній діяльності, практиці просвітницької та масово-інформаційної роботи.

У питанні про знакові імена вітчизняної історії і культури держава й інституції громадянського суспільства, наукові та освітні заклади, засоби масової інформації повинні зважати також на суттєві відмінності переконань і стереотипів мислення, уподобань різних вікових та освітніх груп населення, жителів великих, середніх і малих міст та сіл України.

РОЗДІЛ 12.

ГРОМАДСЬКА ТА ІНФОРМАЦІЙНА ПІДТРИМКА ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. ОРГАНІЗАЦІЯ КОНКУРСІВ ТА РЕЙТИНГІВ ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Зважаючи на актуальні завдання піднесення гуманітарної культури, патріотичного згуртування та політичної консолідації суспільства, утвердження у свідомості найширшого загалу європейських світоглядних переконань, остаточного подолання стереотипів «меншовартості» українства, формування розвинутої знакової системи історичної пам'яті, держава, політикум, інституції громадянського суспільства, наукове, освітянське та творче співтовариство мають значно більше підтримувати історико-біографічні дослідження, видавничу та інформаційну роботу у сфері поширення історико-біографічних знань про відомих і малознаних діячів минулого.

Особливо варто звернути увагу на те, що переважною робота у сфері історико-біографічних студій

та інформації зосереджена на місцях – в областях, окремих містах і селищах, у закладах освіти та установах культури, тримається на розумінні учасниками процесу суспільної та культурної важливості справи, їхньому ентузіазмові. Зусилля дослідників і видавців, працівників ЗМІ, а також аматорів формування електронних ресурсів біографічної справи, здебільшого, дуже розпорошені, взаємне інформування та координація роботи між ними – вкрай недостатні. Випущені на місцях малими накладом історико-біографічні та біобібліографічні видання, попри їхню наукову цінність та видавничу якість, далеко не завжди потрапляють навіть до головних бібліотек держави, залишаються майже невідомими в інших областях України.

Книжка поряд із іншим є товаром, який формує соціокультурне суспільне середовище, що потребує і від науковців, і від бібліотекарів, як людей «книжкової справи», застосовувати адекватні викликам часу, дієві засоби поширення та промоції корисної суспільству інформації. Одним із перевірених засобів стимулювання суспільного інтересу до книги і читання є книжкові конкурси та рейтинги, зокрема – Всеукраїнський рейтинг «Книжка року» (Центр рейтингових досліджень «Еліт-Профі»), «Краща книга України» (Державний комітет телебачення та радіомовлення України), «Найкраща книга Форуму видавців» (Форум видавців у Львові), «Книга року Бі-Бі-Сі» (Британська телерадіомовна корпорація «Бі-Бі-Сі») та інші.

В Україні проводиться значна кількість розмаїтих рейтингів і конкурсів, орієнтованих на підтримку

книговидання. На жаль, більшість впливових і знакових для становлення культурного середовища країни відзнак не мають дотичних до біографіки номінацій і загалом не надто цікавляться такими виданнями. Скажімо, рейтинг «Книга року ВВС», що з 2005 р. присуджується ВВС Україна, заснований 1999 р. як спільний проект родини Логушів та телеканалу «1+1» міжнародний літературний конкурс романів і кіносценаріїв «Коронація слова» тощо. Навіть найвища в Україні творча відзнака за вагомий внесок у розвиток культури та мистецтва — Національна премія України імені Тараса Шевченка, заснована 1961 р., як і щорічний всеукраїнський книжковий конкурс, що традиційно проводиться в межах «Форуму видавців у Львові» із 1995 р., «Найкраща книга Форуму видавців» лише зрідка номінують окремі біографічні видання.

Дещо частіше біографічна книжка трапляється серед номінантів заснованої 2011 р. щорічної премії Президента України «Українська книжка року», що має окрему номінацію за вагомий внесок у розвиток українознавства, а відтак, іноді захоплює в коло своїх інтересів знакову мемуаристику (скажімо, «Щоденники» О. Довженка), фундаментальні життєписи (як-то, трилогія Левка Різника «Самотність пророка, або Добрий Ангел Івана Франка: Роман-есеї», «Поет і владика: Роман-есеї», «Доктор і Професор, або На шляху поступу: Роман-есеї») тощо. Майже завжди є біографічні видання й серед переможців книжкової премії знаного літературного порталу «ЛітАкцент» – «ЛітАкцент року», що мав номінацію «Гуманітарис-

тика» (згодом – «Есеїстика й літературознавство»), куди втрапляли наукові життєписи на зразок «Мистецтво рівноваги. Максим Рильський на тлі епохи» Віри Агеєвої чи «Леся Українка: життя і тексти» Лариси Мірошниченко.

Найбільш повно до останнього часу біографіка в Україні відзначалася в межах рейтингу книжок «Книжка року», який із 1999 р. проводить Центр рейтингових досліджень «Еліт-Профі» під незмінною орудою Костянтина Родика. Біографічні видання входять до низки номінацій цього рейтингу – від літератури для дітей і художніх текстів до мемуаристики та презентаційних видань. Із 1996 р. вручається почесна відзнака Української бібліотечної асоціації «Бібліографічний посібник року», що теж іноді нагороджує персональні бібліографічні покажчики чи збірники біобібліографічних матеріалів.

Цілком природньо, що під час проведення численних нині загальноукраїнських і місцевих рейтингів та конкурсів, їхніми учасниками й переможцями у номінаціях, пов'язаних із історичною біографікою, стають провідні вітчизняні видавництва та книжки вже розтиражованих, знаних авторів. Натомість значна кількість високофахових оригінальних (а то й унікальних!) видань, створених установами та організаціями культури й науки (інститутами, архівами, бібліотеками, музеями тощо), залишається поза увагою громадськості. По суті, спільнота ВТРАЧАЄ доступ до важливої та потрібної їй інформації, а достойні книги не здобувають суспільного визнання, яке могло б стати серйозним стимулом для подальшої роботи.

На думку фахівців Інституту біографічних досліджень НБУВ, одним з ефективних засобів поживлення творчої та інформаційної співпраці в галузі організації досліджень, обміну досвідом, поширення історико-біографічних знань може стати активізація діяльності в цьому напрямі бібліотек усіх рівнів. Адже саме вони є головними осередками суспільних комунікацій, які можуть об'єднати, «зібравши під одним дахом» зусилля й інтереси дослідників, видавців, працівників інформаційних осередків та ЗМІ, педагогів, громадських організацій, ділових структур. Ці можливості використовуються нині вкрай недостатньо.

З метою глибшого вивчення стану студій із історичної біографіки та біобібліографії, насамперед у розрізі підготовки та видання малотиражної літератури, а також стимулювання активізації дослідницької та видавничої інформаційної роботи наукових установ й бібліотек, сприяння розвитку взаємодії біографістів на обласному, міському рівнях із бібліотеками та ЗМІ, Інститутом біографічних досліджень НБУВ у 2017 р. було оголошено, а у 2018 р. – проведено I Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг».

Актуальність реалізації такого науково-комунікативного проекту не меншою мірою визначається необхідністю пошуку шляхів і вироблення нових інноваційних форм і методів роботи для подолання певного розриву між значною зацікавленістю сучасного читача біографікою та його недостатньою проінформованістю щодо вітчизняних видань, присвячених непересічним, неординарним постатям української культури, а також недослідженістю та недооціненістю діяльності регіо-

нальних дослідників – професіоналів і аматорів, краєзнавців, незлагодженістю комунікацій бібліотечних установ України між собою та з Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського як провідним науковим центром у галузі історичної біографіки та біографістики.

На етапі концептуалізації та підготовки Рейтинг розглядався насамперед як засіб стимулювання аналітичної та дослідницької діяльності вітчизняних учених у сфері новітньої біографістики. Та в процесі розробки проекту акценти суттєво змістилися на впровадження інновацій, цифрових технологій і діджиталізацію історико-біографічної справи загалом, промоцію та підтримку реалізації культурних і мистецьких проектів у біографічній сфері, найперше — бібліотечних, популяризацію біографічних видань в Україні, відновлення комунікації між читачем, бібліотекою, автором, видавництвами.

У процесі формування теоретико-методологічних засад організації Рейтингу біографічних видань було досліджено світову практику проведення подібних конкурсів і рейтингів, присудження міжнародних нагород та премій різних рівнів зорганізованості (світового, національного, локального, особистісного). Проаналізовано організаційно-технічні заходи з реалізації проекту, основні етапи його проведення (підготовчо-комунікаційний, системотехнічний, подієвий, заключний). Визначені загальні показники вимірювання ефективності проекту для кожного його учасника.

«Біографічний рейтинг» розуміється Інститутом біографічних досліджень НБУВ насамперед як цик-

лічно повторюваний комплексний науково-комунікативний процес, мета якого – представлення якісної наукової біографіки для фахової експертної оцінки згідно з критеріями, обумовленими завданнями розвитку біографічного знання та станом розвитку книжкової культури загалом. Під час його організації бралися до уваги напрацювання попередників, а також міжнародний досвід проведення подібних заходів, зокрема і в біографічній царині. Найбільш вразливий момент усіх подібних заходів – одномоментність. Розголос має лише сама подія відзначення того чи іншого видання, що не забезпечує належну промоцію та входження його в коло читацьких інтересів користувача. Тому організатори відразу розглядали Рейтинг як модерований *процес* постійної комунікації (Автор-Читач-Бібліотека), а не як *подію*. Відтак, уже збір видань «Довгого списку», двоетапна робота Експертної ради, обговорення Топ-10, а по тому видань-переможців Рейтингу є промоційними заходами, які об'єднують спільноту навколо біографіки та способів і методів роботи з нею в бібліотечному середовищі. Так само важливими етапами Рейтингу є дискусії навколо означених ним видань і проблем у межах найбільших книжкових виставок та ярмарків України (супроводжуються потужною рекламно-пропагандистською підтримкою та мають великий суспільний резонанс як іміджевий захід) та презентації на базі бібліотек країни (дають можливість читачеві поспілкуватися з авторами, ознайомитися з виданнями).

Нині Інтернет – один із найвпливовіших способів отримання інформації. Тому Рейтинг від початку мав

не лише власну сторінку, що працює на всіх типах носіїв, а й відповідні «підтримуючі» ресурси в соціальних мережах, що дає змогу оперативно й широко висвітлювати всі події та видання на сайтах і блогах бібліотек, книгознавчих ресурсах тощо. Дещо менше (з міркувань рівня їх впливу на пересічного користувача) уваги було приділено радіо- та пресі.

Науковці Інституту біографічних досліджень НБУВ на *підготовчому етапі* розробили теоретичні конструкції щодо організації та проведення I Всеукраїнського бібліотечного рейтингу. На сформованих засадах за певними критеріями всі біографічні видання мали бути класифіковані у відповідні номінації: «Життєписи», «Коллективні біографії», «Джерела біографії», «Біобібліографічні покажчики». На основі консультацій із науковим співтовариством був сформований склад експертів і координаторів та проведені системно-технічні роботи. Ідея організації рейтингу знайшла відгук у більшості областей України. До участі зголосилися провідні наукові, публічні та галузеві бібліотеки з усієї країни.

Про успіх обраної Інститутом біографічних досліджень НБУВ стратегії свідчить і долучення до аналітичної роботи у 2018 р. 25, а у 2019 р. – вже 37 провідних науковців у галузі історичної біографіки та біографістики в якості експертів, серед яких 21 доктор наук із різних галузей гуманітаристики (історики, філологи, філософи, педагоги, фахівці з соціальних комунікацій), які представляють наукові установи, заклади вищої освіти, бібліотеки та музеї, громадські організації 10 міст України. Завдяки їх участі Рейтинг було проведено від-

повідно до найвищих вимог науковості, відкритості та демократизму.

Запорукою об'єктивності (а відтак і авторитетності) «Біографічного рейтингу» є:

- чітко означені номінації, які охоплюють усю царину наукоємного історико-біографічного знання;
- оптимальні критерії відбору видань, засновані на науково визначених вимогах до різних типів біографіки (обов'язкове гармонійне поєднання у виданні суспільної вагомості, вартісного змістовно-інформаційного наповнення, якісного художнього оформлення та добротного поліграфічного виконання);
- добір експертів, спроможних формувати активну комунікацію в професійному та загальносуспільному середовищах, а також із почуттям соціальної відповідальності та професійного обов'язку оцінювати біографічні видання;
- широкий розголос та відкрите обговорення Рейтингу на всіх етапах проведення та відсторонене від зовнішнього втручання голосування.

Одним із важливих результатів проведення «Біографічного рейтингу» стала поява нового електронного ресурсу – сторінки Рейтингу на інформаційному порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, що містить дані про видання, запропоновані до участі в Рейтингу, частково – з поданням повних електронних версій. Разом зі створенням окремого електронного ресурсу було передбачено дії щодо активізації та підтримки проекту в біографічних спільнотах у соціальних мережах. Тим самим у свідомості авторів і видавців утверджується ідея про те, що потрібно й

престижно представляти результати роботи широкому загалові на ресурсі найбільшої бібліотеки держави, що сприяє поширенню відомостей про видання в Україні й світі.

Події Рейтингу широко висвітлювалися у всеукраїнських і регіональних ЗМІ («Читомо», «Буквоїд», «Україна Молода» тощо), на сайтах провідних бібліотек України, академічних установ, обласних державних адміністрацій і видавництв. Результати ретингу та видання-переможці були презентовані Інститутом біографічних досліджень НБУВ на найголовніших книжкових форумах України 2018 р. – «Книжковому Арсеналі» у Києві та під час «Форуму видавців» у Львові, а також у межах всеукраїнських книжкових заходів у областях України.

Організація «Біографічного рейтингу» сприяла започаткуванню дискусії про наукові і читацькі вимоги щодо якості сучасних біографічних видань, особливо біобіографічних покажчиків та життєписів. Обговорення виявили велику зацікавленість у проведенні подібних рейтингів у наступні роки, потребу розширювати та уточнювати профілі запропонованих номінацій. порушувалися питання про фахове рецензування нових історико-біографічних видань, аналіз біографічних інтернет-сторінок та вироблення методичних настанов щодо їх розбудови.

Щорічне проведення рейтингу, будучи стимулом для дослідників і видавців, дасть змогу організувати постійний моніторинг роботи, яка здійснюється в областях, привернути увагу до нових здобутків у галузі історичної біографіки громадськості та видавців, міс-

цевих органів влади та ЗМІ, популяризувати біографічне читання.

Рейтинг – найперше іміджева книжкова подія, покликана розширити можливості впливу фахової біографічної та бібліотечної спільноти на читацьку аудиторію. Він мотивує авторів, підносить престиж видавців та їхнє зацікавлення у біографіці, надає бібліотекарям інструменти для ефективнішого модерного пропагування біографічного знання та обміну досвідом.

У плані розвитку інструментарію біографістики як теоретичної і методичної дисципліни, проведення «Біографічного рейтингу» стало впровадженням новітньої технології аналізу та промоції бібліотечної біографіки, головними розробниками якої є науковці Інституту біографічних досліджень НБУВ кандидати істор.наук Н. П. Марченко, І. І. Стамбол, а авторами системи інформаційного забезпечення – канд. психол. наук О. Л. Вернік та Ю. В. Вернік. Проведення щорічних рейтингів сприятиме формуванню вітчизняного дослідницького та інформаційного поля в історико-біографічній галузі; популяризації біографічних видань в Україні та діяльності бібліотечних установ; налагодженню комунікації між авторами, бібліотеками й видавництвами, становленню віртуального співтовариства науковців-біографістів.

У ширшому розумінні – з огляду на нагальні завдання вітчизняної соціогуманітаристики у справі піднесення гуманітарної культури суспільства, його консолідації навколо духовних констант національного буття, започаткування всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу» стало впровадженням нової

ефективної соціально-комунікативної гуманітарної технології. Сутність її полягає не лише у підтримці творчих зусиль дослідників-біографістів, видавців та працівників бібліотечно-інформаційної сфери. Значимість цієї гуманітарної технології – у спрямованості на формування серед широкого загалу наших співвітчизників активного інтересу до біографічної літератури, історико-біографічного знання, а отже, до досягнення сучасними українцями прагнень і звершень, пошуків та ідеалів представників минулих поколінь, індивідуального освоєння їх досвіду, що є вкрай важливим для продовження і переосмислення національних традицій як безперервного ланцюга пам'яті, що пов'язує минуле з майбутнім.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

За підсумками завершених напрацювань, щодо практичної реалізації одержаних результатів, Інститут біографічних досліджень НБУВ вважає за необхідне звернути увагу наукових установ, дослідницьких підрозділів університетів, бібліотек, архівів та музеїв, професійних учених і аматорів історико-біографічних досліджень, а також культурологічних організацій і осередків, видавництв, редакцій наукових періодичних та продовжуваних видань, засобів масової інформації, електронних інформаційних центрів на такі проблеми і пропозиції та рекомендації щодо їх розв'язання – як основу для їх використання в роботі, а також матеріали для організації фахових дискусій та обговорень.

- Науковим установам і осередкам, усьому професійному співтовариству дослідників-біографістів, а також видавцям, замовникам біографічної продукції та грантодавцям варто звернути увагу на настійну потребу стимулювати подальше невпинне розширення діапазону імен діячів, яким присвячуються окремі книжкові наукові або науково-популярні дослідження, літературно-біографічні твори. Українське минуле має багато постатей, життя і здобутки яких заслуговують на докладне висвітлення. Потрібно враховувати, що зосередження матеріалів ЗМІ, книговидання, кінодокументалістики на відносно невеликому колі найбільш

відомих діячів минулого певною мірою спрацьовує на користь негативних міфологізованих уявлень про нібито вузький проблемно-тематичний діапазон української національної історії та культури, які впродовж тривалого часу насаджує і продовжує нині поширювати ворожа Україні пропаганда.

- Науковим установам та закладам вищої освіти слід активніше орієнтувати студентів, аспірантів, науковців на підготовку курсових, дипломних та дисертаційних робіт, створення посібників для середньої та вищої школи з історико-біографічної тематики, надаючи пріоритет проблемно-тематичним дослідженням недостатньо опрацьованих аспектів життя й діяльності відомих постатей вітчизняного минулого та залучати до науково-інформаційного обігу нові, маловідомі і забуті імена, особливо в контексті крайової та місцевої історії, суспільно-політичного життя, вивчення історичного досвіду діяльності установ науки і культури, закладів освіти, історії господарства, техніки, військової справи.

- У видавничій діяльності важливо надавати пріоритет випуску праць, які ґрунтуються на опрацюванні авторами нових, залучених ними до науково-інформаційного обігу документальних матеріалів, переосмислюють із висоти сучасного досвіду життя і спадщину діячів минулого. Треба уникати випуску видань, які не вносять нічого принципово нового у висвітлення тих чи тих персоналій, позначені застарілими і невиправдано політизованими оцінками.

- Авторам і видавцям історико-біографічної літератури потрібно посилити увагу до цільової спрямован-

ності, відповідності застосованих творчих підходів, форм і методів, стилю подання матеріалів, професійних потреб та інтересів, інтелектуальних і духовних запитів певних читацьких аудиторій.

- Важливими завданнями новітньої української біографіки є остаточне подолання застарілих стереотипів біографічного письма, зокрема, «лінійних», хронологічно-описових підходів до створення життєписів; освоєння сучасного науково-методичного і творчого досвіду світової біографіки; відтворення постатей діячів минулого у всій складності і, часом, суперечливості їхнього особистісного розвитку, пошуках, помилках і здобутках, тобто, – у спосіб, абсолютно протилежний зображенню людини як статичного носія певних незмінних ідеалів.

- Під час підготовки й випуску історико-меморіальних альманахів і збірників біографій загальнонаціонального або регіонального охоплення матеріалу необхідно більше уваги звертати на збалансоване представлення персоналій за хронологічними періодами, напрямками професійної діяльності, різноманітними громадськими і політичними переконаннями та орієнтаціями, місцевою етнокультурною та етноконфесійною специфікою, усвідомлюючи те, що лише комплексно вони можуть скласти повну й правдиву картину вітчизняного минулого.

- Важливим завданням науковців, публіцистів та видавців є пошук об'єктивних, збалансованих, позбавлених впливу біжучої політичної кон'юнктури підходів до конструювання в історико-біографічній літературі правдивих образів представників різних сфер життя ук-

раїнського суспільства за часів колоніального існування країни (радянських десятиліть зокрема) – і тих, хто відкрито або приховано конфліктував із панівним режимом, і тих, хто вимушено стояв на позиціях конформізму, зосередившись на професійній діяльності. Із досвіду діячів минулих епох (найбільше це стосується ХХ ст.) потрібно використати все позитивне і корисне для сучасної незалежної України. Невиправдане знецінення їхнього внеску у створення економічного й науково-технічного потенціалу, інтелектуального і морального капіталу українського суспільства негативно впливає на свідомість наших співгромадян усіх поколінь, створює питоме середовище для агресивної анти-української пропаганди.

- На особливу увагу заслуговує проблема повернення українській історії і культурі численних імен етнічних українців і вихідців із України, які працювали на чужині й зробили помітний внесок у розвиток інших держав, народів і культур. Це вкрай важливо, тому що зарубіжна пропаганда і навіть наукова література, як правило, заперечують тісний зв'язок багатьох із них з Україною, замовчують збереження ними контактів із українським середовищем, участь в українських громадських, політичних, наукових і культурних ініціативах, спрямованих на обстоювання українських національних інтересів, що створює вкрай збіднене уявлення про долі і спадщину наших співвітчизників.

- Потрібно враховувати, що відчутне зосередження авторів і видавців на підготовці й випуску наукової або інтелектуальної літератури non fiction, призначеної для порівняно вузького кола освіченої читаючої публіки,

має істотно доповнюватися випуском добротної, опрацьованої на високому методичному рівні і адресно зорієнтованої науково-популярної продукції, журналів та збірників освітнього та розважального характеру, розрахованих на широкий читацький загал. Помітна нестача таких видань призводить до того, що «пересічний» читач, який цікавиться минулим, нерідко змушений задовольняти свої пізнавальні інтереси за допомогою популярної, до того ж порівняно дешевої літератури проросійського спрямування (значною частиною видрукуваної в Україні), що продовжує створювати у частини наших співгромадян викривлені уявлення про минуле України, її місце у світовій цивілізації.

- Видавцям, редакціям ЗМІ потрібно звернути увагу на те, що науково-популярні, освітньо-пізнавальні видання з історико-біографічної проблематики мають готувати фахівці високої кваліфікації, які здатні забезпечити їхній належний науково-методичний рівень, урахувати новітні досягнення сучасної науки у вивченні тих чи тих персоналій. Це конче важливо, щоб уникнути ситуації «тупцювання на місці», коли недостатньо обізнані літератори і журналісти оперують недостовірними фактами, повторюють давно віджилі оцінки та прикрі фактологічні помилки, які вже виявлені і виправлені в публікаціях професійних дослідників.

- Заслуговує на підтримку громадськості, ділових кіл та органів державної влади випуск популярних книг і серій біографічної літератури, брошур та журналів, зокрема, у місцевому контексті, й тих, що визна-

чаються нині як «видання для організації дозвілля». Треба враховувати, що в зарубіжному світі є чималий досвід випуску популярної біографічної літератури розважального характеру, незрідка – з гострою провокативною фабулою, і він цілком виправдовує себе, формуючи у громадян пізнавальний інтерес до вітчизняного минулого, його постатей, створюючи в читачів відчуття повнокровності національного життя.

- Вважати необхідним заснування за підтримки громадських організацій, інформаційно-видавничих центрів та ділових кіл науково-популярних і призначених для задоволення пізнавальних інтересів громадян нових історико-біографічних видань патріотичного спрямування, покликаних протистояти досить поширеним нині у вітчизняному інформаційному просторі тенденціям до нівелювання українських національних інтересів.

- Попри всі досягнення української біографічної літератури для дітей та юнацтва, на увагу авторів, видавців, педагогів заслуговує проблема розширення репертуару дитячого та юнацького історичного та біографічного читання на вітчизняному книжковому ринку. Потребує остаточного подолання ситуація, коли частина пізнавальної літератури для дітей та юнацтва, видрукувана значною мірою на засадах ліцензій від зарубіжних видавництв, усе ще спрямована швидше на виховання «усередненого європейця», ніж молодого українського патріота, не націлює молоде покоління на реалізацію свого життєвого шляху на Батьківщині.

- Назрілою є потреба започаткування підтримуваних на державному рівні біографічних серій для чита-

чів різного віку, котрі б забезпечували поступове входження дитини в «коло» видатних земляків, давали зразки самореалізації в різних сферах діяльності та для представників різних груп населення (зокрема інвалідів, представників національних і релігійних спільнот тощо). Так само на часі вітчизняні довідкові біографічні видання для дітей за галузями знань та сферами діяльності, а також білінгви за постаями, чий життя та діяльність належить двом і більше народам.

- Важливо постійно враховувати активне використання історико-біографічної проблематики в розв'язаній Росією «гібридній війні» проти України, а також в антиукраїнських випадках політичних кіл інших держав. Прояви так званої «війни імен», засновані на фальсифікаціях, перекручуванні фактів із життя й діяльності багатьох відомих українців, а нерідко просто на елементарній необізнаності наших опонентів, помноженій на панування в їхній свідомості упередженості та негативних стереотипів мислення, повсякчас потребують гострої відсічі шляхом публікації не лише в наукових виданнях, а насамперед у ЗМІ – для широкого загалу – переконливих, заснованих на викладі реальних фактів, матеріалів.

- Науковим установам і університетам важливо знаходити можливості використовувати підтримку й сприяння дипломатичних служб, інформаційних центрів, а також налагоджувати тісніші безпосередні контакти з науковими і культурними центрами інших країн і активніше пропагувати у світі імена і творчий доробок діячів науки, освіти і культури України, систематично ознайомлювати зарубіжжя з новою літературою про

них. Недостатній розвиток цієї роботи призводить до певного викривлення гуманітарного ландшафту, наприклад, залишає простір для поширення імперською пропагандою Росії міфологізованих уявлень щодо провідного значення російської науки й культури в слов'янському світі.

- Бібліотекам усіх рівнів слід посилити увагу до інтеграції та пропагування читацькій аудиторії фондів української історико-біографічної літератури на основі розвитку творчих зв'язків з авторами та видавцями, систематичної організації інформаційних та рекламних заходів, презентацій і творчих зустрічей з дослідниками-біографістами. Започаткувати такий рух може організація тижня чи місячника «Біографічного читання», приуроченого до завершального етапу проведення щорічного Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу».

- Обласним та місцевим бібліотекам, іншим установам культури, ЗМІ важливо зосередити зусилля на висвітленні діяльності й пропаганді, із застосуванням різноманітних форм і засобів роботи, імен співвітчизників, які є знаковими для краю. При цьому обов'язково варто створювати постійно діючі виставки, започатковувати рубрики в друкованих виданнях, електронні інформаційні ресурси, присвячені діячам, іменами яких названо ці установи. Особливо корисна реалізація подібних інформаційних проектів у практиці навчальної і виховної роботи загальноосвітньої і вищої школи.

- Меморіальним музеям відомих діячів України важливо суттєво переформатувати і вдосконалити

представлення їх персоналій на своїх інформаційних веб-сайтах, не лише подавати загальну інформацію про роботу музеїв, розкривати зміст їх експозицій, як це здебільшого є нині, а й широко відображати в електронних експозиціях і виставках їхній життєвий і творчий шлях на загальному тлі розвитку вітчизняної культури, суспільно-політичних процесів. Віртуальні експозиції меморіальних музеїв потрібно перетворити на важливі точки доступу до знань про визначні постаті минулого.

- Науковим установам, закладам культури, бібліотекам доцільно здійснювати систематичний збір та упорядкування так званих «народних» архівів спогадів, щоденників та епістолярію широкого загалу співвітчизників, з метою збереження й упорядкування багатющих документальних фондів, які є важливим свідченням епохи. З урахуванням чинного законодавства та волевиявлення осіб, які передають свої матеріали на збереження, можливо організувати їх публікацію в електронних мережах. Інститут біографічних досліджень НБУВ передбачає розгорнути формування зведеного реєстру такого розподіленого ресурсу.

- Зважаючи на загальнонаціональне значення створюваних Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського електронних бібліотек та баз персональної бібліографічної та наукометричної інформації рекомендувати науковцям, з урахуванням їх законних прав і інтересів, надсилати до Інституту біографічних досліджень НБУВ електронні версії текстів видань із біографіки, праць з теорії й методики біографістики та суміжних дисциплін, а також відкривати

власні акаунти у створеній НБУВ базі даних «Науковці України» та передавати дані про публікації, які відсутні у ресурсах НБУВ, що створює найбільш сприятливі умови для поширення інформації про їх науковий доробок, підтримки його читання і цитування.

- Редакціям наукових журналів та збірників доцільно спільно з авторами статей і інших матеріалів забезпечувати подання у анотаціях та рефератах згадок про персоналії діячів, важливі історико-біографічні дані про яких містяться у публікаціях, що дозволить Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського суттєво вдосконалити автоматизовані процеси систематизації та пошуку інформації, зокрема, для забезпечення більш ефективного наповнення та функціонування електронного науково-інформаційного ресурсу Інституту біографічних досліджень НБУВ «Український національний біографічний архів».

- Рекомендувати науковим та публічним бібліотекам, незалежно від їх відомчого підпорядкування брати участь у щорічному Всеукраїнському бібліотечному «Біографічному рейтингу», який організовує з 2018 р. Інститут біографічних досліджень НБУВ з метою підтримки біографічних досліджень та пропаганди історико-біографічного книговидання й популяризації біографічного читання.

- Заслуговує на увагу владних органів, наукових установ і культурологічних центрів, громадських організацій, відповідальних за формування і реалізацію культурної політики, зокрема, політики національної пам'яті, питання про започаткування конкурсів та рейтингів серед видавництв, які випускають видання для

дітей та юнацтва, а також серед засобів масової інформації на найбільш змістовне відображення у них історико-біографічної проблематики.

* * *

Пропонуючи на розгляд фахового співтовариства цю працю, науковці Інституту біографічних досліджень НБУВ усвідомлювали, що вона дає відповіді далеко не на всі актуальні питання, які постають нині в наукових пошуках і практичній роботі перед вітчизняними дослідниками-біографістами, видавцями, працівниками бібліотечно-інформаційної сфери.

Поза її межами залишилося чимало важливих проблем, які ще недостатньо опрацьовані теоретичною і методичною думкою, зокрема через необхідність додаткового збору й аналізу великого обсягу матеріалів, нових видань, більш докладного вивчення окремих напрямів біографічних студій, жанрів біографічних публікацій, творчого інструментарію біографістів, а отже, потребуть серйозних досліджень.

Однією з найбільш важливих у науковому і суспільному плані проблем є з'ясування місця, значення і характерних рис побутування історико-біографічної літератури в інтелектуальному і духовному житті сучасної України, масштабів її читання і особливостей сприйняття людьми різного віку, освітнього рівня, професій, політичних уподобань, жителями окремих частин нашої країни, представниками етнокультурних спільнот. Інститут біографічних досліджень НБУВ вже має окремі напрацювання з цієї проблематики і планує

грунтовно засередитися на її розробці в наступний період у межах нової планової теми НДР «Біографіка та біобібліографія як інформаційно-комунікативний ресурс в умовах суспільно-політичних і культурних трансформацій українського суспільства».

Метою цього дослідження стане осмислення цілого комплексу проблем місця і ролі біографіки, біобібліографії, формування ресурсів біографічної інформації в житті суспільства, яке швидко змінюється під впливом процесів глобалізації й утвердження європейського цивілізаційного вибору України, політичних, соціальних і культурних трансформацій, інформаційної революції. Основним завданням розробок вбачається з'ясування глибинних механізмів функціонування історико-біографічної інформації, її взаємодії з суспільством, з читачьким загалом, вироблення на цій основі пропозицій щодо найбільш ефективних в умовах сучасної України інформаційно-комунікативних стратегій поширення й пропаганди видавництвами, ЗМІ, бібліотеками, установами науки, освіти і культури історико-біографічних знань.

Ці дослідження мають поглибити й скоригувати існуючі нині теоретичні уявлення щодо загального спрямування, світоглядних орієнтирів, теоретичних засад, форм і методів, конкретних завдань, ефективних інформаційних засобів подальшого розвитку біографічної дослідницької та літературної роботи, видавничої й інформаційно-бібліотечної справи і стати основою для впровадження нових дієвих методичних і практичних рекомендацій для професійних дослідників-біографістів, літераторів і журналістів,

краєзнавців, спеціалістів ЗМІ, фахівців бібліотечної галузі та інформаційних центрів, зокрема, тих, хто працює в галузі біобібліографії, педагогів, видавців щодо вдосконалення справи підготовки й публікації біографічних праць з урахуванням особливостей їх сприйняття читачами, підвищення ефективності формування ресурсів біографічної інформації, надання їм більш точної адресної спрямованості на різні читачькі й користувачькі аудиторії, підвищення значущості використання біографічного знання в навчанні і вихованні, поширенні інформації про Україну, сприянні зміцненню національної самоідентифікації співгромадян, консолідації українського суспільства.

Одним із важливих завдань подальшої роботи Інституту біографічних досліджень НБУВ на тривалу перспективу залишається продовження розбудови, відтепер вже на засадах реалізації комплексного корпоративного проекту з залученням до роботи вчених і спеціалістів наукових установ та закладів вищої освіти, бібліотек, музеїв і архівів областей України та зарубіжжя фундаментального електронного науково-інформаційного історико-біографічного зводу – «Українського національного біографічного архіву».

Інститут біографічних досліджень НБУВ запрошує наукові установи, заклади освіти, бібліотеки, музеї, архіви, інформаційні центри, громадські дослідницькі осередки, окремих спеціалістів високої кваліфікації до співпраці на основі реалізації корпоративних проєктів, договорів про співробітництво або особистої участі у розвитку біографіки як важливої галузі гума-

нітарної науки і культури, та в розгортанні роботи всеукраїнської Віртуальної біографічної дослідницької лабораторії з метою продовження розбудови фундаментального електронного науково-інформаційного проекту «Український національний біографічний архів».

КОНЦЕПЦІЯ

розбудови електронного «Українського національного біографічного архіву»

(п р о е к т)

I. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНОГО ЗВОДУ

Призначення «Українського національного біографічного архіву» (УНБА), його місця у вітчизняному науково-інформаційному та культурно-інформаційному просторі

УНБА формується Інститутом біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як фундаментальний електронний науково-інформаційний ресурс високого академічного рівня, призначений для забезпечення у відкритому мережевому доступі фахових інформаційних та дослідницьких потреб широкого кола працівників науки, освіти й культури.

УНБА покликаний бути науково-інформаційним ресурсом загальнонаціонального значення та універсального тематичного діапазону, що надає доступ до

відомостей про якомога більшу кількість знаних і призабутих діячів України, діаспори, а також представників зарубіжних країн, яким належить помітний внесок у національно-визвольний рух, консолідацію громадянського суспільства, піднесення інтелектуального і духовного потенціалу, утвердження державності, розвиток освіти, науки, культури, економічне зростання України. УНБА мислиться як невід'ємна частина національного бібліотечно-інформаційного простору і складник сучасних європейських і світових інформаційно-біографічних ресурсів.

Важливою місією УНБА є інтеграція напрацювань дослідників-біографістів України та українського зарубіжжя, консолідація єдиного довідкового та дослідницького простору в галузі *біографіки* як сфери наукової і літературної творчості, видавничої й інформаційної діяльності та *біографістики* як спеціальної дисципліни гуманітарного циклу і споріднених з ними наукових напрямів. Він має бути дієвим інструментом організації, координації й кооперації зусиль дослідників-біографістів, науково-методичної підтримки їх роботи.

УНБА є відкритим для постійного розвитку й вдосконалення науково-інформаційним і дослідницьким проектом, не обмеженим певними часовими рамками його реалізації. На базі УНБА передбачається розгортання всеукраїнської Віртуальної біографічної дослідницької лабораторії (ВБДЛ) як комунікативної платформи для формування загальнонаціонального електронного науково-інформаційного історико-біографічного ресурсу зусиллями спеціалістів, які працюють у різних областях України та за кордоном.

Науково-інформаційним завданням УНБА є систематичне збирання, накопичення, наукове опрацювання і представлення у відкритому доступі призначених для широкого загалу дослідників-біографістів – науковців, освітян, працівників культури і громадськості біографічних відомостей, результатів професійних історико-біографічних досліджень, а також документальних і іконографічних, бібліографічних матеріалів про якомога більшу кількість знаних і відносно мало відомих співвітчизників, гідних на пам'ять і пошану нинішнього й прийдешніх поколінь. УНБА призначений стати меморіалом, «колективним портретом» минулих поколінь народу України, що розкриває її людський потенціал «крізь віки».

Хронологічний, просторовий, проблемно-тематичний діапазон УНБА

УНБА виступає в якості сучасного фундаментального національного електронного наукового біографічного та біобібліографічного зводу, які в умовах інформаційної революції об'єктивно приходять у світі на зміну друкованим багатотомним національним біографічним словникам, традиція яких сягає ХІХ – початку ХХ ст.

Концепція УНБА в багатьох відношеннях наслідує виробленим світовим науковим та видавничим співтовариством засадничим принципам, пов'язаним із розумінням значення, характеру і особливостей національних біографічних словників, зрозуміло, тією мірою, якою вони витримали перевірку часом, і суголосні сучасним інтелектуальним, гуманітарним, полі-

тичним запитам відкритого громадянського суспільства. До них належать принципи державно-територіального охоплення національної території у всіх її історичних вимірах; інтеграції до національної спадщини історичних та культурних феноменів, що мали місце в минулому в межах тяглості історичної пам'яті нації, збереження пам'яті про співвітчизників, які залишили свій слід в історії і культурі інших держав і народів.

УНБА ґрунтується на засадах визнання цілісності й багатогранності вітчизняного історичного і культурного процесу, попри всі прояви його етнічного, мовного і культурного розмаїття, крайових відмінностей і політичних протистоянь. Він спрямований на створення «колективного портрета» нації як суми образів представників українського народу як етносу і основи політичної нації, і усіх інших суцільних в Україні етнічних спільнот, соціальних груп, релігійних конфесій, суспільно-політичних таборів, тобто, відображення, без будь-яких винятків, усього спектру етнічного, культурного, конфесійного життя та політичної історії українських земель упродовж тисячоліть, а також етнічних українців і вихідців з України за кордоном.

Принципи та критерії включення імен до УНБА як електронного інформаційного ресурсу, не обмеженого встановленими заздалегідь обсягами та розрахованого на безперервне оновлення і доповнення контенту, суттєво різняться від тих, що застосовуються під час підготовки друкованих біографічних зводів, зокрема, від тих, що були визначені свого часу для про-

екту створення багатотомного друкованого «Українського біографічного словника».

Для УНБА не існує кількісних обмежень числа персоналій. Упорядники УНБА виходять з того, що на відміну від друкованих довідкових біографічних видань, електронний ресурс має змогу і повинен постійно «йти вглиб», суттєво розширюючи діапазон представлених імен, оскільки сучасним професійним дослідникам і шанувальникам вітчизняної історії й культури потрібен уже принципово інший рівень інформації, бодай стислої, про тисячі, десятки і сотні тисяч осіб. Це відповідає як сучасній світовій практиці, так і запитам відкритого демократичного суспільства.

Критерієм внесення нових імен до загальнонаціонального біографічного зводу виступає не лише значимість особистого внеску особи до історії і культури України, а й визначена на експертному рівні цінність залучення до наукового та інформаційного обігу нових даних, раніше майже невідомих або незаслужено забутих імен. Безперечними підставами для внесення їх до **Реєстру імен** є наявність згадок у друкованих енциклопедіях, словниках та довідниках, біографічних альманахах та інших виданнях універсального та широкого галузевого або регіонального характеру; працях, присвячених ювілеям відомих установ і організацій; існування персональних бібліографій творів, праць, каталогів мистецької спадщини; висвітлення діяльності осіб у наукових дослідженнях. Підставою для занесення до Реєстру імен може бути представлене дослідником наукове обґрунтування щодо значимості діяльності історичної особи, яке має розглядати експертне середовище.

Відповідно до усталеної у світі традиції створення національних біографічних словників та електронних історико-біографічних архівів, УНБА не подає у відкритому доступі матеріалів про живих сучасників. У зв'язку з тим, що з'ясування долі досить значного числа людей, які народилися у віддаленій від нас час, нині на практиці нерідко виявляється утрудненим, упорядники УНБА мають тимчасово зберігати неперевірені матеріали у відкритій лише для фахівців частині бази даних.

Водночас до Реєстру імен, за загальним правилом, не повинні включатися імена осіб, діяльність яких мала суто локальне значення, недостатнє для оцінки її якості оригінального індивідуального внеску в розвиток певних сфер життя України, а тому може бути, з метою увічнення їх пам'яті, повною мірою висвітлена у різного роду місцевих, фахових біографічних виданнях та довідниках. Інформація про таких осіб зберігається в призначеній для фахівців частині бази даних і може, за наявності нових відомостей, на основі експертного висновку фахівців, переноситися до Реєстру імен.

Оскільки УНБА створюється не лише для України і українського зарубіжжя, а й для презентації України у світі, він має широко висвітлювати, крізь призму життєписів діячів минулого, історію тих спільнот України, що нині є її етнічними меншинами; історичні й культурні взаємозв'язки та взаємодії України з іншими народами і державами; внесок українців у їхній економічний, політичний і культурний розвиток; персоналії іноземних діячів науки і культури, політиків, яким належали помітні здобутки у вивченні України,

популяризації її історії та культури у світі, налагодженні співпраці зарубіжних країн з Україною.

Не підлягають включенню до відкритих для користувачів баз даних УНБА імена осіб, сторонніх за своїм походженням до України, які діяли на її землях тимчасово і виключно від імені та в ворожих до України політичних інтересах іноземних держав і негативно впливали на розвиток різних сфер життя.

Практика попередньої роботи з формування УНБА виявила наявність у базі «Персоналії» значної кількості імен, значимість підстав для включення яких до Реєстру імен виявляється спірною. Питання про доцільність їх занесення або незанесення має у кожному випадку вирішуватися колективним рішенням експертної групи. При цьому відхилені імена не повинні вилучатися з бази даних, а залишаються в її робочій частині, доступній для акредитованих в Інституті біографічних досліджень НБУВ фахівців з метою подальшого додаткового опрацювання. Зазначене є важливим у зв'язку з можливістю включення їх у майбутньому до УНБА або ж до різного роду місцевих, локальних, тематичних та вузько галузевих довідкових біографічних видань.

Теоретичні та методичні засади розбудови УНБА
у їх оновленому відповідно до вимог сучасної інформаційної парадигми розумінні ґрунтуються на визнанні необхідності подання якнайширшого діапазону багатоваріантних за своїм характером історико-біографічних даних, зокрема, оперативного доведення результатів найновіших досліджень, що створює умови

для активної участі користувачів у їх порівняльному джерелознавчому аналізі і здобуванні на цій основі нового знання.

Зазначене у зовсім іншій площині, ніж це було прийнято на рубежі тисячоліть, порушує питання про змістове наповнення ресурсів біографічної інформації. На відміну від традиційних друкованих біографічних словників і енциклопедій, а також заснованих на їх механічному відтворенні електронних ресурсів, створення яких потребує остаточної вивірності і незмінності змісту, розбудова УНБА ґрунтується на принципах мобільності контенту, можливості безперервного динамічного поповнення і уточнення даних, а також внесення до структури матеріалів по кожній персоналії будь-яких нових елементів, зокрема, різноманітних доповнень, додатків, уточнень і наукових коментарів.

Відповідно до цього, дані УНБА не обов'язково мають претендувати на абсолютно повну вивірність і достовірність наведених дат, подій, фактів і оцінок, нормативне визнання певних із них за остаточні і відхилення інших, як це прийнято в друкованих довідкових виданнях. У багатьох випадках матеріали УНБА мають розглядатися саме як «робочі» – такі, що відображають сучасний стан знань і не приховують нез'ясованість і багатоваріантність трактування цілого ряду проблем. Натомість УНБА має забезпечувати коректність поєднання усталених, науково вивірених даних і нової інформації, послідовно представляючи різні версії і «різночитання» дат і фактів, наведення у деяких випадках дискусійних коментарів дослідників, що

створює ефект «стереоскопічності» у висвітленні матеріалів, орієнтує дослідників на подальші пошуки.

Необхідність постійного розширення джерельної бази УНБА обумовлює посилення орієнтації його укладачів на актуальні наукові запити суспільства, споживачів інформації. Основні джерела систематизованої на наш час довідкової біографічної інформації – провідні українські і зарубіжні енциклопедії та біографічні словники й довідники із загальнонаціональним охопленням матеріалу в попередній період роботи вже опрацьовані на більшість літер абетки. Зазначене означає, що потрібно більш послідовно переходити від «фронтального» опрацювання довідкових видань до цілеспрямованого, вибіркового внесення до Реєстру імен інформації за найбільш затребуваною тематикою (зокрема, й пов'язаною з ювілейними і пам'ятними датами), наприклад, із різноманітних за характером видань з історії науки, літератури, культури і мистецтва, суспільно-політичного життя, місцевої та галузевої проблематики.

Місце і роль УНБА в системі сучасних бібліотечних інформаційних ресурсів зумовлене його призначенням слугувати джерелом історико-біографічної інформації вільного доступу для задоволення запитів громадян, установ і організацій, що найбільше відповідає функціям бібліотеки як відкритого соціального інституту. Особливе значення мають також інформаційно-технологічні можливості бібліотечної структури систематично підтримувати та розвивати інформацій-

ний ресурс, що, як свідчить сучасна практика, не в змозі забезпечити інші наукові або інформаційні установи. Зважаючи на це, УНБА слід розглядати як невід'ємну складову частину національного електронного бібліотечного науково-інформаційного та культурологічного ресурсу.

Новітні тенденції розвитку інформаційного середовища, як і весь нагромаджений Інститутом біографічних досліджень НБУВ досвід, свідчать, що резерви вдосконалення УНБА як автономного, ізольованого від інших, інформаційного ресурсу в цілому вичерпано. Успіх подальшого формування УНБА, всебічного піднесення його інформаційного потенціалу визначальною мірою залежить від дієвої технологічної інтеграції до загальнонаціонального електронного науково-інформаційного та культурологічного простору, який нині динамічно формується, широкого залучення так званих «пов'язаних ресурсів». Досягнення цієї мети вимагає насамперед ефективного розв'язання методичних, організаційних та програмно-технічних проблем його тісного входження до системи електронних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, як головного в Україні інтегратора і поширювача історико-культурної інформації високого наукового рівня, а також до вітчизняного бібліотечно-інформаційного простору в цілому.

Потреба органічної інтеграції УНБА до ресурсного комплексу НБУВ обумовлена його призначенням накопичувати і поширювати у відкритому доступі великі масиви наукової інформації на основі її систематизації і опрацювання із застосуванням високоінтелектуальних

бібліотечно-інформаційних технологій. Це створює можливість суттєво підвищити інформаційний потенціал УНБА за рахунок широкого використання сформованих у НБУВ реферативних баз, спеціалізованих електронних бібліотек та колекцій на засадах організації інтерактивного доступу до них у автоматизованому режимі.

II. ПРИНЦИПИ СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ УНБА

Творчий задум УНБА передбачає розбудову масштабного складно структурованого ресурсу різноманітної біографічної та бібліографічної інформації, яка становить науковий інтерес. Основним засобом організації та систематизації матеріалів у ньому є представлення у відкритому доступі окремих персоналій, занесених до загального *Ресстру імен*. Пошукова система УНБА надає можливість виокремити обрані користувачами імена в абетковій послідовності, а також за різними тематичними та хронологічними параметрами. Спеціальні сторінки, присвячені кожній персоналії, подають *заголовкові частини* або, за наявності, також стислі *анотації* щодо діяльності особи, довідкові біографічні статті, а також створюють можливість переходу до повнотекстових електронних версій біографічних розвідок та нарисів різного формату, наукових досліджень із фахових журналів та збірників, історико-біографічних праць монографічного характеру, додатків у вигляді бібліографії, добірок докумен-

тів, джерелознавчих коментарів, генеалогічних таблиць, іконографії, фото-, фоно- та аудіо матеріалів, які зберігаються у власному сховищі даних УНБА, а крім того, переходу за посиланнями до електронних ресурсів НБУВ, інших провідних бібліотек, а також різноманітних авторитетних зовнішніх ресурсів мережі Інтернет (персональних історико-меморіальних архівів, колекцій, тематичних веб-сайтів тощо), рекомендованих упорядниками УНБА.

Вікритий доступ до ресурсів УНБА в мережі Інтернет здійснюється за допомогою користувацького інтерфейсу через його веб-сайт. Первісний варіант веб-сайта «Український національний біографічний архів» (адреса в Інтернеті: biography.nbu.gov.ua) поєднував у собі функції надання доступу до власне УНБА з представленням широкого спектру інформації про діяльність Інституту біографічних досліджень НБУВ, наукове життя співтовариства дослідників-біографістів. Нині, особливо у зв'язку з перспективами швидкого зростання обсягів електронного ресурсу, а також зі створенням мобільної версії веб-сайта, визначилася необхідність і можливість виокремити з нього інформацію про діяльність Інституту біографічних досліджень НБУВ (яку буде в більш розгорнутому вигляді представлено на сторінці інституту на головному інформаційному порталі НБУВ, поряд з інформацією про інші підрозділи), а також розбудови, з методичною участю Інституту біографічних досліджень НБУВ на основі громадської ініціативи, окремого спеціалізованого веб-сайта, присвяченого проблемам розвитку на-

укових досліджень у галузі біографіки, біографістики та споріднених наукових дисциплін, висвітлення подій наукового життя фахового співтовариства дослідників-біографістів.

Отже, веб-сайт УНБА передбачається повністю зосередити на представленні матеріалів власне біографічного архіву.

Організація відкритого доступу до інформації на веб-сайті УНБА через користувацький інтерфейс спрямована на забезпечення зручного оперування всіма матеріалами електронного архіву за допомогою пошукової системи, розділів та тематичних рубрик сторінок-персоналій, бібліографії, що має зв'язок із повними текстами публікацій та інтерактивних посилань на зовнішні джерела.

«Реєстр імен» (або «Словник»), відкритий для користувачів, автоматично генерується на основі матеріалів, відредагованих і підготовлених для перегляду записів бази даних «Персоналії». Він слугує основою пошукової системи УНБА, яка забезпечує систематизацію даних за різними параметрами (прізвище, сфера діяльності особи, її етнічна приналежність, історична доба, регіональні виміри тощо) і створює для користувачів можливість виходити на потрібну їм сторінку-персоналію, присвячену окремій особі. Імена осіб, дані щодо яких потребують подальшої ідентифікації, перевірки та суттєвого уточнення, до відкритого для користувачів Реєстру тимчасово не заносяться, але доступні для акредитованих в Інституті біографічних досліджень НБУВ фахівців.

Сторінки-персоналії є основними інформаційними складниками УНБА, за допомогою яких систематизуються й представляються користувачам біографічні дані про окрему історичну особу, забезпечується зв'язок та імпорт даних із баз бібліографічної, іконографічної інформації, електронних бібліотек текстів наукових праць, документальних матеріалів та публікацій різних жанрів і форматів, а також зі сторонніх пов'язаних інформаційних ресурсів.

Важливими інформаційними елементами **сторінки-персоналії**, призначеними для стислого представлення сутності і заслуг історичної особи, тобто загального початкового ознайомлення і орієнтації користувачів УНБА щодо доцільності перегляду ними матеріалів відповідно до їхніх інформаційних та дослідницьких інтересів, є **заголовкова частина** та, за наявності, **анотація**. Їх мають готувати упорядники УНБА, як правило, на підставі наявних згадок про особу в довідкових виданнях, наукових працях та публікаціях документів, у окремих випадках – на основі результатів власних пошукових досліджень.

Важливою вимогою до зазначених елементів в сучасних умовах є можливість їх автоматизованого опрацювання пошуковими системами в форматі природньої мови для забезпечення ефективної навігації по УНБА. Водночас теорія і практика довідкової словниково-енциклопедичної справи не передбачає повної уніфікації зазначених структурних частин, залишаючи за укладачами право розумного обмеження, за умови, що воно дає змогу читачам/користувачам ресурсів скласти достатнє для них уявлення про ту чи іншу особу. Здебіль-

шого заголовкові частини та анотації по персоналіях можуть бути дуже стислими – через відсутність в упорядників УНБА практичної можливості здійснювати додаткові пошукові дослідження.

Зважаючи на те, що проблема складання і редагування **анотацій** стала однією з основних причин гальмування оприлюднення матеріалів УНБА у відкритому доступі, потрібно виробити і практично запровадити максимально спрощений алгоритм їх підготовки. Здебільшого основою при цьому можуть бути відповідні частини біографічних статей з авторитетних довідкових видань універсального або широкого галузевого змісту, насамперед, випущених друком в Україні в роки незалежності. У складних випадках, коли діапазон діяльності особи є ширшим за окреслений у взятому за основу виданні, може здійснюватися додаткове опрацювання. Якщо виникають сумніви щодо доцільності включення певних персоналій до ресурсу відкритого доступу, їх імена залишаються в службовій частині ресурсу до з'ясування спірних питань. У майбутньому передбачається залучення до уточнення й доповнення анотацій (як і всіх матеріалів по персоналіях) широкого фахового співтовариства дослідників-біографістів.

Головна сторінка персоналії містить інтерактивні посилання для переходу до **біографічних статей з довідкових видань; бібліографії та повнотекстових електронних версій наукових праць і документальних матеріалів; іконографії; аудіо- та відеоматеріалів, наявних у базах даних УНБА, а також зовнішніх електронних ресурсів та коментарів** спеціалістів.

Біографічні статті з довідкових видань, за їх наявності, подаються з метою розширення й конкретизації даних про особу, вміщених у **заголовковій частині** та **анотації**. Основним критерієм відбору біографічних статей до цього розділу сторінки-персоналії є приналежність їх до довідкових за своїм характером і побудовою. Кількість статей про одну особу може бути різною, залежно від частоти відображення персоналії в довідкових виданнях високого рівня, а отже, безпосередньо залежить від значущості постаті для вітчизняної історії і культури. Слід враховувати, що відтворення текстів має узгоджуватися з нормами права інтелектуальної власності. По окремих персоналіях через відсутність належних матеріалів у словниках і енциклопедіях можуть подаватися тексти довідкових статей, які спеціально підготували для УНБА науковці Інституту біографічних досліджень НБУВ та інших наукових підрозділів, установ і організацій. На сучасному етапі по більшості персоналій УНБА біографічних статей в існуючих довідкових виданнях немає. У таких випадках саме внесення імені до електронного ресурсу стає передумовою і стимулом для дослідників щодо їх написання.

Бібліографія праць та покажчики документальних архівних матеріалів. За цим розділом планується включення таких матеріалів:

1). інформація про персональні бібліографічні покажчики (за наявності) та їх електронні версії (повні тексти). На основі цих видань передбачається утворити репозитарій українських персональних бібліографічних покажчиків;

2) біобібліографічні дані (переліки творів, літератури про особу) з власного сховища даних УНБА (біобібліографія, складена упорядниками сторінок-персоналій) та ресурсів НБУВ (електронний каталог, реферативні та повнотекстові БД). При цьому перевагою спеціально підготовленої до сторінки-персоналії бібліографії є опрацювання її кваліфікованими експертами, які можуть визначати найбільш важливі публікації, позначені новизною та інформативністю, і тим самим цілеспрямовано орієнтувати користувачів; недоліком – факультативність такого підходу, неможливість систематично доповнювати дані, зважаючи на велику кількість персоналій в УНБА. Перевагою використання записів по персоналіях з електронного каталогу та баз даних НБУВ є постійна поповнюваність їх даних; недоліками – незабезпеченість на сучасний момент повноти відображення персоналій у каталогах, відсутність експертних оцінок значимості публікацій, наявність значного «інформаційного шуму».

3) відомості про особові фонди, насамперед із фондів Інституту рукописів та Інституту архівознавства НБУВ, у подальшому також з інших бібліотек та архівних установ.

Повнотекстові публікації електронних версій наукових праць і документальних матеріалів. Визначальною перевагою електронних ресурсів біографічної інформації над друкованими є можливість представлення в них по персоналіях не лише стислих довідкових даних, а й розгорнутих повнотекстових версій публікацій досліджень та документів різного формату. На початковому етапі розбудови УНБА розумілося, що

бібліографічні посилання на них по кожній персоналії мають рекомендувати їх упорядники, а електронні тексти публікацій мають зберігатися у власному сховищі даних УНБА.

Розвиток інформаційних технологій відкрив можливість для широкого використання в УНБА повнотекстових версій документів із пов'язаних ресурсів НБУВ (електронна бібліотека «Україніка», репозитарій «Наукова періодика України», інституційний репозитарій НБУВ e-VerLib, електронні колекції «Т. Г. Шевченко», «В. І. Вернадський», електронний архів М. С. Грушевського тощо) та інших зовнішніх ресурсів.

Водночас існує досить широке коло повнотекстових документів, які доцільно зберігати у власному сховищі даних УНБА. Йдеться, зокрема, про публікації у рідкісних вітчизняних і зарубіжних книжкових та журнальних виданнях, копії архівних, рукописних документів (зокрема такі, що належать приватним особам) та інші матеріали, які найближчим часом не можуть бути представлені ні в каталогах, ні в електронних бібліотеках НБУВ. Зважаючи на інформаційні інтереси користувачів УНБА, дбаючи про зручний доступ до матеріалів, Інститут біографічних досліджень НБУВ вважає, що потрібно поєднувати представлення в УНБА електронних версій документів з власного сховища даних, електронних ресурсів НБУВ та ресурсів сторонніх установ і організацій.

Іконографія, аудіо- та відеоматеріали. Концепція УНБА передбачає можливість широкого подання поєднаних зі сторінками персоналій іконографічних, аудіо- та відеоматеріалів. Попередні розробки спеціалістів

НБУВ (Г. М. Юхимець, О. М. Яценко, В. І. Попик) обґрунтували можливість і потребу створення у майбутньому з цією метою складно структурованих (і значною мірою автономних) баз даних, що мають містити як файли з фото-, аудіо- та відеодокументами, так і їх докладний науковий опис, за потреби – з розгорнутими мистецтвознавчими та джерелознавчими коментарями. Однак навіть при тому, що подібні додатки у всьому їхньому діапазоні в найближчій перспективі можуть бути подані лише по незначній кількості персоналій, реалізація такого проекту виявляється на нинішньому етапі надто працезатратною, а крім того, потребує розв'язання багатьох і суто технічних, і організаційних та правових проблем.

Тому, не відмовляючись від зазначеної перспективи, на сучасному етапі розбудови контенту УНБА потрібно зосередитися переважно на збиранні первісної, найбільш загальної інформації, а також наведенні на сторінках персоналій гіперпосилань до спеціалізованих тематичних ресурсів. Подання більш розлогої інформації (особливо – відеоряду) нині можливе лише вибірково, відповідно до наявних матеріалів. При цьому наукові описи та коментарі (наприклад, про достовірність портретних зображень відомих історичних діячів) слід подавати у виключних випадках, у найбільш стислому вигляді.

Зовнішні електронні ресурси по окремих персоналіях все більше стають за сучасних технічних можливостей невід'ємною частиною інформаційних комплексів. На початку розбудови УНБА передбачалося, що посилання на них мають рекомендувати самі упорядники сторінок-

персоналій, що спростить користувачам пошук додаткових справді оригінальних і цінних науково-інформаційних матеріалів, які або повністю присвячені певній особі (наприклад, персональні електронні архіви та енциклопедії), або розкривають її життєвий шлях і діяльність через значимі у науковому та інформаційному плані документи і матеріали. Нині з появою нових програмних засобів пошуку та систематизації інформації, очевидною стає можливість і необхідність поєднувати «ручні» підходи до відбору зовнішніх ресурсів із широким використанням рекомендацій експертів, інтернет-користувачів УНБА та застосуванням автоматизованих методів пошуку ресурсів, інформативних щодо певних персоналій.

Коментарі, можливість розміщення яких на сторінках персоналій (зокрема, щодо уточнення написання імен та прізвищ, даних про дати народження і смерті, важливих подій життя і діяльності, родинні зв'язки особи тощо) необхідні для поліваріантного подання інформації, що для друкованих довідкових видань не є можливим. Актуальність цього, з практичного погляду, зумовлена насамперед потребою звернути увагу на деякі спростовані вже дослідниками помилкові дані, які продовжують «перекочувувати» з одних видань до інших, зокрема, до науково-популярних видань, публікацій у засобах масової інформації, Інтернеті.

Певна уніфікація представлення в УНБА персоналій має сполучатися зі значною варіативністю, пов'язаною зі специфікою відображення окремих сфер людської діяльності, суттєвою відмінністю в інформаційних по-

требах і можливостях висвітлення життя й діяльності відомих та маловідомих співвітчизників, особливостями різних комплексів текстових матеріалів і документів, іконографічних, аудіо- та відеоматеріалів. При цьому обсяги даних, представлених по окремих персоналіях, здатні дуже відрізнятись відповідно до наявності інформації, яка може постійно доповнюватися і змінюватися, оскільки вимоги до збалансування її обсягів залежно від значимості персоналій, типові для друкованих видань, уже не відповідають реаліям формування і функціонування електронних ресурсів.

ІІІ. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ТА КООРДИНАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАЛЬШОЇ РОЗБУДОВИ УНБА

Науково-методичне та організаційне забезпечення реалізації проекту УНБА здійснюється Інститутом біографічних досліджень НБУВ в межах виконання ним планової тематики НДР і покладається на його Науково-методичну раду. Водночас розв'язання проблем організації та координації співпраці Інституту біографічних досліджень НБУВ з іншими підрозділами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, сторонніми установами науки і культури, закладами освіти, громадськими осередками потребує участі адміністрації НБУВ, а також залучення зусиль фахового наукового експертного співтовариства дослідників-біографістів, спеціалістів у галузі наукової інформації, бібліотечно-інформаційної справи, інформаційних тех-

нологій, ряду інших соціальних та гуманітарних дисциплін.

Важливим напрямом удосконалення науково-методичного забезпечення УНБА є формування зусиллями Інституту біографічних досліджень НБУВ навколо нього експертного середовища шляхом залучення провідних вчених і профільних спеціалістів України та зарубіжжя до участі на громадських засадах у визначенні перспективних напрямів і завдань розвитку УНБА, методичному супроводженні реалізації проєкту, оцінюванні і прийманні здійснених на різних етапах напрацювань, підготовлених для розміщення в УНБА матеріалів.

Принципове значення для науково-методичного забезпечення і координації роботи матиме започаткування Інститутом біографічних досліджень НБУВ спеціалізованого електронного науково-методичного та інформаційного бюлетеня та тематичного блогу, присвяченого обговоренню фахових проблем біографістики та формування електронних біографічних інформаційних ресурсів.

Організація співпраці упорядників УНБА з підрозділами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в інформаційно-технологічному напрямі належить до кола найбільш актуальних завдань, які потребують до себе першочергової уваги. Удосконалення інформаційної та технологічної взаємодії між підрозділами важливе не лише для робіт Інституту біографічних досліджень НБУВ над проєктом УНБА, але, незалежно від цього, й для НБУВ в цілому,

оскільки інтеграція і поширення знань про діячів історії і культури все більше розуміється в сучасному світі як один з пріоритетних напрямів діяльності бібліотек. Розвиток такої співпраці сприятиме піднесенню інформаційного потенціалу електронних ресурсів НБУВ в цілому, а отже створить умови для їх інтенсивнішого і ефективнішого використання.

Реалізація цих заходів потребує тісної співпраці Інституту біографічних досліджень НБУВ з Інститутом інформаційних технологій НБУВ, насамперед, у напрямі узгодження та внесення цільових змін і уточнень до технологічних схем процесів каталогізації й систематизації, до алгоритму формування реферативних баз наукової періодики; а також запровадження, за згодою з видавцями, виокремлення в анотаціях та ключових словах статей з періодичних та продовжуваних видань, електронні версії яких надходять від установ та організацій до НБУВ для розміщення в репозитарії «Наукова періодика України», згадок про персоналії українських діячів. Це дасть змогу залучити значну кількість наукових публікацій із фахових видань до кола джерел, за якими можливий автоматизований пошук даних користувачами УНБА. Такі заходи важливі для загального піднесення каталогізації та бібліографічної інформації у НБУВ за тематичним напрямом *personalia* до рівня, усталеного в зарубіжних бібліотеках.

Принципове значення для розвитку інформаційної системи УНБА має відпрацювання параметрів його автоматизованої інтерактивної взаємодії зі створеними у НБУВ персональними архівами та колекціями видатних діячів України – Т. Г. Шевченка, В. І. Вернад-

ського, М. С. Грушевського, іншими ресурсами, які можуть у наступному формуватися за їхнім зразком, а також численними електронними виставками, що організовуються різними підрозділами до ювілейних і пам'ятних дат. Усі вони є для УНБА важливими зовнішніми пов'язаними інформаційними комплексами.

Перспективним напрямом співробітництва Інституту біографічних досліджень з Інститутом рукопису та Інститутом архівознавства, відділами Інституту бібліотекознавства НБУВ має стати організація інформаційних зв'язків зі сформованими ними електронними картотеками і базами даних по особових фондах діячів науки і культури. Важливим спрямуванням спільної роботи є також пошук іконографічного матеріалу для УНБА, насамперед у фондах Відділу образотворчих мистецтв.

Для організаційного та методичного забезпечення співпраці Інституту біографічних досліджень НБУВ з іншими підрозділами НБУВ потрібно розробити й затвердити на рівні науково-методичних рад підрозділів та Вченої ради НБУВ відповідні узгодження щодо принципів спільної роботи і технологічних регламентів, а також відображення наукового та виробничого навантаження працівників різних підрозділів у їхніх робочих планах.

Співробітництво з бібліотеками, архівами, музеями, науковими установами, закладами освіти, громадськими організаціями та дослідницькими осередками набуває для формування УНБА принципового значення, зважаючи на повсюдну активізацію

збирання й публікації історико-біографічних матеріалів, розбудову численних тематичних, крайових та локальних електронних ресурсів біографічної інформації. Ці починання потребують серйозного науково-методичного забезпечення, консультативної допомоги і підтримки. З іншого боку, створюваний інформаційний ресурс має для УНБА неоціненне значення, оскільки суттєво розширює діапазон нагромаджених у процесі його розбудови матеріалів.

Зважаючи на це, співробітництво з метою поповнення інформаційного ресурсу має здійснюватися на основі договорів про співпрацю, розбудови взаємних посилянь на ресурси, реалізації спільних науково-інформаційних проєктів, обміну інформацією, організації заходів з обміну досвідом, навчання. Можливою формою співпраці є надання окремим ресурсам значення автономних галузевих, тематичних та регіональних розділів УНБА.

Започаткування на базі УНБА діяльності всеукраїнської Віртуальної біографічної дослідницької лабораторії (ВБДЛ) є творчою ініціативою Інституту біографічних досліджень НБУВ, спрямованою на піднесення рівня науково-дослідного та інформаційного співробітництва, безпосереднього персонального залучення найбільш кваліфікованих вітчизняних фахівців-біографістів та їх дослідницьких колективів з усіх областей України та зарубіжжя до участі у формуванні національного історико-біографічного зводу, наповненні, вивіренні даних та науковому редагуванні його інформаційних масивів. Організаційними засадами

такої співпраці можуть бути: підписання договорів про співробітництво НБУВ зі сторонніми установами і організаціями; персональне запрошення вчених і спеціалістів, підтримка громадських ініціатив; виконання спільних проектів за грантами від вітчизняних та зарубіжних фондів та організацій.

Необхідність і можливість залучення фахівців з усіх куточків України пов'язана насамперед із тим, що переважну частину матеріалів по персоналіях діячів минулих поколінь знаходять, досліджують і публікують місцеві автори, які зацікавлені в оприлюдненні результатів своїх напрацювань на загальноукраїнському інформаційному рівні. Поза їх зусиллями немає можливості змістовно розкрити переважну більшість персоналій, внесених до Реєстру імен УНБА.

Методичні, організаційні та координаційні функції із забезпечення функціонування ВБДЛ мають здійснюватися Інститутом біографічних досліджень НБУВ шляхом визначення кола партнерів-учасників проекту, розподілу та узгодження з ними дослідницьких, інформаційних та редакторських завдань, розгляду пропозицій, які надходять від учасників, їх експертної оцінки, рецензування і затвердження до публікації підготовлених матеріалів. На відміну від алгоритмів організації спільної роботи, заснованих на моделях «відкритих інформаційних ресурсів» (зокрема, «Вікіпедії»), у діяльності ВБДЛ передбачається реалізувати принципи, пов'язані з чітким визначенням авторства всіх матеріалів, забезпеченням відповідального розв'язання питань щодо їх публікації, доопрацювання та внесення змін і доповнень на основі авторитетних експертних висновків.

Зусилля Інституту біографічних досліджень НБУВ, спрямовані на розвиток нових форм організаційного забезпечення корпоративної підготовки УНБА, мають на меті підвищити науково-методичний рівень біографічних досліджень, утвердити високі стандарти та уніфікувати правила формування електронних ресурсів біографічної інформації певного цільового призначення, консолідувати єдиний загальнонаціональний дослідницький та інформаційний простір у галузі біографіки, біографістики та суміжних із нею наукових дисциплін.

IV. ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ТА КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ УНБА

Подальша розбудова УНБА як фундаментального гуманітарного науково-інформаційного проекту загальнонаціонального значення обумовлює потребу суттєво перебудувати організацію роботи Інституту біографічних досліджень НБУВ, виробити нову довготривалу стратегію його розвитку, вдосконалити інформаційно-технологічні процеси, перерозподілити функціональні обов'язки спеціалістів, визначити конкретні шляхи, форми та етапи розвитку співробітництва Інституту біографічних досліджень з іншими підрозділами НБУВ, сторонніми установами та організаціями, а також залученими до роботи на громадських засадах ученими та спеціалістами.

Розв'язання цих завдань передбачає, в якості першочергових заходів, оновлення принципів системотех-

нічних рішень, покладених в основу реалізації проекту. Буде здійснено перехід від розподіленого в логічному і фізичному плані формування й функціонування службової частини УНБА, призначеної для нагромадження й систематизації матеріалів спеціалістами Інституту біографічних досліджень НБУВ, і відкритого назовні в мережі Інтернет-ресурсу, до роботи в єдиному комплексі, що дасть змогу активно використовувати можливості інтеграції УНБА з іншими ресурсами та створити платформу, придатну для розбудови на ній всеукраїнської Віртуальної біографічної дослідницької лабораторії.

Це потребує розроблення довготривалої Стратегії розбудови УНБА як невід'ємної частини вітчизняного науково-інформаційного простору, а також нового конкретизованого Технічного завдання та відповідних регламентів щодо змісту, характеру, послідовності, часових вимірів робіт на найближчу та середню перспективу.

Перебудова організаційних і технологічних засад формування УНБА, суттєве переміщення центру ваги від роботи в автономному режимі на співпрацю в межах всеукраїнської Віртуальної біографічної дослідницької лабораторії зумовлює необхідність значної інтенсифікації ділової комунікації Інституту біографічних досліджень НБУВ з партнерами – установами та окремими фахівцями, забезпечення безперервної кваліфікованої організаційної та науково-методичної підтримки проекту, надання систематичної консультативної допомоги, здійснення наукового та технічного редагування одержуваних від сторонніх авторів матеріалів, організації їх

експертної оцінки, доопрацювання та публікації в УНБА.

Накреслені перспективи вимагають значних змін у плануванні і організації роботи. Потрібно визначити нові лінії інформаційних технологічних процесів і відповідно перерозподілити між ними функціональні обов'язки працівників, підвищити кваліфікаційні вимоги до кадрового забезпечення проекту. Конче треба посилити кваліфікованими спеціалістами напрями, пов'язані із забезпеченням комунікації Інституту біографічних досліджень НБУВ з установами, організаціями та окремими спеціалістами, тобто із зовнішнім обслуговуванням клієнтів НБУВ, а також і з редакторською роботою, формуванням і обслуговуванням електронного контенту УНБА.

Формуючи оновлену Концепцію розбудови електронного «Українського національного біографічного архіву» Інститут біографічних досліджень НБУВ виходить із того, що реалізація цього масштабного проекту на засадах корпоративної співпраці вітчизняних і зарубіжних дослідників-біографістів та спеціалістів бібліотечно-інформаційної справи може стати вагомим внеском у розвиток гуманітарної культури і науки, консолідації суспільства на засадах визнання цілісності історії і культури України у всіх її різноманітних проявах, а також у розбудову національного науково-інформаційного простору як основи інформаційного суверенітету України, що є необхідною умовою для її самоствердження в якості самостійного суб'єкта світового і європейського цивілізаційного поступу.

Проект оновленої Концепції розбудови електронного «Українського національного біографічного архіву» підготував авторський колектив науковців Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у складі: В. І. Попик, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук, проф. О. М. Яценко, канд. іст. наук, О. Л. Вернік, канд. псих. наук.

Відгуки, зауваження та пропозиції до проекту просимо надсилати на адресу:

01601, Київ–31, вул. Володимирська, 62,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
Інститут біографічних досліджень,
тел.: +380 44 288 13 84,
e-mail: ibd@nbuv.gov.ua

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. *Абліцов В.* Галактика «Україна». Українська діаспора: видатні постаті [Текст] / В. Абліцов. – Київ : КИТ, 2007. – 436 с.
2. *Автографи* діячів науки і культури на книгах із фондів Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка [Текст]: тексти, факсиміле, біо-бібліогр. матер. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; упоряд. І. Я. Лосієвський. – Харків : Харк. приватний музей міської садиби, 2008. – 324 с. – (Харківські колекції ; вип.1). – Електронна версія : <http://ru.calameo.com/read/000632945d4d7c436b696>, вільний.
3. *Агатангел* Кримський : нариси життя і творчості [Текст] / Ін-т сходознавства ім. А. Кримського. – Київ : Стилос, 2006. – 563 с.: іл. – (Серія «Наукова спадщина сходознавців»).
4. *Агеєва В.* Візерунок на камені. Микола Бажан: життєпис (не)радянського поета [Текст] / В. Агеєва. – Львів : Вид-во Старого Лева, 1018. – 496 с.
5. *Агеєва В.* Мистецтво рівноваги : Максим Рильський на тлі епохи [Текст] / В. Агеєва. – Київ : Книга, 2012. – 392 с.
6. *Агеєва В.* Поетика парадокса. Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича [Текст] / В. Агеєва. – Київ : Факт, 2006. – 429 с.

7. *Академик* Александр Михайлович Ляпунов [Текст]: к 150-летию со дня рождения : монография / Л. Л. ТОВАЖНЯНСКИЙ [и др.]. – Харьков : НТУ «ХПИ», 2007. – 268 с.
8. *Академик* АН УССР Кирилл Дмитриевич Синельников [Текст]: воспоминания близких и соратников (к 100-летию со дня рождения). – Харьков, ННЦ ХФТИ, 2001. – 261 с.
9. *Академик* С. Я. Брауде в воспоминаниях современников [Текст] / НАН Украины, Радиоастрономический ин-т. – Харьков, 2005. – 328 с.
10. *Александрович* В. С. Король Данило Романович [Текст] / В. Александрович, Л. Войтович; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича. – Біла Церква : Вид. О. Пшонківський, 2013. – 234, [3] с.: іл. – (Славетні постаті Середньовіччя ; вип. 3).
11. *Алла Горська*. Душа українського шістдесятництва [Текст] / упоряд. Л. Огнева. – Київ : Смолоскип, 2015. – 712 с.
12. *Андреев* В. М. Віктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого [Текст] / В. М. Андреев. – Дніпропетровськ : Герда, 2012. – 476 с.
13. *Апанович* О. М. Федір Павлович Шевченко: історик, архівіст, історіограф, джерелознавець, археограф, організатор науки, людина [Текст] : спогади та історіографічний аналіз / О. М. Апанович. – Київ : Ін-т історії України НАНУ, 2000. – 179 с.
14. *Арсенич* П. І. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини [Текст] : довідник / П. Арсенич, І. Пелипейко. – Косів : Писаний Камінь, 2002. – 280 с.

15. *Архів* Розстріляного Відродження [Текст] : матеріали архівно-слідчих справ українських письменників 1920–1930-х років / упоряд. Л. В. Ушкалов. – Київ : Смолоскип, 2010. – 456 с.
16. *Архів* українських філологів А. О. Білецького і Т. М. Чернишової у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] : біографічне дослідження. Науковий каталог / Є. К. Чернухін, Т. С. Горбач, О. М. Купченко-Гринчук, В. Е. Лось. – Київ, 2014. – 303 с.
17. *Б. Д. Грінченко*. Документи і матеріали з фондів Інституту рукопису ЦНБ ім. В. І. Вернадського НАН України [Текст] : покажчик. Вип. 1. Віршовані твори / упоряд. Н. М. Зубкова ; ЦНБ ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. археографії. – Київ, 1994. – 240 с. – (Науково-довідкові видання з історії України ; вип. 38).
18. *Бабенко* С. С. Репресоване краєзнавство (20–30-і роки) [Текст] / С. С. Бабенко, Г. П. Білоус, Б. М. Біляшівський ; редкол. П. Т. Тронько та ін. – Київ : Рідний край, 1991. – 492 с.
19. *Багатомовне* генеалогічне древо [Електронний ресурс] // Родовід. – Режим доступу : <http://uk.rodovid.org/wk/>, вільний. – Назва з екрана.
20. *Баженов* Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців ХІХ–ХХ ст. [Текст] : Історіографія. Біобібліографія. Матеріали / Л. В. Баженов. – Кам'янець-Подільський : [б. в.], 1993. – 480 с.
21. *Басараб* В. Дві постаті з історії української церкви: Андрей Шептицький і Августин Волошин

- [Текст] / В. Басараб. – Ужгород : Говерла, 2011. – 210 с.
22. *Бежук О.* Ольга Басарабова з Левицьких: життя і чин [Текст] / О. Бежук ; Львів. нац. ун-т ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, Канад. ін-т укр. студій. – Львів : Укр. ін-т «Євросоціум», 2017. – 428 с.
  23. *Безпучко О.* Олександр Довженко: розсекречені документи спецслужб [Текст] / О. Безпучко. – Київ: Сучасний письменник, 2008. – 232 с.
  24. *Бібліографія* праць В. І. Вернадського [Текст] : література про життя та діяльність / уклад. : О. С. Онищенко, Л. В. Беляєва, С. А. Дзюбич, Л. С. Новосолова, В. Ю. Омельчук, Д. В. Устиновський. – Київ, 2012. – 603 с. – (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 10).
  25. *Бібліотека* української літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrlib.com.ua/bio/>, вільний. – Назва з екрана.
  26. *Бібліотекознавець* Любов Борисівна Хавкіна [Текст]: харк. період діяльності (1888–1918) : зб. матеріалів / уклад. : А. М. Перепеча, Н. І. Капустіна ; Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Харків, 2004. – 128 с.
  27. *Білокін С. І.* Довідкова книга з культурної спадщини України [Текст] : метабібліографія, зміст біографічних та інших словників тощо : робочий зошит / С. І. Білокін. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2009. – 514 с.
  28. *Біобібліографічний* словник учених Харківського університету [Текст]. Т. 2. Історики (1905–1920,

- 1933–2000 pp.) / [уклад. Б. П. Зайцев та ін.] ; голов. ред В. С. Бакіров ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Бізнес Інформ, 2001. – 328 с.
29. *Біобібліографія* президента НАН України, академіка НАН України Б. Є. Патона [Текст] / уклад. : Л. В. Беляєва, Т. Б. Корольова, О. М. Лавриненко ; відп. ред. І. К. Походня. – Київ : Наук. думка, 2008. – 623 с.
  30. *Богачевська-Хом'як М.* Білим по білому: жінки у громадському житті України, 1884–1939 [Текст] / М. Богачевська-Хом'як ; Центр жіночих студій в УКУ. – Львів : Укр. катол. ун-т, 2018. – 520 с. + 20 іл.
  31. *Бодак О. П.* Архів Михайла Брайчевського у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] : каталог / О. П. Бодак. – Київ, 2007. – 410 с.
  32. *Бойко Ю. О.* Архівна спадщина академіка Георгія Степановича Писаренка [Текст] / Ю. О. Бойко, Т. В. Брязкало. – Київ, 2017. – 382 с.
  33. *Бонь О. І.* Академік Олекса Петрович Новицький: наукова та громадська діяльність [Текст] / О. І. Бонь. – Київ: Рідний край, 2004. – 219 с.
  34. *Боряк Г. В.* До питання про стан і перспективи розвитку мережевих інформаційних ресурсів соціогуманітарних наук [Електронний ресурс]: [за матер. доп. авт. на засіданні Президії НАН України 13 квітня 2011 р.] / Г. В. Боряк. – 29 с. – На правах рукопису. – Режим доступу : http://histans.com/LiberUA/Boriak_stan_persp2012/Boriak_stan_persp2012.pdf, вільний. – Назва з екрана.

35. *Братусь Василь Дмитрович* (26.12.1916–11.10.2008) [Текст] : біобібліогр. покажч. / уклад. : М. І. Гулівець, Г. М. Зубченко ; Нац. наук. мед. б-ка України. – Київ : [б. в.], 2008. – 42 с. : іл., портр. – (Славні імена української медичної книги: медичні бібліотеки України в особах, документах, бібліографії).
36. *Бугаєва О. В. В. С.* Чишко – учений-історик, біографіст, організатор науки [Текст] / О. В. Бугаєва // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2005. – Вип. 3. – С. 7–15.
37. *Бугаєва О.* Музичне товариство імені М. Д. Леонтовича (1921–1931) [Текст] : біогр. словник / О. Бугаєва ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2015. – 348 с.
38. *Буряк Л. І.* Інсталяція як біографічний конструкт: Гнат Павлович Житецький [Текст] / Л. І. Буряк // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2017. – Вип. 15. – С. 13–42.
39. *В. І. Вернадський і Україна* [Текст]: з листування. Кн. 1 : А – І / авт. та упоряд. : С. М. Кіржаєв, К. Є. Новохатський, Л. М. Яременко [та ін.] ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. – Київ, 2018. – 572 с.
40. *В. І. Вернадський: Вчений. Мислитель. Громадянин* [Текст] : праці вченого та література про нього з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : бібліогр. покажч. / уклад. : Л. В. Беляєва, Л. С. та ін. ; наук. ред. В. Ю. Омельчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2003. – 260 с.

41. *В'ячеслав Липинський та його доба* [Текст] : у 2-х кн. / упоряд. : Т. Осташко, Ю. Терещенко. – Київ : Темпора, 2010. – Кн. 1–2.
42. *Василь Олександрович Сухомлинський* [Текст]: до сторіччя від дня народження : біобібліогр. покажч. / упоряд. : О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська та ін. ; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : Твори, 2018. – 395 с. – (Серія «Видатні педагоги світу» ; вип. 12).
43. *Веденеев Д.* Одиссея Василя Кука [Текст]: воєнно-політичний портрет последнего командующего УПА / Д. Веденеев. – Киев : К.І.С., 2008. – 208 с.
44. *Верба І. В.* Життя і творчість Н.Д. Полонської-Василенко (1884–1973) [Текст] / І. В. Верба ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Центр. держ. арх.-музей л-ри і мистец. України. – Київ : [б. в.], 2000. – 340 с. : фото.
45. *Вергунов В. А.* Академік Є. В. Оппоков (1869–1937) та становлення й розвиток сільськогосподарської меліоративної дослідної справи в Україні (до 145-річчя від дня народження) [Текст] : наук. доп. / В. А. Вергунов ; Нац. наук. с.-г. б-ка. – Київ, 2014. – 28 с.
46. *Вергунов В. А.* Академік М. В. Зубець (1938–2014) – учений, організатор, новатор, політичний і громадський діяч, особистість [Текст] : наук. доп. / В. А. Вергунов ; Нац. наук. с.-г. б-ка. – Київ, 2014. – 16 с.
47. *Вергунов В. А.* Професор Борис Карлович Єнкен (1873–1943) [Текст] : нарис життя та творчої ді-

- яльності / В. А. Вергунов ; Нац. наук. с.-г. б-ка. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. – 432 с. – (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 74).
48. *Вергунов В. А. С. Л. Франкфурт та Україна [Текст]: (до 150-річчя від дня народження / В. А. Вергунов ; НААН, ННСГБ, Ін-т історії аграрної науки, освіти та техніки. – Київ, 2016. – 260 с. – (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 95).*
49. *Вернадський В. І. Листування з українськими вченими [Текст] / В. І. Вернадський. – Київ, 2011–2012. – (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 2).*
50. *Вернадський В. І. Щоденники (1917–1921) [Текст] / В. І. Вернадський ; авт.-уклад. : С. М. Кіржаєв, О. В. Мемелова, В. С. Неополітанська, М. Ю. Сорочіна. – Київ, 2011. – 660 с. – (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 9).*
51. *Вернік О. Л. Системотехнічне забезпечення організації інтегрованої системи ресурсів біографічної інформації «Українського національного біографічного архіву» [Текст] / О. Л. Вернік // Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2016. – С. 171–189.*
52. *Верстюк В. Ф. Діячі Української Центральної Ради [Текст] : біогр. довідн. / В. Ф. Верстюк, Т. С. Осташко ; НАН України, Укр. міжнар. комітет з питань науки і культури, Ініціативний комітет «Універсал». – Київ : [б. в.], 1998. – 254 с.*

53. *Верстюк В. Ф. М. С. Грушевський: коротка хроніка життя та діяльності [Текст] / В. Ф. Верстюк, Р. Я. Пиріг. – Київ : Либідь, 1996. – 144 с.*
54. *Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу [Електронний ресурс] // Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Режим доступу : http://www.library.edu.ua.net/scientific_information_work/exelent_pedagog/, вільний. – Назва з екрана.*
55. *Видатні вчені Національної академії наук України [Текст]: особові арх. та рукоп. фонди акад. і чл.-кор. у Нац. б-ці України ім. В. І. Вернадського (1918–1988) [Текст] : путівник / уклад. : О. С. Боляк, Т. І. Воронкова, С. Г. Даневич та ін. ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол. : О. С. Онищенко (голова) та ін. – Київ, 1998. – 307 с.*
56. *Видатні діячі України минулих століть [Текст] = Outstanding Ukrainian Personalities of the Past : мемор. альманах / редкол. : В. Смолій, І. Драч, О. Шокало (голов. ред.) та ін. ; Компанія «Євроімідж», Ін-т історії України НАН України, Т-во «Україна-Світ», Ін-т біогр. досліджень НБУВ. – Київ : Компанія «Євроімідж», 2001. – 623 с. : іл. – («Золоті імена України»). – Укр. та англ. мовами.*
57. *Видатні педагоги України та світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.library.edu.ua.net/scientific_information_work/suhomlynskiy/, вільний. – Назва з екрана.*
58. *Видатні постаті України [Текст] : [біогр. довід. / О. В. Антонюк, О. В. Бабкіна, О. В. Баєва та ін. ;*

- редкол. : Г. В. Щокін (голова) та ін.] ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – 2-ге вид., доповн. – Київ : МАУП : Кн. палата України, 2007. – 1476 с.: портр.
59. *Видатні* постаті України [Текст] : біогр. довідн. / [авт. кол. : О. В. Бабкіна, Г. К. Базильчук, Г. Ю. Барчан та ін. ; редкол. : Г. В. Щокін (голова) та ін.] ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом, Кн. палата України. – Київ : МАУП : Кн. палата України, 2004. – 871 с.: портр.
60. *Викладачі* Ніжинської вищої школи [Текст] = Преподаватели Нежинской высшей школы : біобібліогр. покажч. : у 3-х ч., 5 кн. / уклад. : Л. В. Гранатович, Т. П. Скатерина ; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя, Фундаментальна б-ка. – Ніжин, 1998–2002. – Кн. 1–5.
61. *Винниченко В.* Щоденник [Текст] / В. Винниченко. – Київ ; Едмонтон ; Нью-Йорк : Смолоскип, 1980–2012. – Т. 1–4.
62. *Випускники* Одеського (Новоросійського) університету [Текст] : енцикл. сл. / уклад. М. О. Подрезова ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова ; ред. В. А. Сминтина. – Одеса : Астропринт, 2005. – Вип. 1. – 264 с. : іл., портр.
63. *Вихованці* Харківського університету [Текст] : біобібліогр. довідн. : до 200-річчя Харків. ун-ту / авт.-уклад. : Б. П. Зайцев, В. І. Кадеєв, С. М. Куделко та ін. ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Авто-Енергія, 2004. – 250 с.
64. *Відділення* економіки НАН України [Текст] : іст.-біогр. довід. – Київ : Академперіодика, 2014. – 242 с.

65. *Відділення* літератури, мови та мистецтвознавства НАН України [Текст] : іст.-біогр. довід. – Київ : Академперіодика, 2015. – 298 с.
66. *Відділення* механіки НАН України [Текст] : іст.-біогр. довід. / НАН України. – Київ : Академперіодика, 2015. – 341 с.
67. *Відділення* наук про Землю Національної академії наук України [Текст]. – Київ : [б. в.], 2003. – 271 с.
68. *Відділення* фізико-технічних проблем енергетики НАН України. Історія та сьогодення [Текст]. – Київ ; Чорнобиль : Ін-т проблем безпеки АЕС, 2008. – 216 с. : іл.
69. *Віктор* Федорович Іваницький (1881–1955). Життя, віддане книзі [Текст] / упоряд., наук. ред. Г. І. Ковальчук ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2018. – 312 с.
70. *Вітчизняні* ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання [Текст] : монографія / [В. Попик (кер. проекту) ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2016. – 269, [2] с.
71. *Войтович Л. В.* Генеалогія династії Рюриковичів [Текст] / Л. В. Войтович ; АН УРСР, Археограф. комісія, Ін-т суспільних наук. – Київ, 1990. – 227 с.
72. *Войтович Л. В.* Генеалогія династій Рюриковичів і Гедиміновичів [Текст] / Л. В. Войтович. – Київ : Наук. думка, 1992. – 119 с.
73. *Войтович Л.* Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль [Текст] : іст.-генеалогічне дослід-

- ження / Л. Войтович. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. – 649 с.
74. *Войтович Л.* Удільні князівства Рюриковичів і Гедеміновичів у XII–XVI ст. [Текст] : іст.-генеалогічне дослідження / Л. Войтович. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 1996. – 256 с.
75. *Володарі* гетьманської булави [Текст] : іст. портр. / авт. передм. В. А. Смолій. – Київ : Варта, 1994. – 560 с.
76. *Володимир* Іванович Вернадський і Україна [Текст] : у 2 кн. / редкол. : О. С. Онищенко (голова) та ін. ; НАН України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України. – Київ, 2011–2012. – (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 1).
77. *Вчені* Інституту історії України [Текст] : біобібліогр. довідник. – Київ, 1996–2010. – Вип. 1–2. – (Сер. «Українські історики»).
78. *Видаючіся* педагоги вищої школи г. Харькова [Текст] : біогр. сл. / В. И. Астахова [и др.] ; Харьк. гуманитарный ин-т «Народная укр. акад.». – Харьков : Глобус, 1998. – 732 с. – (Серия «Харьковский биографический словарь»).
79. *Гавриленко Микола Іванович* (1889–1971) [Текст] : матер. до біогр. відомого вченого-орнітолога, краєзнавця і педагога / збір. і впоряд. П. П. Ротач. – Полтава : Верстка, 2004. – 86 с.: іл.
80. *Галерея* видатних особистостей Київського Університету [Електронний ресурс] // Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Режим доступу :

- <http://www.univ.kiev.ua/ua/geninf/osobystosti>, вільний. – Назва з екрана.
81. *Галицька* концертмейстерська школа [Текст] : енцикл. довідник / укл. Т. Молчанова. – Львів : Споллом, 2014. – 174 с.
82. *Галузинская В. С.* Феномен Патона [Текст]: портрет в інтер'єре двох столетий / В. С. Галузинская. – Київ : Наук. думка, 2010. – 261 с.
83. *Галькевич Т. А.* Фонди національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерельна база вітчизняної іконографії [Текст] / Т. А. Галькевич, І. І. Цинковська, Г. М. Юхимець // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2009. – Вип. 7. – С. 306–333.
84. *Ганіткевич Я.* Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи [Текст] : біогр. нариси та бібліогр. / Я. Ганіткевич. – Львів : [б. в.], 2002. – 544 с.
85. *Гарбар Л. В.* Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець ХІХ ст. – 1941 р.) [Текст]: матер. до біобібліогр. сл. / Л. В. Гарбар. – Київ : НБУВ, 2018. – 616 с.
86. *Генералюк Л.* Універсалізм Шевченка [Текст]: взаємодія літератури і мистецтва. – Київ : Наук. думка, 2008. – 544 с.
87. *Геник С. М.* 150 великих українців [Текст] / С. М. Геник. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. – 300 с.
88. *Геник С. М.* 150 видатних українців [Текст] / С. М. Геник. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. – 236 с.

89. *Герасименко Н.* Олександр Лазаревський: життя і творчість (1834–1902 рр.) [Текст] / Н. Герасименко. – Київ : Ін-т історії України, 2012. – 180 с.
90. *Гірняк М.* Таємниця роздвоєного обличчя [Текст]: авторська свідомість в інтелектуальній прозі віктора Петрова-Домонтовича / М. Гірняк. – Львів : Літопис, 2008. – 286 с.
91. *Головко А. Н.* Сделал, что мог... [Текст]: харьк. городской голова Александр Константинович Погорелко / А. Н. Головко, А. Н. Ярмыш. – Харьков : Основа, 1998. – 138 с. – (Серия «Харьковский биографический словарь»).
92. *Гончар О.* Микола Костомаров: постать історика на тлі епохи [Текст] / О. Гончар. – Київ : Ін-т історії України, 2017. – 274 с.
93. *Гончар О. Т.* Щоденники [Текст] : у 3 т. / упоряд., підгот. текстів, іл. матеріалу В. Гончар. – Київ : Веселка, 2002–2004. – Т. 1–3.
94. *Горак Р. Д.* Журавлі відлетіли ... [Текст] : есеї про Квітку Цісик та її рід / Р. Д. Горак. – Львів : Апріорі, 2018. – 400 с.: іл.
95. *Горак Р. Д.* Кинути каменем [Текст] : есеї про Ірину Вільде / Р. Д. Горак. – Львів : Апріорі, 2016. – 540 с.
96. *Горинь Б.* Не тільки про себе [Текст] : у 3 кн. / Б. Горинь. – Київ : Пульсари, 2006–2010. – Кн. 1–3.
97. *Горобець В.* Гетьман Руїни [Текст]: Іван Брюховецький та Москва / В. Горобець. – Київ : Києво-могилян. акад., 2017. – 247 с.
98. *Грушевський М. С.* Листи Михайла Грушевського до Михайла Мочульського (1901–1933) [Текст] /

- М. С. Грушевський ; упоряд. Р. Дзюбан ; наук. ред. Г. Сварник ; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаніка, Центр. держ. іст. арх. України, м. Львів. – Львів : [б. в.], 2004. – 158 с.: іл. – (Серія «Епістолярій»).
99. *Грушевський М. С.* Листування Михайла Грушевського / М. С. Грушевський ; упоряд. Г. Бурлака ; ред. Л. Винар ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ : [б. в.] ; Нью-Йорк : [б. в.], 1997. – 399 с. – (Серія «Епістолярні джерела грушевськознавства» ; т. 1).
100. *Грушевський М. С.* Листування Михайла Грушевського [Текст] / М. С. Грушевський ; упоряд., коментарі, вступ. ст. Р. Майборода [та ін.] ; ред. Л. Винар ; Укр. істор. т-во, НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського. – Київ [та ін.] : [б. в.], 2001. – 412 с. – (Серія «Епістолярні джерела грушевськознавства» ; т. 2).
101. *Грушевський М. С.* Листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори / М. С. Грушевський, І. М. Джиджора ; упоряд. С. Панькова, В. Пришляк ; ред. Л. Винар [та ін.] ; Укр. істор. т-во, НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського, Історико-мемор. музей Михайла Грушевського, Центр. держ. істор. арх. України, м. Київ. – Київ [та ін.] : УІТ : Простір, 2008. – 552 с. – (Серія : епістолярні джерела грушевськознавства ; т. 4).
102. *Грушевський М. С.* Листування Михайла Грушевського [Текст] : листування Михайла Грушев-

- ського та Євгена Чикаленка / М. Грушевський, Є. Чикаленко ; ред. Л. Винар ; упоряд. : І. Старовойтенко, О. Тодійчук ; Укр. іст. т-во [та ін.]. – Київ [та ін.] : УІТ : Простір, 2010. – 296 с. : портр. – (Серія «Епістолярні джерела грушевськознавства» ; т. 5).
103. *Грушевський М. С.* Листування Михайла Грушевського [Текст] : листування Михайла Грушевського та Юрія Тищенка / ред. : Л. Винар, І. Гирич ; упоряд. О. Мельник ; Укр. іст. т-во [та ін.]. – Київ [та ін.] : УІТ, 2012. – 637, [3] с. – (Серія : епістолярні джерела грушевськознавства ; т. 6).
104. *Грушевський М. С.* Щоденник (1888–1894 рр.) [Текст] / підгот. до вид., передне слово, упоряд., комент. і післямова Л. Зашкільняк ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 1997. – 261 с.
105. *Губская Т. Н.* Город мраморных ангелов [Текст]: (некрополь города Николаева) / Т. Н. Губская. – Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2010. – 488 с.
106. *Гузар Любомир.* Андрей Шептицький митрополит Галицький (1901–1944) провісник екуменізму [Текст] / Любомир Гузар. – Вид. 2-е. – Жовква : Місіонер, 2015. – 495 с.
107. *Гуржій О. І.* Гетьман Іван Скоропадський [Текст] / О. І. Гуржій ; Ін-т історії України НАН України. – Київ : [б. в.], 1998. – 207 с.
108. *Гуржій О. І.* Іван Скоропадський [Текст] / О. І. Гуржій, О. П. Реєнт. – Київ : Арій, 2013. – 384 с. – (Серія «Гетьмани України та їхня доба»).
109. *Гуржій О. І.* Гетьман Петро Конашевич-Сагайдач-

- ний [Текст] / О. І. Гуржій, В. В. Корнієнко. – Київ : Україна, 2004. – 192 с.
110. *Гуржій О. І.* Іван Скоропадський [Текст] / О. І. Гуржій. – Київ : Альтернативи, 2004. – 312 с.
111. *Даниленко В.* Володимир Вернадський: віхи життя і творчості [Текст] / В. Даниленко. – Київ ; Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 298 с.
112. *Даниленко В. М.* Академік Степан Смаль-Стоцький: життя і діяльність, 1859–1938 рр. [Текст] / В. М. Даниленко, О. В. Добржанський. – Київ ; Чернівці, 1996. – 207 с.
113. *Дашкевич Я.* Постаті [Текст] : нариси про діячів історії, політики, культури / Я. Дашкевич ; Львів. від-ня ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України. – 2-ге доп. вид. – Львів : Літ. агенція «Піраміда», 2007. – 808 с.
114. *Демченко Т. П.* Листи Олександра Кониського до Іллі Шрага / Т. П. Демченко ; упоряд., передмова, примітки Т. П. Демченко, О. О. Мисюри. – Чернігів : Просвіта, 2011. – 210 с.
115. *Демченко Т. П.* Батько Шраг [Текст] : монографія / Т. П. Демченко. – Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2008. – 264 с.
116. *Державний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dmh.lviv.ua/>, вільний. – Назва з екрана.
117. *Дзьобак В. В.* Отаман Тарас Бульба-Боровець (штрихи до політичного портрета) / В. В. Дзьобак ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 1995. – 91 с.

118. *Дзьобак В. В.* Тарас Бульба-Боровець і його військові підрозділи в українському русі Опору (1941–1944 рр.) [Текст] / В. В. Дзьобак ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 2002. – 261 с.
119. *Дзюба І. М.* Спогади і роздуми на фінішній прямій [Текст] / І. М. Дзюба. – Київ : Криниця, 2008. – 926 с.
120. *Дзюба І. М.* Тарас Шевченко [Текст] : життя і творчість / І. М. Дзюба. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2008. – 720 с.
121. *Дивный И. В.* Страницы военного некрополя Старой Одессы [Текст] : биограф. справ. / И. В. Дивный. – Киев, 1996–2001. – Кн. 1–3. – (Серия «Некрополи Украины»).
122. *Дисидентський рух в Україні* [Електронний ресурс] : віртуальний музей. – Режим доступу : <http://www.archive.khpg.org>, вільний. – Назва з екрана.
123. *Довженко без гриму* [Текст] : листи, спогади, архівні знахідки / упоряд. і коментарі В. Агеєвої, С. Тримбача. – Київ : Комора, 2014. – 472 с. – (Серія «Persona»).
124. *Довженко О.* Щоденникові записи, 1939–1956 [Текст] / О. Довженко ; сост. : В. В. Забродин, Е. Я. Марголит ; редкол. : А. Н. Артизов [и др.] ; пер. укр. текста Е. Е. Чугунова ; вступ. ст.: Т. М. Горяева [и др.]. – Харків : Фоліо, 2013. – 877, [8] с.
125. *Енциклопедія історії України* [Текст] : в 10-ти т. / Ін-т історії України НАН України ; голов. ред. В. А. Смолій. – Київ : Наук. думка, 2003–2015. – Т. 1–10.

126. *Енциклопедія сучасної України* [Текст] / Ін-т енцикл. досліджень НАН України. – Київ, 2001– . – Т. 1–17.
127. *Енциклопедія української діаспори* [Текст]. Т. 4. Австралія – Азія – Африка / Наук. т-во ім. Шевченка, НАН України ; голов. ред. В. Маркусь. – Київ та ін., 1995. – 250 с.
128. *Епістолярна спадщина Агатангела Кримського (1890–1941)* [Текст] : у 2 т. / НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Кримського ; гол. ред. Л. В. Матвєєва. – Київ : [б. в.], 2005. – Т. 1–2.
129. *Єфремов С. О.* Щоденники. 1923–1929 [Текст] / С. О. Єфремов ; упоряд. О. С. Путро [та ін.]. – Київ : ЗАТ «Газета “Рада”», 1997. – 834 с. : ил. – (Серія «Мемуари»).
130. *Жадько В. О.* У пам'яті Києва [Текст] : наук. фотоіл. довідник-посібник / В. О. Жадько. – Київ : Фенікс, 2007. – 478 с.
131. *Жадько В. А.* Некрополь на Байковій горі [Текст] / В. А. Жадько. – Киев : Фенікс, 2008. – 310 с.
132. *Жадько В. А.* Український некрополь [Текст] / В. А. Жадько. – Киев, 2005. – 346 с.
133. *Жебуньов Л. М.* Листи Леоніда Жебуньова до Євгена Чикаленка 1907–1919 роки [Текст] / Л. М. Жебуньов, Є. Х. Чикаленко ; упоряд. І. Старовойтенко ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ : [б. в.], 2005. – 252 с.: фотоіл.
134. *Жеплинський Б. М.* Українські кобзарі, бандуристи, лірники [Текст] : енцикл. довід. / Б. М. Же-

- плинський, Д. Б. Ковальчук. – Львів : Галиц. вид. спілка, 2011. – 315 с.
135. *Жиленко І.* Homo feriens [Текст] : спогади / І. Жиленко ; передм. М. Коцюбинської. – Київ : Смолоскип, 2011. – 816 с.
136. *Житомирський* державний університет імені Івана Франка / [авт.-упоряд. Я. Білейчук ; редкол.: П. Ю. Саух та ін.]. – Київ : ТОВ «Вид-во Логос Україна», 2009. – 197 с.
137. *Житомирський* національний агроєкологічний університет [Текст] / [авт.-упоряд. Я. Білейчук ; редкол. : Микитюк В. М. та ін.] – Київ: ТОВ «Вид-во Логос Україна», 2009. – 197 с.
138. *Життя*, присвячене людям [Текст] : до 160-річчя від дня народж. Володимира Костянтиновича Високовича : [біобібліогр. покажч.] / уклад. Л. Є. Корнілова та ін. ; Нац. наук. мед. б-ка України, Наук. б-ка Вінниц. нац. мед. ун-ту ім. М. І. Пирогова. – Київ : [б. в.], 2014. – 81, [1] с. : фот. – (Серія «Товариство київських лікарів в особах»).
139. *Жолдак Б.* Під зіркою Лукаша [Текст] / Б. Жолдак. – Київ : Дух і Літера, 2018. – 320 с. – (Постаті культури).
140. *Журавльов Д. В.* Усі гетьмани України [Текст] / Д. Журавльов. – Київ : Гетьман, 2012. – 507, [1] с.: іл., портр.
141. *Журавльов Д. В.* Мазепа. Людина. Політик. Легенда [Текст] / Д. В. Журавльов. – Харків : Фоліо, 2007. – 205 с.
142. *З епістолярної* спадщини гетьмана Івана Мазепи [Текст] / упоряд. та авт. передм. В. В. Станіславсь-

- кий ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : [б. в.], 1996. – 191 с.
143. *Зайцев Б. П.* Попечители Харьковского учебного округа [Текст] / Б. П. Зайцев, С. И. Посохов ; редкол. А. Н. Ярьмыш [и др.]. – Харьков : Ун-т внутренних дел, 2000. – 124 с. – (Серия «Харьковский биографический словарь»).
144. *Зарубіжні* вчені-вихідці з України в галузі фундаментальних і технічних наук [Текст] : біогр. енцикл. сл. / Ю. О. Храмов, В. М. Гамалія, С. С. Довганюк та ін. – Київ: Фенікс, 2017. – 304 с.
145. *Західно-Українська* Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті [Текст] / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2009. – 350 с.
146. *Зінченко А. Л.* Життя і служіння митрополита Василя Липківського [Текст] / А. Л. Зінченко. – Київ : Дуліби, 2017. – 335 с.
147. *Золота* книга української еліти [Текст] = Golden Book of Ukrainian Elite : інформ.-іміджевий альманах : у 6 т. / голов. ред. О. Онопрієнко. – Київ : Компанія «Євроімідж», 2001. – Т. 1–6. – Укр. та англ. мовами.
148. *Івакін Г. Ю.* Київ [Текст] : іст.-біогр. енцикл. довідник / Г. Ю. Івакін. – Київ : Фенікс, 2007. – 1120 с.
149. *Іван Калинович* (1884–1927) [Текст] : бібліогр. покажч. / уклад. Т. Ю. Кульчицька ; ЛННБ України ім. В. Стефаніка. – Львів, 2015. – 94 с.
150. *Іваннікова Л.* Яків Новицький [Текст]: фольклорист, історик, педагог / Л. Іваннікова. – Запоріжжя : АА Тандем, 2010. – 388 с.

151. *Іларіон*, митрополит. Листування Митрополита Іларіона (Огієнка) [Текст] / митрополит Іларіон (Огієнко); упоряд. Ю. Мицик. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2006. – 566 с.
152. *Ільницький М.* У фокусі віддзеркалень [Текст] : статті; портрети; спогади / М. Ільницький ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2005. – 552 с.
153. *Ільницький М.* Формули осягання Антонича [Текст] / М. Ільницький. – Львів : ЛА «Піраміда», 2015. – 236 с.
154. *Інститут історії України НАН України* [Текст] . 1936–2006 / НАН України, Ін-т історії України; [відп. ред. В. А. Смолій]. – Київ : [Ін-т історії України НАН України], 2006. – 815, [3] с., [24] арк. фот.
155. *Ісаєвич Я. Д.* Біографічний словник – національний пріоритет [Текст] / Я. Д. Ісаєвич // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – Київ, 1996. – Вип. 1. – С. 7–9.
156. «*Істину* встановлює суд історії» [Текст] : зб. на пошану Ф. П. Шевченка : [в 2-х т.]. – Київ, 2004. – Т. 1–2. – (Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки ; вип. 10).
157. *Історик* Олена Компан [Текст] : матер. до біогр. / упоряд. Я. Компан. – Київ, 2007. – 532 с.
158. *Історія Академії наук України, 1918–1923* [Текст] : док. і матеріали / АН України, Ін-т укр. археографії, Центр. наук. б-ка ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства, Ін-т рукопису ; упоряд. : В. Г. Шмельов (ст. упоряд.) [та ін.] ; редкол. : П. С. Сохань (відп. ред.) [та ін.]. – Київ : Наук.

- думка, 1993. – 575 с. – (Джерела з історії науки в Україні).
159. *Історія Національної академії наук України, 1924–1928* [Текст] : док. і матеріали / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; редкол. : О. С. Онищенко (відп. ред.) [та ін.] ; упоряд. : В. А. Кучмаренко [та ін.]. – Київ : НБУВ, 1998. – 762 с. – (Джерела з історії науки в Україні).
160. *Історія Національної академії наук України, 1929–1933* [Текст] : док. і матеріали / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; редкол. : П. С. Сохань (відп. ред.) [та ін.] ; упоряд. : Т. В. Вересовська [та ін.]. – Київ, 1998. – 542 с. – (Джерела з історії науки в Україні).
161. *Історія Національної академії наук України, 1934–1937* [Текст] : док. і матеріали / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства ; упоряд. : В. А. Кучмаренко [та ін.] ; редкол. : О. С. Онищенко (відп. ред.) [та ін.]. – Київ : НБУВ, 2003. – 832 с. – (Джерела з історії науки в Україні).
162. *Історія Національної академії наук України, 1938–1941* [Текст] : док. і матеріали / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства ; упоряд. : В. А. Кучмаренко [та ін.] ; редкол. : О. С. Онищенко (відп. ред.) [та ін.]. – Київ : НБУВ, 2003. – 920 с. – (Джерела з історії науки в Україні).

163. *Історія* Національної академії наук України, 1941–1945 [Текст] : у 2 ч. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; упоряд. : Л. М. Яременко [та ін.] ; редкол. : О. С. Онищенко (відп. ред.) [та ін.]. – Київ : НБУВ, 2007. – Ч. 1 : Документи і матеріали. – 808 с. ; Ч. 2 : Додатки. – 576 с.
164. *Історія* Національної академії наук України, 1946–1950 [Текст] : у 2 ч. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; упоряд. : Л. М. Яременко [та ін.] ; редкол. : О. С. Онищенко (голов. ред.) [та ін.]. – Київ : НБУВ, 2008. – (Джерела з історії науки в Україні). – Ч. 1 : Документи і матеріали. – 604 с. ; Ч. 2 : Додатки. – 716 с.
165. *Історія* Національної академії наук України, 1951–1955 [Текст] : [у 2 ч.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; редкол. : О. С. Онищенко (голов. ред.) [та ін.] ; упоряд. : Л. М. Яременко [та ін.]. – Київ : НБУВ, 2012. – (Джерела з історії науки в Україні). – Ч. 1 : Документи і матеріали. – 879 с. : іл. ; Ч. 2 : Додатки. – 913, [2] с.
166. *Історія* Національної академії наук України, 1956–1960 [Текст] : [в 2 ч.] / упоряд. : Л. М. Яременко та ін. ; редкол. : О. С. Онищенко (голов. ред.) [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. –

- Київ : НБУВ, 2016. – (Джерела з історії науки в Україні). – Ч. 1 : Документи і матеріали. – 2016. – 869 с. : фото. ; Ч. 2 : Додатки. – 2016. – 1062, [1] с.
167. *Історія* України в особах. XIX – XX ст. [Текст] / авт. : І. Войцехівська, В. Волковинський, М. Дмитрієнко та ін. – Київ : Україна, 1995. – 480 с.
168. *Історія* України в особах. Давньоруська держава. Литовсько-польська доба [Текст] / авт. кол. : О. В. Русина (керівник) та ін. – Київ : Україна, 2012. – 440 с.
169. *Історія* України в особах: IX—XVIII ст. [Текст] / В. Замлинський та ін. – Київ : Україна, 1993. – 396 с.
170. *Історія* України в особах: Козаччина [Текст] / В. М. Горобець та ін. – Київ : Україна, 2000. – 302 с.
171. *Калібаба Д. П.* Відомі діячі культури, науки, політики Придесення [Текст] / Д. П. Калібаба. – Чернігів : Просвіта, 1995. – 144 с. – (Б-ка «Сіверянського літопису»).
172. *Караваєв Володимир Опанасович* [Текст]: до 200-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / уклад. : Л. Є. Корнілова, Н. І. Мамедова ; наук. ред. Р. І. Павленко ; Нац. наук. мед. б-ка України, Укр. бібл. асоц., Асоц. б-к України. – Київ : [б. в.], 2011. – 40 с. – (Серія «Товариство київських лікарів в особах»).
173. *Кардиналовська Т.* Невідступне минуле [Текст] : спогади / Т. Кардиналовська. – Харків : Майдан, 2005. – 171 с.
174. *Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст.* [Текст] : енцикл. вид. / ред. В. С. Брюховець-

- кий ; наук. ред., упоряд. З. І. Хижняк. – Київ : КМ Академія, 2001. – 735 с.
175. *Київська* духовна академія в іменах: 1819–1924 [Текст] : у 2-х т. / упоряд. М. Ткачук. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2017. – Т. 1–2.
176. *Київський* національний університет імені Тараса Шевченка [Текст]: незабутні постаті / авт.-упор. О. Матвійчук, Н. Струк. – Київ : Світ Успіху, 2005. – 464 с.
177. *Ківшар Т. І.* Бібліологічна спадщина Степана Сірополка (1872–1959) [Текст] : монографія / Т. І. Ківшар ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НВЦ Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського, 2015. – 530, [1] с. : іл. – Бібліогр. : с. 434–464.
178. *Ківшар Т. І.* Степан Онисимович Сірополко (1872–1959) [Текст] : біобібліогр. покажч. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад., життєпис, хронологія життя та діяльності Т. І. Ківшар. – Київ, 2012. – 197 с.
179. *Ківшар Т. І.* Українська бібліотечна біографіка ХХ – поч. ХХІ ст.: етапи й тенденції розвитку [Текст] / Т. І. Ківшар // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2011. – Вип. 8. – С. 98–147.
180. *Клименко І. В.* Архів українського мистецтвознавця Б. С. Бутника-Сіверського (1901–1983) у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] : біогр. дослідження : наук. каталог / І. В. Клименко. – Київ, 2015. – 464 с.
181. *Клочек Г.* «Якби ви вчилися так як треба...

- [Текст] / Г. Клочек // Зі студій про літературну освіту : зб. ст. та матер. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2013. – С. 72.
182. *Книжкові* джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського : матер. до бібліогр. (середина ХІХ–ХХ ст.) [Текст] / авт.-уклад. : Т. В. Куриленко, Н. І. Любовець, О. М. Яценко. – Київ : НБУВ, 2004. – 365 с. – (Джерела української біографістики ; вип. 1).
183. *Книжкові* джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського : матер. до бібліогр. (2001–2003 рр.) [Текст] / авт.-уклад. : Н. І. Мельник-Любовець, О. М. Яценко. – Київ : НБУВ, 2006. – 204 с. – (Джерела української біографістики ; вип. 2).
184. *Книжкові* джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : матер. до бібліогр. (2004–2010 рр.) [Текст] / Ю. В. Вернік та ін. – Київ : НБУВ, 2018. – (Джерела української біографістики ; вип. 4).
185. *Ковалевська О. О.* Зображення кризь віки: іконографія козацької старшини ХVІІ–ХVІІІ ст. [Текст] : в 2-х ч. / О. О. Ковалевська. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2014. – Ч. 1–2.
186. *Кондратюк Р.* Некрополь старого Житомира [Текст] : біогр. довідник / Р. Кондратюк ; УТОПШ, Укр. центр біогр. некрополістики, Житомир. наук.-краєзнав. т-во дослідників Волині, Держ.

- архів Житомир обл. – Київ, 2001. – 136 с. – (Сер. «Некрополі України»).
187. *Кореневич Л.* Як по струні в безодню... [Текст] : кілька особистих сторінок до біограф. шістдесятиництва / Л. Кореневич ; передм. Є. Гуцала. – Київ : Смолоскип, 2004. – 260 с.
188. *Королева Н.* Без коріння [Текст] ; Во дні они ; Quid est Veritas? / Н. Королева ; упоряд. наук. ред. О. Баган ; Наук.-ідеолог. центр ім. Д. Донцова. – Дрогобич : Відродження, 2007. – 672 с. – (Український модерн).
189. *Королевський К.* Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944) [Текст] / К. Королевський. – Львів: Свічадо, 2014. – 489 с.
190. *Костюк Г.* Зустрічі і прощання [Текст] : спогади у 2-х кн. / Г. Костюк ; Ін-т л-ри НАН України, Канад. ін-т укр. студій, Укр. вільна акад. наук (США). – Київ : Смолоскип, 2008. – Кн. 1–2.
191. *Котляр М. Ф.* Данило Галицький [Текст] / М. Ф. Котляр. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2001. – 153 с.
192. *Котляр М. Ф.* Данило Галицький [Текст] : біограф. нарис / М. Ф. Котляр. – Київ : Альтернативи, 2002. – 328 с. – (Серія «Особистість і доба»).
193. *Котляр М. Ф.* Історія в життєписах [Текст] / М. Ф. Котляр, В. А. Смолій : пер. з рос. Н. Г. Сидяченко. – Київ : Час, 1994. – 328 с.
194. *Котляр М. Ф.* Історія України в особах: Давньоруська держава [Текст] / М. Ф. Котляр. – Київ : Україна, 1996. – 240 с.
195. *Котляр М. Ф.* Полководці Давньої Русі [Текст] /

- М. Ф. Котляр. – Київ : Україна, 1991. – 151 с.
196. *Котляр М. Ф.* Полководці Давньої Русі [Текст] / М. Ф. Котляр. – 2-е вид. – Київ : Україна, 1996. – 151 с.
197. *Коцур Н. І.* Наукові студії професора Олександра Григоровича Черняхівського (1869–1939) [Текст] / Н. І. Коцур, В. А. Галах. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2014. – 346 с.
198. *Коцур Н. І.* О. В. Корчак-Чепурківський (1857–1947): шлях від земського лікаря до академіка УАН–ВУАН [Текст] / Н. І. Коцур. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – 601 с.
199. *Коцюбинська М.* Книга споминів [Текст] / М. Коцюбинська. – Харків : Акта, 2006. – 288 с.
200. *Кочубей Ю. М.* Орієнтальне мистецтво в Україні в 20–30 рр. ХХ ст. В. М. Зуммер (1885–1970) [Текст] / Ю. М. Кочубей, Е. Г. Циганкова. – Київ, 2005. – 314 с.
201. *Кочубей Ю. М.* В. В. Дубровський (1897–1966) як сходознавець [Текст] / Ю. М. Кочубей. – Київ, 2011. – 544 с.
202. *Крालюк П.* Таємний агент микола Гоголь, або про що розповідає «Тарас Бульба» [Текст] / П. Крालюк. – Львів : Вид. Старого Лева, 2016. – 176 с.
203. *Кривошея В. В.* Козацька старшина правобережних полків (1648–1678 рр.) [Текст] / В. В. Кривошея, М. П. Корнієнко. – Київ : ІПіЕНД НАНУ, 2000. – 104 с.
204. *Кривошея В. В.* Національна еліта Гетьманщини: персональний склад і генеалогія. 1648–1782 рр.

- [Текст] / В. В. Кривошея. – Київ : ІПіЕНД НАНУ, 1998. – Ч. 1–2.
205. *Кривошея В. В.* Українська козацька старшина [Текст]. Ч. 1. Урядники гетьманської адміністрації / В. В. Кривошея. – 2-ге вид., доп. – Київ : Вид. дім «Стилос», 2005. – 257 с.
206. *Кривошея В. В.* Українська шляхта напередодні визвольної війни середини XVII століття [Текст] : істор.-геогр. та іст.-генеалог. матер. / В. В. Кривошея, В. Орел. – Київ : ІПіЕНД НАНУ, 2000. – 138 с.
207. *Кривошея В. В.* Генеалогія українського козацтва [Текст] : нариси історії козацьких полків / В. В. Кривошея. – 2-ге вид., доп. – Київ : Вид. дім «Стилос», 2002. – 389 с.
208. *Крушельницька Л. І.* Рубали ліс... [Текст]: спогади галичанки / Л. І. Крушельницька. – Львів : Астролябія, 2008. – 252 с.
209. *Культура України* : електронна б-ка [Електронний ресурс] // Нац. парламент. б-ка України. – Режим доступу : <http://elib.nplu.org/>, вільний. – Назва з екрана.
210. *Кульчицька Т.* Мирон Кордуба (1876–1947) [Текст] : іст.-біобібліогр. дослідження / Т. Кульчицька ; Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. – Львів, 2012. – 236, [5] с.
211. *Кульчицький С.* Володимир Винниченко [Текст] / С. Кульчицький, В. Солдатенко. – Київ : Альтернативи, 2005. – 376 с. – (Серія «Особистість і доба»).
212. *Купчинська Л.* Творчість Теофіла Копистинського у контексті розвитку образотворчого мистецтва

- західноукраїнських земель другої половини XIX – початку XX століть [Текст] / Л. Купчинська. – Львів, 2009. – 314 с.
213. *Лазаренко А. І.* Світло у вікнах [Текст]: життя видатних людей : у 2 ч. / А. І. Лазаренко. – Київ : Літопис–XX, 2000–2003. – Ч. 1–2.
214. *Леся Українка.* Життя і тексти [Текст] / Л. Мірошніченко ; передм. М. Коцюбинська. – Київ : Смолоскип, 2011. – 264 с.
215. *Лещук І.* Митрополит Андрей Шептицький [Текст] / І. Лещук. – Львів, 2014. – 172 с.
216. *Липинський В.* З епістолярної спадщини [Текст] : листи до Д. Дорошенка, І. Кривецького, Р. Метика, О. Назарука, С. Шелухіна / В. Липинський ; упоряд., авт. вступ. статті і коментарів : Т. Осташко, Ю. Терещенко. – Київ : Ін-т історії України, 1996. – 199 с.
217. *Лисенко І. М.* Співаки України [Текст] : енцикл. вид. / І. Лисенко. – Київ : Знання, 2012. – 639 с. : іл.
218. *Лисенко І. М.* Українські співаки XI–XVIII ст. [Текст] : енцикл. сл. / І. М. Лисенко. – Київ : Рута, 2015. – 143 с.
219. *Лисенко М.* Листи [Текст] / М. Лисенко ; упоряд., комент. Р. Скорульська ; ред. А. П. Лащенко. – Київ : Муз. Україна, 2004. – 680 с.
220. *Литвин М. Р.* Збройні сили України першої половини XX ст.: генерали та адмірали [Текст] / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів ; Харків : Вид-во Сага, 2007. – 244 с.

221. *Литвинко А. С.* Микола Миколайович Боголюбов та статистична фізика в Україні [Текст] / Центр досліджень наук.-техн. потенціалу та іст. науки ім. Г. М. Доброва. – Київ : Академперіодика, 2009. – 304 с.
222. *Лицарі духа: військове капеланство УГКЦ ХІХ–ХХ століть у біографіях* [Текст] / Департамент військ. капеланства Патріаршої курії УГКЦ; упоряд. о. Михайло Забанджала. – Львів : Свічадо, 2018. – 310 с.
223. *Лікарська совість м. Києва початку ХХ ст.* [Текст] : біобібліогр. покажч., присвяч. до 150-річчя від дня народж. Т. Г. Яновського / уклад. : Л. Є. Корнілова, Н. І. Мамедова, М. І. Гулівець ; наук. ред. Р. І. Павленко. – Київ : [б. в.], 2011. – 56 с. : рис., табл. – (Серія «Товариство київських лікарів в особах»).
224. *Лікар світлої мудрості* [Текст]: (до 100-річчя від дня народження Анатолія Петровича Пелешука : біобібліогр. покажч. / уклад. : Л. Є. Корнілова, Н. І. Мамедова, І. А. Свінціцький ; Нац. наук. мед. б-ка України, Нац. мед. ун-т ім. О. О. Богомольця ; за заг. ред. А. С. Свінціцького, Р. І. Павленко. – Київ : КІМ, 2013. – 107 с. : іл. – (Медична біографістика).
225. *Література та культура Полісся* [Текст] : зб. / ред. Г. Самойленко ; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 1990–2009. – Вип. 1–51.
226. *Лобода Т. М.* Василь Кравченко: громадська, наукова та просвітницька діяльність [Текст]. – Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – 238 с.
227. *Лутай М. Є.* Гордість Житомирського державного

- університету імені Івана Франка – його випускники [Текст] / М. Є. Лутай. – Житомир : Вид-во ПП «Рута», 2011. – 308 с.
228. *Любовець Н. І.* Мемуарій Української революції (1917–1921 рр.): автори та жанри [Текст] / Н. І. Любовець // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2017. – Вип. 15. – С. 260–286.
229. *Любовець Н. І.* Мемуарний потенціал ресурсів бібліотечного краєзнавства / Н. І. Любовець // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2015. – Вип. 12. – С. 359–376.
230. *Любовець Н. І.* Український мемуарій в інформаційному просторі : досвід та перспективи [Текст]: / Н. І. Любовець // Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2016. – С.199–221.
231. *Ляшко С. М.* Автобіографічні джерела Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України (1918–1933) Всеукраїнської Академії наук [Текст] / С. М. Ляшко, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2018. – 532 с.
232. *Ляшко С. М.* Біографічна довідкова справа в Україні (60-ті рр. ХІХ – 40-ті рр. ХХ ст.) [Текст] : нариси історії / С. М. Ляшко. – Запоріжжя : Дике поле, 2006. – 88 с.
233. *Ляшко С. М.* Довідкова біографістика в контексті соціогуманітарного знання ХХІ ст. [Текст] / С. М. Ляшко, Н.П. Марченко // Наук. пр. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – Вип. 34. – С. 465–476.

234. *Ляшко С. М.* Українські біографічні довідкові видання XIX–XX століття: історичні та теоретико-методичні засади [Текст] / С. М. Ляшко. – Запоріжжя : Дике поле, 2010. – 288 с.
235. *Мазепа І.* Листи Івана Мазепи [Текст] : у 2 т. / І. Мазепа ; упоряд. та авт. передм. В. Станіславський ; відп. ред. В. А. Смолій ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – Київ, 2002–2010. – Т. 1–2.
236. Мазепіана [Текст] : матер. до бібліогр. (1688–2009) / упоряд. та авт. передм. О. О. Ковалевська ; Ін-т історії України. – Київ: Темпора, 2009. – 248 с.
237. *Мала* енциклопедія етнодержавознавства [Текст] / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; редкол. Ю. І. Римаренко та ін. – Київ, 1996. – 942 с.
238. *Малиновский Б.Н.* История вычислительной техники в лицах [Текст] / Б. Н. Малиновский. – Киев : фирма «КИТ» : ПТОО «А.С.К.», 1995. – 384 с.
239. *Малиновський А. С.* Університету – 85 років: сучасне, майбутнє [Текст] / А. С. Малиновський. – Житомир : Вид-во ДВНЗ «Держ. агроєколог. ун-т», 2007. – 204 с.
240. *Малиновський Б. М.* Академік Борис Патон – праця на все життя [Текст] / Б. М. Малиновський. – Київ : Наук. думка, 2002. – 338 с.
241. *Мандебура О.* Микола Сумцов і проблеми соціокультурної ідентичності [Текст] / О. Мандебура. – Київ : ІПіЕНД, 2011. – 276 с.

242. *Марченко Н. П.* Володимир Рутківський: тексти долі [Текст] : біогр. нарис / Н. П. Марченко ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2014. – 414 с.
243. *Марченко Н. П.* Біографічна інформація в колі дитячого читання [Текст] / Н. П. Марченко // Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2016. – С. 131–147.
244. *Марченко Н. П.* Книга для дітей як індикатор транскордонних взаємовідносин культур (на прикладі новітньої книги для дітей в Україні) [Текст] / Н. П. Марченко // Historia kluczem do zrozumienia współczesnych relacji międzysiedzkich / redakcja naukowa Teresa Maresz i Katarzyna Grysińska-Jarmuła. – Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2016. – S. 409–422.
245. *Матвеева Л. В.* Византинист Фёдор Успенский (1845–1928) [Текст] / Л. В. Матвеева ; НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського. – Київ, 2013. – 244 с.
246. *Матвеева Л. В.* Отто Юльевич Шмидт. 1891–1956 [Текст] / Л. В. Матвеева. – Киев : Стилос, 2006. – 228 с.
247. *Матвеева Л. В.* Юлиан Кулаковский [Текст] / Л. В. Матвеева. – Киев: Стилос, 2002. – 484 с.
248. *Матеріали* до біографічного словника І. О. Левицького [Текст] : анот. покажч. арх. док. / упоряд., передм. та наук.-дов. апарат М. М. Трегуб ; вступ. ст. М. М. Романюка ; наук. ред. М. М. Ро-

- манюк ; віп. ред. Л. В. Сніцарчук ; наук. консулат. Л. І. Ільницька. – Львів, 2012. – Т. 1 : А – Б. – 355 с.
249. *Матяш І. Б.* Зірка першої величини. Життєпис К. М. Грушевської [Текст] / І. Б. Матяш ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 2002. – 231 с.
250. *Матяш І. Б.* Особа в українській архівістиці [Текст] : біогр. нариси / І. Б. Матяш ; Держкомархів України, УДНДІАСД, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 2001. – 226 с.
251. *Матяш І.* Катерина Грушевська [Текст]: життя і діяльність / І. Б. Матяш. – Київ : Україна, 2004. – 240 с. – (Життя видатних людей).
252. *Медицина в Україні. Видатні лікарі* [Текст]. Вип. 1. Кінець XVII – перша половина XIX ст. : біобібліогр. сл. / авт.-упоряд. С. М. Булах [та ін.]. – Київ : Телеоптик, 1997. – 239 с.
253. *Медицина в Україні. Видатні лікарі* [Текст]. Вип. 2. Друга половина XIX століття. Літери А-К : біобібліогр. сл. / авт.-упоряд. С. М. Булах [та ін.]. – Київ, 2003. – 447 с.
254. *Медицина в Україні. Видатні лікарі* [Текст]. Дод. вип. 1. XVIII – перша половина XIX ст. : біобібліогр. сл. / авт.-упоряд. М. М. Гайдучок. – Київ : [б. в.], 2002. – 136 с.
255. *Медицина в Україні. Видатні лікарі* [Текст]. Дод. вип. 2 / авт.-упоряд. М. М. Гайдучок. – Київ : [б. в.], 2007. – 99 с.
256. *Мельник Я.* І остатня часть дороги... Іван Франко:

- 1908–1916 [Текст] / Я. Мельник. – Дрогобич : Коло, 2006. – 439 с.
257. *Мельник Я. І.* З останнього десятиліття Івана Франка [Текст] / Я. І. Мельник ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, Ін-т франкознавства, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів : [б. в.], 1999. – 207 с.
258. *Микола Іванович Костомаров (1817–1885)* : матер. до бібліогр. [Текст] / відп. ред. Ю. А. Пінчук. – Запоріжжя ; Чернігів : Сіверянська думка, 2002. – 124 с.
259. *Микола Леонтович* — славетний український композитор [Текст] : біобібліогр. покажч. / уклад. О. І. Кізян ; Управління культури і мистецтв Вінн. облдержадміністрації, Вінн. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 2017. – 412 с.
260. *Микола Лисенко у спогадах сучасників* [Текст] : у 2-х т. / упоряд. Р. Я. Пилипчук. – Київ : Муз. Україна, 2003–2007. – Т. 1–2.
261. *Микола Прокопович Василенко* [Текст] : біобібліогр. покажч. – Київ : Наук. думка, 1990. – 55 с. – (Біобібліографія вчених УРСР).
262. *Микола Федотович Біляшівський (1867–1926)* [Текст] : біобібліогр. покажч. / Центр пам'яткознавства НАН України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури ; авт.-уклад. А. Ф. Примак ; відп. ред. Т. І. Ківшар. – Київ. : [ХІК], 2009. – 51 с.
263. *Миронець Н.* «І злитись знову зі своїм народом» [Текст] : біогр. нарис / Н. Миронець // Теліга О. О краю мій... : твори, документи, біогр. нарис. — 2-ге

- вид., випр. і допов. – Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2006. – С. 311–400.
264. *Мислене древо* [Електронний ресурс] : укр. інформ. ресурси для освіти і науки. – Режим доступу : http://www.myslenedrevo.com.ua/recom/mdprogram/what_is.html, вільний. – Назва з екрана.
265. *Митці України* [Текст] : енцикл. довідн. / ред. А. В. Кудрицький. – Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1992. – 848 с.
266. *Мицик Ю. А.* Гетьман Іван Виговський [Текст] / Ю. Мицик ; Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.», Ін-т укр. археографії та джерелознав. ім. М. С. Грушевського НАН України. – Київ : КМ Академія, 2004. – 83 с.
267. *Міщук С. М.* Біографічні інформаційні ресурси університетських бібліотек України [Текст] / С. М. Міщук, Г. А. Міщук // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2018. – Вип. 16. – С. 238–251.
268. *Могилянський М.* Листи Михайла та Марії Могилянських до Іллі Шрага (1907–1917 роки) [Текст] / М. М. Могилянський, М. М. Могилянська ; упоряд., передмова, примітки Т. П. Демченко, С. Г. Іваницької. – Чернігів : Просвіта, 2014. – 144 с.
269. *Модзалевський В. Л.* Малоросійський родословник [Текст] / Укр. генеалогічне т-во ; НАН України, Ін-т рукопису НБУ ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Ін-т історії України ; ред. кол. Г. В. Боряк, В. В. Томазов ; упоряд. : В. В. Томазов,

- С. В. Шурляков. – Київ ; СПб. : Изд. ВИРД, 1996–2004. – Т. 5, вип. 1–5.
270. *Молчанова Т. О.* Галицька концертмейстерська школа [Текст] : енциклопед. довід. / Т. О. Молчанова. – Львів : Сполом, 2014. – 174 с.
271. *Мороз М.* Літопис життя і творчості Івана Франка [Текст] : у 3 т. / М. Мороз ; Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Ін-т Івана Франка НАН України, Ін-т франкознавства Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. – Львів : АРТОС, 2016–2017. – Т. 1–3.
272. *Муза і чин Остапа Луцького* [Текст] / упоряд. : В. Деревінський, Д. Ільницький, П. Ляшкевич, Н. Мориквас. – Київ : Смолоскип, 2016. – 936 с.; іл.
273. *Музей Лесі Українки у Ялті* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lesiaukrainka.cri-meaa.ua/vstup.html>, вільний. – Назва з екрана.
274. *Музей Михайла Грушевського у Києві* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://immh.kiev.ua/history/>, вільний. – Назва з екрана.
275. *Музичний архів М. Д. Леонтовича* [Текст] : каталог / НБУ ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису, М-во культури і мистецтв України, Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського ; уклад. : Л. П. Корній, Е. С. Клименко ; відп. ред. Л. А. Дубровіна. – К. : НБУВ, 1999. – 114 с. – (3 іст. муз. спадщини України).
276. *Муха А.* Композитори України та української діаспори [Текст] : довідник / А. І. Муха. – Київ : Музична Україна, 2004. – 352 с.

277. *Наполеон Орда і Україна* [Текст] / авт. проекту : П. Сачек, Я. Кравченко ; ред. : А.-М. Волосацька, А. Кроха. – Київ : Оранта ; Львів : [б. в.], 2014. – 202 с.
278. *Народжені Україною* [Текст] = Рожденные Украиной = Born by Ukraine : меморіальний альманах : у 2 т. – Київ : ЄВРОІМІДЖ, 2002. – (Серія «Золоті імена України»). – Укр., англ. та рос. мовами. – Т. 1–2.
279. *Наукова спадщина Миколи Яковича Грота в фондах Бібліотеки імені академіка М. О. Лавровського Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя* [Текст] : бібліогр. покажч. – Ніжин, 2011. – 40 с.
280. *Науковці України ХХ – ХХІ століть* [Текст] : метабібліографія / уклад. : М. Г. Железняк, Л. М. Гутник, Т. А. Галькевич ; Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України. – Київ, 2010. – 472 с.
281. *Науменко К. Є. Олекса Кожан. Портрет на тлі епохи* [Текст] / К. Науменко. – Львів, 2009. – 152 с.
282. *Науменко К. Спогади. Постаті. Вибране* [Текст] / К. Науменко. – Львів, 2010. – 488 с.
283. *Нахлік Є. К. Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель* [Текст] : у 2 т. / Є. К. Нахлік. – Київ : Укр. письменник, 2007. – Т. 1–2.
284. *Національна опера України* [Текст] : енциклопедія : у 3-х т. – Київ : Музична Україна, 2018. – 352 с. – Т. 1.
285. *Національний банк даних жертв політичних репресій радянської доби в Україні* [Електронний ре-

- сурс]. – Режим доступу : <http://www.reabit.org.ua/>, вільний. – Назва з екрана.
286. *Національний музей Тараса Шевченка* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://museumshevchenko.org.ua/>, вільний. – Назва з екрана.
287. *Наш Лукаш* [Текст] : в 2-х кн. / уклад. Л. В. Череватенко. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2009–2011. – Кн. 1–2.
288. *Незабутні лікарі Києва* [Текст] : до ювіл. дат проф. Ун-ту Св. Володимира Ю. Маціона, Ф. Мерінга, Є. Афанасьєва, К. Трітшеля : біобібліогр. нарис / Нац. наук. мед. б-ка України ; [уклад.: Г. І. Мамедова, Л. Є. Корнілова]. – Київ : Нац. наук. мед. б-ка України, 2018. – 100 с. – (Серія «Товариство київських лікарів в особах»).
289. *Некрополь філологів — викладачів Київського Свято-Володимирового та Шевченкового університету* [Текст] : біогр. довід. / авт. ст. та упоряд. : Г. Семенюк [та ін.] ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філології. – Київ : Логос, 2018. – 290 с.
290. *Николаевцы* [Текст] : енцикл. сл. / гл. ред. В. А. Карнаух. – Николаев : Возможности Кимерии, 1999. – 374 с.
291. *Нотографічний покажчик видань музичних творів М. В. Лисенка* [Текст] / НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаніка ; укл. і авт. передм. О. П. Осадця ; ред. С. П. Костюк. – Львів : [б. в.], 2001. – 418 с.
292. *Образцов Василь Парменович — видатний лікар-науковець світового рівня* [Текст] : біобібліогр. покажч. / Нац. наук. мед. б-ка України ; уклад. :

- Н. І. Мамедова, Л. Є. Корнілова; ред. Н. М. Бортнік. – Київ : ННМБ МОЗ України, 2017. – 104 с. : фот. – (Товариство київських лікарів в особах).
293. *Олена Степанів* — Роман Дашкевич [Текст] : спогади, нариси / упоряд. : Г. Сварник, А. Фелонюк. – Львів, 2009. – 638, XLVIII с., іл..
294. *Оноприенко В. И.* Николай Иванович Андрусов: 1861–1924 [Текст] / В. И. Оноприенко. – Изд. 2-е, доп., перераб. – Киев : Информ.-аналит. агентство, 2013. – 311 с.
295. *Особові* архівні фонди вчених НАН України в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] : путівник / авт. та упоряд. : М. В. Старовойт, А. І. Шаповал, Ю. Б. Булгаков [та ін.]. – Київ, 2017. – 772 с.
296. *Особові* архівні фонди Інституту рукопису [Текст] : путівник / НБУ ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису ; уклад. : О. С. Боляк та ін. ; відп. ред. О. С. Онищенко. – Київ, 2002. – 768 с.
297. *Осташко Т. С.* Український патріот з династії Габсбургів [Текст] / Т. С. Осташко, Ю. І. Терещенко. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 1999. – 165 с. (друге, доп. видання: – Київ: Темпора, 2011. – 408 с.: іл.).
298. *Отт-Скоропадська О.* Остання з роду Скоропадських [Текст] / О. Отт-Скоропадська ; пер. з нім. Г. Сварник. – Львів : Літопис, 2004. – 472 с.
299. *Ощипок Н.* Повернення із забуття. Михайло Мочульський у літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття [Текст] / Н. Ощипок ; Ін-т

- українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2015. – 252 с.
300. *Павельчук І. А.* На перехресті модерну: Федір Кричевський на шляху до постімпресіонізму [Текст] / І. А. Повельчук. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2018. – 99 с.
301. *Павленко Г. В.* Діячі історії, науки та культури Закарпаття [Текст] : малий енцикл. сл. : 270 біо-бібліографій / Г. В. Павленко ; Закарпат. обл. т-во охорони пам'яток історії та культури, Ужгород. спілка чеської культури ім. Я. А. Коменського. – 2-е вид., доп. і перероб. – Ужгород, 1999. – 196 с.
302. *Павленко С. О.* Іван Мазепа [Текст] / С. О. Павленко. – Київ : Альтернативи, 2003. – 414, [1] с. : іл. – (Серія «Особистість і доба»).
303. *Павленко С. О.* Іван Мазепа як будівничий української культури [Текст] / С. О. Павленко. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2005. – 300, [2] с.
304. *Павленко С. О.* Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники [Текст] / С. О. Павленко. – Київ : КМ Академія, 2004. – 602 с.
305. *Павличко Д.* Спогади [Текст] : у 3 т. / Д. Павличко. – Київ : Ярославів вал, 2015–2017. – Т. 1–3.
306. *Павличко С.* Націоналізм, сексуальність, орієнталізм [Текст] : складний світ Агатангела Кримського / С. Д. Павличко. – Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 328 с.
307. *Павловский И. Ф.* Полтавцы: иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители [Текст]: опыт краткого биограф. сл. Полтав. губ. с пол. ХVIII в. с 182 портр. / И. Ф. Павловский. –

- Харьков : САГА, 2009. – 298 с. – Репринт. воспроизв. изд. (Полтава: Т-во Печатн. Дела (тип. бывш. Дохмана), 1914).
308. *Павловский И. Ф.* Краткий биографический словарь ученых и деятелей Полтавской губернии с половины XVIII в. [Текст] : первое дополнение к краткому биограф. сл. ученых и писателей Полтав. губ. с пол. XVIII в. / И.Ф. Павловский. – Харьков : САГА, 2009. – Репринт. воспроизв. изд. (Полтава: Типо-литограф. преемника Дохмана, 1913. – 236, 88 с.).
309. *Палій В. М.* Національна академія наук України, 1918–2013 [Текст] : персон. склад / В. М. Палій, Ю. О. Храмов. – 6-те вид., допов. і випр. – Київ : Фенікс, 2013. – 441 с.
310. *Папакін Г. В.* Архів Скоропадських: фамільні архіви української еліти другої половини XVII–XX ст. та архівна спадщина роду Скоропадських [Текст] / Г. В. Папакін ; Держ. к-т архівів України, Центр. держ. істор. архів України м. Київ, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2004. – 417 с.
311. *Папакін Г.* Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина [Текст] : історико-архівний нарис / Г. В. Папакін. – Київ : [б. в.], 2003. – 282 с.
312. *Патоморфолог*, історик медицини Сергій Микитович Старченко. До 100-річчя від дня народження [Текст] : біограф. нарис / уклад. : Л. Є. Корнілова, П. І. Червяк ; наук. консультант П. І. Червяк ; Нац. наук. мед. б-ка України. – Київ, 2017. – 88 с. – (Серія «Медична біографістика»).

313. *Петлюра Л.* Народе мій, улюблений / Л. С. Петлюра ; підгот., перед. сл., упоряд., життєпис та комент. С. Ківшар ; ред. кол. О. С. Онищенко [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2009. – 668 с.
314. *Петренко І.* Історик Наталія Мірза-Авак'янц (1888–1940?) : життя і наукова спадщина [Текст] / І. Петренко ; Вищ. навч. закл. Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі» (ПУЕТ). – Полтава : ПУЕТ, 2014. – 181 с.
315. *Печенюк М. А.* Музиканти Кам'янецьчини [Текст] : біограф.-репертуар. довідник / М. А. Печенюк ; Кам'янець-Подільський держ. ун-т. – Хмельницький : Поділля, 2003. – 479 с.
316. *Пиріг Р. Я.* Михайло Грушевський [Текст] : біограф. нарис / Р. Я. Пиріг, В. В. Тельвак. – Київ : Либідь, 2016. – 576 с.
317. *Пінчук Ю. А.* Мемуари про Миколу Костомарова графині Катерини Юнге, Надії Білозерської, Аліни Костомарової [Текст] : історіограф. нариси з дод. спогадів Олександри Куліш, Віри Мордовцевої та статті Ольги Багалій / Ю. А. Пінчук. – Київ : Вища шк., 2005. – 142 с.
318. *Полек В.* Відомі педагоги Прикарпаття (до 1939 року) [Текст] : біограф. довідн. / В. Полек [та ін.] ; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаніка. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997–1999. – Т. 1–2.
319. *Полек В. Т.* Біографічний словник Прикарпаття [Текст] : зош. 1–17 / В. Т. Полек. – Івано-Франківськ, 1993. – 272 с.

320. *Полководці Війська Запорозького* [Текст] : іст. портрети: у 2 кн. / відп. ред. В. Смолій та ін. – Київ : Вид. дім «КМ Academia», 1998–2004. – Т. 1–2. – (Серія «Козацька спадщина»).
321. *Полонська-Василенко Н.* Спогади [Текст] / упор., автор вступ. статті В. Шевчук. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2011. – 600 с.
322. *Попик В. І.* Здобутки та перспективні завдання бібліотечної біографіки [Текст] / В. І. Попик // Укр. біографістика. – 2015. – Вип. 12. – С. 9–41.
323. *Попик В. І.* Знакові постаті національної історії та культури [Текст] / В. І. Попик // Укр. біографістика. – 2016. – Вип. 14. – С. 8–28.
324. *Попик В. І.* Інформаційне протистояння пропаганді російського нарративу історії Сходу і Півдня України [Текст] / В. І. Попик // Інформаційні чинники системи інтеграторів Донбасу і Криму в загальноукраїнській єдності : [монографія] / [В. Горовий (кер. проекту), О. Онищенко, В. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 145–170.
325. *Попик В. І.* Організація протистояння використанню історико-культурної проблематики в інформаційній агресії проти України [Текст] / В. І. Попик // Соціокультурні механізми формування ментального імунітету проти зовнішніх маніпуляцій свідомістю населення України : монографія / [В. Горовий (кер. проекту), О. Онищенко, В. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ, 2015. – С. 19–56.

326. *Попик В. І.* Проблема знакових постатей національної історії та культури в консолідаційних процесах інформаційного простору України [Текст] / В. І. Попик // Особливості інформаційного забезпечення національного консенсусу в сучасній Україні: [монографія] / [В. Попик (кер. проекту), О. Онищенко, В. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 155–186.
327. *Попик В. І.* Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку [Текст] / В. І. Попик ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 520 с.
328. *Попова Т. М.* Историография в лицах, проблемах, дисциплинах [Текст]: из истории Новороссийского университета / Т. М. Попова. – Одеса : Астропринт, 2007. – 356 с.
329. *Попова Т. Н.* Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций [Текст]: Теория. Методология. Практика / Т. Н. Попова. – Одесса : Бондаренко М. А., 2017. – 456 с.
330. *Попович М. В.* Григорій Сковорода [Текст]: філософія свободи / М. В. Попович. – Київ : Майстерня Білецьких, 2008. – 256 с.
331. *Посохов С. И.* Губернаторы и генерал-губернаторы [Текст] / С. И. Посохов, А. Н. Ярмыш. – 2-е изд., испр. и доп. – Харьков : Ун-т внутр. дел, 1997. – 163 с. : ил. – (Харьковский биографический словарь).

332. *Постійна* комісія УАН-ВУАН для складання біографічного словника діячів України. 1918–1933 [Текст]: Документи. Матеріали. Дослідження / авт.-упоряд. С. М. Ляшко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2003. – 688 с.
333. *Походня* *И. К.* Борис Евгеньевич Патон / *И. К. Походня.* – Киев : ТОВ КММ, 2008. – 40 с.
334. *Походяща* *О. Б.* Історичні портрети кінця XVII–XVIII ст. у збірці Національного музею історії України [Текст] : іконограф. огляд / *О. Б. Походяща* // Спеціальні іст. дисципліни: питання теорії та методики. Історіографічні дослідження в Україні : зб. наук. пр. – Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2000. – Число 5, ч. 1. – С. 191–200.
335. *Походяща* *О. Б.* Методи дослідження історичних портретів XVII–XVIII ст. як джерела інформації [Текст] / *О. Б. Походяща* // Спеціальні іст. дисципліни: питання теорії та методики : зб. наук. пр. – Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2003. – Число 10, ч. 1. – С. 136–160.
336. *Провідники* духовності в Україні [Текст] : довідник / голова ред. кол. *І. Ф. Курас.* – Київ : Вища шк., 2003. – 782 с.
337. *Професор* Поггенполь Вільгельм Олександрович (1854–1938) [Текст] : біобібліогр. покажч. наук. праць за 1875–1937 рр. / уклад. : *В. А. Вергунов, Л. І. Страйгородська ;* Нац. наук. с.-г. б-ка НААН. – Київ, 2014. – 118 с. – (Серія «Біобібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 57).

338. *Професори* Дніпропетровського національного університету [Текст] : біогр. довідн. / упоряд. *Г. М. Книш* [та ін.] ; голов. ред. *М. В. Поляков ;* Дніпроп. нац. ун-т. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпроп. ун-ту, 2003. – 320 с.
339. *Професори* Одеського (Новоросійського) університету [Текст] : біогр. сл. : у 4 т. / відп. ред. *В. А. Сминтина.* – Одеса : Астропринт, 2005. – Т. 1–4.
340. *Профессора* Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. 1918–2000 [Текст] / ред. *Н. В. Багров* [и др.]. – Киев : Либідь, 2000. – 152 с.
341. *Проценко* *Л. А.* Київський некрополь [Текст] : путівник-довідник / *Л. А. Проценко.* – Київ : Укр. письменник, 1994. – 334 с.
342. *Проценко* *Л.* Лук'янівське цивільне кладовище [Текст] : путівник / *Л. Проценко, Ю. Костенко.* – Вид. 2-ге. – Київ : Інтерграфік, 2001. – 192 с.
343. *Путівник* по фондах відділу рукописів Інституту літератури [Текст] / упоряд. *М. Л. Гончарук* та ін. ; ред. : *М. Г. Жулинський, А. М. Полотай, С. А. Гальченко.* – К., 1999. – 863 с.
344. *Путро* *О. І.* Гетьман Кирило Розумовський та його доба (з історії українського державотворення XVIII ст.) [Текст] : монографія : в 2 ч. / *О. І. Путро ;* М-во культури і туризму України, Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – Київ : ДАКККіМ, 2008. – Ч. 1–2.
345. *Ребет* *Д.* Спогади [Текст] / *Д. Ребет.* – Львів : Манускрипт, 2013. – 176 с.

346. *Реєнт О. П.* Усі гетьмани України : легенди, міфи, біографії [Текст] / О. П. Реєнт, І. А. Коляда. – Харків : Фоліо, 2008. – 414, [1] с. – (Серія «Історичне досьє»).
347. *Реєнт О.* Павло Скоропадський [Текст] / О. Реєнт. – Київ : Альтернативи, 2003. – 304 с. – (Серія «Особистість і доба»).
348. *Репресовані діячі Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1939)* [Текст] : біогр. довідник / І. В. Бухарева, В. М. Даниленко, В. М. Окіпнюк, І. М. Преловська ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Галуз. держ. арх. Служби безпеки України. – Київ : Смолоскип, 2011. – 184 с.
349. *Ричка В.* Княгиня Ольга [Текст] / В. Ричка. – Київ : Альтернативи, 2004. – 365 с.
350. *Ричка В. М.* Лицар Духу: Володимир Великий в історії та пам'яті [Текст] / В. М. Ричка ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: [б. в.], 2015. – 131 с. – (Бібліотека «Українського історичного журналу»).
351. *Різник Л. Й.* Самотність Пророка, або Добрий Ангел Івана Франка [Текст] : роман-есеї / Л. Й. Різник. – Львів : Світ, 2007. – 270 с.
352. *Різник Л. Й.* Поет і владика [Текст] : роман-есеї / Л. Й. Різник. – Львів : Світ, 2008. – 376 с.
353. *Різник Л. Й.* Доктор і Професор, або На шляху поступу [Текст] : роман-есеї / Левко Різник. – Львів : Світ, 2011. – 591 с.
354. *Родовід:* укр. генеалогічний портал [Електронний

- ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.rodovid.org/wk/>, вільний. – Назва з екрана.
355. *Роман Шухевич* у документах радянських архівів державної безпеки (1940–1950) [Текст]: у 2 т. – Київ: Сергійчук М. І., 2008–2009. – Т. 1–2.
356. *Романюк М. М.* Оратаї журналістської ниви: українські редактори, видавці, публіцисти [Текст] / М. М. Романюк. – Львів, 2002–2004. – Кн. 1–2.
357. *Романюк С. Д.* Олександр Барвінський – публіцист, редактор, видавець [Текст] : монографія / С. Д. Романюк ; Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаніка. – Львів, 2009. – 373 с.
358. *Ротач П. П.* Від Удаю до Орелі. Сторінки полтавської Шевченкіани [Текст] / П. П. Ротач. – Полтава : Рік, 2000. – 230 с.: іл.
359. *Ротач П. П.* Від Яготина до Полтави [Текст] : Тарас Шевченко і Полтавщина / П. Ротач. – Полтава : Верстка, 2002. – 260 с.: іл.
360. *Ротач П. П.* Іван Котляревський у листуванні [Текст] / П. П. Ротач ; Полтав. обл. упр. культури. – Опішне : Вид-во Нац. музею-заповідника укр. гончарства в Опішному «Українське Народознавство», 1994. – 313 с.: іл. – (Серія «Полтавська родина» ; вип. 1).
361. *Ротач П. П.* Колоски з літературної ниви [Текст] : короткий літ. календар Полтавщини / П. П. Ротач. – Полтава : Полтав. літератор, 1999. – 560 с.
362. *Ротач П. П.* Полтавська Шевченкіана: спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії [Текст] : у 2-х кн. / П. П. Ротач. – Полтава : Дивосвіт, 2005–2009. – Кн. 1–2.

363. *Рудницька М.* Статті. Листи. Документи [Текст] / Рудницька Мілена; упоряд. М. Дядюк. – Львів, 1998. – 844 с.
364. *Рукавіцина-Гордзієвська Є. В.* Київський митрополит Євгеній (Є. О. Болховітінов) [Текст] : Біобібліографія. Бібліотека. Архів / Є. В. Рукавіцина-Гордзієвська. – Київ : НБУ ім. В. І. Вернадського, 2010. – 856 с.
365. «Руська трійця»: Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький [Текст]: бібліогр. покажч. (1834–1990) / уклад. Л. І. Ільницька. – Львів : ЛНБ ім. В. Стефаника, 1993. – 379 с.
366. *Рух опору в Україні: 1960–1990* [Текст] : енцикл. довідник / Музей-архів і документаційний центр укр. самвидаву при вид-ві «Смолоскип» ; гол. ред. О. Зінкевич. – 2-ге вид., допов. – Київ : Смолоскип, 2012. – 895 с., [64] с. : кольор. іл., фото.
367. *Савчин М.* Тисяча доріг [Текст]: спогади жінки учасниці підпільно-визвольної боротьби під час і після Другої світової війни / М. Савчин. – Київ : Смолоскип, 2017. – 546 с.
368. *Санцевич А. В.* Видатний український історик М. Є. Слабченко [Текст] / А. В. Санцевич. – Київ : Ін-т історії України АН України, 1993. – 70 с.
369. *Санцевич А. В.* М. І. Яворський: нарис життя і творчості [Текст] / А. В. Санцевич. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 1995. – 61 с.
370. *Сарбей В. Г.* Академік УАН Орест Іванович Левицький (1848–1922 рр.) [Текст] : життєпис, бібліографія його праць і праць про нього / В. Г. Сарбей, Л. Г. Москвич ; Ін-т історії України

- НАН України. – Київ, 1998. – 150 с.
371. *Сас П. М.* Чесний рицар Петро Конашевич-Сагайдачний [Текст] / П. М. Сас ; Ін-т історії України НАН України. – Київ, 2012. – 350 с.
372. *Сас П. М.* Петро Конашевич-Сагайдачний: молоді роки [Текст] / П. М. Сас ; Ін-т історії України НАН України. – Київ, 2006. – 287 с.
373. *Сас П.* Полководець Петро Сагайдачний [Текст] / П. М. Сас. – Київ : ТОВ «Видавництво “КЛІО”», 2014. – 280 с.
374. *Світленко С.* Дмитро Яворницький: вчений та педагог в українському інтелектуальному співтоваристві [Текст] / С. Світленко. – Дніпро : Ліра, 2015. – 312 с.
375. *Сегеда С. П.* Український пантеон [Текст] / С. Сегеда. – Київ : Балтія-Друк, 2013. – 181 с.
376. *Сегеда С.* Пантеон України. Місця поховань визначних діячів української історії та культури Х – початку ХІХ ст. [Текст] / С. Сегеда. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2016. – 474 с.
377. *Сергійчук В. І.* Дмитро Вишневецький [Текст] / В. І. Сергійчук. – Київ : Україна, 2003. – 188, [4] с.: іл. – (Українські державники).
378. *Сергійчук В. І.* Що дала Україна світові [Текст] / В. Сергійчук. – Київ : ПП Сергійчук М. І., 2008. – 478 с.
379. *Сергійчук В.* Українські державники: Андрей Шептицький [Текст] / В. Сергійчук. – Вишгород, 2015. – 440 с. – (Серія «Українські державники»).
380. *Ситник К.* Володимир Вернадський [Текст]: Лю-

- дина. Громадянин. Учений / К. Ситник, Т. Бевз. – Київ : Наук. думка, 2017. – 368 с.
381. *Ситник К. М.* Володимир Вернадський і Академія [Текст] / К. М. Ситник, В. В. Шмиговська. – Київ : Наук. думка, 2006. – 312 с. – (Президенти АН України).
382. *Сідак В.* Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника [Текст] / В. Сідак, Т. Осташко, Т. Вронська. – Київ : Темпора, 2004. – 416 с.
383. *Скицька У.* НАШІ на карті світу. Історії про людей, якими захоплюється світ [Текст] / У. Скицька. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2018. – 315 с.
384. *Скоропадський П.* Спогади (кінець 1917 – грудень 1918) [Текст] / П. Скоропадський. – Київ ; Філадельфія, 1995. – 493 с.
385. *Скоропадські.* Родинний альбом [Текст] : у 2-х кн. / упорядн. : Т. Осташко, Ю. Терещенко. – Київ : Темпора, 2014. – Кн. 1–2.
386. *Скорульська Р.* Микола Лисенко. Дні і роки [Текст] / Р. Скорульська, М. Чуєва. – Київ : Муз. Україна, 2015. – 744 с.
387. *Слабошпицький М.* Марія Башкірцева [Текст] : життя за гороскопом / М. Слабошпицький. – Київ : Ярославів вал, 2008. – 272 с.
388. *Слабошпицький М.* Що записано в книгу життя [Текст]: Михайло Коцюбинський та інші / М. Слабошпицький. – Київ : Ярославів Вал, 2012. – 496 с. – (Серія «БУКЛіт»).
389. *Служение* Отечеству и долгу [Текст] : очерки о жизни и деятельности ректоров харьк. вузов

- (1805–2004 гг.) / Народ. укр. акад. ; общ. ред. : В. И. Астахова, Е. В. Астахова. – Харьков : Золотые страницы, 2004. – 747 с. : фотоил. – (Серия «Харьковский биографический словарь»).
390. *Смолій В. А.* Богдан Хмельницький [Текст] / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – Київ: Арій, 2013. – 656 с. – (Сер. Гетьмани України та їхня доба).
391. *Смолій В. А.* Богдан Хмельницький: соціально-політичний портрет [Текст] / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – Київ : Либідь, 1993. – 502 с.
392. *Смолій В. А.* Богдан Хмельницький: хроніка життя та діяльності [Текст] / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – Київ : Наук. думка, 1994. – 262 с.
393. *Смолій В. А.* Микола Костомаров: віхи життя і творчості [Текст] : енцикл. довідник / В. А. Смолій, Ю. А. Пінчук, О. В. Ясь. – Київ : Вища шк., 2005. – 543 с.
394. *Смолій В. А.* Петро Дорошенко [Текст] / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – Київ : Арій, 2013. – 608 с. – (Серія «Гетьмани України та їхня доба»).
395. *Смолій В. А.* Сучасна історична енциклопедистика: здобутки і перспективи розвитку [Текст] / В. А. Смолій, Г. В. Боряк // Вісник Нац. акад. наук України. – 2015. – № 3. – С. 56.
396. *Смолій В.* Богдан Хмельницький [Текст] / В. Смолій, В. Степанков. – Київ : Альтернативи, 2003. – 400 с. – (Особистість і доба).
397. *Смолій В.* Петро Дорошенко: політичний портрет [Текст] / В. Смолій, В. Степанков – Київ : Темпора, 2011. – 632 с.

398. *Смолій В. А.* Богдан Хмельницький: соціально-політичний портрет [Текст] / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – Київ : Либідь, 1995. – 624 с. ; 2-ге вид. – Київ : Темпора, 2009. – 679 с.
399. *Совачева Г.* Україна таки буде! [Текст] : спогади, ст. й замітки, листи / Г. Совачева ; упоряд. О. П. Ротач. – Полтава : Дивосвіт, 2017. – 431 с.
400. *Солдатенко В. Ф.* Винниченко і Петлюра. Політичні портрети революційної доби [Текст] / В. Ф. Солдатенко. – Київ : Світогляд, 2008. – 621 с.
401. *Солдатенко В. Ф.* Незламний. Життя і смерть Миколи Скрипника [Текст] / В. Ф. Солдатенко. – Київ : Книга Пам'яті України, 2002. – 352 с.
402. *Солдатенко В. Ф.* Три Голгофи: політична доля Володимира Винниченка [Текст] / В. Ф. Солдатенко. – Київ : Світогляд, 2005. – 349 с.
403. *Софія Богданівна Шоломова* [Текст] : (до 70-річчя від дня народження) : біобібліогр. покажч. / ДЗ «Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка» ; [уклад. В. О. Ярошик ; наук. ред. І. Я. Лосієвський]. – Харків : [ХДНБ ім. В. Г. Короленка], 2010. – 99 с. – (Серія «Краєзнавці Слобожанщини»).
404. *Сохань С. В.* Микола Петров: життя серед книг і рукописів [Текст] : монографія / С. В. Сохань ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ, 2015. – 412 с.
405. *Стамбол І. І.* Іван Львович Липа в українському національному русі: лікар, письменник, тарасівець [Текст] / І. І. Стамбол ; наук. ред. і вступ. ст.

- В. М. Хмарський ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Одес. нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова. – Київ ; Одеса, 2017. – 296 с.
406. *Старовойтенко І.* Євген Чикаленко: людина на тлі епохи [Текст] : монографія / І. Стаовойтенко ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ : Темпора, 2009. – 544 с.
407. *Стельникович С. В.* Український національний рух опору Тараса Бульби-Боровця [Текст]: іст. нарис / С. В. Стельникович. – Житомир : Житомир. обл. друк., 2007. – 217 с.
408. *Степченко О. П.* Архівна спадщина П. Я. Стебницького у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [Текст] : каталог / О. П. Степченко; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського ; Ін-т рукопису. – Київ, 2014. – 461 с.
409. *Степченко О. П.* Українські вчені — фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (1918–1934) [Текст] / О. П. Степченко ; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського; Ін-т рукопису. – Київ, 2008. – 217 с.
410. *Стефанія Шабатура.* Вибрана палітра кольорів з мозаїки життя і творчості [Текст] / упоряд. С. Дяків. – Київ : Смолоскип, 2016. – 256 с.
411. *Стефанія Шабатура.* Нескорений дух творчості [Текст] / упоряд. С. Дяків. – Київ : Смолоскип, 2017. – 168 с.: іл.
412. *100 знаменитых* людей Украины [Текст] / В. М. Складенко, Т. Н. Харченко, О. Ю. Очкурова,

- И. А. Рудычева. – Харьков: Фолио, 2005. – 511 с. – (Серия «100 знаменитых»).
413. *100 знаменитых* людей Украины [Текст] / В. М. Скляренко, Т. Н. Харченко, О. Ю. Очкурова, И. А. Рудычева. – Харьков : Фолио, 2008. – 511 с.: портр. – (Серия «100 знаменитых»).
414. *100 найвідоміших* українців [Текст] / ред. Ю. Павленко. – Київ : Орфей : Автограф, 2005. – 636 с. : іл. – (Серія «Сто найвідоміших»).
415. *Столярчук Б. Й.* Митці Рівненщини [Текст] : енциклопед. довід. / Б. Столярчук. – Вид. 2-ге, доповн. й перероб. – Рівне : О. Зень, 2011. – 386 с.
416. *Сторінка М. О.* Лавровського [Електронний ресурс] // Ніжин. держ. ун-т ім. М. В. Гоголя. [Бібліотека]. – Режим доступу : <http://in.ndu.edu.ua/ua/library.php?id=2>, вільний. – Назва з екрана.
417. *Супрунюк О. К.* Н. В. Гоголь и его окружение в Нежинской гимназии [Текст] : биобиблиогр. сл. / О. К. Супрунюк. – Киев : Академперіодика, 2009. – 252 с.
418. *Суровцова Н.* Спогади [Текст] / Н. Суровцова. – Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 1996. – 432 с.
419. *Сытник К. М.* В. И. Вернадский: жизнь и деятельность на Украине [Текст] / К. М. Сытник, Є. М. Апанович, С. М. Стойко. – Киев : Наук. думка, 1988. – 382 с.
420. *Тарас Шевченко і Крим* [Текст] : енцикл. довідник / упоряд. Г. А. Рудницький. – Сімферополь : Таврія, 2001. – 288 с.
421. *Тарнавський М.* Нечуваний Нечуй [Текст] / М. Тарнавський. – Київ : Laugus, 2015. – 288 с.

422. *Творча спадщина М. О. Максимовича* [Електронний ресурс] // Наук. б-ка ім. М. Максимовича. – Режим доступу : <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/maksymovych.php3>, вільний. – Назва з екрана.
423. *Творча спадщина М. П. Драгоманова* [Електронний ресурс] // Там само. – Режим доступу : <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/dragomanov.php3>, вільний. – Назва з екрана.
424. *Тинченко Я.* Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921) [Текст] : у 2 кн. / Я. Тинченко. – Київ : Темпора, 2007–2011. – Кн. 1–2.
425. *1000 років української культури* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://1000years.uazone.net>, вільний. – Назва з екрана.
426. *Ткаченко А. Ф.* Знаменитые украинцы [Текст] / А. Ф. Ткаченко. – Київ : Арістей, 2005. – 444 с.
427. *Толочко П. П.* Володимир Святий. Ярослав Мудрий [Текст] / П. П. Толочко. – Київ : АртЕк, 1996. – 216 с.
428. *Толочко П. П.* Давньоруські літописи і літописці Х–ХІІІ ст. [Текст] / П. П. Толочко. – Київ : Наук. думка, 2005. – 364 с.
429. *Толочко П. П.* Історичні портрети [Текст] / П. П. Толочко. – Київ : Вид. Київ, 1991. – 270 с.
430. *Толочко П. П.* Ярослав Мудрий [Текст] / П. П. Толочко. – Київ : Вид. дім «Альтернативи», 2002. – 271 с. – (Особистість і доба).
431. *Толочко П. П.* Ярослав Мудрий [Текст] / П. П. Толочко. – Киев : АДЕФ-Украина, 2011. – 261 с.

432. *Томозов В. В.* Патони : родинна хроніка [Текст] / В. В. Томозов, М. Ф. Дмитрієнко. – Київ : Академперіодика, 2018. – 316 с.
433. *Тримбач С.* Олександр Довженко. Загибель богів [Текст]: ідентифікація автора в національному часопросторі / С. Тримбач. – Вінниця : Глобус-Прес, 2007. – 800 с. – (Серія «Студія 1+1»).
434. *Тулуб З.* Моя життя [Текст] / З Тулуб; сост. Б. В. Клименко. – Київ ; Париж ; Дакар, 2012. – 432 с.
435. *Турченко Ф. Г.* Микола Міхновський [Текст]: Життя і Слово / Ф. Г. Турченко. – Київ : Генеза, 2006. – 320 с.
436. *Удод О. А.* Микола Неонович Петровський (1894–1951): життя і творчий шлях історика / О. А. Удод, А. Ю. Шевченко. – Київ : Генеза, 2005. – 192 с.
437. *Україна в літографіях з акварелей Наполеона Орди* : альбом-каталог / укл. Л. Гутник ; вступ. ст. Г. Юхимець ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – 96 с.
438. *Українка Леся.* Листи [Текст] : у 3 т. / Леся Українка. – Київ : Комора, 2016–2018. – Т. 1–3.
439. *Українська біобібліографія: нова серія* [Електронний ресурс] // Наук. б-ка Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. – Режим доступу : http://library.lnu.edu.ua/bibl/index.php?option=com_content&view=article&id=81:2008-10-14-12-17-28&catid=54:2008-10-14-12-09-48&Itemid=133, вільний. – Назва з екрана.
440. *Українська діаспора* [Текст] : літ. постаті, твори, біобібліогр. відомості / упоряд. В. А. Просалова. – Донецьк : Східний вид. дім, 2012. – 516 с.

441. *Українська журналістика в іменах* [Текст] : матер. до енцикл. сл. / відп. ред. М. М. Романюк ; Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. – Львів, 1994–2013. – Вип. 1–20.
442. *Українська музична енциклопедія* [Текст] / редкол. Г. А. Скрипник (гол.) та ін. ; НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Київ, ІМФЕ, 2006–2018. – Т. 1–5.
443. *Український історик Сергій Заремба* [Текст]: документи та матеріали до біографії / упоряд., життєпис, бібліогр. Т. І. Ківшар. – Київ : Жнець, 2007. – 204 с.
444. *Українські архівісти (XIX–XX ст.)* [Текст] : біобібліогр. довідн. / Держ. комархів України, УНДІАСД ; упоряд. : І. Б. Матяш (кер.), С. Л. Зворський, Л. Ф. Приходько та ін. – Київ, 2007. – 752 с.
445. *Українські історики XX ст.* [Текст] : бібліогр. довід. / голов. ред. В. А. Смолій ; Ін-т історії України НАН України. – Київ ; Львів, 2003–2006. – Вип. 2, ч. 1–3. – (Серія «Українські історики»).
446. *Українці Санкт-Петербурга, Петрограда, Ленінграда...* / Вступ. ст., упоряд., заг. ред. В. Сергійчука; упоряд. І. В. Пасько – Вишгород: Сергійчук М. І., 2013. – 711 с.
447. *Уряди України у XX ст.* [Текст] : наук.-док. вид. / НАН України, Ін-т історії та ін. ; Н. П. Барановська, В. Ф. Верстюк, С. В. Кульчицький та ін. – Київ : Наук. думка, 2001. – 607 с.
448. *Ушкалов Л.* Ловитва невловного птаха [Текст]:

- життя Григорія Сковороди. – Київ : Дух і Літера, 2017. – 368 с.
449. *Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.)* [Текст] / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича ; редкол. : Ботушанский В. М., Добржанский О. В. та ін. – Чернівці : Наші книги, 2012. – 600 с.
450. *Франківська енциклопедія* [Текст] : у 7 т. / Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Ін-т Івана Франка НАН України. – Львів : Світ. – Т. 1 : А–Ж., 2016. – 680 с.
451. *Франкіяна Василя Щурата: листи, статті, спогади / упоряд., передм., комент. та покажч.* Л. Козак ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Укр. вільний ун-т ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2013. – 212 с.
452. *Ханко В. М.* Енциклопедія мистецтва Полтавщини [Текст] : у 2 т. / В. М. Ханко ; Ін-т історії України, Центр культурологічних студій. – Полтава : ТОВ «АСМІ»; 2014–2015. – Т. 1–2.
453. *Харьковский государственный университет* [Текст] : биобиблиогр. сл. ученых Харьков. ун-та / гл. ред. В. А. Савич. – Харьков, 1995. – Т. 1 : Ректоры (1805–1919), (1933–1995) / сост. В. Д. Прокопова [и др.] ; ред. В. К. Михеев. – 127 с.
454. *Хижняк З. І.* Ректори Києво-Могилянської академії. 1615–1817 рр. [Текст] : наук.-попул. л-ра / З. І. Хижняк. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2002. – 192 с.
455. *Хміль О. І.* Зенон Кузеля (1882–1952) [Текст] :

- бібліогр. покажч. / О. І. Хміль ; Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаніка. – Львів, 2016. – 442 с.
456. *Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України* [Текст] : путівник / редкол. Г. Боряк (голова) та ін. ; упоряд. : М. Крячок, С. Куц, З. Сендикта та ін. – Київ, 2003–2005. – Вип. 1–2.
457. *Цибань В. О.* Нагороди Національної академії наук України [Текст] : Золота медаль імені В. І. Вернадського, Премії імені видатних учених України, Премії для молодих учених і студентів вищих навчальних закладів, відзнаки, Почесний доктор / В. О. Цибань ; НАН України. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ : Академперіодика, 2013. – 493 с.
458. *Черниш Н. І.* Нариси з історії української енциклопедичної справи [Текст] / Н. І. Черниш. – Львів : ЛА «Піраміда», 2018. – 348 с.
459. *Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.* Імена славетних сучасників [Текст] / авт.-упоряд. : Н. Струк, О. Матвійчук ; редкол. : С. В. Мельничук (голова) [та ін.] . – Київ : Світ Успіху, 2005. – 288 с.
460. *Чеські музиканти в Україні* [Текст] : біобібліогр. сл. / уклад. В. М. Щепакін ; М-во культури і туризму України, Харк. держ. акад. культури. – Харків : ХДАК, 2005. – 248 с.
461. *Чикаленко Є.* Листи Євгена Чикаленка з еміграції до Сергія Єфремова (1923–1928 рр.) [Текст] / Є. Х. Чикаленко ; упоряд., вступ та комент. І. Ста-

- ровойтенко ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 2003. – 107 с.
462. *Чикаленко Є.* Листування, 1901–1922 роки [Текст] / Є. Чикаленко, П. Стебницький ; упоряд. Н. Миронець [та ін.] ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ : Темпора, 2008. – 628 с.
463. *Чикаленко Є.* Листування. 1902–1929 роки [Текст] / Є. Чикаленко, В. Винниченко ; упоряд., авт. передм. та комент. Н. Миронець ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського [та ін.]. – Київ : Темпора, 2010. – 448 с.
464. *Чикаленко Є.* Листування, 1908–1921 роки [Текст] / Є. Чикаленко, А. Ніковський ; упоряд. : Н. Миронець [та ін.] ; Ін-т укр. археографії та джерелознав. ім. М. С. Грушевського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ : Темпора, 2010. – 447 с.
465. *Чикаленко Є.* Щоденник. 1925–1929 [Текст] / Є. Чикаленко. – Київ : Темпора, 2016. – 448 с.
466. *Чикаленко Є.* Щоденник (1907–1917) [Текст] / Є. Чикаленко ; передм. та прим. Т. Осташко. – Київ : Темпора, 2011. – 480 с.
467. *Чикаленко Є.* Щоденник (1918–1919) [Текст] / Є. Чикаленко ; передм. та прим. Т. Осташко. – Київ: Темпора, 2011. – 424 с.
468. *Чикаленко Є.* Щоденник, 1919–1920 [Текст] / Є. Чикаленко ; за ред. В. Ф. Верстюка та М. Антоновича. – Київ ; Нью-Йорк : Вид-во ім. Олени Теліги, 2005. – 639 с.

469. *Чишко В. С.* Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України [Текст] / В. С. Чишко. – Київ : БМТ, 1996. – 239 с.
470. *Члени-засновники* Національної академії наук України [Текст] : зб. нарисів / Ін-т історії України. – Київ, 1998. – 375 с.
471. *Чорновол І.* 100 видатних львів'ян [Текст] / І. Чорновол. – Львів : Тріада плюс, 2009. – 448 с.
472. *Чухліб Т. В.* Гетьмани України-Русі [Текст] / Т. В. Чухліб. – Донецьк : ТОВ «ВКФ “БАО”», 2012. – 304 с.
473. *Шаповал А. І.* Документи С. Я. Парамонова у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] : джерелознавче дослідження : науковий каталог / А. І. Шаповал. – Київ, 2016. – 352 с.
474. *Шаповал Ю.* Доля як історія [Текст] / Ю. Шаповал. – Київ : Генеза, 2006. – 448 с.: іл.
475. *Шаповал Ю.* Олександр Шумський [Текст]: життя, доля, невідомі документи: дослідження, архівні матеріали / Ю. Шаповал. – Київ ; Львів : Україна модерна, 2017. – 742 с. – (Серія «Українські пропілеї»).
476. *Шаповал Ю.* Петро Шелест [Текст] / Ю. Шаповал. – Харків : Фоліо, 2013. – 127 с. – (Серія «Знамениті українці»).
477. *Шаповал Ю.* Полювання на «Вальдшнепа». Розсекречений Микола Хвильовий [Текст] / Ю. Шаповал. – Київ : Темпора, 2009. – 296 с.
478. *Шаповал Ю.* Україна ХХ століття [Текст]: особи та події в контексті важкої історії / Ю. Шаповал. –

- Київ : Генеза, 2001. – 560 с.
479. Шаров І. Ф. 100 видатних імен України [Текст] : навч. посіб. / І. Ф. Шаров. – Київ : Вид. Дім «Альтернативи», 1999. – 496 с.
480. Шевченківська енциклопедія [Текст] : в 6 т. / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 2012–2015. – Т. 1–6.
481. Шевченко Ф. Історичні студії [Текст] : зб. вибр. пр. і матер.: до 100-річчя від дня народж. / Ф. Шевченко. – Київ : Ін-т історії України, 2014. – 700 с.
482. Шевчук В. О. Просвічений володар: Іван Мазепа як будівничий Козацької держави і як літературний герой [Текст] / В. О. Шевчук ; НТШ в Америці. – Київ : Либідь, 2006. – 461, [1] с.
483. Шевчук В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс. Григорій Сковорода сучасними очима [Текст] / В. Шевчук. – Київ : Пульсари, 2008. – 528 с. – (Серія «Українці у світовій цивілізації»).
484. Шелест П. «Справжній суд історії ще попереду» / П. Шелест ; заг. ред. та вступ Ю. Шаповала. – Київ : АДЕФ-Україна, 2011. – 1120 с.
485. Шкраб'юк П. Виноградник Господній [Текст]: історія життя о. д-ра Йосифа Кладочного / П. Шкраб'юк. – Львів : Вид. Отців Василян «Місіонер», 1995. – 280 с.
486. Шкраб'юк П. Попід Золоті Ворота: шість елегій про родину Калинців [Текст] / П. Шкраб'юк ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 1997. – 520 с.
487. Шпиталь М. І. Академік М. В. Птуха (1884–1961)

- [Текст]: життєпис: вершини та обриви / М. І. Шпиталь, Н. І. Коцур. – Житомир : Вид-во О. О. Євенок, 2018. – 436 с.
488. Шубников Л. В. Избранные труды. Воспоминания [Текст] / Л. В. Шубников. – Киев : Наук. думка, 1990. – 352 с.
489. Энциклопедия жизни и творчества Н. И. Костомарова (1817–1885) [Текст] / Ин-т истории Украины. – Киев ; Донецк : Юго-Восток, 2001. – 570 с.
490. Юридична енциклопедія [Текст] : у 6-ти т. / редкол. Ю. С. Шемшученко та ін. ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 1–6.
491. «Я в серці маю те, що не вмирає» [Електронний ресурс] : віртуальна енцикл. життя і творчості Лесі Українки // Мислене древо. – Режим доступу : <http://www.myslenedrevo.com.ua/studies/lesja/index.html>, вільний. – Назва з екрана.
492. Ясь О. В. Багатоликий Микола Костомаров [Текст] : до 200-річчя від дня народження Миколи Костомарова. – Київ : Либідь, 2018. – 304 с.
493. Ясь О. Історик і стиль [Текст]: визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок ХІХ – 80-ті роки ХХ ст.): у 2 ч. / О. Ясь ; Ін-т історії України НАН України. – Київ, 2014. – Ч. 1–2.
494. Яценко О. М. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013) / О. М. Яценко, Н. І. Любовець. – Київ, 2015. – 469 с. – (Серія «Джерела української біографістики» ; вип. 3).

495. Яценко О. М. Досвід біобібліографічної діяльності Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] / О. М. Яценко // Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2016. – С. 156–170.
496. Яценко О. М. Методичні та змістові засади формування персоналій в «Українському національному біографічному архіві» [Текст] / О. М. Яценко // Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2016. – С. 190–198.

РЕЗЮМЕ

Інститутом біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського здійснено теоретичне осмислення здобутків і нерозв'язаних проблем розвитку історико-біографічних студій, видавничої та інформаційної діяльності у сфері вітчизняної біографіки за роки незалежності України. Проаналізовано тематичну спрямованість досліджень провідних наукових центрів, жанровий діапазон біографічних видань, впровадження нових форм і методів біографічного письма, комунікації з читацькою аудиторією, шляхи вдосконалення діяльності бібліотек та видавництв у інтеграції й поширенні історико-біографічних знань. Запропоновано модель формування електронного зводу історико-біографічної інформації – «Українського національного біографічного архіву» на основі розгортання діяльності всеукраїнської віртуальної біографічної дослідницької лабораторії із залученням провідних фахівців з усіх регіонів України та української діаспори.

Методичні й практичні рекомендації щодо підтримки розвитку вітчизняної історичної біографіки адресовані міністерствам і відомствам, науковим установам та закладам освіти, бібліотекам, музеям, видавництвам, редакціям журналів, ЗМІ, інформаційним центрам, громадським організаціям, окремим спеціалістам, які працюють у сфері історико-біографічних досліджень та поширення культурологічної інформації.

Ключові слова: українська біографіка, історико-біографічні дослідження, біобібліографія, Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, видання біографічної літератури, електронні ресурси біографічної інформації, Український національний біографічний архів, Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг».

SUMMARY

The Institute of Biographical Research of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine has carried out a theoretical insight into the achievements and unresolved problems of the development of historical and biographical studies, publishing and information activities in the field of domestic biography reseaches over the years of Ukraine's independence. The thematic direction of studies of leading scientific centers, genre range of biographical publications, introduction of new forms and methods of biographical writing, communication with the reader audience, ways of improving the activity of libraries and publishing houses in the integration and distribution of historical and biographical knowledge are analyzed. The model of the formation of an electronic resource of historical and biographical information – "Ukrainian National Biographical Archive", on the basis of the deployment of the activity of the All-Ukrainian virtual research laboratory with the involvement of leading specialists from all regions of Ukraine and the Ukrainian Diaspora is proposed.

Methodical and practical recommendations for supporting the development of Ukrainian historical biography are addressed to ministries and administrations, academic and educational institutions, libraries, museums, publishing houses, journal editorial boards, mass media, information centers, public organizations, individual specialists working in the field of historical and biographical studies and distribution of cultural information.

Key words: Ukrainian biography, historical and biographical studies, biobiography, Institute of Biographical Research of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, publication of biographical literature, electronic resources of biographical information, Ukrainian National Biographical Archive, All-Ukrainian Library "Biographical rating".

РЕЗЮМЕ

Інститутом біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського здійснено теоретичне осмислення досягнень і нерешених проблем розвитку історико-біографічних досліджень, видавчої і інформаційної діяльності в сфері отечественної біографіки за роки незалежності України. Проаналізовані тематична направленість досліджень ведучих наукових центрів, жанровий діапазон біографічних видань, впровадження нових форм і методів біографічного письма, комунікації з читальною аудиторією, шляхи удосконалення діяльності бібліотек і видавств в інтеграції і розповсюдженні історико-біографічних знань. Предложена модель формування електронного зводу історико-біографічної інформації – «Українського національного біографічного архіву» на основі розвертывання діяльності всеукраїнської віртуальної біографічної дослідницької лабораторії з залученням ведучих спеціалістів з всіх регіонів України і української діаспори.

Методическіе і практическіе рекомендації по піддержці розвитку отечественної історическої біографіки адресовані міністерствам і ведомствам, научним учреждениям і учебним заведеиям, бібліотекам, музеям, видавствам, редакціям журналів, СМІ, інформаційним центрам, общественним організаціям, отдельним спеціалістам, работающим в сфері історико-біографіческих досліджень і розповсюдженія культурологіческої інформації.

Ключевые слова: українська біографіка, історико-біографіческіе дослідження, біобібліографія, Інститут біографіческих досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, видання біографічес-

кой литературы, электронные ресурсы биографической информации, Украинский национальный биографический архив, Всеукраинский библиотечный «Биографический рейтинг».

UDC 930.2:929](477)

Historical biography in Ukraine: problems, tasks and prospects for the development of research, publishing and informational work : collective monograph / National Academy of Sciences of Ukraine, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine; Editorial Board: V. I. Popyk (Ed.-in-Chief) et al. – Kyiv : VNLU, 2019. – 364 p.

ISBN 978-966-02-8833-1 (Print)

ISBN 978-966-02-8834-8 (Online)

The collective monograph of the Institute of Biographical Research of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine contains an analysis of the current state, the problem-thematic range, achievements and unresolved problems of the development of historical and biographical studies, publishing and information activities in the field of domestic biography researches as well as the tasks and prospects for their further improvement. The methodological recommendations stated in the monograph are addressed to ministries and administrations, academic and educational institutions, libraries, museums, publishing houses, editorial boards of journals, mass media, information centers, and public organizations working in the field of historical and biographical research, integration and distribution of cultural information and historical and biographical knowledge.

УДК 930.2:929](477)

Историческая биографика в Украине: проблемы, задачи и перспективы развития исследований, издательской и информационной работы: коллективная монография / НАН Украины, Нац. Б-ка Украины имени В. И. Вернадского; редкол. : В. И. Попик (глав. ред.) и др. – Киев: НБУВ, 2019. – 364 с.

ISBN 978-966-02-8833-1 (печатное издание)

ISBN 978-966-02-8834-8 (электронное издание)

Коллективная монография Института биографических исследований Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского содержит анализ современного состояния, проблемно-тематического диапазона, достижений и нерешенных проблем развития историко-биографических исследований, издательской и информационной деятельности в сфере отечественной биографики, а также задач и перспектив их дальнейшего совершенствования. Содержащиеся в монографии методические рекомендации адресованы министерствам и ведомствам, научным учреждениям и учебным заведениям, библиотекам, музеям, издательствам, редакциям журналов, СМИ, информационным центрам, общественным организациям, которые работают в сфере историко-биографических исследований, интеграции и распространения культурологической информации, пропаганды историко-биографических знаний.

Наукове видання

Історична біографіка в Україні:
проблеми, завдання і перспективи розвитку досліджень,
видавничої та інформаційної роботи

Попик Володимир Іванович
відповідальний редактор

бібліографічна редакція – О. М. Яценко
літературна редакція – Г. А. Александрова
оригінал-макет – Д. Л. Сичов
дизайн обкладинки – В. В. Волинська

Підписано до друку 29.08.2019 р.
Формат 60x84/16. Друк. офс. Ум. друк. арк. 21,2.
Обл.-вид. арк. 14,1.
Наклад 200 прим. Замовлення № 14.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
03039 Київ 39, просп. Голосіївський, 3

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.